

TARTALOM

<i>Pávai Patak Márta</i>	Előszó a kortárs spanyol irodalmi összeállításhoz	3
<i>Almudena Grandes</i>	Frankenstein anyja (<i>Dornbach Mária fordítása</i>)	4
<i>Dornbach Mária</i>	Világliga a Szexuális Forradalomért (<i>Jegyzetek a Frankenstein anyja című regényrészlethez</i>)	24
<i>Javier Tomeo</i>	Az oroszlánvadász (<i>Mester Yvonne fordítása</i>)	25
<i>José Carlos Carmona</i>	A csokoládé íze (<i>Futó Andrea fordítása</i>)	41
<i>Max Aub</i>	Francisco Franco halálának igaz története (<i>Láng Zoltán fordítása</i>)	54
<i>Csikós Zsuzsanna</i>	Max Aub különleges írói pályája: narratív játékok valósággal és fikcióval	71
<i>Rogelio Moreno</i>	A feledés gyógszertára (<i>Az irodalom – Nemes Krisztina fordítása</i>)	80
<i>Enrique Vila-Matas</i>	Valóban létezik Borges? (<i>Pávai Patak Márta fordítása</i>)	88
<i>Cselik Ágnes</i>	Az irodalom megszállottja, Enrique Vila-Matas	91
<i>Rafael Sánchez Ferlosio</i>	Jellem és sors (<i>Pávai Patak Márta fordítása</i>)	102
<i>Fernando Savater</i>	Don Quijote és a halál (<i>Rácz Dorottya fordítása</i>)	122
<i>Cristina Fernández Cubas</i>	Nona szobája (<i>Pávai Patak Márta fordítása</i>)	127
<i>Adán Kovacsics</i>	Az őz (<i>Pávai Patak Márta fordítása</i>)	143
<i>Berta Marsé</i>	A teknőc (<i>Pávai Patak Márta fordítása</i>)	146
<i>Luisa Gómez Gascón</i>	María tengere (<i>Pávai Patak Márta fordítása</i>)	157
<i>Pávai Patak Márta</i>	Titokzatosság és játékoság (<i>Françoise During képeihez</i>)	179
<i>Csikós Zsuzsanna</i>	Kortárs spanyol regények magyarországi receptiója 2000 után	181
<i>Dornbach Mária</i>	A reménytelenben rejlő remény (<i>Luisa Gómez Gascón: El-Dzsebel</i>)	211

Françoise During képei

E számunk vendégszerkesztője: Pávai Patak Márta

FORRAS

56. ÉVFOLYAM | 2024. 7–8. SZÁM

Megjelenik Kecskemét Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Petöfi Kulturális Ügynökség és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

SZÉPIRODALMI, SZOCIOGRÁFIAI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT ► Megjelenik havonként ► Főszerkesztő: Füzi László ► Kecskemét Megyei Jogú Város és a Katona József Társaság folyóirata ► Kiadja a Katona József Könyvtár; Felelős kiadó: Bujdosóné dr. Dani Erzsébet könyvtárigazgató ► A szerkesztőség címe: 6000 Kecskemét, Piaristák tere 8.; Telefonszáma: 76/500-550/111. mellék; Honlapcím: www.forrasfolyoirat.hu; E-mail cím: forras@forrasfolyoirat.hu ► Tördelés: VideoPix Bt., Kecskemét; Tel.: 76/508-160; videopix@videopix.hu ► Nyomdai kivitelezés: Print 2000 Nyomda Kft., Kecskemét, Nyomda u. 8.; Tel.: 76/501-240; Felelős vezető: Szakály Tibor

A szerkesztőség tagjai: Buda Ferenc (főmunkatárs), Csenki Nikolett, Füzi Péter, Pál-Kovács Sándor Attila (szerkesztő), Bosznay Ágnes (szerkesztői titkár). A szerkesztésben közreműködnek: Bahget Iskander, Komáromi Attila, Pintér Lajos ► Szerkesztőségi órák: kedd–csütörtök 10 és 12 óra között. ► Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza! Terjeszti a Lapker Zrt. 1097 Budapest, Táblás u. 32. ► Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, és a kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/forras/prodB040714.html>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu, telefonon 06-1/767-8262, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/forras/prodB040714.html>), 1900 Budapest, 06-1/767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu. Belföldi előfizetési díj: 7200,- Ft ► Index: 25947 ► HU ISSN 0133-056X

Előszó a kortárs spanyol irodalmi összeállításhoz

Nem emlékszem, mikor kértek tőlem spanyol irodalmi összeállítást, utoljára talán a Magyar Napló, de sokkal szűkebb terjedelmi keretet adott. Elég régóta kísérem figyelemmel Spanyolország irodalmi életét, fordítókollégáim nagy részét is ismerem, így természetes volt, hogy javaslataikat meghallgatva kérem őket, legyenek segítségemre a válogatásban. A Patak Könyvek sorozatában 2006 óta adok ki spanyol regényeket és novellásköteteket, azóta is lépten-nyomon tapasztalhatom, milyen óriási a lemaradásunk ezen a téren, még ahhoz képest is, hogy mércének nem is Spanyolország irodalmi termését, hanem a környező országokban megjelent spanyol műveket veszem alapul. Már régen megállapítottam, hogy nálunk nagyon hézagos a kínálat. Természetesen az egyes művek önállóan is megállják a helyüket, de amíg bizonyos alapművek hiányoznak a kínálatból, addig fölösleges naprakésznek lennünk a friss terméssel, úgyhogy akárcsak a könyvsorozatomban összeállításánál, most is arra jutottam, hogy a kortársak mellett a XX. századi klasszikusok közül is be kell mutatnunk néhányat.

A magyarul íródott tanulmány és a két esszé mellett fordításban is találunk esszét a regényrészletek és az elbeszélések mellett. Való igaz, egy komolyabb spanyol verses összeállításra is nagy szükség volna, de terjedelmi okokból most úgy döntöttünk, hogy ebben a számban nem szerepel vers, a próza túlsúlya miatt aránytalanul kevés hely jutott volna a költészetnek.

Külön öröm, hogy a fordítók között teljesen kezdőt is bemutatathatunk, ígéretes tehetségek, bízom benne, hogy megmaradnak ezen a pályán, hogy nem tántorítják el őket a számos esetben mostoha munkafeltételek.

Tetemes mennyiségű szöveget tartalmaz ez a dupla szám, komoly művek hosszú részleteit is, reményeink szerint nem is marad visszhangtalanul. Gondolok itt elsősorban Csikós Zsuzsanna tanulmányára és a Max Aubról szóló esszéjére, Láng Zoltán vagy Dornbach Mária fordítására. Az összeállításból külön kiemelném Adán Kovacsics nevét, aki saját írói munkája mellett a legtöbb magyar író fordította spanyolra, és a Magyar Fordítóházban 2004 óta vezeti a magyar–spanyol műfordító műhelyt. Ismerősnek tűnhet még Javier Tomeo neve a kilencvenes évekből. Elkészült, de meg nem jelent regényfordításának részletével szerepel itt, csakúgy, mint a néhány éve elhunyt Almudena Grandes, akinek nevét Madridban már az Atocha pályaudvar viseli. Természetesen lehetett volna még számos íróval színesíteni a palettát, ebbe az összeállításba most ennyi fért bele, bízom benne, hogy minden olvasó talál benne kedvére valót.

Pávai Patak Márta

Almudena Grandes

Frankenstein anyja

Reggelente valaki zongorázott

A Szent Szív pavilonban, ahol az első osztályú ápolásban részesülő hölgyeket helyezték el, parkettások voltak a folyosók, a lakkozott tölgyfa úgy csillogott a napsütésben, akár egy égetett cukorral teli medence. Amikor először léptem rá, elbűvölt a lapok – amelyek a súlyomnak engedve megreccsentek, mielőtt visszanyerték tartásukat – káprázó felülete, észre sem vettem, hogy egy gyermekkori emléket idézett fel bennem. Anyám házának gyalult, barna padlója már nem égetett cukorra emlékeztetett. Sok idő telt el azóta, hogy utoljára lelakkozták, több, mint amennyit Spanyolországtól távol töltöttem.

Tizenöt éven át igyekeztem emlékezni a színekre, a textúrákra, az elvesztett érzésekre, de amikor visszatértem, minden meglepett. A zúzmarás mezők fölötti januári nap kerekdedsége, a száraz síkságok végtelensége, a föld sivársága, a felhők formája, a tér kútjára reggelente vízért járó asszonyok sziluettje, leszegett, kendős fejük, csak az a zongora nem. Más ritmus ragadott magával, a fán kopogó lépteimé, fel sem figyeltem rá, míg nem a zene hirtelen abbamaradt, amikor egy ajtó előtt elhaladtam. Csak ekkor jutott eszembe, hol vagyok. Spanyolország nem Svájc, a spanyol rádiók nem zongorakoncerteket sugároztak déli tizenkettőkor. Egy pillanat múlva, mintegy meglepetésem igazolására, egyszerre megszólalt Ciempozuelos valamennyi harangja, hogy jelezzék, eljött az Úrangyala órája.

Még nem szoktam meg azt a rituálét, déli tizenkettőkor doktor Robles és tanítványai felhagytak mindennemű foglalatosságukkal, hogy egybegyűljenek az előcsarnokban, és buzgó áhítattal imádkozzanak, egy nővér elmondott néhány bibliai verset, amire a többiek felelni látszottak. Első nap nem értettem, mi történik, beszéltem tovább, míg nem az egyik kolléga karon fogott, közben másik keze mutatoujját a szájára tapasztotta. Nem térdelt le, nem is imádkozott, de mozdulatlan maradt, összezárt lábbal, öle előtt összekulcsolt kézzel, amíg a többiek befejezték. Két nap múlva megállapítottam, hogy nem ő volt az egyedüli. Ugyanezt tette egy másik pszichiáter Robles csapatából, félbehagyta a dolgát, megjelent az előcsarnokban, összezárta a lábát, összekulcsolta a kezét, összeszorította a száját, attól fogva én is ezt tettem. De a Szent Szív folyosóján egyedül voltam, úgyhogy egy pillanatig csak hallgattam a csendet, mielőtt továbbindultam. Amikor elérkez-

▼

Regényrészlet

tem a folyosó végéhez, ismét megszólalt a zongora. Levettem a cipőmet, nagyon lassan visszamentem, a zene nem hallgatott el.

Attól a naptól fogva, ha csak tehettem, ellógtam az Angelusról a Szent Szívbe, abba a nemesi külsejű épületbe, amely szanatórium helyett inkább hasonlított szállodára, gondozott gyógyfürdőre, egy régi, lombos kert vette körül az értően megmetszett magas fáival. A többi pavilonnak is volt kertje, szintén szépek, de kevésbé burjánzóak, tavasszal kevesebb virággal, nyáron kevesebb árnyékkal, mint-ha a bentlakók négy osztályba sorolása – attól függően, hogy mennyit tudtak vagy nem tudtak fizetni – még a zöld árnyalatát is meghatározná, amit a hálószobájukból bámulhattak. Ebben hangsúlyosabban megmutatkozott a különbség.

A zongorista hajléka a legdrágábbakhoz tartozott, nem is szoba, hanem egy magánlakás volt. Kis szalomból nyílt a háló, abból a saját fürdőszoba, amit a folyosóról nem láthattam. Őt csak háttal láttam, ott ült az ablakkal szemközt, az ágy egyik oldalán álló pianínónál. Lassan, amilyen óvatosan csak tudtam, benyitottam, de szerintem akkor sem fordult volna hátra, ha zajt ütök.

Idős asszony volt, fehér, nagyon rövid hajú. Távolból figyelve – sosem léptem át a küszöböt – úgy ítélt meg, hogy jó minőségű a ruhája, mindennap más, de mindig fekete volt, és olyan makulátlan, mintha felvétel előtt vasalták volna ki. Egy mentális betegnél ritka sajátság volt a tisztaság, a méltóság pedig szokatlan állapot, de legkülönösebb mégis az ujjai mozgása volt a billentyűkön. Én ugyan nem voltam nagy zenerajongó, de azért sok koncertet hallottam már életemben. Anyám, aki férjhez menetele előtt zongoratanárnőként kereste a kenyerét, és a háború után is ezt csinálta volna, egy napot sem mulasztott el, hogy le ne üljön játszani. Egyébként pedig Neuchâtelben, de főleg Bernben több zenészt is kezeltem, és sok páciens, akik korábban nem voltak azok, csak miután terápiaként gyakorolták a művészetet. Ezért értettem meg azonnal, hogy az a nő más volt.

A Szent Szív zongoristája nem egyszerű virtuózként, hanem tökéletesen épeszű virtuózként játszott. Az ujjá alatt megszólaló zene nemcsak pontos, olyan hömpölygő és dallamos volt, mint amit anyám zongorája hallatott, hanem a szabályosságán, a szünetek és a félreütések hiányán túl is volt benne valami titokzatos rugalmasság. A Szent Szív zongoristája úgy uralta a hangokat, vezette az akkordokat, mintha élőlények volnának, akik fölemelkedtek és leszálltak, összekapaszkodtak, és kényük-kedvük szerint szétváltak. Nem hangokat, hanem végtelen harmóniafutamokat szólaltatott meg, amelyek mintha mindig is léteztek volna, mert nem állt meg, alig pihent, amikor befejezett egy művet, máris kezdte a másikat. Az első osztályú pavilon 19-es szobájának a páciense nemcsak csodálatosan játszott a zongorán, de partitúra sem volt a kottatartóján. A billentyűzet és a teste olyan tökéletes hangszerré olvadtak össze, amely képes volt tükrözni az irgalomtól kezdve a dühig minden emberi érzelmet. De az a fekete ruhás, öreg hölgy több meglepetést is tartogatott számomra.

Délutánonként valaki hangosan felolvasott neki.

Ciempozuelosba érkezésem óta délelőttönként áttanulmányoztam azoknak a pácienseknek a kórtörténetét, akiket doktor Robles rám bízott. Délutánonként elbeszélgettem a jelöltekkel, mígnem rájöttem, hogy az én kritériumaim nem mindig egyeztek a tébolyda igazgatójával. Annak reményében néztem át további kórtörténeteket, hogy alkalmas listát tudok összehozni, így vetődtem el egy februári napon dél és kora délután tájban a Szent Szívbe. Egy bentlakót akartam felkeresni, hogy elmagyarázzam neki a programot, s javasoljam, hogy másnap jöjjön el hozzám, de odaérkezvén nem hallottam a zongorát. A csend keresztülhúzta a tervemet.

Levettem a cipőmet, és nagyon lassan odasettenkedtem a 19-es szobához. Félúton váratlan hang ütötte meg a fületem, egy fiatal nő hangja, aki ritmikusan váltogatta az intonációt, kérdéseket fogalmazott meg, amelyekre ő maga válaszolt, mintha két különböző alakot személyesítene meg. Ezt hallva összeráncoltam a szemöldökömet, de alighogy felfogtam ezt a polifóniát, egy másik rekedt, fáradt hang magamhoz térített.

– Ezt olvasd el még egyszer.

A zongorista egy parancsolgatáshoz szokott nő nyers, ellentmondást nem tűrő hangján adott utasítást.

– Jaj, ne legyen ilyen nyűgös! – ezzel szemben felolvasójának szinte gyermeken csengő, szép, magas hangja volt, akár egy csengettyű. – Csak egy kicsit, mert nagyon késő van, és ha elkésem, kikapok...

Azzal elismételte a párbeszédet, ami szerintem egy filozófiai értekezés lehetett, mert olykor megakadt a görög terminusok kiejtésénél, amelyeknek nyilván nem ismerte a jelentését.

– Na, kész! – mondta befejezésül. – Holnap folytatjuk.

– Nem – a makacs hölgy erőteljesen ellenkezett. – Maradj még egy kicsit, ma nagyon keveset olvastál.

– Nem lehet, doña Aurora, tényleg nem – hallottam egy megmozduló szék hangját, és a könyv súroló nesztét, ahogy letették egy asztalra. – Mennem kell.

Vártam, hogy nyílik az ajtó, és még mindig cipővel a kezemben visszahúzódtam a folyosó közepéig. Ez a kép volt az első, amit a felolvasó látott, amikor megpillantott, de mielőtt odajöhetett volna hozzám, az öreg hölgy megszólította.

– Holnap jössz? – a hangja megváltozott, most egy szeszélyes kislány sürgetése csengett ki belőle. – Ígérd meg, ígérd meg, hogy jössz holnap.

– Persze hogy jövök – mosolygott a fiatal lány, nem rám, azzal visszament, hogy elbúcsúzzon a zongoristától. – Mi nem jut eszébe! Holnap ötkor megint itt vagyok.

Odahajolt a 19-es szoba pácienséhez, az átölelte, és olyan erősen magához szorította, mintha el sem akarná engedni, a hasához nyomta a fejét, arccal énfelém, lehunyt szemmel.

Ebben a pillanatban felismertem.

....

1933. június 9-én, délelőtt fél tízkor csöngettek apám rendelőjében.

Aznap nem ment be az egyetemre, én sem mentem iskolába. Mindkettőnknél csaknem egy időben fejeződött be a tanítás, de az én vakációm még messze volt. Készülnöm kellett a francia záróvizsgára, ez a tárgy beárnyékolta a gyerekkoromat, és nem sok hiányzott, hogy beárnyékolja az ifjúkoromat is. Az éles u-k meghaladták fonetikai képességeimet, képtelen voltam megérteni bizonyos viszonyszók szeszélyes használatát, melyeknek szerintem semmilyen hasznuk sem volt, és nem ez volt a legrosszabb. A legrosszabb az volt, hogy anyám sosem adta fel. Feje a vállamon, ezt rosszul jelölted, itt megint tévedtél, még mindig nem tudod, hogyan képezik a befejezett múltat?, ettől még lustább lettem, mint a könyvtől, és jobban megrémisztett, mint a bukás. Egyetlen módját ismertem, hogy megszökjek a fojtogató számonkérés elől. Amikor apámnak készülnie kellett az óráira, vizsgadolgozatokat javított vagy olyan pácienset fogadott, akit máshol nem láthatott el, áthelyezte az egyetemi kis irodáját abba a kis lakásba, amit a földszinten bérelt, én pedig rohantam utána. A rendelőben jobban tudok koncentrálni, mama. Lent nincsen zaj, nincs olyan meleg, mondtam nyáron, és hogy melegebb van, állítottam télen. Ő egyiket sem hitte el, de az apám szívesen volt velem, jóllehet bezárkózott a dolgozószobájába, miközben én úgy tettem, mint aki franciát tanul a konyhasztalnál, amit másra nem használtak. Ott aztán kipakoltam a díszletemet, könyveket, füzeteket, ceruzákat, tintatartót és tollat, amikor aznap megszólalt a csengő.

– Germán, menj és nyisd ki, Eloy lesz az és a vízszerező! – kiáltott ki apám fel sem állva a karosszékéből –, valamit megnéznék a vízvezetékben...

De nem Margarita férje volt az. És nem is a vízvezeték miatt jöttek.

Emlékezetem örökre két ellentétes részre bontja azt a délelőttöt a csengetéstől kezdődően. Odáig fényes képet hív elő, a korai napsugár csillogását, amely erősödni készül a dolgozószoba ablakain át betöltve az előszobát, már sejteni a bőrön a melegét. Akkor ajtót nyitottam, nem éreztem hideget, erre emlékszem. És emlékszem egy undorító ködre, valami szürkés ragyogásra, amint áthatol egy elképzelhetetlenül szeszínű üvegen. Képtelenség, de valami hasonló történhetett, amikor megpillantottam azt a furcsa párt.

A vallehermosói piac hentesnőjének, Lucilának a férje nemrég megszökött az eladónőjével. Egyik reggel anyám megjött a vásárlásból, és ő mesélte, hogy szegény Lucila vörös szemmel és eltorzult arccal szolgált ki. Az a mondat nagyon

kíváncsivá tett. Azt kérdeztem, hogyan torzulhat el az arca valakinek, de senki sem igyekezett válaszolni. Nos, 1933. június 9-én megtapasztaltam annak az apámnál valamivel idősebb férfinak az arcán, alsó állkapcsa leesett, elvált a szája többi részétől, két szeme annyira felakadt, mint aki kísértetet lát. És nem csak ezt mutatta meg nekem. Soha nem láttam még senkit olyan holtsápadtnak, sem olyan kövér izzadságcseppeket, olyan tökéletesen gömbölyűeket, mint amit köszönés előtt letörölt. Felítatásukkor a zsebkendő fehérés, nedves maszkká változtatta az arcát, úgy festett, mint esőben a templomok homlokzati szobrai. Akár egy síron túli lény, egy sokat szenvedett illetőnek a szelleme, de kevésbé volt ijesztő, mint a kíséretében lévő nő.

Első látásra átlagos hölgynek tűnt. Semmi jele nem volt rajta rémületnek vagy fájdalomnak, minden normális volt, kivéve őt magát. Arca akár egy római hadvezéré, a fejét felfelé toló dölyfös álla nem nyert akkora hangsúlyt, mint a hosszú, hegyes orra, az olyan volt, mint a kiskoromban rajzolt boszorkányoké. Ajka annyira keskeny, hogy szinte nem is látszott, de két sötét, enyhén kancsal szeme úgy bámult rám, mintha át tudna fúrni velük. Elegánsan volt öltözve, fején sötét textilsapka, amitől pár óra múlva rettentően melege lesz, nyakában gyöngylánc, fülében arany fülbevaló, túl sok ékszer egy pszichiáternél tett kora délelőtti látogatáshoz. Nyugalma elütött a kísérője idegességétől, de a hangja, mit állsz itt, te gyerek?, menj, szólj a doktornak, gyerünk, az kemény volt, és olyan durva, hogy a férfi kénytelen volt megszólalni, és sokkal udvariasabban arra kérni, hogy legyek szíves, szóljak az édesapámnak.

Papa, papa! Odafutottam a dolgozószobához, és kopogás nélkül benyitottam. Nem Eloy az, papa, vendéged van. Egy normális úr és egy nagyon furcsa hölgy... Néhány óra múlva, amikor ismét nyugalom lett, apám gratulált ezért a meghatározásért. Klinikusi szemed van, Germán, mondta, tulajdonképpen senki sem írhatta volna le tökéletesebben őket. A délelőtt látottak és hallottak után büszkén fogadtam a dicséretet. Mindig pilóta szerettem volna lenni, de akkor eldöntöttem, hogy ugyanazt fogom tanulni, mint az apám, noha ő sem rettent meg kevésbé, mint én, amikor fogadta a vendégeit.

Juan, doña Aurora, milyen kellemes meglepetés! Hozzájuk lépve rájött, hogy téves formáját választotta a köszöntésnek, és lefagyott a mosoly a szájáról. Mit tehetek önökért? Az úr felém bökött a fejével, nincs sok időnk, Andrés, jobb, ha bemegyünk a dolgozószobádba. Apám rám se pillantott, miközben végigvezette őket a folyosón, de amikor megmarkolta a kilincset hátranézett, látta, hogy megyek utánuk, akkor azt mondta, menjek tanulni. Nem tettem. Dolgozószobája egy másik szobához kapcsolódott egy dupla ajtón keresztül, ami félig nyitva volt. Kibújtam a papucsomból, hogy ne üssek zajt, odaálltam a rögzített szárny mögé, onnan tökéletesen ráláttam az apám íróasztala előtti két székre. Sem ő, sem a vendégei nem fedeztek fel, én pedig némán figyeltem a rémálomnak tűnő jelenetet.

Figyelj, Andrés, a férfi vékony, rekedt, tompa hangon szólalt meg, azért jöttünk, mert ma reggel, alig egy órával ezelőtt, doña Aurora megölte a lányát. Így kezdődött. Nem láthattam apám arcát, de hallottam a hangját, benne az alig észlelhető reszketés visszhangját. Hogyan? Nem értem... Az úr, akit Juannak hívtak, előhúzott egy becsomagolt tárgyat a zakója egyik zsebéből, kibontotta, hogy a kérdezője lássa, meglázította a nyakkendőjét, és nem sok sikerrel megköszörtcülte a torkát, hogy tisztább legyen a hangja. Négyszer fejbe lötte Hildegartot ezzel a revolverrel. Utána eljött az irodámba, és átadta a fegyvert. Hogyan?, kérdezte ismét apám, de válaszként csak egy türelmetlen nő csettintett a szájával. Ön tette, doña Aurora? Persze hogy én tettem, miután átvette a szót, keresztbe vetette a lábát. Tulajdonképpen nem tudom, mért csodálkozik ezen annyira, semmi különös sincs benne... Én megbabonázva hallgattam egy olyasvalaki határozott, erős hangját, aki tudta, mit beszél, ami úgy csengett, mint anyám bármelyik barátnőjének, sőt magának anyámnak a hangja, amikor azt taglalja, mennyire felmentek a bérleti díjak, vagy hogy melyik pártra fog szavazni. Hildegart az én művem volt, magyarázta doña Aurora, és nem jól sikerült. Túlságosan későn jöttem rá, de most már biztos vagyok benne. Hiábavaló volt minden erőfeszitésem, és utána... Amit tettem az nem más, mint amit egy művész tesz, amikor rájön, hogy tévedett, és megsemmisíti a művét, hogy kezdje előlről. Ehhez a ponthoz érve apám már kellőképpen magához tért, hogy feltegyen néhány óvatos kérdést. Nem gondolja, hogy Hildegart önálló lény volt? Ön szerint nem volt tökéletes személy? Személynek személy volt, helyeselt a nő, az volt, mert én azt akartam, de tökéletes az nem. Nem lehetett az, mert én formáltam, a saját szellememet leheltem belé. A szellemét? Próbálkozott megint finoman apám. Bocsásson meg, doña Aurora, de nem értem pontosan, mit akar ezzel a szóval mondani. Jobban tetszik a lélek?, javasolta a nő, és szájával meghatározhatatlan hangot adott ki, olyan nevetés-, és horkantásfélét. Jó, akkor legyen lélek. És ne higgye, hogy nem vettem észre. Ma reggel, a halála pillanatában... Ekkor előrehajolt, a levegőben széttárta a kezét, és először engedett meg magának valami érzelemfélét. Egy pillanattal azt követően, hogy megszűnt létezni, a lélek, amit én adtam neki, elhagyta a testét, és visszajött az enyémbé. Ismét a szoknyájára ejtette a kezét, amit előzőleg a mellére tett, és visszazökkent az addig megőrzött közönyös higgadságba. Most már ismét enyém a teljes lelkem. És ezért ölte meg?, nem láttam apámat, de hallottam tollának gyors, folyamatos sercegését a papíron. Azért ölte meg, hogy visszakapja a lelkét, amit neki adott? Nem. Azért öltem meg, mert a lányom jó volt, spirituális, megérdemelte, hogy felemelkedjen, röpküljön. Ebben a disznó világban az ellenségeim megrontották volna, s ezt én nem viseltem volna el. Az ellenségei? Kik azok...? Bocsáss meg, Andrés.

A férfi, aki tegezte apámat, felemelte az egyik kezét, és félbeszakította a párbeszédet, amelybe jóformán bele sem folyt. Én megértem, hogy ez számodra nagyon

érdekes, észrevettem, hogy már visszanyerte a hangját, arca visszanyerte a színét, de mint az imént mondtam, nincs sok időnk. Doña Aurora megkért, hogy adjak tanácsot neki, hogy legyen a védője. Én elfogadtam, de először fel kell adnia magát. Ezért jöttünk hozzád, hogy kikérjük a szakmai véleményedet, mielőtt a bíróságra megyünk. Először azt javasoltam neki, vallja azt, hogy felindultságában, legyűrhetetlen hevületében cselekedett, de aztán elgondolkodtam rajta és... A vádhatóság természetesen szakértői véleményt fog kérni. Mi kérünk egy másikat, és mielőtt döntenénk, mit teszünk, szeretném tudni a véleményedet, lesz-e a szakértőnk. Apám pár másodpercig hallgatott. Így volt, doña Aurora?, kérdezte végül, hirtelen fékezhetetlen készletést érzett, hogy megölje a lányát? Nem, felelte a nő ugyanazon a döbbenetesen magabiztos hangon, ahogyan bevallotta a bűntényt. Már napokkal korábban eldöntöttem. Nem tehettem mást, tarthatatlan volt a helyzet, érti?, mert azok meggyőzték, az ellenségeim azt parancsolták neki, hogy távolodjon el tőlem... Egészen addig furcsa hölgynek és egyszerű gyilkosnak tartottam. De ekkor rájöttem, itt többről van szó. Ők nagyon erősek, izgatta fel magát hirtelen, olyan indulatos lett a hangja, hogy alig értettem, mit mond, ők, a nemzetközi hatalmak ügynökei, ők marták el tőlem Hildét. Furcsán billegett a széken, erősen, ugyanakkor szaggatottan rázta összeszorított öklét, amitől a teste balra dőlt, kiegyenesedett, aztán megint ugyanarra dőlt. A teste persze nem érdekelte őket, ők csak a lelkét akarták megszerezni, én ezt előre láttam. Hilde azt mondta, otthagyt engem, hogy odaköltözik valakihez, de én tudtam, mi az igazság, tudtam, hogy elmegy velük, hogy összeesküdjön velük ellenem, hát nem értik? De, doña Aurora, én értem... Apám hangja megnyugtatta. Ők tehetnek róla, makacskodott finoman. Pontosan, a gyilkos többször bólintott, végül is egy művelt ember, ekkor szemrehányóan tekintett a kísérőjére, egy intelligens ember. Azt hiszem, Juan, ez hiba, vélte apám, miközben az a nő addig igazgatta a szoknyája ráncait, amíg azok teljesen kisimultak, jobb, ha elmondja az igazságot. De akkor előre kiterveléssel vádolják, érvelt az ügyvéd, és az nagyon kemény ítélettel jár. Tudom, de... Te mondtad, lesznek szakértők. Ha ragaszkodik ehhez a változathoz, könnyebben szabadul, hidd el nekem. De ugye nem azt akarja sugalmazni, hogy bolond vagyok? Egészen eddig a percig nem értettem pontosan, miben értett egyet a két barát, de doña Aurora gyanakvása magyarázatul szolgált. Nem, hallottam ki ismét az óvatosságot apám hangjából, én nem azt mondom, hogy ön bolond. Csak azt mondom, önnek előnyösebb, ha a bíróság azt hiszi, hogy az. Szó sem lehet róla, hallja? Felállt, és nagy lépésekkel róni kezdte a szobát, így még inkább római hadvezérként festett. Ebbe nem megyek bele, megállt, apámhoz fordult, ujjával rábökött, szó sem lehet róla, se ön, se más nem vesz rá. Hát nem értik? Balra kiesett a látószögemből, de rögtön vissza is tért. Azt hiszi valaki, hogy nem vagyok eszemnél?, ordította az ajtó felé pillantva, ami mögött elbújtam. Azt tettem, amit tennem kellett, úgy viselkedtem, ahogy egy anya, mert az vagyok, fordult megrovóan az ügyvédjéhez. Mit képzelsz?

nek, hogy nem szerettem a lányomat? Azért öltem meg, hogy megmentsem, végül apám asztalára támasztotta a kezét, felé fordulva felütötte a fejét, értsék meg már végre. Én hoztam létre, én romboltam le, az én kiváltságom, az én jogom volt... Még mit nem! Ez a felcsattanás újabb szakaszt nyitott, olyan váratlan, radikális átalakulást, mint az embert elragadó rossz álom legképtelenebb fordulata. És te? Hát te honnan jöttél?

Felébredt a macskám. Kijött a lakásból, utánam le a lépcsőn, követett a konyhába, ott elaludt a kedvenc helyén, egy öreg párnán, amelyet a sarokban álló, használaton kívüli öreg tűzhely tetejére tettem neki. Tanulás vagy a mímélése közben szerettem nézni, ahogy alszik, de egy ideje megfeledkeztem róla. Amikor felébredt, jött, hogy megkeressen, párszor odadörgölözött a bokámhoz, de érdekesebbnek találta, ami az irodában történik. Jóllehet nesztelenül osont be a félig nyitott ajtón át, felbukkanása figyelmet keltett, nem is önmagában, hanem annak a nőnek a reakciója miatt, aki elfelejtette, hogy megölte a lányát, a karjába vette, engedte, hogy megnyalja a nyakát, a nyakkivágását, közben kedvesen becézgette. Nagyon szép vagy, gyönyörű vagy, aztán kinyújtotta a két karját, hogy eltartsa magától az állatot és megvizsgálja a nemét. Szép cicalány vagy, hallod?, majd derűs arccal ismét apámhoz fordult, arca mintha egy másik nőé volna, nem azé, aki az imént még rikoltozott. Öné a macska? A fiamé, Germáné, azé a fiúé, aki ajtót nyitott önöknek. És hogy hívják? Greti, Gretinek hívják. Mint a Garbót? Nem, nem azért. Azért, mert visszafelé szótagolva hasonlít a tigrisre, neki pedig csikos a bundája... Ó!, nagyon jó. Nagyon szép neved van, Greti, simogatta meg a hátát, nagyon-nagyon szép, megvakarta az állát, mint aki tudja, hogy ezt szereti a legjobban, lássuk, mi van itt, azzal kivitte a karjában az erkélyre, talán találunk egy kismadarat... tetszene, mi?, te kis büdös. Ügyvédje tágra meredt szemmel, csalódott arccal, döbbenet bámulta, mint aki már képtelen követni az elmúlt két órában történeteket. Látod?, vont a kérdőre apám már-már derűs hangon, higgyél nekem, Juan. Délután találkozunk, akkor jobban megmagyarázom. Egyvalamit meg kell ígérnie nekem, doktor, a macskám váratlan csodálója úgy fordult oda hozzá, mint aki elfelejtett valami nagyon fontosat. Ígérje meg, hogy ivartalaníttatja ezt az állatot. Most még túl fiatal hozzá, de két-három hónap múlva... Ebben a pillanatban Greti kiugrott a karjából, és úgy elszaladt, mint aki érti, mit mondott, szegénykét ivartalaníttatni kell, a városokban a macskák... Mennünk kell, doña Aurora. Az ügyvédje felállt, odalépett hozzá. Ha nem ivartalaníttatja, akkor elszökik, amikor rájön a párzás, és nem talál vissza, elüti egy autó, egy villamos, de ha nem, akkor bepározza valamelyik kóbor kandúr... Doña Aurora, nagyon késő van. Ki tudja, milyen betegségeket hordoznának a kiscicák, ezért mondom, hogy... Elhallgatott. Juanra pillantott. Aztán apámra. Majd körbenézett, mint aki nem tudja, mit keres abban az irodában. Aztán odalépett ahhoz a székhez, amelyen ült, fogta a ridiküljét és a karjára akasztotta. Igen, menjünk, szólt oda az ügyvédjének, azzal csendben elhagyták az irodát. Apám kikísérte

őket az ajtóig, én pedig titokban visszaosontam a konyhába, de apám azonnal bejött hozzám. A falnak támaszkodott, karba tette a kezét, és szótlánul bámult. Amikor fölnéztem a füzetből, mosoly bujkált a száján, de nem húzódott szélesre. Nem azt mondtam neked, hogy azért gyere ide, hogy tanulj?

Aurora Rodríguez Carballeira látogatása doktor Velázquez irodájában életem egyik meghatározó emléke maradt, jóllehet akkor délelőtt még nem tudtam felmérni a hatását. Igen, tudom, azt mondtad, hogy tanuljak, ismertem el, de ahogy kinyitottam az ajtót, minden olyan furcsa volt, nem tudtam ellenállni a kísértésnek, hogy hallgatózzak... Ránéztem, neheztelő kifejezést kerestem az arcán, de hiába, így bevallottam az igazságot, azt hittem, nem veszel észre. Nem téged vettelek észre, mosolyodott el végül, odajött az asztalhoz, leült a székre az enyémmel szemközt, bólintott, Gretit vettem észre. Láttam, hogy bedugja az orrát, visszakozik, körbe-körbe forog, mielőtt belép... A macskák nem dörgölöznek a levegőhöz.

Attól a naptól kezdve, jóllehet éppen betöltöttem a tizenhármat, apám nem gyerekként kezelt többé. Mondd, papa, kérdezhetek valamit?, hogy létezik az, hogy ez a hölgy olyan jól beszél és olyan normálisnak néz ki... Nem annyira, szakított félbe, amikor megláttad, neked is nagyon furcsának tűnt. Igen, fogadtam el, de aztán amikor hallottam beszélni... Furcsának furcsa, de nem mindenki bolond, aki furcsa. Sok évvel később, amikor már tudtam, hogy nem kérdezhetem meg tőle, megértettem, hogy Andrés Velázqueznek tetszett a próbálkozásom, az érdeklődésem, ami arra készítetett, hogy ne fogadjak szót neki, a bátorságom, hogy elbújjak az ajtó mögött. Akkor délelőtt nemcsak hogy nem lett mérges rám, hanem felnőtteként kezelt. Nem vonta kétségbe egyetlen kérdésemet se, nem tagadott meg egyetlen választ se. Rájöttem, hogy igazat mondanak a tanítványai, hogy a Madridi Központi Egyetem Pszichiátriájának a professzora az apám.

....

Az volt a legfontosabb, amire apám megtanított, hogy aznap elhatároztam, pszichiáter leszek. De amikor együtt fölmentünk a lakásunkba, és ott találtuk anyámat a rádióra tapadva, még jobban érdekelt, mi a diagnózisa apámnak doña Aurórától. Nagyon keveset beszélgettem vele, mondta, még nem vagyok teljesen biztos benne, de szerintem igazi paranoia. A paranoia rendkívül titokzatos betegség, mert nem támadja meg a szellemi képességeket. A paranoiások úgy jönnek-mennek, beszélnek, sőt érvelnek, mint az egészséges emberek, jóllehet nem ugyanaz a kiindulópontjuk, mert a betegségük súlyosan torzítja a valóságot... Ekkor eszébe jutott, hány éves vagyok, felfogta, hogy túlságosan messzire ment. Azt akarom mondani, hogy látszólag normális ritmusban élik az életüket. Élhetnek egyedül, elláthatják magukat, kezelhetik a pénzüket, kapcsolatot tarthatnak másokkal, megházasodhatnak, lehet gyerekük... A hétköznapi tennivalókban nem különböz-

nek az egészségesektől, érted? Nem csak értettem. Miközben hallgattam, minden egyes megállapítását kivetítettem az emlékemben élő, nemrég távozott hölgyre, és egyre inkább megragadott a titokzatossága. Ettől függetlenül, tette hozzá, doña Aurora nem hétköznapi asszony. Nagyon intelligens, nagyon művelt, nagyon jól fejezi ki magát. Megszokta, hogy közönség előtt beszél, gazdag a szókincse, tökéletesen kezeli az absztrakciókat, itt visszafogta a hangját, a bonyolult, nehezen érthető gondolatokat. Ezért támadt kétely benned.

...

Én egyszer láttam Hildegartot, jöllehet csak akkor jöttem rá, amikor anyám emlékeztetett, hogy egyik délután összefutottunk az Athenaeum kapujában. Múlt év decemberében turrónért mentünk a belvárosba, ne mondd, hogy nem emlékszel rá... Ekkor felbukkant egy homályos kép egy lányról, akire akkor nemigen figyeltem, de azokkal a leírásokkal sem egyezett, amiket másnap minden újság lehozott. Hildegart Rodríguez nem volt olyan csúnya, mint az anyja, de szerintem szép sem volt. Az arca lepény formájú, a tokája árnyékot vetett a dekoltázsára, a szemöldöke vastag, teste zömök, olyan matrónás, ami elütött az arcát keretező, kibontott, loknis hajától. Leginkább ez ragadott meg benne, mert szerintem ez a frizura nem illett egy ilyen pedáns hölgyhöz.

Amikor megismertem, nem tudtam, hogy tizenhat éves, nem is akartam elhinni. Egyáltalán nem érdekelt, amit mondott, de nem úsztam meg az anyámmal folytatott társalgását, miközben én hiába húzkodtam anyám ruhaujját. Aznap, amikor meghalt, mama elmesélte, hogy Hildegart kérte, győzze meg a férjét, hogy csatlakozzon a Szexuális Reform Ligához, egy nemzetközi eugenikai szervezethez, ennek spanyol szekcióját többek között doña Aurora és ő maga alapították, s amihez apám soha nem akart csatlakozni, noha többen is nyomást gyakoroltak rá, hogy tegye meg. Mégis, ki vagyok én, hogy eldöntsem, kinek van joga élni és kinek kell meghalni? Apám maga mesélte el nekem, miért pont azon a nyáron. Miféle jupon tilthatja meg bárki egy másik embernek, hogy megházasodjon és gyerekei legyenek, csak azért, mert az illető alacsony vagy csúnya, vagy örökletes betegsége van, vagy fekete a bőre? Tudom, hogy az eugenetikának sok jóindulatú híve van, akik csak az emberiség jövőjének jobbítására törekszenek, vannak köztük barátaim is, de sokan vélekednek hozzám hasonlóan. A cél soha nem szentesíti az eszközt, s ha valaki képesnek tartja magát, hogy mások életéről döntsön, az úgy vélheti, hogy joga van bármiről dönten.

Akkor délután anyám az Athenaeum kapujában nem hozakodott elő ezekkel az érvekkel. Kitérő válaszokat adott annak a hölgynek a nógatására, aki számomra érthetetlen gondolatokkal állt elő, olyan prédikációval, amiből jóformán csak a kötőszókat és az előljárószókat értettem meg, mert a felsorolt főneveknek még a

felét sem ismertem. Anyám utána azt mondta, hogy ez a lány egy különleges lény, csodagyerek, aki szinte csecsemőkorában megtanult írni és olvasni, négyévesen szerzett gépiró oklevelet, az én koromban pedig előadásokat tartott, cikkeket, sőt könyveket írt, hogy egyetemre jár, előad, és sok fiatalnak ő a példaképe. Ezekkel foglalkozott, meg sok minden mással, amikor az anyja megölte. Ennek dacára Hildegart Rodríguez Carballeira pont annak nézett ki, aki volt. Fiatal lánynak, jóformán gyerekeknek.

...

1954 februárjában rájöttem, hogy Aurora Rodríguez Carballeira zongorázik minden délelőtt a ciempozuelosi női tébolyda Szent Szív pavilonjának 19-es szobájában.

...

A 6966-os körtörténet igen rövidke volt, nem egészen ötven oldalban mesélte el egy nagyon különös, kivételes, gyilkos nő hús esztendejét. Csalóka volt a terjedelme, mert a dokumentum durván négyötödén közvetlenül a bekerülése utáni évek voltak feltüntetve. A háború alatt, miközben még létezett a köztársaság, jóllehet távol volt, jóllehet minden támadásban több területet veszített, mint amennyit elfoglalt, jóllehet minden nappal közelebb került az óhatatlan veresége, kollégáim végeztek a munkájukat. Aurora családi regénye, apja iránti szeretete, anyja iránti megvetése, húga iránti gyűlölete szakmai alapossággal, de nem túl sok szenvedélyvel került leírásra. Sokkal több érdeklődést váltottak ki egy beteg nő delíriumai, aki azt a próféta feladatot osztotta magára, hogy egy jobb világ reményében megreformálja a társadalmat. A bentlakó első éveinek krónikája igyekezett reflektorfénybe helyezni a páciens saját elmondását a lánya életéről és haláláról. Hildegart anyja elmesélte tökéletes elszántságát, hogy leánygyermeket foganjon, a teherbe ejtő férfi gondos kiválasztásának folyamatát, csalódottságát, ami későbbi tettehez vezetett, hiábavaló próbálkozásait, hogy agyának hatalmával megváltoztassa a magzat nemét, a vereséget, amit az a felfedezés sejtetett, hogy annak az alanynak a rossz magja erősebb volt az ő szeretetteljes elszántságánál, hogy egy új nőt foganjon, aki megmenti az emberiséget a romlottságtól és a szenvedéstől. Aurora Rodríguez Carballeira sokat fecsegett a háború végéig, és akik hallgatták, azokat érdekelte, amit mondott. Egészen 1939. december 22-ig.

...

Tudtam én! Mindig tudtam, hogy nem olyan vagyok, mint a többi nő, hogy én más korból jövök, s az nem lehet más, csakis a jövő. Tudtam, kiskoromtól kezd-

ve tudtam, de ezt az ajándékot, ennyi idő után ezt az alkalmat, hát ezt tényleg nem vártam. És most jobban résen kell lennem, mint valaha, egy másodpercre sem lankadhat a figyelmem, senkinek sem kell tudnia, főleg az apácáknak nem, mert ki tudja, mire lennének képesek, ha megtudnák, bele sem akarok gondolni... Neki el kell mondanom, persze, de a megfelelő időben. Egyelőre örül, amiért olyan békésnek lát, de azt hiszi, ez a nyártól van, mert most naponta kijárunk a kertbe, sőt néha a filagóriában megesszük, amit Mária hoz, aki nem túl okos, de nagyon jól főz, ezt sose gondoltam volna. Nagyon finom a gazpachója, a rántott húsa ennél is ízletesebb, mert fordítva készíti, előbb jön a morzsa, aztán a tojás, és nagyon puha, nedvdús lesz, sosem ettem még így elkészítve, persze, mert... De várj egy percet, Aurora, állj meg és gondolkodj, lehet, hogy a végén mindent elront a butája. Mindig azt mondták, hogy a férfiakat a hasukon keresztül lehet meghódítani, én viszont nem hiszem, hogy Germán, lévén kiváló lény... Mert nagy hatalmú ember, egyre biztosabb vagyok benne, különleges, mint én, ezért olyan fontos a terveimhez. Persze ő még nem tudja, azért enyeleg annyit azzal a másikkal, habár csak mosolyog rá, nem érinti meg, mindent alaposan megfigyeltem, mert jó vagyok benne, hogyan ne vegyek tudomást valamiről. Múltkor veszekedtem velük, hadd tudják, hadd vegyék észre, hogy engem nem lehet becsapni, mondtam nekik, hogy elég a butaságból, mire a lány nevetett, mint egy számár, mert az is, pedig kislánynak milyen okos volt, de a fiú hallgatott rám és elkomolyodott. Persze nekem aztán édes mindegy. Hülyéskedjenek csak kedvükre, nekem elég az a kevés kötetlen idő. Aztán amikor Germán teljesíti a küldetését, végre megváltoztathatom az emberiség sorsát, mert erre születtem, hogy egy új társadalmat alapítsak. Csak ezért, ebből a célból jöttem ebbe a korszakba a jövőből. Egész életemben azt kérdeztem magamtól, mit keresek én itt, és soha nem találtam más magyarázatot, azt viszont nem tudtam felfogni, hogy még nem jött el az én pillanatom. És ezután senki sem tréfálhat meg, mint korábban! És ön egyedül fogja jobba tenni a világot, doña Aurora? Amikor ideérkeztem, az apácák kinevettek, de kinevettek az orvosok, a segédek is, pedig én kedves voltam velük, még misére is eljártam, és áldoztam, holott nem hittem, nem hiszek egyetlen istenben sem, csakhogy a kedvükben járjak. Még verseket is írtam nekik, és látod, hogyan hálálják meg, pont, mint amikor börtönben voltam, amikor eljött fellépni az a galíciai folklórcsoport, biztos voltam benne, hogy énmiattam jöttek, mert én is galíciai vagyok, előttem akartak tisztelni, a funkcionáriusok majd megpukadtak a nevetéstől, amikor közöltem velük, mert idióták, tudatlanok, állatok, igen azok voltak, és az állatok megbocsátják nekem az összehasonlítást. De most minden másképpen lesz. Már senki sem fogja azt gondolni, hogy bolond vagyok, a nemzetek a lábam elé omlanak majd, az ellenségeim belátják, hogy leküzdöttem az előítéleteiket, a kegyetlenségüket, az undorító mesterkedéseiket... Ez a második fiatalság, amit most élek meg, kivételes alkalom számomra, de főleg az emberi faj

számára. Mert nem fogom elkövetni a múlt hibáit, nem fogom elszórni a pénzt birtokok vásárlására, ahol felállíthatom a közösségeimet, nem fogok telepéseket fizetni, hogy az új szabályok szerint éljenek, mindez a hajdani gyengeségemből, a biológiai fiatalságomból, egy éretlen, meggondolatlan, korai fiatalságból adódott, a mostani más annál. Hildegart annak a kísérletnek volt a terméke, ebből adódtak a hibái, egy sima vázlat tökéletlensége. Távolról sem valósítottam meg, amit akartam, de arra jó volt az a prototípus, hogy mindenki térdre boruljon a lába előtt és a csodálatáról hablatyoljon, rólam tudomást sem véve. Nem értették, hogy a lányom olyan volt, akár egy fehér fal, amely visszaveri a napfényt, egyszerű optikai jelenség, ami csak egy kisgyereket képes becsapni. Ezért érdelem meg ezt az alkalmat. És ha majd megtudja a világ, hogy mire voltam képes, nem leszek többé egy vicc, egy bolond, egy beteg nő, és birtokba vehetem azt a hatalmat, amit megérdemlek, amit mindig megtagadtak az intelligenciámtól, a becsvágyamtól, a tehetségemtől. Ezen a szinten érdekel is engem, hogy Germán enyeleg-e ezzel a buta libával. Felőlem feleségül is veheti, ha akarja, habár... Ne, ne, ne, Aurora, ne bízzál és gondolkodj, alaposan végig kell gondolnod. Mert aki őt ideküldte, nem azért tette, hogy feleségül vegyen egy közönséges lányt, ez képtelenség, aki ideküldte, idehozta hozzám, hogy mellettem legyen, hogy elkísérjen az emberiség sorsára nézve egy nagy horderejű folyamatban. Így kell lennie. De várj egy percet, mert... És ha nem küldte senki sem? Ez még nem jutott eszembe, pedig... Lehet, hogy saját szakállára jött ide hozzám? Olyan, mint az iker lelkem, hát persze, a pótintelligenciám, és talán tudja is, elejétől fogva tud mindent, és amikor megtudta, hogy itt vagyok, hát akkor... Nem az angolok, és nem is az oroszok küldték. És ha azért jött, mert önszántából teljesíteni akarja a küldetését, tudnia kell, hogy mit gondolok, tisztában van a terveimmel, nem?, akkor... Jaj! Alaposan meg kell fontolnom, nagyon alaposan, mert ez a részlet mindent megváltoztathat, pozitívan, természetesen, mindenesetre... Fájni fog a fejem, már látom, hogy nagyon fáj a fejem, és ez nem jó. Most pihennem kellene, aludni, hogy megerősödjem, lazítani, hogy támogassam a szervezetemet. Lamarcknak igaza van, a működés hozza létre a szervet, pontosan ez történik énvelem, hogy az elmém, az akaratom megváltoztatja a testemet, létrehozza azt a szervet, amit működésbe kell hoznom, természetesen ugyanolyan fáradt vagyok, mint első alkalommal, vagy még jobban, mert ez a megfiatalodás, az én koromban... Nem tudom, talán elsietem a dolgot. A fájdalmak nem csapnak be, persze hogy nem, még emlékszem rájuk, mintha tegnap szenvedtem volna tőlük, de nyugodtabbnak kellene lennem, amíg elérkezik a pillanat. Ha felizgatom magam, képes leszek hátráltatni, és ezt legkevésbé szeretném. Lesz még idő a gondolkodásra, a döntéshozatalokra. Először a szervezet lépjen működésbe. A többit majd meglátjuk.

...

– Ne vesztegesse az időt erre a lányra, Germán.

Ez volt az az apróság, amit Aurora Rodríguez Carballeira meg akart velem beszélni 1955. szeptember 10-én, miután elfogyasztottuk az ebédet, amivel megünnepeltük María Castejón születésnapját. És olyan sürgős volt az üzenet, melyet tolmácsolni akart nekem, hogy meg se várta, hogy a szobájába érjünk.

– Nehogy azt higgye, hogy engem érdekel – mondta, amikor a karom helyett belekapaszkodott a lépcső korlátjába. – Azt akarom mondani, hogy máskor nem törődnek velem, de most, amikor maga és én egy olyan pillanathoz közeledünk, ami megváltoztatja az emberiség történetét... – megint rám nézett, meggyőződött róla, hogy nem megyek utána, erre bólintott. – Azt hiszem, ajánlatos, hogy ne kalandozzon el, hogy összpontosítson a küldetésére.

– Ne haragudjon, doña Aurora – amikor leküzdöttem a döbbenetet, ami oda-cövekelt a kert földjéhez, felszaladtam fél tucat lépcsőfokon, hogy egy magasságba kerüljek vele –, de nem értem. Attól tartok, nem tudom, mi a küldetésem, sem az a nagy horderejű pillanat, amire céloz.

– Na persze – somolygott, fellépett egy lépcsőfokot, visszafordult felém, és váratlanul megsimogatta az arcomat. – Sejtettem, hogy ezt fogja mondani, ne aggódjon. A falnak is füle van, igaz? Ezért távolítottam el ezt a szegény lányt. Annyi ellenségünk van, és olyan hatalmasak... – a mosolya elégedett kuncogásba torkollott, ami legalább olyan érthetetlen volt számomra, mint ez az egész. – Ne törődjön vele, Germán. A folyamat elkezdődött, és minden úgy halad, ahogy előre látható volt, ezt akartam mondani magának. Majd szólok, ha elérkezik a pillanat. Azt gondolhatná, hogy indiszkrét vagyok, de téved. Csak arra törekszem, hogy maga legyen nyugodt, éber. Már tudja, hogy miért.

– Hát...

– Ne, ne mondjon semmit. Nem szükséges. Nem lehetünk elég óvatosak, igaza van. Nem beszélünk róla többet, csak ha óhatatlanul muszáj.

– De doña Aurora...

Nem hagyta, hogy folytassam. Hüvelykujját a szájára tette, odaszorította, és másnapig búcsút vett tőlem.

Egy héttel később María azt mondta, megkérte, hogy vigyen neki tisztasági betétet, mert érzi, nemsokára ismét megjön a menstruációja.

...

Amikor éppen azon kezdtem morfondírozni, hogy legjobb lenne, ha visszamennék Svájcba, doña Aurora megkért, hogy ejtsem teherbe.

– Ne aggódjon, Germán, én soha nem voltam forróvérű, soha, még fiatalkoromban sem...

A február abban az évben nem ajándékozott meg minket a tavasz csalóka, vigasztaló előszelével. Hajnalonta visszatért a fagy. A zúzvara vékony, makulátlan fátylat vont a Szent Szív 19-es szobájának ablaküvegére, és a jég láthatatlan ujjait sejtető rendkívül finom üvegek előbb magukra vonták a figyelmemet, mint páciensem széles mosolya, talán mert jobban passzoltak a hangulatomhoz. Olyannyira, hogy nem is kezdtem boncolgatni azt a titokzatos fogadtatást.

– Jól felöltözött, doña Aurora? – kérdeztem, mintha mit sem hallottam volna.
– Nagyon hideg van.

– Ó! De... – és hirtelen elnevette magát. – Mégis mit gondolt, hogy most csináljuk? Az istenért, nem! Ne türelmetlenkedjen... Meg kell várnunk az optimális pillanatot, még mindig vérzek. Mindenesetre akkor sem fogok levetkőzni, amikor csináljuk. Mint mondtam, nem vagyok forróvérű.

Ebben a percben értettem meg, hogy mit vár tőlem, és az ablak mögül felsejlő táj elemeinek egyikévé változtam. A jég áthatolt a falon, beivódott a bőröm pórusaiba, elérte a szívemet, és egy pillanatig csak hidegség voltam. Utána valami ennél is furcsább dolog történt...

...

És ha tényleg beteg vagyok? Nem, az nem lehet, kizárt, hogy az legyek, miután már olyan messzire jutottam. Gondolni se merek rá, nem merek, mert megszakad a szívem a fájdalomtól, s ez erősebb, mint amit a hasamban érzek. Hogy hiábavaló lett volna a létezésem, hogy ez a gyerek is rosszul sikerüljön... Akkor minem jöttem én erre a világra? Nyugalom, Aurora, nyugalom, meg kell nyugodnod, a te állapotodban nem jó a szorongás. Gondolkodjunk, koncentrálnod kell, a te agyad legyőzhetetlen, te is tudod. Tévedett Lamarck? Nem. No és Darwin, tévedett? Nem, nem, határozottan nem. A működés hozza létre a szövetet, egy faj túlélése a legjobban alkalmazkodott egyedekéin múlik, ez az igazság, olyan igazság, ami megváltoztatta a tudás történetét, olyan igazság, ami megmagyarázza, miért születtem meg, milyen szerepet kell betöltenem az emberi faj sorsában, de ez a fájdalom... Ettől a fájdalomtól nem tudok önmagam lenni. Kisajátítja a gondolatomat, kicsavar, mint egy szivacsot, kiüresít, kitépi a zsigereimet, és messzire elviszi, egyenként... Néha azt gondolom, más sem vagyok, csak fájdalom, és nem akarom, mert minden így kezdődött. Amíg nem voltak az injekciók, minden rendben ment, a folyamat haladt a maga útján, persze voltak fájdalmaim, melyik nő ne tudná, hogy a menstruáció fájdalommal jár?, de éreztem, hogy közel van a céloim, hogy minden úgy megy, ahogy mennie kell. Olyan kevés hiányzott! Már majdnem újra bekövetkezett a peteérés, éreztem, és akkor elkezdtek adni nekem ezt a szemetet, ezt a szar mérget, amire azt mondták, hogy nyugtatók, de nem igaz, nem lehet igaz. Mit hitt ez a tökkelütött lány, hogy elhiszem, amit

mond, hogy megbízom egy ostoba libában, aki az égvilágon semmit sem tud? Ezért haragudott meg, amikor közöltem vele, hogy befejeztük, nem akarok többet. De hát ez morfium, doña Aurora!, mondta, és úgy pityergett, akár egy idióta. Persze, ezt mondták neki, csakhogy én nem hagyom magam becsapni. Még hogy morfium! A morfium nincs hatással a termékenységre, ők viszont tönkre akarják tenni a tervemet, végezni akarnak velem. Disznók! Lehetséges, hogy hatalmasabbak nálam, hogy sosem lesz vége ennek a gyötremnek? Ezek az injekciók el akarják téríteni a természet folyamatát, tönkre akarják tenni mindazt, amit én annyi erőfeszítés árán elértem, öreg, terméketlen nővé akarnak tenni engem... Látod? Már megint sírok. A puszta gondolatától, hogy képtelen leszek megfogani ezt a gyereket, hogy az emberiség arra lesz ítélve, hogy a teljes örökkévalóságban vonszolja magával a nyomorúságos létét, hogy továbbra is naponta születnek majd gyerekek, hogy a halálukig szenvedjenek ennek a világnak az igazságtalanságaitól, én összeomlok. És nem akarom megadni magam, nem akarom, nem vagyok hajlandó lemondani a küldetésemről, de attól tartok, túl későn ocsúdtam fel. Az injekciók legrosszabb esetben már megtették a hatásukat, már megállították a... De nem, várjál, Aurora, gondolkodj, fontold meg alaposan, mert... Még mindig vérzek! Ez azt jelenti, hogy a petefészkeim működésbe léptek, vagy nem? De igen! Mi mást jelentene ez? Nyilván ezt az árat kell megfizetnem, hogy... Germán már megmondta a múltkor, hogy ami velem történik, arra korábban még soha nem volt példa, hogy én vagyok az első nő a történelemben, aki ilyen idősen képes menstruálni, és talán ezért olyan nehéz, olyan lassú minden, mert... Mikor is kezdődött ez nálam? Már nem is emlékszem, hónapokkal ezelőtt, nem?, de ha egyszer elértem, hogy működjenek a petefészkeim, miért nem tudom elérni, hogy abbamaradjon a vérzés? Jaj, nem tudom! Ez a fájdalom nem hagy nyugodni, meggátolja, hogy gondolkodjam, józanul ítéljem meg a dolgokat, hogy latba vessem a képességeimet. De ez nem lehet rák, semmiképpen sem lehet, mi köze lenne a ráknak a peteéréshez?, és ha van is... Nem, nem bizony, nekem nincs rákom, nem lehet rákom, de... Miért van rossz előérzetem? Nem Germánról, nem a gyerekről beszélek, nem, hanem arra célok, ami bennem megy végbe, ezek a sötét gondolatok, amik rám törnek, ez az állandó összeomlás, mintha rám szakadna a mennyezet, mintha mindennek vége lenne. Sosem történt még velem ilyesmi, sosem akartam ennyit sírni, én, aki soha nem sírtam, aki mindig utáltam a picsogókat, most viszont... A testem mindig válaszolt. Most is válaszol, de nem akarom meghallani, amit mond, mert Germán magamra hagy, jöllehet bejön hozzám mindennap, mégis magamra hagyott, mert kételkedik bennem, tudom, érzem. Ő, aki egy különleges ember, felsőbbrendű lény, rájött, hogy nem tudja bennem megteremteni az emberiség megváltóját. Tudatosult benne a bukásom, és ezért... Gondolni sem akarok arra, hogy megvásárolták, nem, ez sem lehet, mert akkor nem segített volna nekem annyit, nem működött volna együtt velem

hónapokon keresztül. Germán sugallta nekem ezt a tervet. Előtte nem emlékeztem semmire, nem tudtam világosan gondolkodni, ő csinált valamit, nem tudom, mit... Akkoriban, amikor együtt kijártunk a kertbe, sokkal jobban voltam, mint most, így jöttem rá az igazságra, hogy a faj kiválasztott engem, hogy adjon egy csodálatos lehetőséget. Innen tudom, hogy nem az angolok küldték, nem is az oroszok, tudom, hogy most valami sokkal rosszabb történik. Belenézek, és látom, hogy azt gondolja, nekem végem. Látom a szomorúságát, a szánalmát, mert azért jött, hogy engem megkeressen, és megtalált, pedig olyan nehéz volt, egyetlen egy nő volt a világon, egyetlen egy nő, akiről a küldetése szól, és miután megtalált, le kell mondania... De akkor minek akarja továbbra is beadni az injekciókat? Talán rászedte az a tökkelütött lány, amilyen fifikás? Átrázták az ellenségeim, szövetségesnek adván ki magukat? Ó, ők nagyon erősek! Lehet, hogy akaratlanul is a kezükre játszik...? Beszélnem kéne vele, figyelmeztetni, mert lehet, hogy elárult, és ha elárult... Ó, milyen borzalom, Aurora, milyen igazságtalan, hogy soha nem bízhatok senkiben! De ha megmondom neki... Tudom is én, hiszen nem tudok gondolkodni, ez a rémes fájdalom nem szűnik soha, és már nem bírom, belehalok a fájdalomba, pedig bírnom kell, tudom, de... Fáradt vagyok, annyira fáradt... Aludnom kéne. Egyedül ez jó az injekciókban, hogy elaltatnak, és most azonnal szükségem van rá, szükségem van rá, ha bejönne az a lány azon az ajtón, megkérném, adjon be egyet, mert nem bírom tovább. Ez az igazság, nem bírom...

...

– Hogyhogy eljöttél, María?

– Hát... Fölösleges kérdés – mosolyodtam el. – Azért jöttem, hogy lefeküdjek veled.

– Aha – ő is mosolygott. – De nem azt kérdeztem, hogy minek, hanem hogyhogy.

– Mert hozzá kell mennem Juan Donatóhoz – feleltem, közben pedig egyfolytában kavartam a gondolataim, lehunytam a szemem, és úgy éreztem, mintha valamilyen nagyon keserű szirupot nyeltem volna. – Nem akarok, de muszáj.

– Hogyhogy?

– Ne már! Ezek az örökös hogyhogyaid...

– Hát – nevette el magát –, ez van.

Semmi sem úgy sikerült, ahogy terveztem. Azt tudtam, hogy el kell mondanom Germánnak az igazságot, hogy ne essen tévedésbe, hogy megértse, ez nem egy kezdet, hanem egy befejezés, de azt hittem, ennek később lesz itt a pillanata, érted, talán másnap. Úgy véltem, kérdezősködés nélkül tudomásul veszi a mondatokat, mert Alfonso Molina ezt tette volna, érted?, de nem így lett, mert ők ketten annyira különböznek egymástól, én tudtam ezt, mégsem jutott időben eszembe.

Mindegy, akkor kezdett kérdezősködni, amikor meztelenül feküdtünk az ágyban, nekem nagyon nehéz volt eljutni idáig, és nem mehettem el csak úgy. Ezért kettéhajtottam a párnát az én oldalamon, ráfeküdtem, betakaróztam a lepedővel, előrszegeztem a tekintetemet, és még egyszer utoljára Seherezádévá változtam, és mindent, na, jó, majdnem mindent elmeséltem neki. Pár dolgot megtartottam magamnak, mert nem akartam megbántani, és felidézve én sem akartam belehalni a fájdalomba.

Juan Donato otthona nem volt olyan csodálatos, mint amilyennek Anselma nővér beharangozta. Nagyobb volt, mint a nagyszüleimé, mert egy hálóval és a bejáratnál egy előtérrel több volt benne, de a többi nagyon hasonló volt, ugyanolyan alacsony mennyezet, ugyanolyan meszelt falak, még a tűzhely is ugyanolyan volt, érted, ugyanaz a gyártmány, és ugyanaz a méret, mint a miénk, habár a levegőnek más szaga volt. Hiába volt tiszta Juan Donato otthona, én nem mondom, hogy nem volt az, mégis szomorú, savanyú volt az illata, ahol a szegény Reme által annyi éven át kiizzadt régmúlt betegség és a gyógyszerek szaga áthatotta a rosszul szellőző házak rossz ételszagát. Jövendő anyósom nem kedvelte a fényt, mert a legnagyobb nyárban is zárva tartotta az ablakokat, a redőnyök leeresztve, hogy távol tartsák a meleget, mondta. Abban a félhomályban, amiben éltek, egymás arcát sem igen látták, így azt sem tudtam megmondani, vajon takarítottak-e vagy sem, de a takarítás volt a legkevesebb.

Juan Donato húga felelt a főzésért. Úgy festett, mint egy óriás, mert nagyon magas volt, nagyon testes, inkább tömör, mint kövér, akár azok, akik a papírmásé fejeket viszik az ünnepeken, noha ijesztő volt a megjelenése, nem tudtam eldönteni, hogy rokonszenves-e vagy sem, mert szinte ki sem nyitotta a száját. Abban a melegben mángoldos csicseriborsót tálalt ebédre, nagyon ízetlen, ráadásul tűzforró is volt. Húzódozás nélkül megettem, az első kanállal megégettem a számat, és tudod, igyekeztem rokonszenvesnek látszani. Jobbra, balra mosolyogtam, mint-ha éppen vetnék a mezőn, de csak Cristina, a kislány viszonzta, aki azt akarta tudni, hogy voltam-e már moziban, és kérte, meséljem el, mit éreztem, meg hogy legközelebb vigyem magammal, amikor jönnek azok az emberek, akik filmeket vetítenek a piacon. Megígértem neki, hogy eljövök érte, ha nincs ellenére az apjának. Juan Donato nem mondott sem igent, sem nemet, mert azzal volt elfoglalva, hogy engem nézzen, akár egy vadász a töltött puskájával, én pedig mintha a mezőn végigugráló nyúl lettem volna. Amióta megtudta, hogy összeházasodunk, rendkívül szertartásos lett, a beszéde nagyon választékos, de épphogy elkapta a szemét a dekoltázsomról és a fenekemről, hogy hirtelen máshová nézzen, és somolyogjon magában, mint aki azt mondja, jókat fogok én még ezzel hancúrozni. Így aztán az anyja felelt helyette, hangosan azt mondta, jó, a mozit meglátjuk, majd úgy nézett rám, hogy a tekintete előrevetítette a kicsit később, a tányérok mosogatása közben a konyhában folytatott beszélgetésünket.

Ezt nem meséltem el Germánnak. Hiszen azért mentem Madridba, hogy lefeküdjek vele, hát nem?, és következő hétfőig nem kellett visszamennem Ciempozuelosba, persze nem akartam én egy teljes hétig nála maradni, különben is, előbb meg kell látogatnom a nagyanyámat, de semmit sem meséltem Juan Donato otthonáról, mert ebben a történetben putri válna belőle, ez volt a nagyapám kedvenc kifejezése, pedig nagyanyám mindig veszekedett velem, ha előttem használta. Úgyhogy ezt megtartottam magamnak, de minden egyébről meséltem neki, meséltem Reme betegségéről, Juan Donato pillantásairól, meg hogy miket mondott nekem az Alfonso-ügy után, miket mondott Mari Carmenéknél, Anselma nővér indítványáról, és hogy kénytelen voltam engedelmeskedni neki. Nem értette meg, hát persze, mert így, kívülről nézve úgy festett, hogy a ketrec nincs zárva, hogy foghatom a holmimat, és bármikor elmehetek, ugyanezt gondoltam én is, mielőtt világos nem lett előttem, mi mindent tud az életemről az a nő. Menj el, Maríá, mondta Germán is, ha nem szereted, nem kell hozzámenned ehhez a férfihoz, senki sem kényszeríthet erre...

Azt feleltem, hogy de igen, van valaki, aki kényszeríthet. Azt hitte, a nagyanyám az, felajánlotta, hogy gondoskodnak róla, de meg kellett mondanom neki, hogy nem ő róla van szó, szegényről, persze nem győztem meg. Csak faggatott, kérdezősködött tovább, míg a végén kilyukadtam arra a pontra, ahová soha nem akartam. És képzeld, már tudta, tudta, hogy volt egy abortuszom, hogy Eduardo segített, mert ő maga mondta el neki, mint valami természetes dolgot, jó, lehet, hogy nem így, hanem mint egy probléma megoldását. Amikor megtudtam, hogy Germán már tudta, de nem törődött vele, hanem tovább flörtölt velem, mintha én nem egy másik férfiért bolondultam volna, és hiába tudta ezt a ronda dolgot, ő változatlan szeretettel, vágyakozással tekintett rám, hát ekkor nagyon sajnáltam magam. Sajnáltam az életemet, az életeimet, a megálmodott életemet, amit sosem tudok beteljesíteni, amit más helyzetben megoszthattam volna vele, sajnáltam azt az életet, ami Juan Donatóval összeházasodva egy sötét, bűdös házban várt rám. Arra a sötétségre gondolva könnybe lábadt a szemem, nem a sajnálattól, nem is a rohadt sorsom miatti dühtől, hanem egy nehezen megmagyarázható szomorú érzéstől. Azért sírtam, mert volt egy Germán Velázquez, mert volt egy Eduardo Méndez, mert szerettem őket, mert ők szerettek engem. Azért sírtam, mert hirtelen büszkeség töltött el, amiért megoszthattam velük néhány évet az életemből, mert létezett egy világ, amiben szívesen éltem volna. Azért sírtam, mert a ketrecem rácsán túl láttam ezt a világot, mert a puszta képe megvigasztalt egy másik sötét, könnyörtelen világ létezésével szemben, az egyetlennel szemben, amelyet meg fogok ismerni. Igazság szerint nem is tudtam pontosan, miért sírok, és itt ért véget az én zabolátlan, romlott kislány kalandom, a megbélyegzett nőt illető előnyöm, akitől nem várják el, hogy szűzen menjen férjhez. Minthogy nem tudtam lenyelni a könnyeimet, hát nem szeretkeztünk tovább.

– Szükségem van négy igazolványképedre, Marília.

Két nappal azután, hogy ismét munkába álltam, július 17-én Germán megpillantott az egyik folyosó végén, intett, hogy várjam meg, és a fülemhez hajolva újból előadta azt a furcsa kérést.

– Négy fényképre? – vontam össze a szemöldökömet, ő pedig a szájára tette a mutatóujját, finoman megszorította a könyökömet, előre mutatott, hogy menjünk tovább.

– Igen, négyre – tette hozzá suttogva. – Tulajdonképpen kettő kell, de inkább csináltass négyet, ha valamelyik megsérülne.

– De minek az neked?

Akkor gyorsan hátrafelé lépdelve csak nézett engem, és ugyanazt mondta, amit én körülbelül másfél hónapja mondtam neki.

– Ó! Ezt nem mondhatom meg – és ugyanúgy mosolygott, ahogyan akkor én.
– Meglepetés...

Dornbach Mária fordítása

Dornbach Mária

Világliga a Szexuális Reformért

Jegyzetek a Frankenstein anyja című regényrészlethez

Almudena Grandes (1960–2021) az egyik legnevesebb kortárs spanyol író. Baloldali aktivistaként kiállt a demokrácia és a női egyenjogúság mellett, elítélte a baszk terrorizmus minden formáját, valamint a katalán függetlenedési törekvéseket.

Írói pályafutása korán indult, a *Lulú korszakai* című első, erotikus regényével 1989-ben berobbant a nemzetközi irodalomba: a művet húsz nyelvre fordították le és meg is filmesítették. Ezt követően két-három-négy évenként új regénnyel lepte meg olvasótáborát. Legtöbb írásában a 20. század Spanyolországának legbaljósabb történelmi korszakát, a polgárháború és a Franco-rezsim társadalmi-politikai vetületét boncolgatja, amelynek emléke szunnyadó lávaként máig élénken él a spanyolok emlékezetében. *Egy végtelen háború epizódjai* című sorozatban hat regényt szentelt e dicstelen korszak titkainak a feltárására.

Életében megjelent utolsó regényét, a *Frankenstein anyját* 2020-ban adták ki hazájában. A magyar fordítás elkészült, érdeklődő kiadóra vár. A művet valós személy élettörténete ihlette: Aurora Rodríguez Carballeira (1879–1955), egy rendkívül intelligens, a nők felsőbbrendűségét hirdető ember, a korabeli társadalomfilozófiai irányzat, az eugenika híve, aki vérbeli Frankensteinné válva megszüli lányát, Hildegart Rodríguez Carballeirát, hogy személyében megalkossa a tökéletes embert. Kísérlete már-már sikerül: lánya 18 éves korára végzett jogász, Spanyolország első női ügyvédje, harcos feminista, szexológiai könyvek szerzője, szocialista, később anarchista nézeteket valló extrém republikánus. Anyjával megalakítja a Világliga a Szexuális Reformért spanyol szekcióját. Amikor azonban H. G. Wells sugallatára el akar szakadni teremtőjétől, Aurora 1933. június 9-én álmában agyonlövi teremtőnyét, mert mint mondja, joga volt megsemmisíteni, ahogy a szobrász is megsemmisíti torz művét, hogy előlről kezdje az alkotást. Huszonhat év börtönre ítélik, melynek nagy részét a ciempozuelosi elmeegógyintézetben tölti le. A 20. század Frankensteinje rákban halt meg, tömegsírba temették Ciempozuelosban.

A szerző fikciós történelmi regénynek tartja művét. Aurorán kívül fontos szerepet játszik a polgárháború leverése után Genfben menekült, onnan 1953-ban hazatérő pszichiáter, Germán Velázquez, valamint a tébolydában dolgozó ápolónő, María Castejón, akinek viszont menekülnie kell a korabeli konzervatív, katolikus-nemzeti-szocialista társadalomból.

Az események történelmi hátterül ebben a regényben is a polgárháború, a Franco-rezsim, valamint a korabeli pszichiátria kegyetlen kísérletei szolgálnak.

Javier Tomeo

Az oroszlánvadász

(Részletek)

Solinus *Collectanea rerum memorabilium* című munkájában öt különböző oroszlánfajtáról beszél, és a Plinius által ismert kettőn kívül három másikat is említ: egy kis testű, göndör sörényű oroszlánt, egy nagy testű vadabbat, illetve egy harmadik fajtát, amelyet nem részletez. Véleményünk szerint ez utóbbi a legveszélyesebb, hiszen még csak pontos fogalmunk sincs a külsejéről, s nem kizárt, hogy ez az ismeretlen oroszlánféle olykor galád módon a lehető legártatlanabb álarcot ölti magára.

Jó estét – szólal meg a férfi, amint meghallja a vonal túlsó végén a női hangot –, bocsásson meg a tolakodásért. Talán már nem is emlékszik rám. Jó néhány nap eltelt a legutóbbi beszélgetésünk óta. A nevem Armando Duvalier. Igen, Duvalier, V-vel, mint Viktória. Nos, emlékszik már rám? Beugrik a nevem? (Itt szünetet tart, s tekintetét a telefonasztalkán lévő poros műszegfüre szegezi.) Armando Duvalier, az oroszlánvadász. Még mindig nem emlékszik? Elfelejtette, hogy úgy három hónapja majd egy órát beszélünk telefonon, s először össze is kevert a bácsikájával, az édesapja bátyjával, akiről már évek óta nem hallott? Nem? Hogyan lehetséges ez, kisasszony? Ugyan, kérem, erőltesse meg az emlékezetét. Úgy, ahogy mondom, körülbelül három hónappal ezelőtt, esetleg néhány nappal előbb vagy később... Ugyanebben az időpontban. Akkor is esett. Egy útlevelügyből kifolyólag fel kellett hívnom a Bolongói Köztársaság Konzulátusát, de félrenyomtam a számokat, és magánál csörgött. Azt mondta, semmi köze Bolongóhoz, s még csak nem is hallott erről az országról. Akkor bocsánatot kértem, és ki tudja hogy, de beszélgetésbe elegyedtünk. Mondtam önnek, hogy vadász vagyok, s hogy éppen akkor tértem vissza Afrikából. Finoman elfogadta a bocsánatkérésemet, majd megkérdezte, merre van Bolongo. Mondtam, hogy egyike azon új keletű államoknak, amelyek Afrika szívében fekszenek, az Egyenlítő mentén. Na, emlékszik már? Maga azt mondta, hogy mindig szeretne volna megismerni Afrikát, mire én elkezdtem beszélni önnek néhány afrikai államról, amelyet elég jól ismerek. Akkor elmesélte, hogy aznap reggel vásárolt egy sorsjegyet a lottón, s ha Öné lesz a főnyeremény, a pénz feléből világ körüli útra indul, mert bolondul az utazásért. Most már emlékszik, kisasszony? Emlékszik, hogy beszélgetés közben odaégett a főztje?

▼

Javier Tomeo (1932–2013) *Szerelmes szörnyeteg* (1995) és *Gyilkosság az Orient moziban* (1999) című könyve magyarul is megjelent, valamint a Thália Színházban színre vitték *A rejtjeles levél kastélya*, a József Attila Színházban a *Párbeszéd D-dúrban*, a Merlin Színházban pedig a *Rejtélyek az Operában* című művét.

Na végre! Végre eszébe jutottam! Hát persze! Képtelenség is lett volna, hogy elfelejtsen! Igen, igen, Armando Duvalier! Elvégre nem bővelkedik a világ oroszlánvadászokban. Tudja, kisasszony, megígértem, hogy miután visszatérek Bolongóból, újra felhívom, és tessék! Én olyan ember vagyok, aki tartja a szavát. Tegnap reggel érkeztem, de ma estig egyetlen szabad percem sem volt. Hát újra együtt vagyunk... Mondja csak, hogy s mint mennek a dolgai? Na, nyert a lottón? Csak nem azt akarja mondani, hogy egy milliomos hölgyel beszélek, aki már csomagol is a világ körüli útjára? Hogy nem nyert? Nem szegődött ön mellé a szerencse? Na ne aggódjon, majd legközelebb... Ismeri a mondást: hiába kelünk korán, ha elhagy a szerencse... Vigasztalódjunk azzal, hogy legalább jól szolgál az egészségünk. Valaki egyszer azt mondta, hogy az egészség a legfőbb szabadság. No persze nem csak testi egészség van ám a világon; létezik egy másféle szabadság is, amely épp olyan fontos, mint a másik, s ez nem más, mint a lelki szabadság. Hát igen... Higgye el, a nosztalgia és a búskomorság igen súlyos betegségek! Jól ismerem a tüneteket! No azért nehogy azt gondolja ám, hogy afféle menthetetlen sóvárgó vagyok, aki folyton csak sápitózik. Szó sincs róla. Épp ellenkezőleg, a tettek embere vagyok: nem engedhetem meg magamnak a sóhajtozást. Csak az a helyzet, bevallom őszintén, hogy ahányszor csak visszatérek Afrikából, egyedül érzem magam a nagyvárosban. Volt idő, amikor csak úgy dúskáltam a barátokban. Kedves, szórakoztató emberek vettek körül, akikkel tökéletesen azonosultam. Olyan egyének, akiknek a viselkedése és gondolkodásmódja a polgárság fokmérőjével mérve talán nem bizonyult kellőképp hagyománytisztelőnek (már ahogy azokhoz a problémákhoz közelítettek, amelyekkel a társadalom valamennyi tagjának szembe kell néznie), én azonban éppen ezért találtam őket felettébb elbűvölőnek. Emlékszem például T. P.-re, aki gyönyörű verseket faragott prímszámokból, egy boabörön aludt, és serdülő lányokat imádott, akiket skarlátvörös pillangókhöz hasonlított. Emlékszem J. J.-re is, aki egy kosárlabdameccs közepette csodálkozva fedezte fel a tévében, hogy valamennyi fekete játékos hosszú fehér árnyékot vet a földre. És végül, de nem utolsósorban R. R.-re is emlékszem, aki szinten egyedül élt (igazság szerint az összes barátom egyedül élt) egy háromszáz négyzetméteres lakásban, emberi tekintetű macskák koszorújában, akik apjukként tisztelték, és szenvedélyesen szerették őt. Bizony, még most is sokat gondolok az én hön szeretett, drága P. R.-emre! Ha tudná, hány éjszakát virrasztottunk át Istenről és az örökkévalóságról merengve! Ha tudná, hány titkot osztottunk meg egymással a doromboló, figyelmes macskák körében, miközben odalent rendőrsípok és szirénák szóltak! Tudja, kisasszony, P. R. mélységesen szerette az állatokat, és rájött, hogy ezek a meg nem értett teremtmények, akiknek nem adatott meg a szó hatalma, szintén óriási szükségét érzik az emberi szeretetnek. Mit gondolsz, Armando, kérdezte, miért élnek a polipok partközelségben, kőhajításnyira a kis halászfalvaktól? Mit gondolsz, miért kapaszkodnak a sziklába teliholdkor, és vetítik nagy, foszforeszkáló szemük

fényét a mólón sétálgató emberekre? Az a drága barátom, kisasszony, még a rovarokat is szerette (amelyekkel szemben szinte mindenki legyőzhetetlen undort érez), és nemegyszer megvallotta, hogy esténként csótányok tömött sora várja az ajtóban, és olyan örömmel billegetik felé a csápjukat, ahogy a kutyák csóválják a farkukat. Szóval azt akartam mondani, hogy ezek a barátok sorra eltűnedeztek, egyenként köddé foszlottak saját mágikus világukban, engem pedig magamra hagytak. Persze nem haltak meg valamennyien; néhányan közülük megházasodtak, ezekkel azonban már nem törődöm. Ahogy ők sem törődnek énvelem. Tudja, hogy van ez a nő férfiakkal: más szemszögből látják a dolgokat, és nem foglalkoznak többé az agglegény cimborákkal. Hogyan? Mit mond? Úgy véli, hogy én biztos irigylem azokat az agglegény barátaimat, akiknek sikerült megnősülniük? Nem, nem, szó sincs róla! Felebarátunk boldogsága vagy szerencséje láttán irigységérzetünk támad, de nem hinném (és ezt tiszta szívemből mondom), hogy a házasság ténye önmagában irigységre adhatna okot. Akárhogy is, annyi bizonyos, hogy ebből a városból kikoptak a barátok, s ha három hónap múltán visszatérek, rám tör a magány, még mielőtt kicsomagolnék... Két óra sem telik belé, máris tudom, hogy ott a helyem a dzsungelben. Igen, igen, persze, most már biztos rájött, hogy agglegény vagyok, és családom sincs... De nem panaszkodom; a sors gyakorta siet a magányos férfiak segítségére. Mert hát elvégre, kisasszonyka, a sors vezette félre a kezem, amikor nem a Bolongói Konzulátus számát tárcsáztam. Oda tettem az ujjam, ahová nem kellett volna, és egyszer csak meghallottam a hangját... Elhiszi, ha azt mondom, hogy attól a naptól kezdve féltve őrzött kincsként rejtegetem a számát? És most elárulok egy titkot: ma reggel háromszor is hívtam, de senki sem vette fel. Talán egyedül él... Eltaláltam? Valóban egyedül él? Családja sincs? Ó, ne szomorkodjék, kisasszony; gondoljon arra, hogy a sasok is egyedül röpködnek, csak a varjak szállnak csapatosan. Nekünk, úgy látom, a sasok sorsa jutott. Törődjünk hát bele. Mi, férfiak (és persze a nők is) születésünktől fogva meg vagyunk bélyegezve, és semmi értelme lázadoznunk a végzetünk ellen. Én vakon hiszek a sorsban, és a poétával együtt vallom, hogy a dolgok sokkal hamarabb lejátszódnak bennünk, mint ahogy valójában megtörténnének. Már Szent Máté is megmondta, hogy valamennyi hajunk szála megszámlálhatott. Egyesek vetnek, mások aratnak. Holnap ilyenkor én már például visszafelé repülök Etiópiába; számomra egyedül ott terem babér. Igen, jól hallotta, holnap ilyenkor már majdnem földet érek Addisz-Ababában. Európai tartózkodásom ezúttal nagyon rövid lesz. Azért jöttem, hogy elintézzek néhány apróságot, s dolgom végeztével nincs, ami itt tartson ebben a városban. Azt kérdi, hol van Addisz-Ababa? Messze, nagyon messze, de a távolság nem számít. Ám nyugodjék meg, legyen bárhol, tudni fogja, hogy holnap egy férfi önre gondol, és a hangja után sóvárog. Igen, higgye el! Önnek különösen bársonyos a hangja, és ez nem valami olcsó bók – nem vagyok a bókok embere. Alapvetően félnék típus vagyok, aki zárkózottan él, s lelki szemeit szinte örökké

önnön kietlen pusztaságaira veti... Úgy véli talán, hogy kifejezőmódom inkább költőre, semmint vadászemberre vall? Lehetséges; talán költő vagyok, ki oroszlánra vadászik; legalábbis oroszlánvadász, aki nem osztja azt a szemléletmódot, hogy az élet csupán a trófeagyűjtésből áll. Bizony, bátran elhiheti, vadász vagyok; jó ideje oroszlánokra vadászom már. Hogy miért választottam ilyen kockázatos mesterséget? Hát erre nem tudnék pontosan válaszolni; mondhatnám, hogy egy áldatlan szerelem következtében, s megnyugodhatnék, de ez így nem volna igaz. Nézze csak, kisasszony, a férfiak életében kiszámíthatatlan erők sora dűl, melyek olykor támogatják és kiegészítik egymást, máskor azonban összecsapnak. Gondolhatja, hogy a végeredményt sokszor nem könnyű megmagyarázni. Tényleg tudni szeretné, miért határoztam úgy, hogy Afrikába vonulok? Erre sem adhatok egyértelmű választ. Talán a város iránti undor következtében, mely akkor támadt bennem, miután sorra elveszítettem a legjobb barátaimat. Bizonyára a veszély kihívása is befolyásolt, a kalandvágy, az ismeretlen csábítása. Tudja az ördög... Mindenesetre vegye figyelembe, hogy jó módú családba születtem, de nem sokkal a huszadik születésnapom után egy váratlan katasztrófa folytán elérvultam, és gyakorlatilag teljesen elszegényedtem. Ha jól meggondolom, úgy hiszem, ekkor határoztam el, hogy hivatásos vadász leszek, bár a végleges döntés csak néhány évvel később született meg bennem. A vadászat iránti szenvedély persze már sokkal régebben feltámadt a szívemben. Képzeld csak, még tizenkét éves sem voltam, amikor egy öreg kétesövű puskával megtanultam seregélyre lőni a szüleim kastélyparkjában. Meglepi, milyen koraérett gyerek voltam? Esetleg azon lepődött meg, hogy a szüleimnek kastélya volt? Jó, lehet, hogy egy kissé eltúloztam a dolgot, és helyesebb volna azt mondanom, hogy egy öreg, erődítményszerű vidéki házat birtokoltak; afféle csipkés fallal körülvett, ódon udvarházat, amilyenből még manapság is akad jó néhány ebben az országban... A szüleim halála után mindenesetre ezer szívbe markoló emléket hagytam magam mögött, és új horizontok reményében távoztam. Látja, kisasszony, ez is éppolyan átlagos történet, mint a többi, mert alapjában véve én is csak átlagembernek tartom magam – se jobbnak, se rosszabbnak azoknál a fiúknál, akiket maga ismer, s akik bizonyára gyönyörű virágcsokrokkal halmozzák el. Hogyan? Azt mondja, önnek senki sem küld virágot? De hát hogyan is hagyhatnak virág nélkül egy ilyen lányt, mint maga? Idáig fajult volna a város férfilakosságának figyelmetlensége? Talán nem tudják, hogy olykor, naplementekor a virágok felsőhajtanak, és lélekké változnak? No de ne beszéljünk többet a személyes problémákról, mert bennem is felszakadnak a sebek. Ha megadja a címét, ígérem, holnap kap egy tucat rózsát. Ilyeténképpen viszonzom majd a kedvességét, amiért meghallgatja a sirámaimat. Egy olyan férfi sirámaim, aki néhány röpke napon belül már az őserdő mélyén leledzik majd, s ártatlanul várja a bölény támadását, vagy épp egy oroszlán nyomába szegődik. Vagy isten tudja, miféle dúvad torkában küzdök majd az életemért... Jaj, azért el ne szomorodjék nekem,

kisasszonyka! Nem érdemes! Biztosíthatom róla, hogy eljön még a nap, amikor a férfiak is belefáradnak a harcba. Attól a perctől kezdve megvizsgálhatjuk lelkiismeretünket, és megbánhatjuk bűneinket, míg egyszer csak út majd az ítélet órája. Ki vagyok én? – kérdezzük majd magunktól, kétségbeesetten, azon a napon. Talán csak egy nyomorult vadász volnék, aki hasztalan kínlódik a dzsungel közepén, ahol több a vadász, mint az oroszlán? Mi értelme tovább vesztegetnem az időmet, ujjammal a ravaszon, az aranyoroszlán lépteit lesve, aki úgysem bukkan fel soha? Nem volna ideje búcsút inteni végre? Vajon nem csupán konokul halogatom a lemondás keserű, válságos pillanatát? De ön, kisasszony, talán nem is hallott még erről a bizonyos aranyoroszlánról, úgyhogy elmondanám, hogy egészen egyszerűen egy különleges oroszlánféléről van szó. Hogy világos legyen, ez az oroszlán valójában nincs is aranyból, csak így különböztetjük meg jelképesen a többi oroszlántól – azoktól a közönséges oroszlánoktól, amelyek valójában nem is érdeklődnek igazán a rátermett vadászokat. Ez a kiváló vad azonban tündököl, mint a nap, a dzsungelben bolyong, és a farkával elsöpri önnön nyomát. A leghozzáférhetősebb helyeken lakozik, és nyitott szemmel alszik. A nőstény halott kölyköt hoz a világra, ám nem törődik bele, s tovább őrzi csemetéjét három napon át. A harmadik napon megérkezik az apa, rálehel kölyke ábrázatára, és életre kelti. Hát el tudja képzelni, kisasszony, hogy ezek után egy vérbeli vadász, aki tisztában van eme oroszlán létezésével, beletörődik abba, hogy más oroszlánokkal csatázzék? Természetesen nem, már hogy is törődhetne bele?! Bizony engem is csak az aranyoroszlán érdekel. Sőt, még tovább megyek: minden egyes levadászott átlagoroszlán valójában csak újabb ok a csalódásra és a reményvesztésre. Igen, igen, tökéletesen igaza van: igényes ember vagyok. Mindig is ez volt a vesztém. De vigyázzon, félre ne értse a szavaimat, ez még nem azt jelenti, hogy néhanapján – ha pusztán azért is, hogy megcsiklandozzam a ravaszt – ne lőnék sokkal jelentéktelenebb példányokra... Azt mondja, foglyokra? Nem, nem, soha nem lőnék fogolyra, ezt a madarat meghagyom a vasárnap-i vadászoknak. Most meg miért nevet, kisasszonyka? Bevallom, meglepett; nem számítottam erre a kérdésre. Elfogadom, hogy mások fogolyra vadásznak; jogában áll mindenkinek, de én akkor sem tennék ilyet. Nem, nem, mezei nyúlra sem lövök, se üregire, de még fácánra sem. Nem is szabadna ilyeneket kérdeznie, mert a végén még meg talál sérteni. Vagy kifejezetten ezért csinálja? Talán kezdem már untatni, és így akar rákényszeríteni, hogy letegyem a kagylót? Nem? Esküszik, hogy nem untatom? Hát ez csodás, nem is képzelem, hogy megnyugtattak a szavai! Mivé is lennénk, mi férfiak, ha olykor egy-egy asszony meg nem hallgatná a vallo-másainkat? Be kell vallanom, kedves barátném (könyörgöm, engedje meg, hogy így szólítsam!), hogy ebben a szent pillanatban, amint önhöz beszélek, és tudom, hogy figyelmesen hallgat, úgy érzem, mintha az ölébe hajtánám a fejem, maga pedig lágyan simogatná a homlokomat. Nem tudom, meddig terjed majd a megértése; elborzaszt a gondolat, hogy netalántán félreérti szavaimat; de be kell vallanom,

valójában nem is remélem, hogy megért. Nem kívánhatok ilyen sokat. Megelégszem a tudattal, hogy legalább meghallgat. Igen, igen, talán meglepő, de kielégít maga a gondolat, hogy ebben a percben a város valamely rejtett pontján, itt, ahol az emberek már fel sem ismerik egymást, egy imádni való kis személy a vonal túlsó végén figyelmesen hallgatja mindazt, amit egy ismeretlen mond neki, s aki melleleg valóban kitérte előtte a szívét. Igen, hát persze hogy ön az az imádni való kis személy, ugyan ki más is lehetne? Maga, kedves barátném, aki egész biztosan gyönyörű hölgy. Az előbb, ki tudja, miért, picinek és törékenynek képzeltem. Azt hiszem, közvetlenül aztán, hogy megkérdezte, fogolyra is vadászom-e. Igen, igen, ahogy mondom (már nehogy zokon vegye), aprónak és áttetsző, pihés bőrűnek képzeltem, nagy, karikás szemekkel, hosszú, fájdalmas menstruációs ciklusoknak kitéve. „Egész biztos (mondtam magamban, miközben éppen azt mesélte, mennyire kedveli a foglyot vinaigrette mártásban), egész biztos ott kuporog egy szolid kis fonott széken, az ablak mellett, amely a belső udvarra néz.” Most azonban lehunyom a szemem, és puha bársonypárnák közt látom, s királynői tekintete (vagy inkább hercegnői, hiszen úgy tűnik, ön még nem ismeri a királyát) lustán kószál a kerti viaszlevelű loncok között. Ezekben a percekben, kisasszony (és megint elnézését kérem, ha úgy találja, hogy kissé túllöttem a célon), még azt sem tartom kizártnak, hogy ön fölötte áll bárminemű fiziológiai rabszolgaságnak, épp ezért ideális társa lehet a faunak. Jó, jó, elismerem, talán egy kissé idealizáltam a személyét; lehet, hogy így történt, de vállalom a kockázatot. Elvégre a magához hasonló asszonyokat már az ősember is idealizálta. Ne csodálkozzék hát, ha azt mondom, hogy néhány napon belül, miután visszatértem Afrikába, izgató lélegzése (mert miközben magához beszélek, az ön lélegzése határozottan izgatónak tűnik számomra) megédesíti majd magányomat a forró trópusi éjszakákon... Bizony, drága barátném! Ha tudná, micsoda éjszakák azok! Ha tudná, milyen ott az égbolt és milyen mély csend honol, amelyet csak olykor szakít meg egy-egy mogorva tigris bőgése! Igen, kisasszony, jól hallotta, tigris mondtam. Afrikában is vannak ám tigrisek. Vannak bizony, sőt, akár még többen is lehetnének. Kamerun őserdeiben kifejezetten elterjedtek. Na persze nem őshonos tigrisekről van szó, de hát elvégre (és ez a legfontosabb) ugyanolyanok, mint az indiai tigrisek. A magyarázat egyszerű: bizonyára jó néhány évvel ezelőtt egy tigrispár megszökött egy Casablancában vendégszereplő cirkusból. Átkeltek a nagy sivatagon, az őserdőben kerestek hajlékot, s ott szépen szaporodásnak eredtek. Egymás szemébe néztek, és elhatározták, hogy attól kezdve ez lesz a hazájuk. A két hatalmas tigris mélyen egymás szemébe nézett, pillájuk se rebbent, s borostyános pupillájukkal mély, kifürkészhetetlen pillantást váltottak... El tud képzelni efféle csodát, kisasszonyka? El tudja képzelni a pompás fényjátékot vad szemüregük mélyén? Hát ebben rejlik, kedves barátném (a távolságot nem számítva), a saját problémám. Jomagam is az őserdőben telepedtem meg (én egy másféle cirkusból szöktem meg, nem a tüzes karika meg az ostor

elő), de a tigrisekkel ellentétben nekem nincs, akinek a szemébe nézhetnék. És ezért oly kiszolgáltatottak a férfiak, kisasszony: mert óriási nagy szükségünk van rá, hogy az ideális társ szemében meglássuk önnön tükörképünket. Alig egy perce kissé elrugaszkodtam a valóságtól, és egy csodálatos, időn és téren kívüli asszonyról beszéltem önnek, aki még csak menstruálni sem szokott; ám gondolhatja, hogy nekem nem ilyen nőre van szükségem. Én valójában a gyermekeim jövődöbéli anyját keresem. Láthatja, hogy semmiféle frivol hajlam nincsen bennem. Annak a vad szaporodási ösztönnek vagyok szerencsétlen áldozata, amely szüntelen a szerelem ösvényére tereli a férfiakat. Ó, bárcsak mi, férfiak, nők nélkül szaporodhatnánk! Bárcsak lemondhatnánk az asszonyokról! Bár ha hön áhított fiaink értelmünkéből és érzékenységünkéből fakadnának, úgy, ahogyan Minerva pattant ki Jupiter fejéből! Bár olyanok lehetnénk, mint azok a hímnős virágok, amelyek porzóval és termővel is rendelkeznek! De nehogy azt gondolja ám, hogy nem kedvelem a nőket! Már az előbb is megmondtam (vagy ha nem, hát akkor most mondom), hogy a hölgyek lázba hoznak! Kétségkívül ők a földkerekség úrnői. De mondja csak, hol lelek én rá arra az álombéli asszonyra, aki képes volna megérteni és elfogadni engem? Ugyan hogyan találna ilyenre egy hozzám hasonló, magányos farkas? Vajon örök magányra kárhoztattam? Az előbb azt mondtam, hogy a sasok egyedül repülnek, a varjak pedig csapatostul. Azt is mondtam, hogy mi, a sasokhoz hasonlóan, egyedül szállunk anélkül, hogy bárkivel is osztozkodnánk. Ekkor is túloztam. Igazság szerint semmi közöm ezekhez a fenséges madarakhoz, akik nagyon is jól tudják, mit akarnak, s röptükben egyetlen milliméterrel sem tévesztik el az irányt. Most eszembe jutott egy kikuju legenda (a kikuju egy Salombongo őserdeiben élő törzs, akik szinte semmilyen más néppel nem érintkeznek), amely olyan sasokról szól, akiknek öregkorukra megölmösödik a szárnyuk, és fátyol ereszkedik a szemükre. Belerepülnek a napba, elégetik benne szárnyukat, és kiégetik a szemük világát. Azután leereszkednek egy forráshoz, amelyet egyedül ők ismernek, háromszor megmártóznak benne, s ily módon megfiatalodnak, szinte újjászületnek. Mi férfiak sajnos nem tehetjük ugyanezt. Nem ismerünk olyan szellemi forrást, ahol megifjodhatnánk. Igen, hogyne, önnek igaza van, észszerű a válasza; azt mondja, hogy a sasok bizonyos szempontból előnyös helyzetben vannak, de bizonyára nekik is meg kell birkóznium a kellemetlenségekkel, hiszen mindenkinek megvan a maga keresztje; mi azonban akkor is rohamosan hanyatlunk, és egyre kevesebb időnk marad rá, hogy megleljük a tisztító erejű csodaforrást... Nő de azt hiszem, egy kissé túldramatizálom a helyzetet; ha tovább traktálom ezekkel a szomorú dolgokkal, a végén még megríkatom, pedig higgye el, nem ez a szándék vezérelt, amikor feltárcsáztam a számát. Váltunk hát témát. Ha gondolja, szívesen beszélek a dzsungel állatairól. Mostanság bizony ők az egyedüli földijeim, velük osztom meg nap mint nap az életteremet. Mondja, melyik az a vad, amelyik a leginkább lenyűgözi önt? A gorilla? Ah, tudnék mit mesélni ezek-

ről a szeleburdiakról! A gorillában kétségkívül a tekintete a legelképesztőbb; rosszindulatú pillantásától még a legvagányabb fickónak is feláll a hátán a szőr. Tudja, hogy néhányukat az őserdő valódi királyaként tisztelik? Ezek a vadállatok egyetlen fonákkal lefejezik az embert...

Itt, a városban nincs meg a trópusok ihlete. Értse meg, nem ugyanaz egy magasra helyezett neoncső alatt levelet írni, mint egy romantikus petróleumlámpa fényénél, sátorban, a dzsungel bizsergető moraja közepette. Hadd legyenek hát következetes: adja meg a címét, és én álomszép verseket küldök önnek Afrikából! Adjon meg egy címet, ahová írhatok, és én is adok egyet. Ha van hozzá kedve, akár válaszolhat is. Hosszú leveleket válthatnánk; a végtelenségig bővíthetnénk az apró részletek tárházát. Ön elmesélné a gondjait, és én is beszámolnék a sajátjaimról. Ha pedig nincsenek problémái, azt is elmondhatja, hogy nincsenek, és ezért nem meséli el őket. S hogy mégis legyen miről írnia, jellemezhetné nekem azt az édes kis világot, amelyben éldegél. Megírhatná például, milyen színűek a hálószobájában a szőnyegek meg a falak. Arról a bronzóráról is mesélhetne, amelyet bizonyára a konzolon tart, és egy özvegy nénikéjétől örökölt; vagy azokról a félig kopasz, öreg babákról, amelyekben maga, aki a lelke mélyén még most is kislánynak érzi magát, továbbörökíti gyermekkorának édes álmait. Ami engem illet, beszélhetnék arról, hogy... Jaj, miről is beszélhetnék én drága barátném? A világító szemek gyűrűjéről, amely esténként a sátramát körülveszi? A rinocérosz nyomáról az ösvényen, amely a smaragdzöld lagúnához vezet? A bolond ötletekről, amelyek sorra pattannak ki a fejből, miközben egy olyan hintaágyon himbálózom, amelyet a környező fákon burjánzó folyondárokból csomóztak össze? (...) Szenvedélyes olvasó vagyok, ahogy azt mondani szokás. Itt, a városi rezidenciámban több mint ötezer kötetem van. Most is egy olyan szobából beszélek, amely tele van könyvvel. A padlótól a plafonig beborítják az összes falat. És higgye el, valamennyit kiolvastam. Tudja, mit jelent ez? Egyszerűen azt, hogy át sem kellett volna lépnem a szobám küszöbét, hogy megtudjam mindazt, amit így is tudok. Ha belegondolunk, a könyvek nyitott ablakain át a legváltozatosabb tájakban gyönyörködhetünk. Így hát senkinek sem szabadna meglepődni azon, hogy egynémely magányos, kövér ember, akinek behálózza zongoralábát a sok visszér, alig lát tovább az orra hegyénél, és (igen, igen, ez is fontos) szinte egész napra bezárkózik a szobájába, ugyanannyit tud, mint egy rettenthetetlen utazó. Nem gondolja, kisasszony, hogy az ilyen személyek csodálatot érdemelnek? Ki mellett döntene, ha választania kéne? Amellett, aki hatalmas ismeretanyagra tesz szert anélkül, hogy elhagyná szobáját; vagy a másik mellett, aki ugyan sokat utazik, még sincs fogalma szinte semmiről? Igen, hát persze hogy az első mellett tenné le a voksát. És nagyon helyesen tenné, higgye el. Én is – noha

semmi közös vonás nincs bennünk – jobban kedvelem a magányos farkasokat, a csend és a gondolatok gyermekeit, akik képesek rá, hogy szerény világukat a képzelet és a fantázia melegágyává varázsolják. Bizony, bizony, kisasszonyka, ismerek néhány ilyen embert – igaz, nincs belőlük túl sok... Csak elvétve akad rájuk az ember; bezárkózva élnek egy-egy hátsó szobában, ahová sosem hatol be a napsugár. Ezek a névtelen hősök aztán vetnek egy-egy lapos pillantást a környezetükre, és úgy érzik, rászedték őket. „Miért ők, és miért nem én?” Ezt kérdik maguktól. „Mit tettek ők, amit én nem, mivel érdemelték ki ezt a pezsgő életet? Talán nem ugyanolyan anya szült engem is?” S akkor lelkük legmélyén megszólal egy titokzatos hang, amely azt súgja, hogy bizony még tiltakozni sincs joguk. Ez a hang alapvetően arra a mesére emlékezteti őket, amikor a béka felpuffad, hogy akkora legyen, mint az ökör, majd az erőlködéstől szétpukkan. Ám az efféle emberek csak azért sem hagyják magukat! Fel akarnak kelni a tolószékből, csakhogy a tolószéküknek is hiányzik egy kereke. Nincs más választásuk, mint visszaülni, ám csukott szemmel ezután is új utakat keresnek a szabadság felé. S így a képzeletük erejéből végül sikerül berendezkedniük egy csodás világban, ahol persze semmi sem valódi. Más szavakkal egy olyan világban, ahol a dolgokat és a bennük rejlő lehetőségeket mágikus erők hosszú sora, nem pedig a determinisztikus folyamatok láncolata szabályozza. Tud még követni, kisasszonyka...? Érti, mit akarok mondani...? Nem? Elvesztette a fonalat? Semmi baj, akkor másképp mondom. Ezek a boldogtalanok (mert így vagy úgy, mégiscsak boldogtalanok) a saját méretükre szabnak egy világot, pontosabban a vágyaik pontos méretére... Nem, ön természetesen nem mond butaságot; csodálatos dolog egy olyan képzelt világban élni, amely jobban tetszik annál, mint amely megadatott; csakhogy nekem semmi közöm ezekhez az álmodozókhoz!

Tudom én nagyon jól, hogy már a kutya sem törődik velem. Immár senkit sem érdekel, hogy úgy füstölök, mint a gyárkémény, vagy hogy minden este olyan részeg vagyok, mint a csap. Az embereket érzéketlenül hagyja, ha felfalnak az óriáshangyák, vagy ha széttaposnak a bivalyok. „Emlékszel arra a fickóra, aki két éve oroszánvadászatra indult?” Ezt kérdezhetné majd valaki félvállról, egy sokkal érdekfeszítőbb társalgás közepette. „Emlékszel, hogy néha itt volt esténként, annál az asztalnál, egy üveg rum mellett, és záróráig ücsörgött ott szótlanul? Hát azt már nem látod többé. A nyomorult örökre Afrikában maradt, mert szétmarcangolta egy oroszán, egy buzgó ifjú hím; névtelen sírba temették a feketék, csak a sakálok látogatják esténként a sírját.” Nagy árat kell fizetnem a függetlenségemért, kisasszonyka... Maga azt hiszi, hogy csakis egy édes szóra vagy egy ösztönző mondatra várok, amely majd segít kivárnom a jobb időket? Persze

elismerem, senki sem veti meg a jót (szép is volna...), de nem hinném, hogy én efféle olcsó haszonra törekednék. Mondtam már, még csak azt sem reméltem, hogy megért; én már azzal is megelégszem, ha meghallgat. Ha többet várnék öntől, lehetetlent kívánnék. Maga, akármily nemesek is az érzései (márpedig azok, ehhez a legcsekélyebb kétség sem fér), nem vállalhat fel egy ismeretlen sorsot. Mert akárhogy is közelítünk a kérdéshez, én az ön számára csak egy arc nélküli hang vagyok. Valaki, aki egyszer csak beszivárgott az otthonába. Úgyhogy nem táplállok hiú ábrándokat, kisasszony. Maga volna a csoda, ha ilyen röpké beszélgetés után bármit is jelentenék önnek. Hát persze, maga jól nevelt lány, és most azt mondja, hogy sosem tudná elfelejteni ezt a beszélgetést; de talán olyasvalami miatt nem tudná elfelejteni, amit meséltem.

Igazság szerint én is örök álmodozó vagyok, kisasszony. Éppolyan álmodozó, amilyenek azok a boldogtalan visszeres lábúak lehetnek; afféle javíthatatlan álmodozó, amilyenekről az előbb meséltem. Olykor lekuporodom egy pálmafa tövébe, s tekintetemet a romvárosra szegezem, amelyet nemrég fedeztem fel az őserdő mélyén. Elképzelem, hogy királlyá koronáznak ebben a városban, és amint leteszem az esküt, az öreg kövek visszanyerik régi csillogásukat, s a papok ismét rázendítenek a régmúlt idők szent himnuszaira. Íme, a képzelet hatalma... Segítségével oly lehangoló estéket is túlélhetünk, mint ez a mai. Ön szereti az esőt, kisasszonyka? Engem nyomaszt. Csak nézem a sok felhőt az égen, és alig hiszem el, hogy ismét kisüt majd a nap. Tudja, mit csinálnak a kongói bennszülöttek, amikor esik? Nem? Semmi különöset. Kiülnek a kunyhóik ajtajába, és bámulják a szakadó esőt. Ha-ha-ha! Mi az, maga nem is nevet? Még mindig nem fakadt mosolyra? Igazság szerint nyugtalanít a hallgatása, kisasszonyka. Örülnék, ha néha azért hallanám a hangját. Attól félek, hogy a végén még elunom magam. Talán valami újszerű bukét kellene adnunk a beszélgetésünknek, mert egyre monológyszerűbbé válik. Mit szólna hozzá, ha találgatóst játszanánk? Nagyon könnyű, majd meglátja: én találomra mondok egy női nevet, maga pedig megmondja, hogy az öné-e. Igen, igen, játsszunk találgatóst! Kíváncsi vagyok, mennyi idő alatt jövök rá, hogy hívják. Na, lássuk csak, hadd gondolkodjam egy picit... Úgy hívják, hogy Laura? Nem? Margaréta? Az sem? Jozefina? Nem?! Még mindig nem találtam el? Talán Máriának hívják? Ez sem talált? Ne hozzon ilyen nehéz helyzetbe, kisasszonyka... Atanázia? Anasztázia? Talán Damasa? Az sem?!!! A végén még a bolondok házába kerget... Ramira? Ramóna? Anna? Margaréta? Nem, bocsásson meg, ezt már mondtam egyszer... Daria? Nem alkuszom, de úgy érzem, most már megérdemelnék egy kis segítséget... Várjon, megvan! Tudom már! Magát Amandának hívják! Nem...? Biztos benne? Igen, persze, hogy is ne volna az, elvégre a saját nevééről van szó. Szépen

állnánk, ha azt sem tudná, hogy hívják... Hát, kedves barátném, alaposan feladta nekem a leckét, de nem nyugszom... Rögtön mondok is négy másik nevet... Na, lássuk csak, lássuk csak, netalántán Afrika? Ugyan van benne egy „i”, de csodálatos név. Azt mondják, az „Afrika” nevet viselő hölgyek okosak és kötelességtudók, bár egy kissé félénkek. És nagy dolgokra képesek. Az „Afrika” szó görögül annyit jelent, „hideg nélkül”; úgyhogy, ha valóban Afrikának hívnák, még egy okom volna azt képzelni, hogy ön melegszívű nő. Nem szeretné, ha Afrikának hívnák? Zavarná, hogy eme hatalmas kontinens nevét viseli? Hát jó, ízlések és pofonok különbözők... Engem személy szerint elbűvöl; talán, mert különösen közel áll a szívemhez ez a forró, bőtermő vidék. Rendben, szóval nem hívják Afrikának, sem Európának, mint azt a szépséges lányt, aki egy csodálatos, félholdszarvú fehér bikával adta össze magát. Az a bika valójában maga Jupiter volt, valamennyi isten atyja, akinek egy fűzfaligetben, a patakparton sikerült magáévá tenni Európát. Látja, micsoda szerencsénk volt akkoriban az isteneknek? Kedvük szerint alakulhattak át a világ legcsodásabb dolgaivá: bikává, hattyúvá vagy csillaggá. Na de folytassuk a játékot... Andromakhének hívják, akár Hektór szerető feleségét, aki az anyai és házastársi szeretet példaképe volt? Úgysem? Na, most már kezdek gyanút fogni, kedves barátném, hogy maga ugrat engem... Még az is lehet, hogy nem „a”-val kezdődik a neve. Hogy nem maga mondta, hogy ezzel a betűvel kezdődik? Így igaz, nem maga mondta, az én feltételezésem volt; nem maga terelt erre az ösvényre, erre a hamis nyomra. Rendben van, megadom magam, elismerem, tanácstalan vagyok; árulja el a nevét. Nem tartom helyesnek, hogy ilyen régóta beszélgetünk már, és még mindig nem tudom, hogy hívják. Nem akarja elárulni? Lehetséges volna? Ezt nem hiszem el... Tényleg nem akarja elárulni a becses nevét? Esküszöm, nem értem, kisasszony, egy kissé értetlenül állok a helyzet előtt... Egy perce még játszottam nekem az értetlent, amikor el akartam kérni a címét, hogy néhány szál virágot és egy levelet küldhessek önnek. Most pedig nem óhajtja elárulni a nevét. Maga visszafogott hölgy, ez nem vitás, ám ezt a túlzott elővigyázatosságot akkor sem tartom helyénvalónak. Hát jó...! Mindenki olyan, amilyen. Elvégre, kedves barátném, nem áll jogomban zokon venni a viselkedését. Végül is ki vagyok én a maga számára? Már az előbb is mondtam, de most megismétlem: egy ismeretlen hang, aki hasztalan kopogtat az ajtaján; egy különös fantom, aki egyszerűen behatolt otthonának intimitásába. Úgyhogy kár is volna amiatt bosszankodnom, hogy nem akarja megmondani a nevét. Elfogadom a gyanakvását, és ígérem, többé nem kérdezek öntől semmit. Kizárólag azt hallgatom meg, amit maga el akar mondani... Nekem mindenesetre valamennyi nő tetszik; a visszafo-gottak és azok is, akik nem annyira. A nőknek elég nőknek lenniük, hogy az ember fejet hajtsen előttük. Ezzel együtt megjegyezném, nem hiszem, hogy léteznek valóban extrovertált hölgyek. Önök mindig megőriznek a lelkük mélyén egy homályos, titokzatos kis zugot, ahová még önmaguk sem bátorkodnak behatolni.

Lépünk hát túl a neveken. De ha úgy tetszik, engedelmével számomra ön mindazokat a neveket viseli, amelyekkel a férfiak élnek, hogy a számukra a legszebbet és legkedvesebbet megjelöljék... Nem? Hát ennyi engedményt sem hajlandó tenni nekem? Rendben, akkor nem adok önnek semmiféle nevet. Maga lesz az én X kisasszonyom, vagyis minden és semmi egyszerre. Elvégre a nevek, hiába keressük az etimológiájukat, önmagukban még semmit sem jelentenek. Sándorok és Júliusok sokasága látott már napvilágot, akik sem nagyok, sem cézároknak nem voltak, és elkezdtek cidrizni, ha megpillantottak egy egeret. Ahogyan elálló fülű, krumpliorú Júliák és Oféliák is szép számmal megfordultak már a világon. Engem személy szerint Armandónak hívnak, na és mit gondol, milyen vagyok? Na, milyennek képzel? Úgy véli talán, hasonlítok arra az Armandra, aki lángra gyújtotta Marguerite Gautier szívét? Azt hiszi, tüzes tekintetű, fekete hajú fiú vagyok, zselézett bajuszkával és világító fogsorral? Igen? Hát nem, kisasszonyka, ön tökéletesen téved: szőke vagyok; akár svédnek is nézhetnének, már csak kétméteres testmagasságom miatt is. Így van, kedves barátném, néhány milliméter híján elérem a két métert. Cipő nélkül, természetesen. Családi örökség; apám több mint kétméteres volt. Persze minden relatív: azoknak az aprócska bennszülötteknek a szemében, akik a Nepoko folyó mentén élnek, szinte olyan vagyok, akár egy szörnyeteg. A dinkák számára ellenben, akik a Bahr el Gazal-térségben élnek, a Kék- és a Fehér-Nílus összefolyásánál, átlagos testmagasságú embernek számítok. Nem, nem, kisasszony, nem kosárlabdázom; ahhoz, hogy ezt a sportot gyakorolhassam, még egy kicsit magasabbnak kellene lennem. Ellenben lovagolok. Sok éve kezdtem, az első leckéket még a szüleim várkertjében vettem. Hát igen...! Még most is emlékszem apám büszke mosolyára, amint a fejlődésemet figyelemmel kísérte. Édes istenem! Hány év is telt el azóta? Tizenöt? Húsz? Ó igen, az idő nagy úr...! Ugye megbocsátja, kisasszony, de olykor az ember minden látszólagos ok nélkül óhatatlanul visszatekint a múltba. Felidézzük a letűnt korokat, s szívünk hatalmas temetővé válik; magányunk pedig még inkább elmélyül. Bizony, kisasszonyka, bevallom, hirtelen elszontyolodtam; legszívesebben sírva fakadnék. Lehet, hogy az idő miatt. Ezek az esős délutánok nosztalgiával töltik el a szívünket, s olyan bűnökért sírunk, amelyeket el sem követtünk. Hát igen...! Az ilyen estéken, amikor odakint kopog az eső, és a szél az utolsó leveleket is lesöpri a fákról, csodálatos lehet egy önhöz hasonló nő közvetlen közelében lenni, aki fáradhatatlanul duruzsolja a fülünkbe, hogy az ősz még nem jelenti a véget, csupán szükségszerű kapocs az új tavasz felé. Szóval egy olyan asszony, aki csókokkal halmoz el, és képes meggyőzni bennünket arról, hogy most is ugyanolyan erősek vagyunk, mint rég. Ne féljen, kisasszony, nem akarok ismét túllőni a célon, ám ahányszor csak elhallgatok, és meghallom a lélegzését a vonal túlsó végén (amint ajkával a kagylót súrolja), borzongás fut végig a gerincemen, a tarkómtól a farkcsontomig, már megbocsásson... Igen, igen, hallom a susogását, és örült gondolatok suhannak végig

az agyamon. Olyannyira, hogy egyetlen porcikám sem kívánczozna vissza az őserdőbe, ha valaki azt mondaná, minden nap két órácskát beszélhetek önnel! Valóban, kisasszonyka, a dzsungel megszűnne létezni számomra, és maga volna az én egyetlen aranyoroszlánom. No de nem akarok szárnyakat adni a képzeletemnek; vannak oly mesés álmok, amelyeket még a hozzám hasonló férfiak sem engedhetnek meg maguknak. A valóság az, hogy esik az eső. Az örök, átkozott, fásasztó, hűvös eső... Mi mást tehetnénk hát egy ilyen estén, mint hogy továbbbírnjuk egymásnak a telefonba a bánatunkat? Esküszöm, nem értem, miért mondják a berberék, hogy az eső rózsát fakaszt. Vajon minek fásasztják magukat az emberek – még ha berberék is – költői képekkel, meg azzal, hogy elkendőzik a bánatuk valódi okát? Én nem vigasztalódom ily könnyedén!

Szereti a számtant? Nem gondolja, hogy az iskolában egy kicsit unalmasan tanították? Nem? Lehet, hogy igaza van; néha én is úgy gondolom, az a tény, hogy kettő meg kettő az négy, és nem hat vagy kilenc, valamiféle kifürkészhetetlen titkot rejt magában. Én soha nem tudtam négyzetgyököt vonni, kisasszonyka, de bevallom, hogy a számok különös hatást gyakorolnak a szellememre. Olyannyira, hogy néha, esténként, lefekvés előtt, egy egész flekket telefirkálok számokkal (csak úgy találomra), majd hosszú, meddő órákon át bámulom őket, és megpróbálok értelmes következtetéseket levonni belőlük... Ne nézzen bolondnak, kisasszony, de esküszöm, hogy ezekben a percekben az a benyomásom, hogy e véletlenszerűen lefirkantott számok összessége valami mesebeli tájat képez, amelynek képtelen vagyok megragadni a valódi jelentését, s amely tengernyi lehetőséget sugall! Hogy mit látok én, kérdi ön, eme számjegyekben? Hát az változó; vannak olyan számok, amelyek fára emlékeztetnek, mások folyóra, virágra, vagy a hegytetőről legurult sziklára. Máskor, más perspektívából, ugyanazok a számok, amelyek azelőtt fának tűntek, átalakulnak folyóvá; azok pedig, amelyek folyamok voltak, fák vagy halak lesznek, esetleg kibontott szárnyú madarak. Nem, nem, kisasszony, ez nem kínai, bár elismerem, hogy néha talán nem fejezem ki magam elég világosan. Szóval csak azt szeretném mondani, hogy ha sikerül megfelelően koncentrálnom, minden egyes számban annyi kibúvót találok, ahány jegyből áll, érti? Mondok egy példát: vegyük a tizenkettes számot. Magának mit jelent a tizenkettes szám? Egy tucatot? Rendben van, egy tucatot – tizenkét egység mindig egy tucatot jelent –; na de egy tucat mit? Azt mondja, tojást? Jó, legyen egy tucat tojás, ha úgy tetszik. Az a helyzet, hogy ön, aki alig egy perce még kujonnak titulált engem, amiért valamikor belenéztem egy-két ponyvába, most ön maga is elég kis hamisnak mutatkozik...! Hogy miért mondom ezt? Jaj, kisasszony, vallja be, hogy a tojás szó, akármilyen szűzies is valakinek a fülecskéje, azért elég sikamlósan cseng... Na jó, ismerje el, hogy a tizenkettes szám (a tizenkét tojáson kívül) azért egyéb, nagyobb spirituális

töltésű dolgokat is jelenthet. Például tizenkét különböző lehetőséget arra, hogy felülemelkedjünk a hétköznapi világunkon. Tizenkét egyenes utat, amelyeken elkerülhetjük a bennünket fenyegető halálos unalmat; tizenkét féle módját annak, hogy magunk mögött hagyjuk a középszerűséget, s végül nemesebb régiókba emelkedjünk... Még mindig nem érti? Sajnálom. Bizonyos pillanatokban úgy tűnik, lenyűgözi önt a szavaim sava-borsa, s kissé egzaltált hanghordozásom; ám attól tartok, alapjában véve egyetlen szót sem ért mindabból, amit mondok. Márpedig ez képtelenség. (...) Bizonyos mértékig, kisasszonyka, nyugtalanító a tény, hogy én vagyok az első férfi, aki komolyan beszél önnel. Ráadásul van egy olyan érzésem, hogy szellemileg megbecstelenítem... Az a tizenkettes szám, amely a maga világában mindenekelőtt egy tucát tojásról szól, tizenkét ragyogó napfelkeltét is jelenthet, tizenkét smaragdlelőhelyet, tizenkét bivalyt lőtávolságra, tizenkét aranyoroszlánt, akiket megszelídítettem, ezüstlantot pengetvén, vagy tizenkét utat, amelyek csekiat-csuangi palotájához vezetnek, a Tajhang-hegység lábánál. S ha még ez sem volna elég, kisasszony, az a tizenkettes szám, amelyet a papírlap egyik sarkába firkantottam, jelenthet tizenkét tüzes csókot is, vagy ha jobban tetszik, tizenkét olyan lányt, mint maga, akik bizalmat előlegeznek holmi szegény, magányos vadásznak, aki élete utolsó gépére készül felszállni, amely végzetesen a fekete sörényű oroszlán karmaiba repíti majd... Érti már, kedves barátném? Minden egyes szám világok sokaságát rejt magában, és e világok mindegyike újabb ötvenezer különböző világra osztható, és így tovább. A számok, kedves Robertám (bocsásson meg, hogy így nevezem, de úgy érzem, most már elérkezett a pillanat, hogy szólítsam valahogy); a számok, mondom, álmodozási képességünk szerint alakulnak, és bizonyos tekintetben sokkal ékesszólóbbak a szavaknál. Olyannyira, hogy csodálkozom, vajon miért nem vette eddig magának senki a bátorságot, hogy kizárólag számokból írjon verset. Igen, igen, Roberta, olyat, akár egy szorzótábla, vagy ami még jobb, olyat, mint valamiféle logaritmus-táblázat, melynek segítségével leírhatjuk a naplemente pazar szépségét, a hazatérő katona örömét, vagy jóbarát halála felett érzett bánatunkat. Most már tud követni, Roberta? Mit mond? Nem szereti, ha Robertának szólítom? Hát pedig erről nem én tehetek... Ha nem hajlandó elárulni a nevét, úgy hívom, ahogy akarom! Már mondtam az előbb, hogy számomra ön a világ összes asszonya egyszerre. Aki éppúgy lehet Roberta, ahogyan Rosita, Rozamunda vagy Lukrécia is. Akár Nikolasának is szólíthatnám. Hogy nem? Most szörnyülködik? Különös averziót érez e név iránt? Jól van, akkor majd Rosaurának hívom majd. Rendben van, akkor hát jól figyeljen rám, Rosaura! Mit szólna hozzá, ha maga meg én, kettecskén megkomponálnánk ezt az egyenletkölteményt? Ki tudja, drága barátném, hátha mi vagyunk a kiválasztott pár, akinek meg kell oldania a virágegyenletet!

Nem szeretem a tükröket. Sőt mi több, irtózom tőlük. Persze most azokra a tükrökre gondolok, amelyek a lakásomon kívül találhatóak – például egy kávéházban, a liftben, vagy akár egy kirakatüvegben. Azok, amelyek otthon vannak, nem ijesztenek meg, nem ejtenek rémületbe. Már háziasítottam őket, és nagyjából olyan képet adnak rólam, mint amelyet viszont szeretnék látni. Ezekben a családi tükrökben alig öregszem; arcvonásaim szinte semmit sem változnak az évek múltán. Nem, hát persze, az őserdőben nincs nálam tükör. Csak néhanapján pillantom meg ábrázatomat egy-egy tó tükrében, vagy borotválkozás közben, a fényes pajzson, amit egy fekete tart arasznyira az orromtól... Nyíltan hadat üzentem hát az idegen tükröknek, Rosaura, de azért nehogy gondolja ám, hogy nem elég vonzó a külsőm! Épp ellenkezőleg. Elcsíptem már néhány női megjegyzést, miszerint elég délceg fickó vagyok. Már az előbb is mondtam, hogy sokan svédnek néznek. Egy jóképű svédnek, természetesen, mert gondolom, azért rossz arcú svédnek is akadnak... Nem, azért nem szállt fejembe a dicsőség (az érdem elvégre a szüleimé); mindenesetre szeretném leszögezni, hogy nem holmi viharos éjszakán fogantam, mint oly sok ismerősöm. Hogy milyen színű a szemem? Hát erre nem tudnék egész pontosan válaszolni; olykor azt hiszem, hogy zöld, és kék a fénye. Máskor meg épp az ellenkezőjét gondolom – vagyis hogy kék, és zöld a fénye. A szememet édesanyámtól örököltém. Jaj, ismernie kellett volna azt a szent asszonyt...!

– Ezt a megjegyzést igazán megtarthatta volna magának, kedves asszonyom. Szükségtelen volt ilyen csúnyán megsértenie. Azt mondja, nincs kedve elkárhozni, egy bolond társaságában pedig még kevésbé. Jól van, gondoljon csak, amit akar. Engem csak az bánt, hogy egy ilyen szerelmi vallomásra maga sértéssel felelt. Egy hosszú órán át provokált engem, és most, amikor végre elérte, amit akart, rám süti az „örült” bélyegét... Bizony, doña Ramona – vagy hogy az ördögbe is akarja, hogy hívjam –, ne tagadja, mindvégig maga provokált, attól a perctől fogva, hogy válaszolt a hívásomra. Maga volt az, és senki más, csakis maga, aki obszcén módon szuszogott a kagylóba, többször is a mikrofonhoz dörzsölte az ajkát, és hosszú szüneteket tartott, hogy utat engedjen a képzeletemnek... Ne jöjjön most nekem kifogásokkal; higgye el, elég nagy tapasztalatom van már abban, hogy ismeretlen nőkkel társalogjak telefonon, és nagy szakértelemmel elemzem a felém kibocsátott akusztikai jeleket... Igen, igen, doña Restituta, ne vessen csak, ha akar! Igazi szakértője vagyok a hangpszichológiának, úgyhogy ne próbáljon becsapni! Nehogy azzal jöjjön nekem, hogy azért veszi így a levegőt, mert elferdült az orrsövénye, vagy mert allergiás valami gázra! Amióta csak elkezdett beszélni, folyamatosan figyelem a hanglejtését, meg a kis szüneteket; amikor a torkát közsörüli, annak jeleként, hogy zavarban van... Nevetséges, ha most arról igyekszik meggyőzni engem, hogy

nem voltak normálisak a reakcióim... Azt hiszi, asszonyom, nem tudom, hogy a nők testük valamennyi pórusán át mérget párologtatnak, s hogy olyan ingatagok, akár a higany? Még van képe bocsánatot kérni tőlem?! Könyörög, hogy ne sírjak?! Azok után, hogy lenézett, és bolondnak nevezett?! Nem, kedves asszonyom...! Hamarabb kellett volna bocsánatot kérnie! Mostanra már sikerült kivívnia a megvetésemet! Ezennel befejezem a hívást, önt pedig magára hagyom a szobája félhomályában, hadd vározzék, hátha újra megszólal a telefonja... Azt azonban előre megjósolom, hogy egyszer, amikor már menthetetlenül egyedül lesz, eszébe jutok majd, és akkor megérti, hogy velem együtt örökre elszalasztotta a páratlan szerelem lehetőségét.

Mester Yvonne fordítása

José Carlos Carmona

A csokoládé íze

1

Eleanor Trap egy gyárat vezetett.

Egy csokoládégyárat Svájcban.

Eleanor Trap egy már teljesen amerikaivá vált magyar családból származott, melynek tagjai az Egyesült Államokba érkezésükkor változtatták meg vezetéknevüket, még a szesztilalom idején.

Eleanor Trap gyermekkora óta sántított a jobb lábára. Nagybátyja, Adrian Troadec hívta meg Svájcba a hatvanas években.

Eleanor 23 évesen látogatta meg először felmenői Európáját.

Nem sejtette, hogy attól a pillanattól kezdve a csokoládénak szenteli majd az életét.

2

Eleanor Trap már felnőtt fejjel tette meg első repülőútját, ami után heves hányással köszöntötte a svájci földet. Megfogadta, hogy soha többet nem utazik a levegőben. Eleanor Trap nem tartotta be ígéretét.

A repülőtéren Adrian Troadec várta, aki hatalmas, sodort végű bajuszt viselt. Az első kép Adrian nagybácsikájáról nem volt más, mint egy hatalmas sodort bajusz a magas, erőt sugárzó testen, melyet egy tollas kalap zár.

Eleanor Trap félelmet érzett. Először volt egyedül. Először volt egy idegen országban. Ráadásul először volt Adrian nagybátyjával, Adrian Troadecsel.

3

Eleanor Trap hamar rájött, hogy minden aggodalma ellenére Svájc a világ legszebb országa.

1963-at írtak. Abban az évben, 1963. augusztus 28-án, Martin Luther King elmondta híres, „Van egy álmom” kezdetű beszédét.

Eleanor 23 éves volt.

4

Adrian Troadec elvitte Eleanor abba a kis csokoládégyárba, ahol dolgozott.

Bajusza alól akkor villant fel először egy nagybácsis mosoly, amikor megmutathatta unokahúgának saját kis csokoládégyárát.

▼

Regényrészlet (100 fejezet közül az első 29).

José Carlos Carmona spanyol filozófus, író, zenész. *Sabor a chocolate (A csokoládé íze, 2008)* című regényének pécsi szála miatt 2011 nyarán meghívást kapott a pécsi Magyar Írórezidencia Programba. *A kiskgyerek* című novellája magyarországi ihletésű (Jelenkor, 2021/9).

Adrian Troadec gyermekek nélkül maradt özvegyen.

Eleanor tudta, hogy a gyár előbb-utóbb az övé lesz.

Annak tudatában, hogy egyszer ő lesz a tulajdonosa mindannak, amit maga körül lát, belemártotta az ujját a csokoládéba és megkóstolta. Egyszerre érezte savanykásnak és kesernyésnek.

– Adjanak hozzá több cukrot! – utasított mindenkit Eleanor.

Adrian Troadec csak hallgatott. Abban a pillanatban megértette, hogy elérkezett az idő a visszavonulásra. Eleanor erejét és határozottságát látva magával ragadta a nosztalgia, és elárasztották felesége, Alma elevenen élő emlékei.

5

Trapolyi Alma egy középiskola zenekarában csellózott. 1922-t írtak, a fasiszták Róma felé meneteltek. Trapolyi Alma 16 éves volt. Adrian Troadec észrevette, hogy mennyire kitűnik a többiek közül.

Számára mindenkinél különb volt.

Azonban évekre tellett, mire megismerhette. A lány összes hangversenyére elment. Miután Alma befejezte középiskolai tanulmányait, a város minden kamarazenekarában kereste a lányt. Végül a Konzervatórium zenekarában rátalált. Adrian Troadec akkoriban magas és esetlen zöldfülű volt, aki tejes fiúként járta a házakat, és mindig tehénszagot árasztott magából.

6

A fiatal Adrian Troadec mindent megpróbált, hogy megismerhesse a lányt.

A fiatal Adrian Troadec nagyon következetes és alapos volt, mindig hosszú távú terveket szőtt. Azért, hogy a lány közelébe férközhessen, még egy zeneiskolába is beiratkozott, hogy megtanuljon csellózni, de a magassága miatt a tanárok inkább a nagybőgőt ajánlották neki. Néhány hónap elteltével a zenetanára megkérte, hogy hagyja abba a zenetanulást, mert a hallása és a hangszer finom hangolása között nincs meg a kellő összhang.

Az első próbálkozás kudarc után sikerült munkát szereznie a Konzervatóriumban, ami – legalábbis ő úgy gondolta – lehetővé teszi majd, hogy a színpad és a próbák helyszíne közelébe férközhessen. Ez azonban soha nem sikerült neki. Igaz, másnak sem.

Egy nap, miközben a tejet hordta ki, az egyik háznál felismerte a Konzervatórium zenekarának karnagyát. A lány miatt próbálta megkönyékezni, s bár nem tudta az okát, de néhány szónál többet soha nem sikerült váltania a karnaggyal.

Egyik reggel, amikor a karnagy nem tartózkodott otthon, egészen a konyháig merészkedett. Ahogy elhaladt a hatalmas ház nappalijának ajtaja előtt, megpillantott egy sakktáblát, rajta egy megkezdett játszmával.

– Meg fogok tanulni sakkozni – fogadkozott magának.

A fiatal Adrian Troadec a szerelem miatt kezdett el sakkozni tanulni. A szerelem utáni sóvárgás volt az első sakk mestere.

7

A második sakk mestere Alekszandr Aljechin, az 1920-as első szovjet bajnokság győztese volt, aki akkoriban érkezett Lausanne-ba.

Alekszandr Aljechin a világbajnokságot készítette elő a békés Svájc tökéletes nyugalmában, s mellette órákat adott Vaud kanton számlájára, melynek előjárói a későbbi nagy haszon reményében jól megfizették.

Alekszandr Aljechin felfedezett valami titkos erőt a fiatal Adrian Troadec tekintetében, ezért nagy türelemmel és hihetetlen következetességgel, már-már a teljes kimerültség határát súrolva tanította a következő három évben. Mindaddig, míg nem svájci bajnokot nem faragott belőle.

Később Alekszandr Aljechin elhagyta Svájcot, 1927-ben megnyerte a világbajnokságot, és az ezzel járó koronát, amit 1935-ig meg is tartott, majd két évvel később visszahódította, s egészen 1946-ban bekövetkezett haláláig már meg is őrizte.

Alekszandr Aljechin – mondhatta később Adrian Troadec – egy vezércselre készítette fel. Adrian feláldozott három évet az életéből, hogy megismerhessen egy embert, aki talán lehetővé teszi számára, hogy megismerhessen egy nőt, aki talán egyszer majd érdeklődést mutat iránta.

És a csel sikeresnek bizonyult: nemcsak a karnagyot ismerte meg és vált kedvenc sakkipartnerévé, de még az is kiderült, hogy Trapolyi Alma éppen az ő lánya. Azzal, hogy megnyerte az országos sakkversenyt, többé nem kellett tejkijhordóként dolgoznia, sem kellemetlen tehénszagot árasztania.

8

Azonban egyáltalán nem volt könnyű feladat Trapolyi Almát meghódítani.

Trapolyi Alma mindig a csellóján játszott vagy francia szerelmes regényeket olvasott. Imádta az édesapját, Lajost, a szintén magyar származású karmestert, akit a Pécsi Filharmonikusokkal tett sikeres svájci körútja után tíz évvel kérték fel a Konzervatórium zenekarvezetői posztjára. Trapolyi Alma imádta az édesapját, és gyűlölte az öccsét, Györgyöt. Édesanyjuk évekkorábban meghalt.

Trapolyi Almát az is felettébb zavarta, hogy egy fiatal, tehénszagú tejes fiú napról napra legyőzi fantasztikus édesapját egy olyan dologban, amiben mindaddig nem talált méltó ellenfélre.

Mindezek ellenére Trapolyi Lajos csak áradozott a fiatal Adrianról. Dicsérte az intelligenciáját, kitartását, alázatosságát, magyarországi szabadságharcos történeteit és szenvedélyes zeneszeretetét. Minél jobban dicsérte, Alma annál inkább gyűlölte.

– Minden egyes játszmába – mondta róla Lajos, a karmester – már-már természetfeletti energiát és vágyat fektet, mintha valamilyen rejtett erő hajszolná a győzelembe.

9

Adrian elkezdte kidolgozni a végleges stratégiát. Ehhez szükséges volt kiismernie „ellenfelét”, megtapasztalnia játékstílusát, rátapintania gyengeségére. Mindjárt meg is tette az első lépéseket, összebarátkozott Alma barátaival, hosszasan beszélgetett róla az apjával, és folyamatosan a lányon tartotta a szemét.

Néhány hónap elteltével már tökéletesen tisztában volt azzal, hogy egy lelkiismeretes, szorgalmas és szigorú hölgygel van dolga, aki mentálisan olyan erős, hogy soha semmi nem tudja kizökkenteni a lelki egyensúlyából.

Adrian Troadec két hónapon át készült a sakkjátszmákra, tanulmányozta vetélytársa lépéseit, de azt még mindig nem tudta, hogyan diadalmaskodhatna a lánya felett.

S minél többször próbálta meg a fiatal Adrian Troadec a lányt sétára hívni és beszélgetni vele, vagy elkísérni a nyáresti próbákra, Alma annál inkább bezárkózott a zene és az irodalom édes magányába, jelezve, hogy nincs szüksége senkire.

Kiegyensúlyozottsága és állhatatossága mindig megközelíthetetlené tették. Csak a hangversenyek után vett észre rajta némi feszültséget, olyankor még jobban begubózott a páncéljába, és sietős léptekkel tette meg az utat hazáig, hátán a tokjában lévő csellóval.

A hazafelé vezető útról azonban le szokott térni, hogy beugorjon egy közeli kis utca régies pékségébe, és szertartásosan megvegyen, majd megegyen egy apró édes péksüteményt.

10

Adrian Troadecnek Genfben kellett először megvédenie sakkbajnoki címét. 1927-et írtak, Adrian Troadec 23 éves volt. Mestere, Alekszandr Aljechin Párizsból érkezett a versenyre.

Adrian számára az utazás elég nagy terhet jelentett, fáradtnak és kedvetlennek érezte magát a Trapolyi Almával szembeni játszma során megtett hosszú és gyötrelmes út miatt, amit abszolút patthelyzetnek könyvelt el.

Adrian Troadec könnyedén nyerte az első játszmákat, melyek hasznos bemelegítésnek bizonyultak. Az utolsót viszont ismét a tavalyi ellenfelével, Honoré Louhansszal kellett megvívnia, akit akkor megfosztott a bajnoki címtől.

Adrian Troadec játszott a fekete bábuokkal. A játszma elején, a sakktabla közepén vívtak nagy csatát a gyalogokkal. A fehér futó támadásra készült. Néhány művelet után a fekete vezérnek védekező pozícióba kellett helyezkednie, és visszavonulnia a csatatérről, noha még szorult helyzetében is késztetést érzett az

ellentámadásra. A következő csetepaték most a fehér vezért kényszerítették a tábla közepére, hogy megvédje utolsó gyalogját. Egy újabb fekete gyalog elindítása megbontotta az egyensúlyt, és hatalmas vérfürdőt rendezett egyetlen mezőn: az egyik ötös centrummezőn a fekete gyalog leütötte a fehér gyalogot, majd azt a fehér huszár, amit aztán megsemmisített a fekete huszár. Azt viszont a fehér vezér kebelezte be, amin azonnal bosszút állt a fekete vezér, s melyet végül a fehér bástya távolított el a sakktábláról.

11

Adrian Troadec hosszasan szemlélte a vérfürdőt, ami pár perccel korábban majdnem elnéptelenítette a sakktáblát, és megjegyezte a valós élettől.

– Olykor az élet is produkál hasonló csatákat – gondolta magában.

Évekkel később visszaemlékezett erre a játszámára, amikor látta, hogyan mészárolják le társait München és Salzburg között, a német határ közelében található kufsteini kaszárnyában egy náci katonai rajtaütés alkalmával.

Nagy erőfeszítéssel összpontosított a játékra, újraszámolt mindent, s látta, hogy a sakktábla centrummezőit még ellenőrzés alatt tartja két gyalogjával, fedezve a futókat.

Bár ennek tudatában a játszma kimenetele lelkesebbé tette, azért a ránehezedő fáradtság egy pillanatra megrémítette.

Adrian Troadec félt, hogy veszíteni fog, s azzal, hogy veszít, megváltozhat a társadalmi helyzete is. Már elképzelte, ahogy egy katasztrófahullám magával ragadja és elszakítja Trapolyi Almától.

Adrian Troadec elmozdította a vezér mellett álló fekete gyalogot, amivel leütött egy fehér gyalogot, ezzel meggyengítette ellenfelét. Viszont egy bástyák által fedezett védekező lépéssorozat után, Adrian Troadec elkövetett egy hibát, ahogy kicsit kapkodva és átgondolatlanul megpróbálta feloldani a második sor fehér gyalogjának blokádját, elveszítette annak az oldálnak az ellenőrzését, s ezáltal a tábla közepén addig meglévő fölényt is.

Miután észrevette tévedését, kikérte a neki járó tízperces szünetet.

12

Alekszandr Aljechin feszülten követte a játszmát.

Alekszandr Aljechin tisztában volt a technikai hibával, továbbá azzal is, hogy ez egy különös nap. Az első olyan nap a megismerkedésük óta, hogy nem látja Adrian Troadec szemében a megszokott tüzet.

Alekszandr Aljechin ekkor jött rá, hogy a tanítványa szemében mindig lobogó tűz, nem volt más, mint a szerelem tüze.

Alekszandr Aljechin számára minden világossá vált. Így okkal gondolhatta, hogy ezt a játszmát elveszítik.

Annak ellenére, hogy a szünetekben nem beszélhettek, a nagy sakkmester, Alekszandr Aljechin odament tanítványához a bíró szigorú pillantása kíséretében, s elővett a táskájából egy apró kocka formájú, celofánba csomagolt édességet, és ahogy maga is tette a fontos játszmák szünetében, megetette tanítványával. Adrian Troadec azonnal felismerte a picinyke *bonbon au chocolat* drázsét, amihez akkorigiban csak Genfben vagy Párizsban lehetett hozzájutni. Kibontotta a celofánból, s anélkül, hogy bármit is megértett volna mestere szándékából, teljes mértékben megbízva benne, elszopogatta a csokoládédrazsét.

Mindez 1927-ben történt, amikor Adrian Troadec 23 éves volt. Életében először tapasztalhatta meg, milyen a csokoládé íze.

13

A fekete bábuk elvesztették erejüket, mert fel kellett áldozni az értékesebb bástyát egy kevésbé értékesért, egy gyalogért. Ennek ellenére, a tábla közepén még meglévő két gyalog és két huszár tekintélyes ellentámadást sejtetett.

Egy soklépéses szakasz után, ami már kissé kezdett unalmassá válni, egyszer csak Adrian Troadec lelkesedése új erőre kapott.

Ahogy nézte a sakktáblát és érezte teste újjászületését, abban a pillanatban rájött, hogyan hódíthatja meg a megközelíthetetlennek tűnő Trapolyi Almat.

Adrian Troadec megértette, hogy Trapolyi Alma azért hagyja el szinte mindig futva a hangversenyeket, mert a nagy koncentráció és a vele járó feszültség után szüksége van valami édességre.

Adrian Troadec így hát elhatározta, hogy édes csokoládéval próbálja meghódítani a lányt.

14

Mindkét király tett néhány lépést, és várakozó pozícióba helyezkedett. Adrian Troadec megtörte a játék nyugalmát azzal, hogy leütött egy gyalogot, melyet az ellenfél lova fedezett.

Honoré Louhans látva ezt a felettébb kockázatos és bátor lépést – ráadásul akkor, amikor már mindkét versenyző teljesen kimerülten játszott –, olyannyira meglepődött, hogy ijedtében kényszeredett döntést hozott, elrejtette lovát a királya oldalán. Ennek pedig az lett az eredménye, hogy a játszma egyensúlya felborult.

Ekkor Adrian Troadec egészen az utolsó előtti mezőig tolt a fekete gyalogot, így lehetővé tette, hogy mattot adjon vele. Rákényszerítette mindkét fehér bástyát, hogy mozdulatlanul fedezzék ezt a veszélyes lépést, így azonban a fekete bábuk hatalmas előnyhöz jutottak.

A váratlan húzást követően Honoré Louhans gondolkodott egy darabig, majd megadóan kinyújtotta a kezét és megszólalt:

– Ismét te győztél, Adrian.

Adrian Troadec Lausanne-ba való visszatérése után készen állt arra, hogy bonbonokkal teli zacskóval várjon Almára a koncertterem kijáratánál. Csakhogy amikor vásárolni szeretett volna, azzal szembesült, hogy a városban senki sem árul bonbonokat.

Nagy csalódottságában Adrian Troadec nem tudott mit tenni, vett néhány édes péksüteményt, és elment a hangversenyre, hogy megvárja a lányt a kijáratnál.

Amikor Trapolyi Alma a koncertterem hátsó ajtáján kijött, megpillantotta a gyengéden szállingózó hóesésben fálnak támaszkodó fiút, aki egy kis zacskót szorongatott a kezében. Trapolyi Alma szemében még sohasem tűnt Adrian Troadec ennyire hórihorgas, esetlen és sápadt kísértetnek.

Ennek ellenére Adrian Troadec, aki – mivel nem tudott olvasni a lány gondolataiban – nevetséges szökkenő mozdulatokkal futott felé, hatalmas piszkafa lábai csak úgy cuppogtak a friss, latyakos hóban. Elővette lehető legszeleesebb mosolyát, melynek kíséretében átnyújtotta a lánynak a kicsit már átázott, vékony papírzacskót, melyet egy spárgával megkötött masni fogott össze. Adrian Troadec minden kétséget kizáróan úgy vélte, hogy éppen sakkot ad királynőjének. Persze ahelyett, hogy „sakkot” mondott volna, kibökte az első badarságot, ami eszébe jutott: „Édesség kedvenc csellistámnak”.

Trapolyi Alma hirtelen nem tudta, mit válaszoljon. Közben azon morfondírozott, hogy ha ez a tökfilkó régóta ott álldogált, kezében az édességgel, akkor semmiképpen sem hallgathatta meg, amint Antonio Vivaldi Glória című darabjában életében először játszott csellóján egy rövid szólót, miközben kísérte a mezzoszoprán énekesnőt. Mire gondolatmenete végére ért, Adrian Troadec már kinyitotta a kis édességet rejtő zacskót, s amit Alma megpillantott benne, az akár nevének metaforája is lehetett volna, hiszen inkább almaszósra hasonlítottak a nedves, szétesett cukros péksütemények. Szánalmasan néztek ki, akárcsak a megázott Adrian.

– Köszönöm, de nem kérek belőle – szólalt meg –, várnak rám.

Nem az volt a legborzasztóbb, hogy Adrian Troadec csuromvizes lábakkal tovább fagyoskodott a hóesésben, de még csak az sem, hogy még mindig ostoba ábrázattal szorongatta kezében a nyitott zacskóban pempőssé ázott édességeket. A legborzasztóbb az volt, hogy tényleg várta valaki a lányt azon az éjszakán a hangversenyterem bejáratánál.

Mel Willman volt a neve annak az észak-amerikai fiatal pilótának, akit egyik európai kalandja során Lausanne-ba vetett a sors. Ottjártakor beült egy hangversenyre, ahol azonnal beleszeretett Almába, majd habozás nélkül megszólította,

és könyörtelenül meg is hódította. Ezzel végleg elszakította az apjától, Trapolyi Györgytől, Svájctól, a zenétől és Adrian Troadectől.

Adrian Troadec ezt a játszmát már jóval korábban elveszítette, mint ahogyan feltételezte.

17

Adrian Troadec tudta, hogy egy amerikai repülőtszít olykor meglátogatja a lányt, együtt sétálgatnak és hangversenyekre járnak. Azonban arról is tudomása volt, hogy az amerikai sokszor elmegy, és úgy eltűnik hónapokra Lausanne-ból, hogy még csak életjelet sem ad magáról.

Ez az új helyzet azonban egyáltalán nem tántorította el a tervétől. Ugyanakkor tisztában volt azzal is, hogy mostantól gyorsabban kell cselekednie. Akárcsak az időre játszott villámsakkjátszmákban.

Adrian Troadec élete az utóbbi években abból állt, hogy csak sakkozott, és sorozatban nyerte a játszmákat és a versenyeket. Úgy vélte, ez nem lehet az életcélja. Biztos jövőt kell teremtenie saját maga és leendő családja számára.

Adrian Troadec makacsul ragaszkodott korábbi ötletéhez: a csokoládébonbonokhoz. Bérelt egy helyiséget közel a Konzervatóriumhoz, Genfben utazott, és szerződéseket kötött, hogy majdani kis üzletében állandó jelleggel forgalmazhasson bonbonokat. 1927. augusztus 30-án Petit Chocolat Troadec névvel megnyitotta csokoládéboltját. Adrian Troadec ekkor még mindig csak 23 éves volt, míg Trapolyi Alma 21. Bécs egy része porig égett ebben az évben a szocialista kormány hívei és a nácik összetűzését követő zavargásokban amiatt, hogy Hitler Ausztriát Németországhoz akarta csatolni.

Alma számára az 1927–1928-as zenei évad volt az utolsó, amit Lausanne-ban tölthetett.

18

Ahogy arra Adrian Troadec számított, Trapolyi Alma hamar felfedezte a Petit Chocolat Troadec névre keresztelt kis üzletet, amikor egyik hangversenye után sietős, katonás léptekkel haladt a szokásos pékség felé. Trapolyi Alma észrevette a zöld levelekkel díszített és ezüsttálcákkal telepakolt kirakatot, mely különféle apró csokoládédrazsákat kínált. Mivel a csodás látványnak nem tudott ellenállni, a következő pillanatban már a boltban is találta magát.

Amikor a pult mögött megpillantotta Adrian Troadecet, ösztönösen elmosolyodott. Adrian szemei ragyogtak a boldogságtól, Alma pedig még mindig mosolygott. A vezércsel bevált. Trapolyi Alma felszabadultan és örömmel beszélgetett vele, feszültségek és gátlások nélkül, semmi sem emlékeztetett a köztük korábban meglévő kellemetlenségekre. Adrian Troadec viszont úgy érezte, hogy a lány csupán a barátjának tekinti. Egy barátnak a sok közül.

Ez a felismerés megsemmisítő erejűnek tűnt.

Trapolyi Alma úgy beszélt vele – gondolta –, ahogyan egy nő akkor beszél, ha már egy másik férfihoz tartozik.

19

Adrian Troadec számára ez a nap mégis egy boldog időszak kezdetét jelentette. Alma gyakran meglátogatta az édességboltban. Beszélgetett vele, amikor a fiú az apjához ment sakkozni. Egyre többször sétáltak együtt a tó körül.

Adrian Troadec és Trapolyi Alma végül igazi barátokká váltak.

Alma sokszor mesélt neki Mel Willmanról. Adrian, ha nehezen is, de szó nélkül tűrte a dolgot, mert rájött, hogy Alma a szerelemről mesél neki, s Adriant a téma jobban érdekelte, mint a szereplők.

Alma és Adrian délutánokként elkezdték bejárni kerékpárral a Genfi-tó környékét Vevey-től egészen Montreux-ig, hogy élvezhessék a nyugalmat, a tiszta és friss levegőt, a táj szépségét, a Mont Blanc méltóságát, melynek havas hegycsúcsa egybeolvadt a közeli tó vizével, ahogy az ő szívük is összefonódott. Végérvényesen.

20

Mel Willman 1927 karácsonyán tért vissza, hogy megkérje Trapolyi Lajostól Alma lánya kezét. Trapolyi Lajos két nappal későbbre halasztotta a lánykérést.

Trapolyi Lajos először a lányával beszélt, aki a hír hallatán ragyogott a boldogságtól, s kérlelte apját, hogy adja beleegyezését. Trapolyi Lajos nem tudta elviselni a lányától való elválás okozta fájdalmat, és sírva fakadt. Ez volt az első alkalom, hogy Trapolyi Alma sírni látta az édesapját, s ez elbizonytalanította. Félt attól, hogy rossz döntést hoz.

Lajos megbeszélt egy időpontot Adrian Troadecsel, hogy játsszanak le egy sakkpartit. Adrian már értesült arról, hogy Mel a városban van, s emiatt nem volt túlságosan jókedvű. Mindketten csendben és szomorúan játszottak, nehezen szánták rá magukat a lépésekre. Lajos megpróbálta Adriannal közölni, mi gyöttri a lelkét:

– Az amerikai repülőtiszt el fogja vinni tőlünk a lányomat – szólalt meg.

Nem folytatták a játszmát. Évek óta most először, egyiküknek sem volt kedve legyőzni a másikat. Bizonyos fókig mindketten legyőzöttnek érezték magukat.

21

Mel és Alma az egyik hétvégén Montreux-ba utaztak. Egy ottani kis tóparti házban szerettek meg először.

Hajnalban Alma a tavon lebegő várat figyelte, s eszébe jutott, hogy alig néhány hete még Adriannal sétálgatott ugyanezen a helyen. Hirtelen úgy érezte, hogy az élet olykor szolgál meglepetésekkel.

Mel azzal az ígérettel repült az Egyesült Államokba, hogy májusban visszatér az esküvőre. A házasságkötés után Almának is vele kell majd utaznia, hogy az óceán túlsó partján megkezdhessék új, immáron közös életüket.

22

Mel látogatását követően Alma és Adrian hetekig nem látták egymást. Ezalatt Adrian, az Alma meghódítására irányuló tervek legaprólékosabb előkészítéséből a lehető legmélyebb csalódottságba esett át, ami idővel alázatos beletörődéssé vált. Fel kellene építenie az életét Alma nélkül, mondogatta magának. Egyik délután Alma betért a kis csokoládéboltba, ahol Adriant egyedül találta. Adrian csodálkozva nézett a lányra, de már érzelmek és szenvedélyek nélkül, azzal a közönnyel, ami az utóbbi hetekben jellemezte. A lány rámosolygott, és kért tőle egy bombont. Adrian adott neki egyet. Miután elfogyasztotta, kért még egyet, majd egy másikat, és egy újabbat. Egészen addig, míg egyszer csak el nem nevettek magukat, és meg nem ölelték egymást.

Adrian bezárta a boltot, és elmentek egy kávézóba, ahol órák hosszat beszélgettek anélkül, hogy Mel neve elhagyta volna a szájukat. Attól a naptól kezdve ismét naponta találkoztak. Egyetlen egy nap sem múlt el anélkül, hogy ne látták volna egymást, s egyszer sem került szóba Mel mindaddig, amíg végül május elsején meg nem érkezett.

Huszonkettedikén összeházasodtak, június hatodikán pedig Alma elutazott újdonsült férjével az Egyesült Államokba, Adrian Troadectől el sem búcsúzott. Búcsúzás nélkül hagyta magára Adrian Troadecet. 1928 júniusa volt, akkor készítette el első hangosfilmjét New Yorkban a Warner Bros., amit napokkal később már Párizsban is bemutattak.

23

Alma és Mel először vonattal utaztak Párizsig, majd onnan Calais-ba, ahonnan hajóval jutottak el New Yorkba. Végül az út utolsó részét New York és Washington között repülőn tették meg, a United Airlines járatával. Amikor Alma megérkezett az Egyesült Államokba, minden csodálatosnak és újnak tűnt számára. Még mindig felemlegették Mel pilótatársa, Charles Lindbergh hőstettét, akinek elsőként sikerült egyedül átrepülnie az Atlanti-óceánt. A Ford T-modellek kezdték elárasztani az utcákat, jazztől volt hangos minden város, a tánctermeteket meghódította a charleston, és a női ruhák jóval rövidebbek lettek.

Trapolyi Alma 22 évesen ódivatúnak érezte magát. De készen állt arra, hogy élvezzen minden új lehetőséget, melyet az élet számára kínál.

24

Trapolyi Alma a washingtoni Levine Zeneiskolában ismerte meg Rebecca Sara Newtont. Rebecca Sara Newton énekes növendék volt, s imádta a jazzt. Becki,

ahogy mindenki hívta, bevezette Almát a főváros éjszakai életébe. Becki, édesapjának köszönhetően, elég jól beszélt németül.

– Az angol olyan – mondta Almának –, mintha a németet rosszul beszélnék.

1928 vége felé Washingtonban mindenféle európai nyelven beszéltek. A francia volt a diplomácia nyelve, és Washington volt akkoriban az a város, ahol az egy négyzetméterre jutó diplomaták száma a legmagasabb volt. Az olaszok előzönlöttek a fővárost. Zsidók jöttek Lengyelországból, Magyarországról és Oroszországból. A húszas években egész Európából özönlöttek a bevándorlók, akik a háború utáni nyomorúság elől menekültek, és egy új élet kezdetéről álmodoztak az amerikai kontinensen.

Becki elvitte Almát a Joe & Mo's Club-ba, magához ragadta a mikrofont, és csak annyit mondott: „Ő a barátnőm, Alma. Alma Trap.” Majd elkezdte énekelni a fiatal Cole Porter dalát, a Night and Day-t. Alma így tudta meg, hogy az új neve mostantól: Alma Trap. Soha többet nem használta a korábbi vezetéknevét.

25

Az új Alma Trap minden éjszakáját estélyeken és klubokban töltötte. Mindig Beckivel szórakozott, mivel a férje, Mel soha nem volt az Államokban. A távollétében, amikor csak tehetett, a lánykori nevét használta, kicsit neheztelebből amiatt, hogy Mel a megígért szeretetteljes élet helyett, egy egyre magányosabb életre ítélte. Alma megpróbált minél kevesebbet töprengeni az életén. Nem érezte elviselhetetlenül rosszul magát, mert Washingtonban szinte mindenki bevándorló volt, és mindenki ugyanúgy szenvedett a honvágytól, de az egyértelmű volt számára, hogy a magányos nők éjszakai mulatókban töltött életmódját nem folytathatja örökké.

Alma napközben az üres georgetown-i házukban játszott a csellóján, éjszakánként pedig követte Beckit a zene, a tánc népes és mozgalmas világába.

26

Amikor Alma a csellóján játszott, a rátelepedő hatalmas lelki béke a szülőföldjét, a tavat, a hegyeket és Adrian Troadecet juttatta az eszébe. Ilyenkor Alma mindig sírva fakadt. Akkoriban kezdett el leveleket írni a barátjának, Adrian Troadecnek.

Az első levelek még vidámabbak, fesztelenebbek és örömtelibbek voltak az új életéről szóló beszámolók miatt, bár mindig tett utalást a barátságukra is, melyet minden bekezdésben és bizalmas közlésben érezni lehetett.

Kicsit később a levelezés szomorkássá kezdett válni, ahogy a magány besurrant a leírt szavak közé és megváltoztatta a levelek hangnemét. Egyre inkább az elkeseredett, helyét nem találó, tanácstalan és magányos Alma lelkiállapotát tükrözte.

A változást látva Adrian Troadec összegyűjtötte Alma utolsó nyolc hónapban írt leveleit. Elhatározta, hogy beszél a lány apjával, Trapolyi Lajossal, hogy tájékoztassa a kialakult helyzetről.

27

Amikor Adrian Troadec megérkezett a karnagy házába, Lajos épp a fiával, Györggyel sakkozott. Egy új gramofonon Beethoven Pastorale szimfóniája szólt. Adrian, mintha az irodalmi levelezés szakértője lenne, olyan alaposággal elemezte minden egyes levél sajátosságait. Külön kiemelte az utolsó három levél teljes letargiára utaló sorait, bizonyítandó, hogy Alma mennyire magányosnak érzi magát, s már csak egy hajszál választja el attól, hogy mély depresszióba essen.

Trapolyi Lajos félbehagyta a játékot, és felemelte a gramofon tűjét. Csend lett. Fogta a régi pipáját, egy gyufa segítségével tüzet vett a kandallóból és rágyújtott. Amikor már készen állt arra, hogy megszólaljon, a fia, György volt az, aki végül megtörte a csendet. Csak ennyit mondott:

– Elmegyek érte.

28

Így hát 1929 áprilisában, a 20 éves fiatal Trapolyi György, a szorgalmas zongoranövendék, elindult hosszú útjára az Amerikai Egyesült Államokba, ahonnan soha többé nem tért vissza. Vonattal ment Genfbe, majd onnan egy másikkal Párizsba. Párizsban több mint egy hónapot töltött, és teljes mértékben kiélvezte első találkozását a nagyvárosi élettel. Kis kávézóknak zongorázott, s közben rájött, hogy ez az az életstílus, amire mindig is vágyott, nem a békés lausanne-i a régimódi zenéjével. Majd Calais felé vette az útját, ahol tizenöt napot töltött el. Egy kintin rozzant zongoráján részeg francia matrózoknak játszott, de csak arra várt, hogy végre elindulhasson a nagy Bremen óceánjáróval az Új Világ felé. Huszonöt napos, megpróbáltató hajózás után, mely során egymást váltották a tengeri betegség tünetei, valamint a korabeli táncokat bemutató előadásai, amiket a Franciaországban töltött utolsó hetekben sajátított el, végül megérkezett New Yorkba, a közel kétmillió lakosú, folyton nyüzsgő világvárosba. New Yorkban ragadt több mint három hónapra, ahol teljesen megfeledkezett eredeti úti céljáról, annyira elkápráztatták az új ritmusok és dallamok, melyeket az éjszakai klubokban tanítottak neki, ahol a zene sokkal erőteljesebb és szabadabb volt, mint bárhol máshol a világon. Október vége felé azonban a városon eluralkodott a pánik. Az üzletek tönkrementek, a pénz – ami előtte folyamatos mozgásban volt – eltűnt, sok kocsmá és szórakozóhely bezárt. György, akit addigra már George-nak szólítottak, megrémült a rá váró ismeretlentől, és eszébe jutott, miért is jött az Államokba. 1929 karácsonyán érkezett nővére házának kapuja elé. Hó borította a régi Georgetown városnegyedet, George Trapolyi bakancsa átázott a latyaktól.

29

Alma Trap meghízott. Ez volt az első, amit George Trapolyi észrevett, ahogy meglátta a nővérét. Trapolyi Alma kigömbölyödött, kövér lett, nagyon kövér.

Amikor Alma meglátta a testvérét, sírva fakadt. Úgy érezte magát, mint akit rajtakaptak titkolt, reménytelen helyzetén. Megölelte a testvérét, s életében először érzett szeretet iránta.

Alma talált a házuk közelében csokoládéboltokat, s nem tudni, hogyan vált a rabjává, de éjjel-nappal csokoládét evett. Ugyanolyan természetességgel tette, mint ahogy mások vizet isznak. Mel, a férje ritkán tűnt fel otthon, mindig úton volt, hajszolta a kalandokat. A melankólia, amit Adrian Troadec is érzékelt a lány leveleiből, teljesen rátelepedett Almára, és az elkeseredettségéből fakadó szomorúság az emlékek óceánja felé sodorta.

A csokoládé, egyedül a csokoládé tudta visszaadni neki a boldogság édes ízét.

Futó Andrea fordítása

Max Aub

Francisco Franco halálának igaz története

Ignacio Jurado Martínez 1918. augusztus 8-án született Sonora állam Arizpe községének El Cómichi nevű falujában. Három évvel később családja a Nayarit állam Rosamorada községéhez tartozó Paso Real de Bejuco melletti tanyavilágban telepedett le. Amikor az apja egy semmitmondó vitában végzetes összetűzésbe keveredett, megözvegyült anyja az öt gyerekkel a jalisco-i Yahualica városkába költözött. Ignacio nyolcéves korában Guadalajarába ment, cipőpucoló lett, mígnem tizenöt évesen felfedezte valódi hivatását, és pincérnek állt. Öt évre rá a Köztársaság fővárosában, egy Május 5. utcai kávéházban kezdett felszolgálni.

Maga hova való?

Guadalajarai.

A kávéházi pincér szolgáltatást nyújt, de nem szolgál; függősége nem rab-szolgaság; lehetősége nyílik arra, hogy mások ízlését befolyásolja; mindenes, nem lakáj; asztalnokmester, pohárnok, nem inas; pincér, nem cseléd; ugyanakkor a függetlenségre még csak nem is vágyik. Egy pincérnek egyénisége van, amely az évek során megszilárdul, ha állandó törzsvendégei vannak, és ez utóbbiak jobban alkalmazkodnak a házirendhez, mint a pincér maga. Csak a fodrászt lehet hozzá hasonlítani, bár segítségnyújtásban nem ér a nyomába.

A hivatásos pincér mindenféle joggal és ismerettel rendelkezik. Nacho az Español kávéházban valóságos intézménnyé vált. Lemondott heti szabadnapjáról, mert semmit sem szeretett annyira, mint a konyháról az asztalaihoz menni – nyolc volt a helyiség végében –, hogy elcsípjén valamit a beszélgetésekből, néha bele is szólt, ha megtehetette.

Örömet érzett, amikor a tárgyakkal közvetlen kapcsolatba került: a márvány-nyal, amely oly kemény, oly finom, oly sima, oly síkos a nedves törülörongy alatt; az enyhén vizes üveg poharakkal; a fehéren csillogó porceláncsészékkel és -tányérok-
okkal; a nagy alumínium kávéfőzők ében-, később bakelitfogantyújával. A tisztaság, a ragyogás, a kő csillogása a portörölővel végzett élénk, körkörös mozdulatok nyomán. (Nem szedi le az asztalt; ez Lupének, a „szókének” a dolga; tudni kell, ki hova tartozik. A tekintetével utasít, kevés szóval, kézmozdulattal.) Figyelmesen önti a kávé meg a tejet, vastag sugárban, amelyet a pohár vagy a csésze peremének szintje előtt hirtelen megtör olyan mozdulattal, amelyből kitűnik, milyen alaposan ismeri a szakmát.

– Fele-fele?

– Elég lesz?

Bosszantotta a presszókávé bevezetése, mert készen jön ki a gépből.

Amikor megérkezett a fővárosba, 1938. október 7-én, egy 57. utcai ház tetőtéri szobájában talált szállást, néhány lépésnyire a munkahelyétől, és ott is maradt. Elég volt neki az ágya, egy szék, egy kis sublót, közös mosdó a folyosó végében; egy rádió, hogy a reggeli folyamán a hírek ne érjék váratlanul. A kávéházban ebédelt és vacsorázott aszerint, hogy mi maradt a konyhán. Nem élt érzelmi életet, hiányzott belőle a férfiúi érdeklődés: közönyösnek született, és ebbe belenyugodott. Sok utcalány volt a környéken, főleg az első években, később a főváros rohamos terjeszkedése elűzte őket. Ismerték, és felhagytak azzal, hogy szolgáltatásaikat felkínálják neki; ő viszont nyújtott nekik valamennyit, és ezt jó néven vették tőle, akárcsak mások, bár nem járt sokféle. Számára a város a Zócalónál kezdődik és az Alamedáig tart: a Május 5. utca, a Tacuba és a Donceles egy-egy szakasza; jobbra és balra mint kimagasló határkövek: a székesegyház, a szépművészeti palota; szemben a Nemzeti Vasúttársaság épülete: a vallás, a művészet, a világ, minden karnyújtásnyira; anélkül, hogy tudatosan tette volna, beérte ennyivel.

Kistermetű, borzas, obszidiánszínű, élénk szemek; sűrű szakáll, szíjas alkat, bronzbarna bőr, többnyire tiszta; fogai természetből fogva és a dohányzás mellőzésének köszönhetően fehérek. Sietség nélkül mozgott, magabiztosan, jelentősége tudatában, hogy teendőit tökéletesen teljesítse, ámbár mindez viszonylagos volt.

- Két eszpresszó, két cappuccino, egy tehucán.
- Egy kóla, egy narancs, negyedes tej.
- Háromperces tojás, pirítós. Két narancslé.
- Egy limonádé. Két hosszú kávé.

Ismerte a helyiség falait: krémszínű, szürke, világoszöld (1938–1948–1956); a pultot a terem végében, később baloldalt (1947); a ventilátorok cseréjét (1955); a kávé árának fokozatos drágulását az 1938-as 0,25-ről egy pesóig 1958-ban. Tulajdonosváltás 1950-ben, de nem változott a munkamenet, a kínálat listája, a helyiség elrendezése, ha nem mozdították volna el a pultot, miként az az előbb szóba került.

- Jövő héten lemond Tellez.
- Szeptember elsején Casast kinevezik hondurasi nagykövetnek.
- Ruiz átkerül a gazdaságügyekhez.
- Henríquezt ki fogják zárni.
- Luis Ch. lesz Coahuia következő kormányzója.

Némi ellenszenvet érez a nemzeti lottó sorsjegyárusai iránt, mert úgy ítéli, fölösleges intézmény anyagi igényei szempontjából; ehhez adódik, hogy múltja miatt látványosan oltalmába veszi a cipőtisztítókat. Az évek során hallásának köszönhetően kialakít egy „műveltséget”. A világról alkotott véleménye elég egyszerű; úgy, ahogy van, elfogadható. Továbbá állandó a törzsvendégei problémái és a belőlük fakadó dilemmák iránti érdeklődése; foglalkozásából adódóan nem

kérdősködik tolakodóan, biztos abban, hogy vendégei előbb vagy utóbb felfedik egymás előtt eseteik megoldását, már ha van ilyen egyáltalán.

Természetesen vannak alkalmi vendégek is, akikre nem érdemes odafigyelni, hacsak nem azért tértek be, hogy tisztázzanak valamely problémát, és ha sikerül nekik, azt a borralaló is tükrözi. Eredendően éles a hallása; ez tovább finomodott a mindennapi gyakorlattal, ahogy az minden egyébbel is történni szokott. Az időpont és a napszak határozta meg, hogy ismereteit milyen forrásból meríti. Kora reggel a sarokasztalnál a Villamosművek néhány magas beosztású alkalmazottja reggelizett, és megvitatta azokat a híreket, amelyekre a napilapok címei utaltak. Don Medardo García kivételével, aki az epéje miatt csak az egészségével törődik, hacsak nem merül fel a külföldi befektetések témája, mert az az erőssége; és kivéve don Gustavo Molinát, aki folyton a kezét dörzsöli, amerikai folyóiratokat olvas, rajong a viccekért, és akit annak ellenére, hogy felszarvazták, okos embernek tartanak. Állandó vendég volt a szomszédos asztalnál a két könyvkereskedő: don Pepe és don Chucho, akik testvéreknek tűnnek, bár nem azok; a vasúttársaságtól donjuan és don Blas, akik csak szerdánként borotválkoznak; két ékszerész: don Antonio és don Sebastián; öregek mindannyian, érdeklődési körük a vámügy, a mozi meg a bikaviadal. Két fiatalember, egy állami bank felelős beosztású alkalmazottai jobb ügyszökhöz méltó rendszerességgel beszélgettek éjszakai ivászataikról és azok szerintük természetes következményeiről. Ezáltal Nacho öt év alatt – ez időszak leteltével új köztársasági elnök beiktatására került sor, és a halászat országos problémája került terítékre –, megbízható ismereteket szerzett különféle bordélyházakról, és ezáltal tekintélyre tett szert még ebben a témakörben is, habár nem is érdekelte. Ugyanebben az órában a többi asztal köré három szabadkőműves páholy gyűlt össze, a közlekedési minisztérium alkalmazottai, megbeszélték korábbi üléseiket és az országos politika rejtett műveleteit. A sonorai hamarosan rájött, hogy nem kell túl komolyan venni folyamatos jövődöleéseiket a közigazgatásban és a minisztériumokban bekövetkező személycserékről. Ennek ellenére hasznára váltak, ha jól értesültnek akart látszani.

- Jövő héten lemond Téllez.
- Szeptember elsején Casast kinevezik hondurasi nagykövetnek.
- Ruiz átkerül a gazdasági ügyekhez.
- Henríquezt ki fogják zárni.
- Luis Ch. lesz Coahuia következő kormányzója.

A következő, kevésbé forgalmas órákban idegenek bukkannak fel; barátok, akik ritkán találkoznak; elmesélik kalandjaikat, újabb gyermekük születését, hogy munkát változtattak, milyen üzleti lehetőségeik adódtak, hogy telt nemrégiben egy utazás. Egy szenátor ásványvizet iszik egy kebelbarátjával, aki egy ajánlást szeretne tőle; egy másik egy alkalmi ismerőssel kávézik, aki ugyanazzal próbálkozik.

Délután kettőtől fél négyig tisztviselők népesítik be a kávéházat: a közlekedéstől, a mezőgazdasági vállalatától, a szenátustól, a postától, a szépművészetitől, a mexikói banktól, a vasúttársaságtól, amelyek hivatalait az „Español” közelében építették fel.

Ezek a legkevésbé érdekes órák: jelentéktelen dolgokról beszélgetnek, főnököket és munkatársakat szapulnak, délutáni terveket szönek, beszélnek – keveset – a családról, eldiskurálnak a déli hírlapok híreiről, a reggeli újságok valamelyik cikkéről vagy karikatúrájáról, a gyomorégésükről, vesekövékről, egy újságíró ravasz célzásairól.

Fél három után öt perccel don Luis Rojas Calzada leült a pult melletti asztalához, Elena Rivasszal, a kasszírónővel beszélgetett, miközben első tequiláit kortyolgatta, mielőtt elindulna a sarki kocsmába, ahol tovább iddoggál és dominózik hajnali egyig. Don Luis vasúti pénztáros volt don Porfirio idejében, alkoholban tartósította magát; veresképű, peckes és boldog. 1948. június 14-én hiányzott, mert aznap reggel temették. Csak a régműltről beszélt, számára a világ 1910-ben véget ért.

Egy utcára néző ablak mellett – annál az asztalnál, amelyiknél reggel az Elektromos Művek alkalmazottai ültek –, mielőtt ebédelni mennének a Brasil utcák valamelyik vendéglőjébe, összeül Celerino Pujadas, Nemesio Santos, Mauricio González és Norberto Moreno; rendszerint valamelyik közös ismerősük is csatlakozik hozzájuk. Számukra nincs más világ, mint az, amelyet Carranza, Obregón és Calles hozott létre a húszas években. Nyugodtan elvitatkoznak, felidézik a múltat, adatokat sorolnak fel (mindegyikük azt állítja, hogy őriz kiadatlan iratokat, amelyek még nagy feltűnést fognak kelteni).

- Amikor Maytorena...
- Amikor González tábornok...
- Amikor Martínez ezredes...
- Amikor Lucio...
- Amikor Villa...
- Ez akkor volt, amikor Emiliano...
- Nem, testvér, már bocsáss meg, de Cárdenas volt 1929-ben.

Az évek során ez volt az egyetlen asztal, ahol Nacho – miként elismerte – egyoldalú, de részletes ismereteket szerzett a Forradalomról; anekdotikusait és elfogultat persze, de elegendőt ahhoz, hogy kielégítse történelmi érdeklődését, és ez ellensúlyozta a fogyasztott főzetek hőmérsékletével kapcsolatos eltérő igényüket: langyos kávé don Nemesiónak, tűzforró don Mauriciónak.

Amikor elvonulnak a „forradalmárok”, rendre megérkeznek az „értelmiségiek”, akik három órán keresztül, fél négytől hat óra valahányig foglalják a három középső asztalt.

A Revueltas testvérek, Jorge Cuesta, Xavier Villaurrutia, Octavio Barreda, Luis Cardoza y Aragón, Lolito Montemayor, José és Celestino Gorostiza, Rodolfo Usigli, Manuel Rodríguez Lozano, Lola Álvarez Bravo, Lupe Marín, Chucho

Guerrero Galván, Siqueiros, néha Diego Rivera, irodalomról beszélnek, a spanyol polgárháborúról, művészetéről; egymásról, nem túl hízelgően. Színházról, politikáról, utazásokról; híreket osztanak meg a távollevőkről. Folyóiratokról tárgyalnak, sajtójukról és másokéről. Moziról.

Mexikóban az éjszaka nem alkalmas kávézásra, de kedvez a szerelemnek. Nők járkálnak ki-be, s vetnek lapos oldalpillantásokat, stricik, buzik. Néhány fáradt hivatalnok, egy csomó vidéki, aki emlékeztetné azt, ami történt, és ami még történni fog veled, mielőtt egy közeli szállodában meghúzná magát. Két-három tisztviselő, akit megviseltek a túlórák.

Az utcalányok tájékoztatják egymás friss pletykáiról, ügyelve arra – mintha nem lenne fölösleges –, hogy szakmájuk kockázatait elhallgassák.

Fél tízkor leengedik a vasrolókat. Tízkor, miután két kalácskát megmártogat a tejeskávéjában, lassacskán aludni tér.

1939 közepén minden megváltozott: megérkeztek a spanyol menekültek.

II.

Mindenekelőtt a hangnem változott meg: régebben általában senki sem emelte fel a hangját, és a vendégek türelme a felszolgálás ritmusához igazodott. A menekültek, akik reggeltől estig megtöltik a kávéházat, és látszólag semmi egyéb dolguk, fülsértően zajosak: hevesen tapsolva hívják a „pincért”, püsszegnek, harsányan hallóznak, tiltakoznak, erőszakosan kiabálnak, hangosan bonyolítják végeláthatatlan vitáikat, átkozódnak, helyi fülnek nyilvános helyen sértő szavakat használnak. Nacho első gondolata az volt, hogy visszamegy Guadalajarába, de felülkerekedett a szakma iránti ragaszkodása, a közeli szállás, a kényelem, meg az, hogy a tulajdonos megbecsülte (aki örvendett a növekvő fogyasztásnak, három évvel később nyereséggel túl is adott az üzleten). Azonban a váratlan és heves változás rossz szájízt hagyott maga után, és nem is múlt el soha. Az idegenek exodusát úgy élte meg, mintha egy megszálló hadsereg érkezett volna.

Az újonnan érkezőknek, mivel semmibe vették az amerikai valóságot, sejtelmük sem volt a spanyolok iránti ösztönös gyűlöletről, amely a mélyből tört fel még a függetlenségi háborúk, a reformidőszak és a forradalom idejéből. Beszűkült nacionalizmusukkal kultúrájuk hatásait jótéteménynek, és nem rombolásnak tekintették. Önteltségükben egy idegen világ nyereségeként szemlélték, ha spanyol hatásra ismertek, és azt sajtójuknak tekintették. Még az egyházak sem okoztak soha ekkora elfogultságot a fejekben; ráadásul ezeknek az embereknek a többsége antiklerikális volt.

A kezdeti években a legolvasottabb, a Franco-párti sajtó, igyekezett besározni őket; miközben a hatalmon lévő forradalmárok, akik értelemszerűen spanyolel-

lenesek voltak, politikai rokonszenvvel fogadták őket, míg ellenfeleik – maradi konzervatívok vagy spanyol bevándorlók – azért nézték jó szemmel őket, mert spanyolok, ugyanakkor elutasítóak voltak velük szemben, amiért forradalmárok. Zavaros ügy. Ignacio ezt sokkal egyszerűbben látta: lenézte őket, a hangoskodókat.

Két hónappal később már annyi mindent tudott a spanyol polgárháborúról, mint semmi másról.

Mindeddig az asztaltársaságok szakmák vagy intézmények szerint szerveződtek anélkül, hogy az egyes asztalok között nézeteltérésre került volna sor. A spanyolok – szokásuk szerint, miként azt don Medardo mondta – mindent felforgattak a pártjaikkal és furcsa alosztályaikkal, és e zűrzavart csak az idő tudta tisztázni az ilyen árnyalatokra nem kimondottan érzékeny, de korántsem lassú észjárású sonorai pincér fejében; például: egy Negrín-párti szocialista miért szól csak rosszat egy másik szocialistáról, ha az Largo Caballero vagy Prieto követője, és szólni sem szól hozzá, hacsak nem ugyanabból a tartományból származnak mindketten; hogy egy bizonyos frakció anarchista egyúttal kávézhat egy föderalistaival, de egy másik csoport anarchistaival nem, és természetesen semmiképpen egy szocialistaival, legyen az bárkinek is a híve, és lett legyen bármely tartományból. Azonos hadtestben szolgálók között szövődhetett barátság, de ellenségeskedés ugyanúgy. A menekültek számára az első években nyújtott csekély támogatás még jobban megosztotta az újonnan érkezőket: szembeállította a SERE tagjait a JARE tagjaival, akár köztársaságiak, szocialisták, kommunisták, anarchisták, föderalisták, andalúzok, gallegók, katalánok, aragóniaiak, valenciaiak, hegyvidékiek, vagy akár kik is voltak. Egyetlen dologban értettek egyet: csak a múltról beszéltek olyan kemény, bántó hangsúllyal, hogy az zavart okozzon. Nacho oda jutott, hogy azt álmodta, egy katalán faluban egy hatalmas, C alakú görbe tüvel fültől fülig végigdöfködik a fejét. Ennyi spanyol miatt kezdte rokonszenvesnek találni Cuahtémocot, aki némán is tudott veszíteni. Erről egy bizonyos csütörtök délutáni összejövetele hallott néhány nem túl jelentős és rossznyelvű író találkozóján, akiket egy nagyon világos bőrű és kék szemű ezredes szórakoztatott, Hernán Cortésnek és leszármazottainak személyes ellensége. Szerinte a menekültek minden kétséget kizáróan ez utóbbiak közé tartoztak. Mindenesetre Carmen Villalobos – született zapoték – 1940. február 11-én bizonygatta a derék Chocano López ezredesnek, hogy az ő elődeinek több köze lehetett Tenochtitlán bevételéhez, mint ezeknek az újonnan érkezőknek (kihangsúlyozom, mivel később ezt a gondolatmenetet volt, aki sajátjaként ismételte).

A baj azonban egyébből adódott: ellentmondást nem tűrő kiabálással igyekeztek előtérbe kerülni:

- Amikor én...
- Amikor én...
- Amikor én...

- Amikor én megmondtam a tábornoknak...
- Amikor bevettük a Muelát...
- Amikor én a századom élén...

A század, az ezred, a brigád, a hadtest...

Megannyi hős. Mindannyian biztosak abban, hogy hat hónap múlva előléptetve térnek vissza a hazájukba. Ugyanakkor egyik a másikat igyekezett bünbaknak kikiáltani:

- Ha a 47-esek nem torpantak volna meg...
- Ha nem lett volna az, hogy a katalánok nem akarják...
- A picsába, micsoda faszság!
- Ha nem kellett volna Prieto miatt...
- Mekkora kibaszás!
- Ha a kommunisták miatt nem...
- Ugyan már!
- Na, nézz te oda!
- Mégis, mit képzelsz?
- Ez a bitang...

A „c”-jükkel és „z”-jükkel meg az „ll”-el az ajkukon csak rontották a levegőt. Órák, hetek, hónapok, évek.

A helybeliek többsége hátat fordított a helyiségnek. A reggelizők maradtak, mivel a spanyolok nem voltak korán kelők, és maradtak az „értelmiségiek” is. Ez utóbbi csoport szám szerint és óraszámban is egyre növekedett. A mexikóiakhoz csatlakozott Pedro Garfias, León Felipe szakállával és botjával, az oly érzékeny Jose Moreno Villa, a hozzá hasonlóan halk hangú José Bergamín, Miguel Prieto, Manuel Altolaguirre, Emilio Prados, José Herrera Petere, Juan Rejano, Francisco Giner de los Ríos, Juan Lárrea, Sánchez Barbudo, Gaya: még húszan, akik további házasulandó korú mexikóit hoztak magukkal; Ali Chumacero, José Luis Martínez, Jorge González Durán, Octavio Paz. Bár szerényen fogyasztottak, Nacho megszokta őket, mert a jelennel foglalkoztak, folyóiratokról és könyvekről beszélgettek. Létszámuk rövid időn belül megfogyatkozott személyi ellentétek miatt, de erre nem tettek nagyhangú utalásokat. Ugyanakkor beszélgetéseiket a körülményekhez igazították, változatosak voltak, ami nem volt jellemző a többi asztalra:

- Amikor a Muelát megrohamoztuk...
- Ha a murciaiak nem kezdenek kiabálni, hogy bekerítették minket...
- Ha ’36-ban a kormány nem menekül esztét veszve...
- Amikor én...
- Amikor én...
- Amikor én...
- Ugyan már...
- A picsába, micsoda faszság!

- Az volt a hibás, aki....
- Bassza meg...
- Na, majd ha visszamegyünk, nem követjük el ezeket a hülyeségeket...

Nem csak katonai vezetőket: bírókat, ügyészeket, főigazgatókat, minisztereket is felemlgettek visszaemlékezéseikben, mintha mindez csak tegnap lett volna, és örökké a remény:

- Majd ha megbukik Franco...

Ez volt a kvintesszencia:

- Majd ha megbukik Franco...
- Majd ha megbukik Franco...

Órák, napok, hónapok, évek. Jött a háború, a másik; mit se számított:

- Jaénnél, amikor támadtunk...
- Északon, visszavonulás közben...
- Léridában...
- Mit képzelsz te magadról?!
- Brunetenél, amikor én...

– És megláttuk Córdobát. Ha nem az áruló Muñoz tábornokon múlik, bejutunk...

- Eredj zabot hegyezni...

1945-ben úgy tűnt, minden megoldódik. Nem úgy történt. Egyesek meghaltak, mások munkába álltak, és soha többé nem bukkantak fel a kávéházban. Még többen érkeztek: Santo Domingóról, Kubából, Venezuelából, Guatemalából aszerint, hogy milyen hullámokat vetett a karibi politika. A téma volt az egyetlen, ami nem változott; a viták hangneme sem:

- Majd ha megbukik Franco...
- Már nem tarthat sokáig...
- Meg kell buknia...
- Olvastad-e, hogy...
- Napok kérdése...

Heteké, hónapoké legfeljebb. Akiknek kétségei voltak, megtörtén hallgattak.

A zaj, a taps (nem létező fensőbbségük nem túl ízléses jeleképpen), a ricsaj, a zűrzavar, a fülsértő mássalhangzók, az ocsmány szavak, a bántó fennhéjázás; napok, hetek, hónapok, évek, egyik olyan, mint a másik; és nincs rá ellenszer.

III.

1952-ben a másik műszakban elkezdett felszolgálni Fernando Marín Olmos, egy Mexikóba menekült Puerto Ricó-i, a Puerto Ricó-i függetlenségi mozgalom letartóztatott fejének, a forrófejű Albizu Camposnak a híve. Fernando olajbarna,

sűrű sötét hajú emberke volt, hosszú, hegyes orral, fültől fülig érő szájjal, és éneklő orrhangon beszélt, karibi módra. Valamikor vidéki tanító volt, később New Yorkban mindenféle mesterséget kipróbált, majd Mexikóban, miután sikertelenül próbálkozott könyveket árulni részletre, beállt felszolgálni az España kávéházba. Szükszavú volt és udvarias. Jól kijött Nachóval, aki tiszteletben tartotta nők iránti mértéktelen vágyakozását, sőt, alkalomadtán ki is segítette, amikor a béréből nem futotta arra, hogy kielégítse szokásos gerjedelmét.

Nachónak volt némi megtakarítása, és társa unszolására, aki bár tele volt üzleti ötletekkel, de ő maga nem tudta átültetni őket a gyakorlatba – ugyan miből?, hiszen még az ág is húzta –, kisebb összegeket kezdett kölcsönözni magas kamatra a környékbeli ágrólszakadtaknak, így a tőkéje gyorsan növekedett. Hamarosan bizalmasan elmondta Fernando Marínnak, mennyire feldúlja a spanyol menekültek hanghordozása annak minden következményével, kényszeres fecsegésükről nem is beszélve. A Puerto Ricó-i nem osztotta az érzéseit, sőt, épp ellenkezőleg vélekedett. Nacho azonnal abbahagyta a panaszkodást, feszélyezte, ha olyasvalakivel beszél, aki nem ért vele egyet. Elfojtvá emésztette tovább a harag, és mardosta a gyomrát. Ez okozta a fekélyét, ami miatt megszokta a szódabikarbónát meg az álmatlanságot.

– Majd ha Franco megbukik...

– Ha majd egyszer visszatérünk...

A végtelenbe nyúló viták felkavarták a sonorai emésztőrendszerét garattól záróizomig. Miután alaposan mérlegelte előnyeit és hátrányait, elhatározta, hogy munkahelyet vált, és kapott is néhány ajánlatot: egyet San Ángelből, egyet Puente de Vigasban, egyet meg a Bolívar utca végén. Mindegyik távol esett az otthonától, amelyet semmi pénzért sem akart elhagyni, többek között azért, mert lekötelezett üzletfeleinek egy része ott szokta neki kiegyenlíteni a kölcsönök heti kamatát, míg egy másik része a kávéházban (a WC szolgált megfelelő irodaként). Nem beszélve arról, hogy nem akarta elveszíteni Fernando társaságát sem, aki mindig hajlandó volt helyettesíteni őt, amikor üzletfeleivel foglalatoskodott. Ő is tudta viszonzni, vállalt két műszakot, mivel néhány Puerto Ricó-i irredenta Truman elnök elleni sikertelen washingtoni merényletét követően (talán ez volt a nagy ötlet csírája) Marínt őrizetbe vették, valahányszor egy fontos amerikai személyiség hivatalos útra Mexikóba érkezett (csak ha nyaralni jött az illető, akkor hagyták békén).

Marín gyakran vitatkozott a spanyol menekültekkel az egyéni merénylet előnyeiről és bonyodalmairól. Nem értette, hogy Spanyolországban, ahol annyi anarchista volt, még csak meg sem kíséreltek egy Franco elleni merényletet. A kommunisták ellenezték, mondván, hogy erőszakos kiiktatása mit sem változtatna, hiszen egy osztálybeli másik tábornok foglalná el a helyét; a köztársaságiak liberális meggyőződésükkel érveltek a merénylet ellen; valamelyik föderalista, a halálbüntetés ellenzője, még a gondolatától is elborzadt. Az anarchisták a rendőri és a katonai tényezők miatt tartották kivitelezhetetlennek.

(Nacho nem képes elvonatkoztatni; képtelen a zsvajt zsvajnak hallani anélkül, hogy értelmet keresne benne; mert neki mindent tudnia kell, és ha lehet, közbeszólni, nyújtani a beszéd fonalát, tanulságot leszűrni. A párbeszéd, a fecsegés, a pletyka éltette; ha nem üti bele az orrát, ha nem üt az adu ásszal, ha nem szól hozzá – ami nem jelent vitát –, elégedetlen. A munkájában azt szereti, hogy zсібong a kávéház, de észszerűen: a terefere, a szónoklat, az ellenszélben is fenntartott vélemény, az egymást követő kérdések, hadarások; megérezni, ahogy dagad a feszültség, és akár egy hullám, közeledik a pillanat, amikor már nem lehet másképp, csak sértegetve védekezni; amikor sajátjának érzi a dialektika győzelmét; de nem képes elviselni – bár elvisel – annyi célzást, felszólalást, ríposztot, rejtett utalást, emlékképeket arról, hogy mit tett vagy nem tett X és Y Barcelonában, ez vagy az Lériában, Pedro vagy Juan Valenciában, Negrín, Prieto, Caballero, Azaña Madridban, Puigcerdában, Badajozban, Jaénben, Móstolesben, Alcirában, Brunetében, Alicantében. Minden áldott nap, egyik a másik után, tizenkét órán keresztül 1939 óta, idestova húsz éve:

- Majd ha megbukik Franco...
- Ha majd egyszer, amikor Franco meghal...
- Amikor elfoglaltuk a Muelát...
- A katalánok miatt nem vonultunk be Zaragozába.
- Eredj zabot hegyezni.)

Ignacio Jurado Martínez – majdnem kopasz, majdnem csontsovány (gyomorfehély), majdnem gazdag (hitelezések és kamatok) – nem bírja tovább. Álmatlan éjszakái során a szorongás lassacskán elnyomta a haragját: felötlött előtte egy idillikus kávéház képe, ahova már nem járnak spanyolok, hogy a jövőről vitatkozzanak, miközben bele vannak gabalyodva a dicsőségükbe, amelyet megsokszoroznak az emlékeik átellenes tükrei: ha megoldódik a holnap, el fog tűnni a tegnap. Miután oly sokszor hallotta, nem kételkedik abban, hogy Francisco Franco halála minden gondjukat, az övét csakúgy, mint az ismeretlen spanyolokét, meg fogja oldani, a gyomorfehélyét is beleértve. Hallomásból, képek alapján – spanyol újságok fotóiról, amelyek időről időre kézzel kézzel járnak – ismeri a generalisszimusz szokásait. Azt, amit a spanyol anarchisták – akik több millióan vannak, miként azt híveik állítják – képtelenek megtenni, véghez fogja vinni ő. Meg is tette.

(Sohasem derült ki, hogyan; az időnek és kitartásomnak köszönhetően a mai napig tart a felderítése. Hogy mennyire befolyásolták Nacho elhatározását az önkényről, a spanyol diktátor büntetteiről szóló történetek, amelyeket az asztaloknál, amelyeknél felszolgált, oly sokszor elmeséltek? Ezzel nem foglalkozom. Ő vállat vont, és tagadta.

IV.

1959. február 20-án beszélt a főnökével, don Rogelio Garcia Martival, és szóvá tette, hogy húsz év alatt egyszer sem ment szabadságra.

– Mert nem akart.

– Pontosan, uram.

– Mennyi ideig maradna távol?

– Parancsol? (Egy idő óta néha még munka közben is a felhők között járt).

Nem tudom. De ne foglalkozzon vele, a szakszervezet majd küld magához egy helyettesítőt.

– Ugyan minek? Marcialnak (a mostohafiának) nem sok munkája akad. Hova fog menni?

– Guadalajarába.

– Hosszú időre?

– Még meglátom.

– Egy hónapra? Kettőre?

– Ki tudja.

– De legalább visszajön?

– Ha nem jönnek, mihez is kezdhetnék, Rogelio úr?

– Ez igaz... És mikor megy el?

– Időben szólni fogok.

Kiváltotta az útlevét. Hosszas megbeszélést folytatott Fernandóval:

– Mexikó nem ismeri el Franco kormányát.

A Puerto Ricó-i szánakozva nézte: Haver, hát semmi egyébről nem tudsz már beszélni...

– Megőrzöd-e a titkomat?

– Melyiket? Hogy Mexikó...

– Nem. Spanyolországba fogok menni.

– Utazgatni?

– Mégis, mit képzelsz? Maradjak itt a csalánosban? Nem, testvér; elegendem van azokból, akik itt vannak.

– Mégis, miért mész?

– Ez az én dolgom.

– Elnézést, haver!

– Megkérnélek egy szívességre.

– Mondjad bátran.

– Mexikó nem ismeri el Franco kormányát...

– Barátom, és akkor mi van?

– Kínos lenne ezzel az útlevéllel utazni.

– Miért?

- Az már rám tartozik. De neked van amerikai útleveled.
- Isten büntetése.
- Add kölcsön!
- Annyira hasonlítunk egymásra, mint a farkas a nagymamára.
- Perico két mozdulattal megoldja. Egy-kettő kicseréli a fényképeket.

(Perico Guzmán, „a zsandár”, mert az volt zsvány múltját követően, és mielőtt ismét zsvánná vált volna. Mert nem tetszett neki a „fegyelem”)

- És közben mi lesz velem?
- Neked meg mire kell?
- Haver, néha jól jön.
- Nálad marad az enyém.
- Tőled semmit sem tudok megtagadni.

Úgy is lett: egy köteg papírnak köszönhetően március 12-én, egész pontosan este 11-től Ignacio Jurado Morales a világegyetem minden nemzete számára Fernando Marin Olmos-szá vált, bár pillanatnyilag az átváltozás még nem volt kölcsönös. Az újdonsült észak-amerikai állampolgár minden nehézség nélkül egy három hónapos vízumhoz jutott, hogy bejárja Spanyolországot; kért még hozzá francia és olasz vízumot, azzal a szándékkal, hogy megismerje ezeket az országokat is, mielőtt visszatérne a hazájába.

Június másodikán repült Spanyolországba az Iberia légitársaság egyik gépén. Madridban a Carrera San Jerónimo 16 alatt szállt meg, egy panzióban, amelyet don Jesús López, egy Jerez de la Frontera-i borház fennkölt és öntelt képviselője ajánlott, aki gyakran jött és ment, ahogy mondani szokta, „az Udvar és a Kastélyok Városa között” (maradék hajában közepén választék – nyitottkönyv-frizura, ahogy az ilyent Juanito, a cipőtisztító nevezi – és zsebóra).

Fernandótól megtudta, hogy a spanyol főváros amerikai követségén dolgozik néhány Puerto Ricó-i földije. Nacho néhány nap elteltével látszólag minden hátsó szándék nélkül megismerkedett egyikükkel a nagy köztársaság konzulátusának csarnokában. Hogy ne utólag főjön a feje, és elejét vegye az olyan kérdéseknek, amelyekre nem tudna meggyőző választ adni, kitalált egy hihető életrajzot: gyerekkorában elhagyta San Juant, éveket töltött New Yorkban (anélkül, hogy szüksége lett volna az angolra), még többet Mexikóban, innen a sajátos nyelvjárása.

Tetszett neki Madrid. Úgy találta, hogy a „medve és eperfa városának” lakói – e kifejezést ugyancsak don Juan Lópeztől hallotta – kevésbé „hangsúlyoztak”, mint törzsvendégei az Español kávéházból. Jól érezte magát a kávézóknak, bár főleg azért ment, hogy elkísérje újdonsült barátját, Silvio Ramirez Smith-t, ezt a precíz hivatalnokot, a bikaviadalok és a kamillatea lelkes hívét, aki szeretett volna Spanyolországban maradni, és állandóan attól félt, hogy áthelyezik Dániába vagy Svédországba, ami igencsak lehetségesnek tűnt, mivel házastársa, egy idős, csontos iowai nő, éppen ellenkezőleg, arra vágyott, hogy elhagyja a félszigetet, amelyet ki nem állhatott.

Június 21-én megismerkedett Silvano Portas Carriedo gyalogsági hadnaggyal, a követség száz katonai attaséja egyikének az asszisztensével. Nagyvonalú önmaga és dollárjai vonatkozásában, jóképű, kis termetű, zöld szemű; nem tudott betelni a vörösborral és a kedvére való, megtermett, terebélyes nőekkel, akik többnyire viszonzták a vonzalmát. Nacho hasznosnak bizonyult, mivel mindkét témakörben szakmai tapasztalattal rendelkezett; és bár természete és gyomorfekélye miatt mindkét vonatkozásban kizárólag tanácsokat tudott adni, azok kitűnőek voltak, és meghallgatásra találtak. A sonorai kitett magáért anélkül, hogy megerőltette volna magát; hallgatni és hazudni nem került neki semmibe. Portas hadnagy a Preciados utca egyik szállodájában lakott, ahol két szobát bérelt, hogy megkönnyítse néhány bajtársa dolgát, akik fizették a maguk részét, amikor időnként használatba vették a szobákat. Silvano a misszió kevés agglegényének egyike volt. (A misszió szó kedves emlékeket ébresztett Nacho kissé szűk kobakjában: az észak-amerikai misszióról a kaliforniai spanyol missziók jutottak eszébe – nem messze szülőföldjétől, Sonorától – és a küldetés, amely Madridba hozta).

Ha eltekintünk a Castellanán tett néhány magányos sétájától, Nacho Jurado semmiféle előkészületet nem tett a merényletre; meg volt győződve, hogy minden úgy fog menni, ahogy azt elképzelte. Az egyetlen dolog, amivel nem foglalkozott, a menekülés volt. Igazából ez nem is érdekelte. Amit belső készítésre véghez fog vinni, hidegen hagyta; mintha nem is arról lenne szó, hogy megszabadul az „ő” mexikói kávéházában zajló spanyol beszélgetésektől, ha minden jól alakul. Az is lehet, hogy öntudatlanul a pincér-társadalom érdekeit tartotta szem előtt. Mindenesetre nem vágyott elismerésre: ennek köszönhető, hogy a tett elkövetője a mai napig ismeretlen maradt.

Július 18-án, a Nagy Díszmenet előestéjén, meghívta ebédre Silvano Portast a Villa Romana de la Cuesta de las Perdices-be; a vendég jobbnak látta, ha előbb felkeresnek néhány kocsmát és kifőzdét madársültre vadászva, amelynek nagy rajongója volt, és azért is, mert ez egyúttal ragyogó alkalom volt arra, hogy a házi vörösborokat értékelje. Olyan ismeretekről tett tanúbizonyságot ebben a tudományágban, hogy attól a kocsmatulajdonosok is elképedtek. A Plaza Mayor-i Pulpitóban bukantak fel három óra körül, ahol egy nagyon kedvükre való spárgás tortillát ettek.

- Mi van ma veled, öregem?
- Névnapom van.
- Az nem lehet.
- Jól van na, a születésnapom.
- Hányadik?
- Nem fontos.

Kávét és konyakot ittak az Alcalá utcai Dólarban, és annyit beszéltek ételekről, elsősorban a báránysültről, hogy miután egy Casa Baja-i tavernában megittak néhány pohár vöröset, ahol a Puerto Rico-i katonát jól ismerték, átmentek enni

valamit a szomszédos Mesón del Sevillanóba, majd felkeresték a Luna utcában Lola házát a San Plácido Benedek-rendi zárdával szemben.

– Te nem?

– Nem.

– Nem vagy egy kissé titokzatos ezügyben?

– Mindenki olyan, amilyen.

– Nem tetszik egyik sem? Nézd csak, ez a barna nem rossz.

– Majd máskor.

– Te maradsz le róla, öregem.

Éjszakai sétájukat folytatva hajnali kettőkor a Zorilla utcai Heidelbergbe mentek, és Chateaubriand-t ettek késői vacsorára. A derék szigetországi beérte egy riojaival, de kitartott álláspontja mellett:

– Történjék bármi, én a Valdepeñas-t szeretem.

Csap részegen utolsókként távoztak.

– Korán le kell feküdnöm, öregem. Holnap tízkor a Castellanán kell lennem.

Amiatt a szar felvonulás miatt.

– Iszunk még egy konyakot? Egy utolsót?

– Te is, öregem?

– Most az egyszer...

Amikor vendége elment vizelni, a sonorai néhány csepp ópiumszármazékot öntött a tiszt poharába, úgyhogy később haza kellett támogatnia a szállodába, és be kellett segítenie az ágyba.

Kilencor felébresztette, de a szigetországi nem tudta kinyitni a szemét.

– Vizet.

Adott neki még egy adag altatóval.

– Ne aggódj. Még ráérsz.

Még meg se fordult, Portas már ismét húzta a lóbórt. Nacho nagy nyugodtan magára öltötte az egyik székre odakészített, frissen vasalt ünnepi egyenruhát. Jól állt neki. Bár nem volt szokása, most megállt a tükör előtt, és belenézett. Amint meglátta magát elsütötte élete egyetlen poénját, amelyet ráadásul Madridban ölt ki:

– Észveszejtő vagy, testvér!

A liftes fiú nem lepődött meg, amikor távozni látta: az amerikai katonatisztek gyakran járnak civilben, mégis azt gondolta:

– Róla nem hittem volna, hogy az.

Ignacio taxiba ült, szólta, hogy menjenek a Génova utcába. A Plaza de Colón környékén kiszállt, nyugodtan elindult a külföldi katonai attasék tribünje felé. Gyönyörű idő volt, a felvonulás már elkezdődött; nagy tömeg szorongott mindenfelé; repülők az égen; az út közepén kimért, merev léptekkel halad egy alakulat. Kék az ég, zöldék a fák, tündökölnék az egyenruhák és a fegyverek, bamba nézősereg; minden olyan, amilyennek lennie kell.

A tribün bejáratához ért:

– Sürgős üzenetet hozok Smith tábornoknak, az észak-amerikai katonai attasénak.

Az őrszem vigyázzba vágta magát. Nacho elnézést kérve utat tört magának az emelvény bal sarka felé. Bal lábát a korlátnak támasztotta. Tíz méterre, a középső emelvényen Francisco Franco elnökölt komolyan, főparancsnoki egyenruhában. Jurado elővette a pisztolyt, bal karja könyökhajlatába támasztotta a csövét, éppen úgy, ahogy azt eltervezte (ugyan ki vehette volna észre a cső kerek kis torkolatát?). Amint néhány vadászpörcölő alacsonyan elhaladt fölötte, elsütötte a fegyvert. A lövések hangját elfedte a gépek zaja. A generalisszimusz megtántorodott. Mindenki felpattant. Nacho az elsők között, a pisztoly már a nadrágzsebben. Kicsit később kivergődött a felfordulásból, felment az Ayalán egészen a Serrano utcáig; a dominikai követséggel szemben talált egy taxit.

– Vége van? – kérdezte érdeklődve a sofőr.

– Vége.

Nem ugyanarra gondoltak.

– Hova megyünk?

– A Puerta del Solra.

– Nem lehet átjutni.

– Kerüljön amerre jónak látja.

– Parancsára, tábornokom!

Silvano Portas, miként az várható volt, még mindig aludt. Nachónak jutott ideje arra, hogy kitisztítsa és megolajozza a pisztolyt. Tíz napra rá, miután kettőt eltöltött Barcelonában, ahol döbbenet láttá azt a sok katalánt, átment Franciaországba. Egy napot Genovában, egy másikat Firenzében töltött, hármat Rómában, kettőt Velencében, ahogy azt a Plaza de España-i Hispanoamericano utazási ügynökség megszervezte neki. Augusztus 7-én érkezett Párizsba. Meglepetésére maradt még pénze, elég arra, hogy még egy hónapot töltsön Európában. Elképzelte, hogy Fernando Marínnak tátva marad majd a szája, ezért befizetett egy Belgium, Hollandia, Dánia, Németország körútra. Szeptember 13-án szállt partra Veracruzban a Covadongáról, amelyre Vigóban szállt fel. Amint vége lett a nemzeti ünnepnek, 17-én munkára jelentkezett ártatlan képpel.

V.

Fölöslegesnek tűnik felidézni az eseményeket, amelyek abban az időszakban történtek Spanyolországban: létrejön a Katonai Direktórium González Tejada tábornok elnöklete alatt; López Alba tábornok katonai lázadást szít Cáceres-ben; kiküldik a monarchiát, és hamarosan megdöntik; megalakul a Harmadik Köztársaság. (Mindez ködös magyarázatot ad arra, amiért Ignacio Jurado késlekedve tért vissza

Mexikóba, kellő időt biztosítván a menekülteknek, hogy visszatérjenek hajlékaikba). Don Rogelio, a tulajdonos nagy örömmel fogadta:

- Már éppen ideje volt. Hogy telt?
- Jól.
- Mikor veszi fel a munkát?
- Most azonnal, ha úgy gondolja.
- Tökéletes. Azért küldhetett volna egy képeslapot.

Fernando Marín is elősietett:

- Téged is ott ért a nagy hepaj?
- Nem. Dániában jártam.
- Öregem! Ez aztán az utazás.
- És te? Sok volt a munka?
- Ne tudd meg!
- Mi történt?

Rögvest meg is tudta. Ott voltak, akik mindig – az időközben elhalálozott donjuan Cabellos és don Pedro Torner kivételével –, az összes menekült, és ugyanarról vitatkoztak:

- Amikor én...
- Hallgass már el, tartsd a szád.
- Amikor parancsba adtam, hogy...
- Amikor bevettük a Muelát...
- Amikor én a század élén...
- Mi a picsát csináltál te?

Még száz újonnan érkezett menekült a másik oldalról:

- Amikor én...
- A faszba!
- Falangista voltál vagy nem?
- Amikor bevonultunk Bilbaóba.
- Ott voltam én is.

A francba!

A nagy bűdös francba!

Ignacio Jurado Martínez egyre kisebb, kisebb és kisebb lett, míg egy napon már észre sem lehetett venni.

Később ismerkedtem meg vele Guadalajarában, öregember volt, nagyothallott.

– A kávéház az ideális hely egy férfiembernek. Az hasonlít leginkább a mennyországra. De mit keresnek benne a spanyolok? Egyáltalán, Mexikóban? A pösze esszükkel reszelik a levegőt; ez a fűrészpor a padlón mind tőlük származik. És ha az emberek megsüketültek, az is miattuk van. Egy kávéháznak így kéne kinéznie: semmi zaj, suhanó pincérek, halk szavú vendégek, tekintetükkel a tévén. Kérdezni is fölösleges, hogy mit hozhatok. Azt előre tudni a megjelenésről,

a ruháról, a nyakkendőről, a karóráról, a cipő fényéről, a körmökről. A köröm, az a legfontosabb.

Összeomlott.

– Máris elmegy? Amikor lényeges dolgokra fordulna a szó, az ember mindig egyedül marad. Így igaz, az ember beszélhet magában. Maga nem mexikói, igaz? Az ember nem tudja átvenni mások kiejtését. Nagyon szerettem volna beszélgetni. Ezért voltam pincér: bár nem beszéltem, legalább sok mindent hallottam. De húsz éven keresztül ugyanazt, ugyanazt és ugyanazt hallani azokkal a pösze esszekkel. És mindez azért, mert sok mindent elviselek. Időbe telt rájönnöm, hogy a világ nincs jól megalkotva. Meg aztán, az embereknek is több típusa van: vannak ostobák, meg balgák, tökkelütöttek, fajankók, tyúkeszűek, balfácánok, fafejűek, lököttek és buták. Árnyalatok kérdése: akárcsak a tejeskávé. Vagy azt hiszi, hogy a tejeskávé miatt bolondult meg az emberiség?

Következő nap a pultjánál, ahol tacos-t és merített szendvicset árult, elmesélte, miként is történt.

(A guadalajarai sárga és lila, milyen jól tud esni, és mennyire ízletes!)

Láng Zoltán fordítása

Csikós Zsuzsanna

Max Aub különleges írói pályája: narratív játékok valósággal és fikcióval

A spanyol nyelv számára idegen hangzású Max Aub (1903–1972) név egy francia–német zsidó családból származó író takar. 11 éves volt, amikor családjával, az I. világháború kitörését követően, a spanyolországi Valenciába költözött, és csak ezután kezdett el spanyolul tanulni. A középiskola elvégzését követően egyetemi tanulmányok helyett apja munkáját folytatta, aki ügynök volt, ékszerekkel és bizsuval kereskedett. Amikor a fiatal Aub lottón nyer egy kisebb összeget, életében először Madridba utazik, és fokozatosan bekapcsolódik a főváros irodalmi életébe. 1923-ban megkapja a spanyol állampolgárságot, és felmentik a kötelező katonai szolgálat alól rövidlátása miatt. Ugyanebben az évben írja meg első művét, egy színdarabot, Crimen [Bűntény] címmel. Többek között a José Ortega y Gasset (1883–1955) alapította Revista de Occidente lapnak dolgozik. Ott ismerkedik meg és köt életre szóló barátságot a 27-es írói nemzedék egyik kiemelkedő alakjával, Francisco de Ayalával (1906–2009).

Aub irodalmi pályafutását avantgárd íróként kezdte, főként a színházi műfajok vonzották, de az 1930-as évektől egyre közelebb érezte magához a politikát is: 1929-ben belépett a spanyol Szocialista Pártba, később a baloldali pártoknak szánt választási javaslatait többször is papírra vetette. 1936 decemberében a köztársasági kormány Párizsba küldi kulturális tanácsosnak. 1937-ben a Párizsi Világkiállítás Spanyol Pavilonjában kiállítják Picasso Guernica című művét, amelynek elkészítésével éppen Aub bízta meg a művészt. Még ugyanabban az évben Barcelonába költözik, miután kinevezik a Központi Színházi Tanács titkárának. 1938-ban André Malraux társaságában kezd el egy filmet forgatni Aragóniában, de 1939 februárjában a stábbal együtt el kell hagynia Spanyolországot. Párizsba megy, ahol 1940-ben letartóztatják, és a Le Vernetben található koncentrációs táborba hurcolják, később átszállítják a djelfai táborba (Algéria), ahonnan 1942-ben sikerül szabadulnia. Innen megy Mexikóba, ahol 1972-ben bekövetkezett haláláig él.

Kezdetben a rohamosan fejlődő mexikói filmiparban dolgozott, de tanított és egy rádióállomás igazgatója is volt. A mexikói kulturális életben nagy tiszteletnek örvendett, 1955-ben mexikói állampolgárságot kapott, ami lehetővé tette számára, hogy utazzon a világban, előadásokat tartson és részt vegyen különböző rangos kulturális eseményen. Aub ugyanakkor élete végéig spanyolnak vallotta magát, annak ellenére, hogy anyanyelvei a francia és a német voltak.

1969-ben és halála évében még visszatért Spanyolországba egy-egy rövid látogatás erejéig, de már nagyon idegennek találta a Franco-korszak utolsó éveiben

járó államot. Az első utazás keserű élményeit útinapló formájában meg is írta La gallina ciega [Szembekötösdi] címmel 1971-ben, amelyben kétségbeesetten kérdezi, hogy „Hol van a mi Spanyolországunk? Mi maradt belőle? Mit műveltek vele? [...] olyan turista vagyok, aki azt jött megnézni, ami már nem létezik”¹

Max Aub irodalmi munkássága nagyon gazdag és változatos: több mint tíz regényt írt, novellái mintegy tíz kötetben kerültek kiadásra, több verseskötettel is jelentkezett – az első még 1925-ben, mindössze ötven példányban, magánkiadásban jelent meg –, de írt több mint egy tucat színházi művet és számtalan irodalmi, kulturális és politikai tárgyú tanulmányt, cikket. 2001 és 2010 között Spanyolországban tizenhárom kötetben jelentették meg az író összes művét. Aub alkotásait a mai napig nagy érdeklődés övezi: az egyik legismertebb spanyol adatbázisban mintegy ezer szakcikk, harminc, csak róla szóló tanulmánykötet, illetve monográfia címét találhatjuk meg. Továbbá a 2000-es évektől napjainkig hozzáteljesítőlegesen harminc spanyol nyelvű doktori értekezés is készült munkásságáról.²

1934-ben jelent meg első ismertebb regénye Luis Álvarez Petreña címmel. Címszereplője egy fiktív író, akinek kettős csalódását (szerelmi és irodalmi) levélregény formájában ismerheti meg az olvasó. A regényt Aub többször bővítette: 1965-ben kiegészítette egy Petreña által írt novellával. A végső változat 1971-ben látott napvilágot *Vida y obra de Luis Álvarez Petreña* [Luis Álvarez Petreña élete és munkássága] címmel, ehhez Aub még írt egy bevezetőt, és a mű végét is átdolgozta. A regénnyel el is érkeztünk a spanyol író prózájának legfontosabb eleméhez: véget nem érő játék a fikció és a valóság világával, és ebből adódóan magával az olvasóval is. Apokrif próza, „valós fikció”, melynek alapjai az ironia és a kétértelműség.

Aub fikció és valóság játékának egyik adalékát jelentette az 1956-ban írt és 1960-ban ki is adott *Discurso de ingreso en la Academia Española* [Spanyol akadémiai székfoglaló beszéd], amelynek témája a spanyol színház volt. Az „átverésben” addig ment, hogy az akadémiai székfoglalók alkalmával használt kötésben és tipográfiai formában nyomtatta ki az írását. A székfoglaló beszéd írója negligálja a polgárháborút és a Franco-korszakot, helyette visszatér az 1927-es nemzedék által képviselt irodalmi gondolatokhoz és a II. Köztársaság időszakához (1931–1939). Egy olyan fiktív szöveget ír tehát, amelynek ő maga a főszereplője, ugyanakkor a felvázolt történelmi kontextus csupán egy utópia. A székfoglaló előadás pontos címe „El teatro español sacado a la luz de las tinieblas de nuestro tiempo” [A korunk sötétségéből kikerült spanyol színház] is sejtelmes: korunk sötétsége természetesen megfelel a regnáló rezsimnek, magát a szöveget pedig a II. Köztársaság

▼

1 Pascal Mas i Usó: „Lo real de la ficción: de Max Aub a Antonio Muñoz Molina”. Max Aub, el testigo del siglo XX. Congreso Internacional del Centenario, Valencia, 2003.

<https://www.uv.es/entresiglos/max/index.htm>, letöltés ideje: 2024.02.25.

2 <https://dialnet.unirioja.es/>

idején a Nemzeti Színház létrehozására készült tervezetből vette. Az akadémiai székkfoglalóját olyan írók hallgatják többek között, mint Federico García Lorca (1898–1936), Pedro Salinas (1891–1951), Miguel Hernández (1910–1942), Jorge Guillén (1893–1984), Rafael Alberti (1902–1999), vagyis akik mind kapcsolódtak a 27-es írói nemzedékhez, ugyanakkor Aub művének születésekor többségük már halott.

A fiktív akadémiai székkfoglaló története itt nem ért véget. 1996-ban, amikor az egyik legnépszerűbb kortárs író, Antonio Muñoz Molina (1956) a Spanyol Királyi Akadémia tagja lett, székkfoglaló beszédét Max Aubról tartotta „Destierro y destiempo de Max Aub” [Max Aub száműzetése és időtlensége] címmel, amelybe beleillesztette az eredeti, Aub által fogalmazott szöveget.

Max Aub narratívái közül érdemes kiemelni még két igen eredeti, a fikció és a valóság kapcsolatával hasonlóan mesterei módon játszadozó alkotást. Jusep Torres Campalans című regénye (1958)³ egy fiktív katalán kubista festő életútját mutatja be valóságnak tűnő dokumentumokon, szemtanúk vallomásain és saját művein keresztül. Aub így a fiktív életrajz módszerét alkalmazva vizsgálja az avantgárd művészet fejlődését, amiben maga Campalans is aktív részt vállalt. A szerző hármast hamisítást követ el: Campalansból, a főszereplőből valós személy lesz, egy regényt tudományos monográfiaként mutat be, valamint saját magából festőt csinál.

Az André Malrauxnak ajánlott mű nyolc részre tagolódik, melyből az első rész három ajánlásból áll. Az első Baltasar Gracián (1601–1658) barokk prózaíró *El Criticón* [A kritikus] című alkotásából való, amelyben a szerző egy elmés festő trükkjét dicséri, amit azért talált ki, hogy műve térhatást keltsen. Aub ezzel utal a barokk kultúra egyik fontos témájára, a látszat és valóság dichotómiájára. A második idézet, egyetlen kérdő mondat, egy bizonyos Santiago de Alvarado művéből: hogyan létezhet igazság hazugság nélkül? Az irodalomkritikusok a mai napig nem tudták kideríteni a szerző kilétét, tehát nem tudni biztosan, hogy létezett-e vagy ő is az aubi képzelet „terméke”. A harmadik pedig a híres spanyol filozófus, José Ortega y Gasset (1883–1955) Velázquezről és Goyáról írt művéből származik, mely szerint minden művészi alkotást úgy kell tekinteni, mint egy ember életének darabját: tehát művész és alkotás elválaszthatatlanok egymástól.

A regény második része a „Prólogo indispensable” [Elengedhetetlen előszó] címet viseli, amelyben a narrátor elmeséli, hogyan találkozott véletlenül a festővel 1955-ben Mexikóban, ami később arra ösztönözte, hogy felkutassa a művész előéletét. Aub utal arra, hogy a kubista alkotásokhoz hasonlóan, totális perspektívából akarja láttatni és bemutatni a campalansi művészetet.

▼

3 Spanyolországban először 1970-ben került kiadásra.

A harmadik rész köszönetnyilvánítás, amelynek elején a szerző kijelenti, hogy az életrajz rekonstruálása felért egy fejtörővel számára. Valós személyeknek fejezi ki hálóját ebben a rövid részben, akik a segítségére voltak. Ezzel az eljárással az elbeszélés hitelességét erősíti tovább.

A negyedik rész egy kulturális kronológia („Anales”): 1886-tól indul (Campalans születési éve) és 1914-ben zárul, amikor is Campalans titokzatos módon eltűnik a művészvilágból. Ebben a részben is a valóság és fikció kettőssége dominál, az egyes évszámoknál találunk úgy valós, mint kitalált kulturális eseményeket és szereplőket. Aub felsorolja, kik születtek és haltak meg az adott évben, milyen fontos irodalmi műveket adtak ki, milyen más jelentős művészi alkotások születtek, milyen új találmányok, illetve melyek voltak a legfontosabb történelmi események. Minden valósnak tűnik, mígnem az 1897-es esztendő szülöttei között fel nem tűnik Luis Álvarez Petreña neve. Talán az évszám nem véletlen, hiszen Aub is abban az évben látta meg a napvilágot. Szerzőnk igencsak próbára teszi olvasói szemfülességét, hiszen például a kubai költő, Nicolás Guillén neve az 1902-ben és az 1904-ben születettek között is szerepel. Joan Maragall, katalán költő 1901-ben és 1911-ben is meghal, az 1910-es esztendőnél pedig azt a bejegyzést találjuk, hogy abban az évben ismerte meg Fernand Léger francia festő Picassót és Jusep Torres Campalant.

Az ötödik rész („Biografía”) a festő életrajzát meséli el ugyanebben az időintervallumban. Ez a regény központi eleme és a legterjedelmesebb fejezete is. A regény állítása szerint az 1886-ban született Campalans egy konkrét kultúrtörténeti korszak – avantgárd, ezen belül a kubizmus – fontos szereplője. Csupa valós személy veszi körül, mint például Pablo Picasso vagy Juan Gris⁴ – bár ez utóbbit a festő fő ellenségének tartja –, Rubén Darío, Alfonso Reyes, Rilke, Apollinaire, Mondrian, Chagall stb. Picassónak kiemelkedő szerepe van a katalán festő életében, hasonló a művészi felfogásuk, együtt látogatják nem csupán a művészeti összejöveteleket, hanem a bordélyházakat is. Aub/Campalans számos esetben méltatja a spanyol művész alkotásait és idézi gondolatait. Találhatunk közös fotót is Campalansról és Picassóról, amely természetesen szintén az író saját „szerzeménye”.

1906-ban Campalans Barcelonából Párizsba költözik, majd 1914-ben az I. világháború elől Mexikóba menekül. Párizsban megismerkedik és összeköltözik egy nála idősebb berlini nővel, aki szintén festő, és szintén szegény. Campalansnak nem volt önálló kiállítása ezen évek alatt. A fejezet végén néhány rövid szöveg is szerepel a festőtől, ezek a művészet szabadságáról szólnak: például a mai kor festője már úgy fest, ahogy a szíve diktálja, korábban pedig úgy festett, ahogy azt mások akarták. Egy másik megállapításában azt mondja, ha a képek hasonlítanak egymás-

▼
4 Juan Gris (1887–1927), eredeti nevén José Victoriano González-Pérez spanyol festő és illusztrátor volt, a kubizmus egyik alapítójának tartják. Élete nagy részét Franciaországban töltötte.

ra, nem éri meg festeni. A lényeges, hogy ha valaki lát egy képet, rögtön felismerje, hogy ez egy Picasso, egy Léger stb. Azért még zárójelben hozzáteszi, hogy ilyen Juan Gris-szel vagy Braque-val⁵ nem fordulhat elő, mert ők csak iparosok, még ha abban jók is.⁶ Az ironia egyébként is szerves részét képezi ennek a fejezetnek. Aub egyik geronai forrása – Campalans ismeretlen okok miatt tizenkét éves korában elhagyta a családi házat, és ebbe a városba költözött – arról biztosítja a szerzőt, hogy Campalans tizennégy éves korában már verseket írt, de a katalán irodalom semmit nem vesztett azzal, hogy végül festő lett. Továbbá, hogy jó fiú volt, és még jobb is lehetett volna, ha nem vette volna a fejébe, hogy állandóan borotválja a fejét higiéniai okokból. Mániákus rendszer szerint mosta a fogait, minden pozícióban huszonötször ismételte el ugyanazt a mozdulatot.⁷

A hatodik rész, amely a „Cuaderno verde” [Zöld füzet] címet viseli (mivel egy egyszerű iskolai füzetéről van szó), a főszereplő naplóját és feljegyzéseit tartalmazza, ahol is a művészet értelméről és végső céljáról filozofál, de szívesen plagizál is, például Picasso néhány aforizmáját, továbbá politikai véleményének is hangot ad. Aub/Campalans hangsúlyozza, hogy minden művészeti alkotásban a képzetnek kitüntetett szerepe van. Az alapvetően katalánul írt szövegben német, francia és spanyol részek is bekerültek. A bejegyzésekhez konkrét évszám is tartozik.

A hetedik rész térben és időben visszatér Mexikóhoz és az 1955-ös évhez: Aub a Campalanssal folytatott két hipotetikus beszélgetését rekonstruálja. Valójában egy belső monológrol van szó, ami a szerző két énje között zajlik. Campalans elmeséli az írónak, hogy 1934-ig egy német telepes kávébirtokán dolgozott, majd végleg leszámolt a civilizációval, és elvonult a hegyekbe az indiánokhoz. A festő – Aub kutatásai szerint –, 1956-ban halt meg, de senki nem tudta a pontos dátumot és a helyet.

A nyolcadik, utolsó fejezet pedig Campalans műveinek részletes katalógusát tartalmazza, amely nyomán jól nyomon követhető a festő művészi fejlődése. A bevezető tele van kétértelmű megjegyzésekkel: a valóság elferdítése és összefonódása a fikcióval szinte teljes. Az író 58 tételből álló katalógust közöl a kubista művész képeiről – amelyek valójában Max Aub alkotásai –, megnevezve aktuális tulajdonosaikat is, mint például Jorge Guillén, Malraux, vagy éppen Picasso. A festmények közül az egyik legtalálhatóbb, a *La cabeza de Juan Gris* [Juan Gris feje] című alkotás, amely egy halom egymásra rakott könyvből áll, utalva arra, hogy semmi eredeti nincs ennek a franciaországi spanyol festőnek a műveiben. A regényben is számos negatív jelzővel illeti őt Campalans, például szegycmentelen, felületes, aki

5 Georges Braque (1882–1963), francia festő és szobrász, Picasso mellett a kubizmus egyik első művelője volt.

6 Max Aub: Jusep Torres Campalans. México, 1958, 115.

7 Uo., 46–47.

csak pénzre és hírnévre vágyott.⁸ Két karikatúraszerű önarckép színesíti tovább a regiszttert, az egyik címe Neptun, a másiké El sabio [A bölcs]. A katalógust, a regény állítása szerint, egy Henry Richard Town nevű ember állította össze, aki 1942-ben Dublinban kiállítást akart szervezni a művész alkotásaiból. Bár az említett mecénás házáat a háború elpusztította, a képek mégis túléltek egy bútorraktárban a háborús éveket. Hogyan jutott a képekhez Aub? Egy Londonban élő katalán frankóista hivatalnok, aki jobban szerette a nyugalmat a művészeteknél, és nem teljesen tisztázott módon kerültek a birtokába Campalans képei, tudomást szerzett szerzőnk érdeklődéséről, és eljuttatta hozzá, talán azért is, hogy kárpótolja a múltban elkövetett bűnökért (188). Az egész regényben számtalan valós szövegközi utalást találunk a szerző/festő esztétikai, vallási, politikai megnyilvánulásai révén, amelyek ismét a hihetőség érzetét növelik az olvasóban.

1960-ban látott napvilágot Aub *La verdadera historia de la muerte de Francisco Franco* [Francisco Franco halálának igaz története] című hosszú novellája. Már a címből világossá válik, hogy egy gyilkos tréfával áll szemben az olvasó, hiszen Franco még ereje és hatalma teljében van a mű publikálásának évében. A címbeli igaz történet kifejezés a valóságot hangsúlyozza ugyan, de természetesen egy alternatív/fals történelmi eseményt olvasunk, egy ukróniát Franco haláláról. Aub azt írja meg öt tételben, hogy egy mexikói pincér, Ignacio Jurado Martínez, hogyan öli meg a spanyol diktátort 1959 júliusában csak azért, mert képtelen tovább elviselni a spanyol emigránsok már húsz éve zajló állandó, hangos vitakozását, botrányos viselkedését és keserédes nosztalgiáját, amely lassan teljesen elűzte a mexikói törzsvendégeket abból a kávézóból, ahol dolgozott. Mindezt csak fokozza a nyelvi disszonancia: a spanyol kiejtés sokban különbözik a mexikóitól, és ez már tényleg elviselhetetlen főszereplőnk számára. Azt reméli, ha Franco meghal, akkor az emigránsok is hazamennek végre, hön szeretett munkahelyére, a kávéházba pedig ismét visszatér a béke, a nyugalom és a régi törzsközönség. Amikor visszatér Európából, mégis azt kell tapasztalnia, hogy hiába halott a diktátor, egyre több a menekült a kávéházban. Már nincs mit tenni, inkább felmond. Aub igen szemléletesen mutatja be a két nép, a spanyol és a mexikói karaktere közötti különbséget: a mexikóiak befelé fordulóak, a spanyolok sokkal extrovertáltabbak. A mű kritikával illeti az emigránsokat is: képtelenek lezárni a múltat és integrálódni a befogadó ország társadalmába. Természetesen Franco Spanyolországában azonnal betiltották még a mű címének az említését is, mert azt tartották, hogy az elbeszélés nyílt felhívás a tábornok megölésére.⁹

▼

8 A mű kapcsán a megrévesztés akkora horderejű volt, hogy Campalans műveiből még kiállítást is rendeztek Mexikóvárosban, amelyek valójában Max Aub alkotásai voltak. Lásd ezzel kapcsolatban „A kubizmus atyja”, *Magyar Szó*, 1963-06-06.

9 A mű miatt 1965-ben a spanyol hatóságok megragadták Aubtól a vízumot. Spanyolországban 1979-ben került az elbeszélés kiadásra.

Aub apokrif műveinek sorát az 1964-es *Juego de cartas* [Kártyajáték] regénnyel zárhatjuk. A művet csak 2010-ben adták ki újra, addig gyakorlatilag könyvritkaságnak számított. A cím teljesen kétértelmű, ugyanis a „carta” szó a spanyolban ugyanúgy jelenthet levelet, mint kártyalapot, a „juego” pedig gyűjteményt és játékot is. Erre a szemantikai kettősségre építi fel a művét Aub, amely már megjelenésében is egyedi: nem egy hagyományos könyvformátumról van szó, hanem a francia kártya 53 lapjáról, amelynek egyik oldalán a már elhunyt főszereplő, Máximo Ballesteros életéről, műveiről és titokzatos haláláról szóló levelek olvashatóak, a másikon pedig Jusep Torres Campalans illusztrációi találhatóak. A főszereplő halálával kapcsolatban három különböző elmélet is létezik: szívrohamot kapott, öngyilkos lett, illetve a felesége ölte meg. A levelek nem kapcsolódnak egymáshoz, más-más a szerzőjük, olyan személyek, akik Ballesteros környezetéhez tartoztak: volt szeretők, fogorvosa, tanára stb. Így a mű az olvasót is játékra invitálja: az adott információfoszlányokból alkossa meg a saját verzióját a főszereplőről. Szoknyapecér volt, csodás szerető vagy szexista? Egoista, sikeréhes, vagy éppen megvesztegethetetlen, szilárd jellem, netán határozatlan és befelé forduló? Egyértelmű válasz nincs, csupán narratív perspektívák sokasága, amelyek végső soron az identitás kérdését feszegetik. A mű, kritikusai szerint, nem esztétikai értékei miatt kelti fel a figyelmet, hanem a játékra épülő kísérleti prózája miatt.

A spanyol polgárháború a kortárs spanyol széppróza mai napig legtöbbször feldolgozott témája.¹⁰ Természetesen a Franco tábornok hatalomra kerülésével kialakuló politikai rendszer és a nagyon korán bevezetett szigorú cenzúra alapjaiban határozták meg, hogy a rezsim első évtizedeiben milyen jellegű művek láthatnak napvilágot a polgárháborúval kapcsolatban, főként rögtön a háborút követő időszakban. Az emigrációba kényszerült írók ugyanakkor a történelem másik aspektusát mutatják be. Ebben a vonatkozásban éppen Max Aub nevéhez fűződik az egyik legjelentősebb, a spanyol polgárháborúról megjelent regényciklus, amely *El laberinto mágico* [A mágikus útvesztő] címmel jelent meg.¹¹ A hat regény, amely 1939 és 1968 között íródott, leginkább a Benito Pérez Galdos által a Napóleon elleni függetlenségi harcokról és a XIX. századi spanyol történelem főbb eseményeiről írt *Episodios Nacionales* [Nemzeti epizódok] ciklusra, valamint John Dos Passos *U.S.A.-trilógiájára* (1937) emlékezteti az olvasót. A mozaikszerűen szerkesztett regényeknek nincs a klasszikus értelemben vett főszereplőjük, sokkal inkább egyfajta életképek. Az író szöveggként kezeli a történelmi múltat, amit a képzelet alkotóereje segítségével változtat saját tapasztalattá: alternatív történelem a hivatalos

10 A témáról bővebben lásd Csikós Zsuzsanna: „A spanyol polgárháború traumája a kortárs spanyol szépprózában”, *Mediterrán Világ*, 39–40, 78–89.

11 A ciklus darabjai: *Campo cerrado* [Zárt mező], *Campo de sangre* [Vérmező], *Campo abierto* [Nyílt mező], *Campo del moro* [A mór mezeje], *Campo francés* [Francia mező], *Campo de los almendros* [A mandulafák mezeje].

változattal szemben. Az első kötetekben a háború kitörésére és a fontosabb eseményeire fókuszál, az utolsó kettőben pedig a köztársaság védelmezőinek végzetes sorsára. Aub a sorozattal is hű kívánt maradni a II. Spanyol Köztársaság eszméihez, így tisztelegni előtte és a kollektív emlékezet számára megőrizni. Ez utóbbira utal az is, hogy csaknem harminc éven keresztül jelentek meg a sorozat egyes darabjai.

Aub számos novelláskötete közül megemlíthetjük az 1944-ben megjelent, és kicsit ellentmondásos címet viselő, *No son cuentos* [Nem novellák], az 1955-ben kiadott *Ciertos cuentos* [Bizonyos novellák], az 1956-os, krimiparódiaként íródott *Crímenes ejemplares y otros* [Példás bűntények és egyébek] és az 1959-es *Cuentos mexicanos* [Mexikói novellák], *El zopilote y otros cuentos mexicanos* [A zopilote és egyéb mexikói novellák, 1964], *Historias de mala muerte* [Jelentéktelen történetek, 1965], *Últimos cuentos de la guerra de España* [A spanyolországi háború utolsó novellái, 1969] és a *Los pies por delante y otros cuentos* [Lábfejek felfelé és más novellák, 1975] köteteket. A fenti címekből kiderül, hogy tematikailag Aub elbeszélései három csoportra oszthatóak: a polgárháborúról szólóakra, a száműzetéssel foglalkozóakra és azokra, amelyek a mexikói valóságot mutatják be. Például az „Enero sin nombre” [Névtelen január] című novellájának narrátora egy fa, aki végigélte a polgárháború miatt menekülni kényszerülő lakosság exodusát, míg nem a bombázás a fát is súlyosan megsemmisítette. A magyarul is megjelent „Végjáték” („El remate”) című elbeszélés számos önéletrajzi vonatkozást tartalmaz, és az emigráció szülte gyökértelenség, a sehová nem tartozás problémáját feszegeti, ami különösen nehéz egy író számára. „A maiak közül senki sem olvasott semmit tőlem, a nevemet sem tudják. Van valami fogalmuk – már amelyiknek – azokról, akik 1936 előtt publikáltak. De mi, a többiek, megrohadtunk, eltűntünk. Mert persze Mexikóban is senkik vagyunk” – mondja az elbeszélés egyik főszereplője, egy Mexikóban élő spanyol író, aki sok-sok év után találkozik egy volt író társával, aki Franciaországban él, szintén száműzetésben.¹²

A mexikói témájú elbeszélései erős társadalmi-politikai háttérrel rendelkeznek, és megelevenednek bennük a XX. század első felének fontos mexikói történelmi alakjai is. A főbb témák a mexikói forradalom utáni valóságból kerülnek ki: a sikertelen agrárreform, a korrupció, a vidéki elvándorlás, a gyökértelenség, az elnyomás, a bűnözés és az erőszak. Aub szoros személyes kapcsolatban állt a korszak legjelentősebb mexikói íróival, gondolkodóival – többek között Juan Rulfo, José Revueltas, Martín Luis Guzmán, Agustín Yáñez, José Vasconcelos, Octavio Paz –, és ez a tényező nagyban segítette a mexikói témák hiteles feldolgozását, a mexikói kulturális identitás lényegének a megragadását. Ez utóbbinak a legfontosabb elemei az aubi elbeszélésekben például az élettel szembeni közöny és a halál

▼

12. *XX. századi spanyol novellák*, Modern Dekameron (Budapest: Noran Libro, 2011), 233.

jelentéktelensége, a fizikai és a verbális abúzus, a harag és az erőszak, mindez sok esetben egy jó adag fekete humorral vegyítve.

Jogosan merül fel a kérdés: mennyire ismerte, ismerhette vagy ismeri a magyar irodalomkritika és az olvasó a spanyol író? Műveit szinte alig, hiszen magyar nyelvre alig fordítottak le tőle. Ha kronológiai sorrendben haladunk, akkor először 1961-ben az *Élet és Irodalom* hasábjain merült fel a neve, éppen a Jusep Torres Campalans kapcsán. Később viszonylag nagy sajtóvisszhangot kapott az a mexikói „fantom” kiállítás, amit Campalans műveiből szerveztek, és ahol tulajdonképpen Aub saját képzőművészeti alkotásait lehetett megtekinteni.¹³ Az 1970-es Világirodalmi lexikonban egy rövid szócikk olvasható róla. 1972-ben az *Élet és Irodalom*ban megjelent cikk, amelynek témája a spanyol szellemi élet elnyomása: a szerző röviden ismerteti Max Aub életrajzát, utal a író spanyolországi útjának negatív tapasztalataira, majd cikkét azzal zárja, hogy „[...] ma is a hazájuktól évtizedek óta elszakadt írók jelentik a spanyol irodalmat”.¹⁴ A *Filmvilág* 1987/1-es száma közli Max Aub visszaemlékezését André Malrauxról. Aub kapcsán a cikk a bevezetőben leszögezi, hogy a Magyarországon teljesen ismeretlen német származású író a modern spanyol próza egyik legjelentősebb alakja.¹⁵ 1990-ben szintén a *Filmvilág*, folytatásokban közölt részleteket Max Aub befejezetlen, de 1985-ben posztumusz kiadásra került munkájából – *Conversaciones con Buñuel* [Beszélgetések Buñuellel] –.¹⁶ Az első részben az író magát Buñuel-t kérdezi, a második részben Rafael Alberti (1902–1999), az 1927-es nemzedék kiváló költője (aki szintén emigrált a polgárháborút követően), a harmadikban pedig Fernando Rey (1917–1994) színész – Buñuel *Tristana* című filmjének egyik főszereplője – valának a filmrendezőről Aubnak.¹⁷

Ki is volt hát Max Aub? Francia–német származású spanyol-mexikói állampolgár, szocialista, köztársaságpárti, hontalan, menekült író: nem csoda, hogy annyit foglalkozott az identitás kérdésével, de tette ezt úgy, hogy közben játszott és játékra hívta az olvasóit is. Olyan történész, aki létező és apokrif személyek életrajzát írta meg, olyan elbeszélő, aki a fikción keresztül mutatta meg a valóságot. Ebben a cikkben hihetetlenül gazdag irodalmi pályájának csak egy kis szeletét érintettük, versei, drámái, cikkei, esszéi, novellái még bemutatásra várnak.

▼

13 Lásd például Bajomi Lázár Endre: „J.T.C. avagy a piktor, aki nem létezik, de előkerült...”, *Ország-Világ*, 1961.04.26; „A kubizmus atyja”, *Észak-Magyarország*, 1963.07.07.

14 Molnár Gergely: „Szellemi inkvizíció Spanyolországban”, *Élet és Irodalom*, 1972.11.11.

15 Max Aub: „Malraux Corneille-t szavalt”, *Filmvilág*, 1987/1, 24–26.

16 Eredetileg ezt a művet is apokrif módon akarta Aub megírni, de csak az első rész készült el.

17 Max Aub: „A koitusz és a bűn egész életemben ugyanazt jelentette. Beszélgetések Buñuellel” (1. rész, ford. Gajdos Zsuzsanna), *Filmvilág*, 1990/10, 42–52; „Sértődjön meg mindenki! Beszélgetések Buñuelről – Rafael Alberti” (2. rész, ford. Gajdos Zsuzsanna), *Filmvilág*, 1990/11, 40–50; „Sértődjön meg mindenki! Beszélgetések Buñuelről” (3. rész, ford. Gajdos Zsuzsanna), *Filmvilág*, 1990/12, 40–46.

Rogelio Moreno

A feledés gyógyszertára

Az irodalom

Ha valaki azt hiszi, hogy minden individuum egy határozott jellemzőkkel rendelkező, telített, apró világegyetem, s minden, ami rajta kívül helyezkedik el nem más, mint színház, ahová a különböző szereplők beleokádják a maguk belső világát, hogy azok aztán ott keresztezzék egymás útjait, összeütközésbe kerüljenek vagy összeesküvést szőjenek, akkor nehéz lehet érdeklődést tanúsítania egy olyan könyv iránt, amely úgy kezdődik, hogy két szubjektum gyalogol egymás mellett, lépteik felverik az út porát, s nem szólnak egymáshoz, csak elmélkednek a pillanatnyi konstelláción: „láb-por-forróság”, amiből úgy szöknek el, hogy bemenekülnek valamiféle sövények közé, melyek egy „kozmosz” első állomásaként képződnek meg, egy vezetéken ülő veréb szembetűnő jelenléte által.

Az sem valószínű, hogy az ilyen szemléletű emberek érdeklődését egy olyan könyv keltené fel, melyben egy névtelen és emlékezet nélküli személy, egy apró szoba homogén és szürke terében leírást ad egy területi intézményről...

Lehetséges, hogy Gombrowicz és Beckett egy kevésbé elfogadott irodalom két példája, de afelől semmi kétségünk, hogy két autentikus szerzőről van szó, s nem csak egyszerű „mesélőkről”.

Rengeteg könyv létezik, ezek sokféle típusúak, de nem mindegyik való mindenkinék. Sőt, már maga egyetlen könyv is több, különféle dolog. Egy könyv „elmesél dolgokat”, s kétségtelen, hogy ez minden könyv elsődleges jellemzője, de ez még nem elegendő; minden esetben pontosítanunk kell, hogy miben is áll ez az „elmesélés”: néha, ez egyszerűen egy többé-kevésbé valóságos, többé-kevésbé vidám és többé-kevésbé meglepő történet megalkotását jelenti. Semmi kifogásom az ilyen típusú könyvek ellen, az ilyen típusú könyvekben kidolgozott reprezentációk sokféle hasznos felhasználást tesznek lehetővé: utazásra hívnak vagy felismerésre készítetnek, ami abból az örömből fakad, hogy különféle (periferikus vagy távoli) „valóságok” fölé hajolhatunk, vagy megelégedetten látjuk saját valóságunk tükröződését a szövegben, egy kalandregény vagy egy „realista” regény lapjain. Ez természetesen leegyszerűsítés; a meghatározás ennél sokkal összetettebb változatosságot takar, a kalandregényeknek, csakúgy, mint a realistának nevezett

▼

Részlet

Rogelio Moreno Piqué (1948–2003) az Universitat Autònoma de Barcelona filozófiaprofesszora volt. *A feledés gyógyszertára* című filozófiai esszéjével a feledés gyógyító hatásának fontosságára irányítja a figyelmet, miközben lét-, művészet- és társadalomelméleti kérdéseket jár körül.

műveknek, bizonyosan sok különféle létezőmódja van; kétségtelen, hogy vannak olyan keverék alkotások, melyek meddő próbálkozássá tennének minden besorolásra törekvő igyekezetet; ráadásul egy könyv szinte mindig több dolog is egyszerre. Léteznek azonban olyan könyvek, amelyek egyáltalán nem ilyenek, melyek nem próbálnak „tükrözni”, se „közvetíteni” semmit, vagy ha valamilyen mértékben mégis ezt teszik, akkor azt furcsa, távoli szándékkal, vagy egy minden narrációra jellemző minimális reprezentációs követelményt teljesítve teszik. Ezek azok a szövegek, amelyek „konstruálnak”, amelyek ezen a világon belül új nézőpontokat és új világokat tárnak elénk. Nem kifejezetten „filozofikus” könyvekre gondolok, amelyekben a szerző felfüggeszti a narrációt azért, hogy belemerüljön a spekulációba (ez elég szerencsétlen kombinációt eredményez), hanem olyan tiszta, néha más konstrukciók irányába – s több különböző irányba is – nyitottnak hagyott konstrukciókra, mely az olvasókat kezdeményezésre ösztönzi. Az ilyen típusú könyvekhez fűződő kapcsolat sosem passzív, hanem kérdéseket vet fel és nyugtalanságot szül; ezekben a szerző és az olvasó között mindig megmarad bizonyos fokú idegenség, mely mindkettőjüket megváltoztatja: cinkosság és küzdelem. Senki sem mondhatja el magáról, hogy távolságtartással viszonyul az ilyen művekhez, ezeket senki sem teheti le úgy, hogy érintetlenül és sértetlenül maradjon; ezért van az, hogy az ilyen művek taszítják azokat, akik „utazásra”, krónikára vagy tükrörré vágnak. De az alkotás... hát nem épp ezt jelenti az alkotás?

A tagadás módszerével sikerülhet közelebb jutni a megoldáshoz. Nem tekinthetünk irodalomnak minden írásba foglalt narrációt, hacsak nem annyira kitágítjuk az irodalom fogalmát, hogy gyakorlatilag semmiféle megértésre ne legyen hozzá szükség, vagyis hogy ne rendelkezzen semmiféle meghatározott jelentéssel. Itt nem arról van szó, hogy meg kell húznunk a választóvonalat a jó és a rossz irodalom között, hanem arról, hogy a lehető legpontosabban határozzuk meg, a narráció mely típusai nem tartoznak az irodalom fogalmába, bár oda szeretnének tartozni. Vagy talán még jobb, ha úgy fogalmazzuk, hogy le kell rántanunk a leplet bizonyos illegitim törekvésekről, meg kell mutatnunk, hogy nem elég csak elmesélni valamit ahhoz, hogy irodalmi tevékenységről lehessen beszélni. Senki sem feltételezi, hogy a flamingók vándorlásának témájában írt recenzió irodalmi alkotás lenne, pedig írott szövegről van szó. Nem egykönnyen tekinthető irodalmi alkotásnak egy vízilabda-mérkőzésről írt újsághír sem. Ezekre, s az ezekhez hasonló többi esetre vonatkozóan feltételezhetően létezik egy általános megegyezés. Vannak azonban más esetek, ahol ez a megegyezés nem ennyire nyilvánvaló. Léteznek olyan produktumok, melyek megnevezése kétértelműséget sugall. Hova soroljuk például azokat az olcsó ponyvaregényeket, melyeket az újságosnál lehetett vásárolni, és a televízió előtti korszak közkeletű időtöltésének számítottak? Ponyvaregények a szerelemről, olcsó detektívregények vagy az amerikai vadnyugatról szóló, oldalanként húsz

hullával és nyugtalanító külsejű idegenekkel tűzdelt regények. Ezek a produktumok látszólag rendelkeznek néhány olyan elemmel, amellyel az irodalomnak általában véve rendelkeznie kell, s nehéz lenne nem ezzel a névvel illetni őket, bár esetükben körültekintő módon az „irodalom” megnevezéshez még szokás hozzátenni valami pejoratív jelzőt, olyat, mint „rossz” vagy „olcsó”, vagy egyéb ilyen jellegűt. Elismerjük, hogy az ilyesféle narrációk rendelkeznek bizonyos „irodalmi” jellemzőkkel, ez azonban nem elég ahhoz, hogy irodalmi műként tekintsünk rájuk, amennyiben az irodalomra, mint művészetre akarunk gondolni.

Vannak kevésbé egyértelmű példái is a megalapozatlan irodalmi törekvéseknek. Nem tekinthető például irodalomnak az, ha valaki egyszerűen elmeséli a saját személyes történeteit. Mindenkinek megvannak a maga történetei, s meglehet, még az is hasznos dolog, ha elkészítjük saját történetünk leltárát. Ez önmagában véve azonban még nem feltétlenül irodalom. A boldogtalan gyermekkor lehet, hogy író farag valakiből, de nem eredményez szükségszerűen irodalmat. Akinek rossz volt a gyerekkora, az szégyenkezik miatta vagy megpróbálja elfelejteni; ha megkísérli az emlékezést, és állandóan hozzákapcsolja a jelenéhez, azzal az örültséget kockáztatja, aki pedig alapanyagként használja, és narrációt épít belőle, az nem más, mint öntelt ábrándozó. Kolosszális beképzeltségre vagy a szerénység teljes hiányára vall, ha valaki azt hiszi magáról, hogy ő irodalom.

Ahhoz, hogy irodalom szülessen, nem elegendő a vallomások kitárulkozása sem. Ez egy másik fajta arrogancia. Lemezteleníteni magunkat egy virtuális közönség előtt, ujjal mutogatni önmagunkra, kisírni magunkat a papírra, kétséges eredményekkel kecsegtető terápia (vagy ki tudja, lehet, hogy szórakoztató sztriptíz), de nem feltétlenül irodalom. S az sem törvényszerű, hogy irodalom kell legyen egy nemrégiben tett utazás leírása, legyen az drog vagy alkohol által kiváltott „belső utazás”, vagy távoli, egzotikus tájakon tett kirándulás. Az első esetben talán a saját kórtörténetünk elkészítéséről beszélhetünk, amit majd átnyújtunk jövőbeli pszichiáterünknek; míg a második esetben leginkább talán ahhoz a kimerítő diavetítő előadáshoz hasonlíthat, amit mindenki kibírt már egyszer életében, mikor áthívták élménybeszámolóra a szomszédba.

Nem azt állítom, hogy ilyen alapanyagból ne lehetne irodalmat alkotni, csak annyit, hogy az alapanyag önmagában még nem hozza létre az irodalmat. Az, hogy mi számít irodalomnak, az a forma kérdése. S nagyon is igaz, hogy egy szerencsétlen gyerekkorról kaphatunk tájékoztatást irodalmi formában: ilyen Gregor Samsa alakja Kafka Átváltozásában, vagy ahogy Malcolm Lowry leírja az alkohollal tett utazásait és Michaux a drog világát, azzal valami irodalmi születik. Stevenson vagy Melville nagyszerű utazásai irodalmi művek csakúgy, mint Dosztojevszkij különböző „vallomásai”. Mindenféle alapanyag alkalmas arra, hogy irodalmat formáljanak belőle. Bármilyen helyzet, akármelyik eset szolgálhat az irodalom tárgyaként, de csakis akkor, ha olyasmi fejeződik ki benne, ami a közönséges szemlélő számára

láthatatlan. Képzetbeli világok és életek vagy egyszerű hétköznapi események ugyanúgy képezhetnek irodalmi alapanyagot, de csak abban az esetben, ha a mesélő szavainak sikerül elérni, hogy a hétköznapi ne legyen elcsépelet, a fantasztikus pedig ne csupán képtelenségek halmaza. Vannak nagy csatákról készült krónikák és elbeszélések, melyek aprólékos alaposággal örökítik meg a történetek minden mozzanatát olyannyira, hogy a nyugalmazott, idős ezredes újra végigjátszhatja az ütközeteket az ólomkatonáival anélkül, hogy megfelelkezne akár csak egyetlen ágyúdörrenésről vagy lovasrohamról is. Stendhal waterlooi csatája azonban nem volna alkalmas a nyugalmazott ezredes céljainak eléréséhez; ha viszont az úriembernek játék fregattjai vagy kísérő naszádjai lennének, akkor végigjátszhatná a Galdós által megörökített trafalgar ütközetet, de csakis azért, mert az Episodios nacionales történelmi regényfolyamában található művek olyan irodalmi sűrűségű alkotások, amelyek tartalmazzák a krónikát is; ahol azonban, a galdós-i Trafalgar ténylegesen irodalmi, az ezredes miniatűr hajói hasznavehetetlenné válnak. Mindazonáltal Stendhal a csatát érzékelteti velünk, nem egy bizonyos csatát, hanem azt, hogy milyen maga a csata: az egymással szemben álló felek sorai közt elveszett szereplő látja és velünk is láttatja milyen is valójában egy csata, azt mutatja meg, amit nem láthat sem a katona, sem a tábornok, sem pedig a krónikás. Ugyanez igaz Galdós esetére is: irodalmi szempontból nem sokat nyom a latban, hogy azt a csatát ábrázolja, amelyben Nelson admirális életét vesztette; ezt a narrációt az teszi művészi alkotássá, hogy amikor olvassuk, az az érzésünk támad, hogy magunk is jelen vagyunk a tengeri ütközet tiszta ideájának, lényegének közepén.

Az alkotó számára minden anyag megfelelő, s ez azért van így, mert az alkotás lényege a forma. Fontos azonban felhívni a figyelmet arra, mit is értünk pontosan a „forma” alatt, mert megtörténhet, hogy a terminus hallatán valami veszélyesen iskolás dologra gondolunk. A „forma” nem az anyag feltehetően helyes szerveződését s jó elrendezését jelenti. A szó ennél sokkal összetettebb dologra utal: a forma alkotás, az alkotás pedig azt jelenti, hogy valami új keletkezik. Az anyag csakis az alkotás során szakad el a többé-kevésbé mindenki által birtokolt banális hétköznapiságtól. Csakis akkor beszélhetünk alkotásról, ha létrejön valami új: egy új nézőpont, vagy egy új helyzet, amit még senki sem élt meg, ami megélhetetlen, vagy egy még ismeretlen típusú kapcsolat ismert elemek közt stb. S nem szabad összekeverni az „újat” azzal, ami csupán „eredeti”: ami eredetiségre törekszik, különbözni akar, az általában elveszik a konstrukcióban; aki azért vár valami eredetire, hogy megtapsolhassa, az pedig egyszerűen csak sznob. Mindig az történik, hogy a vágyott különbözőség megteremtése során olyan referenciát keresnek, amelytől el akarnak távolodni, s amelynek épp ezért inkább adósa maradnak. Az új nem egyenlő az újdonsággal, az új az, amire még nem gondolt senki, s amit még el sem képzeltek, még az sem, aki végül létrehozza. Az új az, amit előtárunk, hogy gondolkodni lehessen rajta, amit felajánlunk, mint egy rejtélyt, mert nincs

rá semmiféle magyarázat, s nincs semmi, amire vonatkoztatni lehetne. A művész nem tudja, hogy mit csinál, és soha nem tart semmiféle távolságot. Az alkotó az, aki a legkevésbé van tudatában a művének, ő a leginkább tudatlan, s aki mindenki másnál jobban megdöbben, amikor látja, hogy mi keletkezett. Az újnak sem a fontossága, sem pedig a legitimitása nem a régitől való különbségéből fakad. Tulajdonképpen az alkotáson nem fog az idő. Az új mindig új marad. Ez nem egy időben létező probléma, az alkotás mindig kortársa az alkotásnak, és más időben létezik, mint minden más dolog, az alkotás időszerűtlen. Az alkotás fontossága és legitimitása önnön természetéből fakad, az alkotás ilyen természetű.

Az irodalom mindig népi és forradalmi, vagy ilyen, vagy abszolút nem is létezik. Ez dogma. Már csak azt kell megfejtünk, hogy mi nem az irodalom: mit jelentenek ezek a terminusok, hogy „nép” s hogy „forradalom”. Egy nagyszerű Kubrick-film, A dicsőség ösvényei jut az eszembe, amelynek a vége felé francia katonák csoportját látjuk, akik összejönnek egy kocsmában kicsivel azelőtt, hogy a frontra indulnának, isznak és beszélgetnek. A kocsmáros bejelenti, hogy egy különleges előadás következik, egy fiatal német fogoly fog énekelni nekik. A lány félénken, halálra rettenve lép fel a dobogóra; a katonák tekintete feléje fordul, s mindegyikük szemében ugyanaz a kifejezés tükröződik, ami a gúny, a fenyegetés és a kéjvágy keveréke: ez egy „ellenség”. A német lány nehezen, könnyes szemmel kezd bele az éneklésbe. A helyzet félelemkeltő: harcosok tömege, előttük meg egy rémült lány, akit arra kényszerítenek, hogy bővílje el őket az énekével s a szépségével. Aztán hirtelen ezek a tekintetek megváltoznak, szép a dal, a katonák felismerik; némelyikük elsírja magát, mások együtt énekelnek a lánnyal. Új, s az előzőtől teljesen különböző helyzet teremődik, már nem harcosokat látunk, hanem fiatalokat, akikre átragad a lány gyengédsége; már nem az ellenséget látják, csak a nőt, aki velük együtt énekel (már nem is nekik), és ez egy pillanatra felfüggeszti a háborús borzalmak idejét. Már nem ugyanaz a kollektív lélekben rejlő negatív érzés uralkodik, helyette sokféle érzelm fut végig a katonákon, megszűnnek egységes csoport lenni, különböző élmények és emlékek törnek fel bennük, s ezek összessége a rokonszenv általános állapotát hozza létre. A tömegből nép lett. Mindössze egy pillanatra. Aztán a katonák visszamennek a frontra, ahol egységes, zárt tömböt alkotnak, amit a „bajtársiasság” fegyelme tart össze.

A Tömeg az Állammal áll összefüggésben, a szervezet, amit ez utóbbi feltételez, az a tömegben létező homogenitás másik arca. Majdnem mindegy, hogy milyen típusú államot vizsgálunk, megtehetjük azt is, hogy úgy gondoljuk el az Államot, mint típustól független hatalmi struktúrát. A hatalom pedig mindig stabilitás és általánosság: „állam” szemben azzal, ami nem áll, vagyis szemben a mobilitással, a folyamattal, a valamivé válással; általánosság szemben az egyediséggel, itt minden elem olyan sajátosság, ami az általánossághoz tartozik, nem pedig egyedi

létező, mely különbözik minden mástól (gondoljunk csak magának a „törvény” fogalmának a természetére). A tömeg az Állam „helye”. A nép a forradalom „helye”. Nem létezik olyan állam, ami a forradalom gyümölcseként jön létre: szoros értelemben véve, az Állam mindig az előző Államnak a „rendetlenség” következtében elmozdított molekuláiból keletkezik, melyek összeállnak, s magukba foglalják a szabad áramlatok hulláit, melyek így a megjelenő Állam „új” alkotórészeivé válnak. Hiba úgy gondolni a forradalomra, mint egy transzcendens folyamatra. Valójában a forradalom célja nem az – mint egyes történészek hiszik vagy egyes forradalmárok feltételezik –, hogy létrehozzon egy új rendet. A forradalom olyan immanens folyamat, melynek célja önmagában rejlik. Ezért a forradalom valódi főszereplője a vágy névtelen áramlása, és ez az, amit (és csakis ezt) teljes joggal „nép”-nek nevezhetünk. Nem számít, hogy az agitátorok s az ideológusok az eseménynek követelik az apai jogokat, jó szívvel átengedjük nekik. A valamivé válás nem törődik azzal, hogy ki az apja, ha van neki egyáltalán; s mindig az atyák azok, akik az áramlatokat visszavezetik a mederbe, akik azon igyekeznek, hogy részleges pangást idézzenek elő, hogy gátakat emeljenek a forradalom szabad folyásának útjába. Nincs ebben semmi új: ilyen az örök apafigura. Esetenként az apák magukat nevezik képviselőknél; azt mondják, hogy a népet képviselik, hogy ők a nép vágyainak s nyugtalanságának szószólói. A valamivé válásnak azonban nincsenek, s nem is lehetnek képviselői (már tudjuk, milyen ellenséges viszonyban áll egymással a valamivé válás és a fogalom, s a fogalom a reprezentáció alakzata); az áramlat nem fogadja el a képviselőket. A nép nem engedi át a hangját senkinek, nincsen se címere, se hírnöke. Minden képviselő csaló, vagy önmagán kívül nem képvisel semmi mást.

Ha diszkvalifikáljuk a forradalmakat az általuk feltételezhetően eredményezett hatások (az oroszországi forradalmat Sztálin, a franciát Napóleon stb.) miatt, azt jelenti, hogy egyáltalán nem értjük a forradalmat. Még egyszer nyomatékosítjuk: a forradalom nem keres semmit, a legkevésbé pedig azt, hogy saját kifejlődésén túl létrehozzon egy új rendet. A forradalom célja önmagában található, önnön lefolyásában (immanenciájában). Bolond vagy naiv elképzelés úgy értelmezni a forradalmi jelszavakat, mintha azok a dolgok új rendjének megteremtését követelnék (egy kiépítendő politikát), mint egy célt, amelyre a forradalmi vágy irányul. A valódi forradalmi jelszavak (nem azok, melyeket a képviselői kiabálnak) olyanok, mint a jó bolerók dalszövegei: az „örökké szeretni foglak” nem egy örök szerelemre tett ígéret, hanem egy megélt érzelm intenzitásának legmagasabb fokát kifejező kijelentés. A Quevedo szonett a Halálon túl is állandó Szerelem („Szemem lezárhatja a végső árnyék...”)¹ nem annak lehetőségét sugallja, hogy a por és a hamvak meg-

▼

¹ ford. Simor András

örzik a szerelmet, hanem a szerelmes állapot plafonértékét fejezi ki. Az érzelmek, a felszabadított érzelmek áradata erejük legmagasabb fokozatához érnek el, és szavakat használnak annak érdekében, hogy megnyilatkozzanak: a forradalmi dalok (ugyanaz nem történik meg a himnuszokban, sőt annak épp az ellenkezője) erős érzelmeket fejeznek ki, lángoló szerelmekről s vígan felvállalt halálokról szólnak; esetenként pedig a végletekig felgyorsult, s a legmagasabb teljesítményen működő közösségi eseményekről (Gondoljunk csak a Pancho Vila emberei – és nem katonái – által énekelt, azóta népdallá vált forradalmi dalra, a La Valentinára). Ha valaki abból kiindulva próbálja értelmezni a forradalmakat, hogy mi történik, miután véget érnek, az kezdettől fogva félreérti a folyamatot. Ha a forradalom valódi természetét akarjuk elemezni, akkor figyelmünket az áramlás elemeire kell fordítanunk, a csuszamlás gradienseire, az ellenállásokra és a részleges stagnálásokra. Ahhoz, hogy helyesen értsük mi a forradalmi minden forradalomban, vagyis hogy mi a forradalom lényege, arra van szükség, hogy ne a folyamat kezdeti és végállapotára szegezzük a tekintetünket, hanem magára a folyamatra figyeljünk. François Châtelet írt néhány csodálatra méltó oldalt ezzel kapcsolatban. A testek természetes módon, vagy a természetük ellenére végzett mozgásának arisztotelészi megkülönböztetését a történelmi folyamatokra alkalmazva a következőt mondta: „Egyre nyilvánvalóbbnak tűnik számomra, hogy a katasztrófák, a nagy szerencsétlenségek akkor következnek be, amikor a kieroszakolt mozgások mennyiségben és minőségben is felülmúlják a természetes módon végbemenő mozgásokat. Ha egy népesség demográfiai vagy klimatikus tényezők következtében elvándorol, az általánosságban nézve kevésbé jár gyilkos következményekkel, de legalábbis kevesebb felfordulást okoz, mint a Remete Péter, II. Orbán vagy Pizarro által kitervelt expedíciók; a testi és lelki nyomorúság által kiváltott felkelések, amilyenek az első forradalmi megmozdulások voltak 1789 Franciaországában, vagy a 19. századi munkás- vagy nemzeti felkelései, az 1905. februári és az 1917. októberi lázadások az én szememben ugyanahhoz a természetes mozgástípushoz vagy adott társadalmon belüli vándorláshoz tartoznak, mely folyamatok a maguk irányába sodorják az egyéneket. Ezekbe a folyamatokba soha nem szűntek meg durva erővel, arcátlanul beavatkozni azok, akik vagy gátolni akarták ezeket a nagyszerű és örömteli folyamatokat, vagy az irányításuk alá akarták vonni őket, hogy erőszakot tegyenek rajtuk, és amennyire csak lehet, üzletet csináljanak belőlük, az Állam üzletévé tegyék. Akkor újra elkezdődnek az öldöklések, és újjászületnek az intézmények, vagyis a domesztikáció eszközei, a kíméletes tömegmészárlások.” (Los años de la demolición, idézi Deleuze a Châtelet tiszteletére írt kis könyvében: *Pericléès et Verdi: la philosophie de François Châtelet*).

Minden ember sokféle dolog együttese. Nem létezik benne igazi egység. Mindannyiunkkal megtörténhet, hogy a bennünket alkotó elemek egyike hirtelen domináns erővé válik, átmenetileg maga alá gyúri és hallgatásra kényszeríti az

összes többit. Egy közösség szintén úgy működik, mint az „egyén”; vagyis egyszerre „sokféle dolog”. Ezek közül pedig a közösség választhat, hogy „tömegként” vagy a „népként” akar megjelenni. De az engedelmes tömeg a homogeneitásból fakadó közönségességhez közelít, a „mindig egyenlő” refrénjét fújja. Apró tapintatlanságokban leli örömét, a jelentéktelen személyes különbségek többé-kevésbé nyilvános megvallásában, s ennek a megnyilatkozásában, amit „véleménynek” neveznek, s ami nem egyéb, mint a globális egyformaságnak egy apróságokban eltérő változata, ami átmenetileg fragmentálódik, és törzsi egyformaságokra bomlik, de csakis azért, mert szükségszerűen számolni kell egy bizonyos vetélytárssal, egy bizonyos ellenféllel is, hogy jobban átérezhetővé váljon a csoport nyájszellemének akolmelege; a homogeneitás minimális megváltoztatása, a változás árnyéka, ahhoz a zavarhoz hasonló, amit a nyugodt tó tükrebe csapódó kavics előidéz. A tömeg nem az alkotás területe, és nem is lehet, hogy az legyen, többek között azért, mert az alkotás mindig különbséget jelent, s a legnagyobb hatású alkotás jelenti a legerőteljesebb különbséget. A nép mozgás és különbség, forradalom és újdonság, és csakis a népben van meg a teremtő erő. Maga az alkotó, ebben az értelemben népi és forradalmi anélkül, hogy művének közvetlenül ezeket a témákat kellene feldolgoznia.

Ha a butaság probléma, ha a homályos homogeneitás fenyegetést jelent a valódi szabadságra, ha a „már ismert” dolgok kényelme veszélybe sodorja a lélek anyagi természetét, ha a modern ember akolmeleg és baljóslatú nyájszelleme rémisztőbb, mint egy virtuális ökológiai katasztrófa... akkor az irodalomnak minden eddiginél fontosabb szerepe van. Amennyiben nem süpped bele önnön fogyasztékosságaiba.

Nemes Krisztina fordítása

Valóban létezik Borges?

Egészen az idei esztendőig úgy tűnt, Borges legnyugtalanítóbb novellája, a Bábeli könyvtár témája az irodalmi közeg számára van fönntartva. A Borges által az univerzum meg a könyvtár közé helyezett identitás, az a hely, ahol minden könyv és minden lehetséges útirány labirintusa található, fantáziadús, szeretni való irodalmat generált. A Borges-novella ihlette legújabb és legragyogóbb szövegek közül említsük meg például Julio Ortega és Umberto Eco írását. Vegytiszta irodalom. Julio Ortega a Mapa de la Biblioteca (fragmento de ciclo solar) ('A könyvtár térképe [napciklustoredék]') című megkapó esszéjében el tudta hinni, hogy a limai Nemzeti Könyvtár alagsorában van egy kő, a kő alatt meg egy tó. Umberto Eco pedig A rózsza neve című regényben elképzelt egy könyvtárat, amely a borgeszi archetípus mértani pontosságú mása, világosan erre utal a buzgó őr és „tökéletlen könyvtáros”, ama bizonyos Jorge de Burgos neve. Irodalom, szeretni való irodalom, de semmi több. Aztán idén hirtelen támadt egy kisebbfajta megrázkódtatás, amikor az irodalmon kívül eső tudományágak művelői is belevetették magukat a témába, és egyszeriben mindent elsőprő érdeklődést mutattak a borgeszi novella iránt.

Az egész akkor kezdődik, amikor év elején Lucio Lombardo Radice a L'infinito ('A végtelen') című könyvében matematikai alapon közelítette meg a borgeszi témát, nekiállt, és borgeszi koordináták alapján kiszámolta, hogy mennyi lehet a „lehetséges könyvek” száma: huszonöt a hatszázötvenhatezredik hatványon. Azonnal fölmerül a kérdés, hogy azzal, hogy kiszámolták, most megoldódik-e a probléma, meg hogy ez pusztán matematikai kérdés-e. Borges szerint a Könyvtár „meghatározhatatlan, talán végtelen számú, hatszögű galériából áll”, azokon vannak sorban a könyvek, melyekben a huszonöt írásjellel megalkotható valamennyi lehetséges kombináció megtalálható. Tullio Regge, Einstein-díjas fizikus elolvassa Lombardo Radice írását, majd érdekes cikket publikál, amelyben azt fejtegeti, hogy létezhet-e ez a Könyvtár, és az univerzumhoz viszonyítva hogyan lehetne elhelyezni. Ugyanakkor fölteszi magának a kérdést, hogy Borges valóban létezik-e.

Tullio Regge szerint nem kellene még végérvényesen elvetnünk annak gondolatát, hogy a Könyvtár valóban létezik. De ha létezik, akkor senki sem veheti szó szerint a leírást, amit a titokzatos könyvtáros, vagyis Borges ad róla: „Minden egyes hatszög falán öt polc van; minden polcon harminckettő, azonos formátumú könyv; minden könyv négyszázötz oldalas; minden oldal negyvensoros, minden sorban vagy nyolcvan fekete betű található.” Minden egyes könyvben összesen hatszázezer betű vagy szimbólum van. De ne feledjük, hogy a lehetséges könyvek száma annyi, mint huszonöt a hatszázötvenhatezredik hatványon. Ahogy ezt emlí-

ti, Tullio Regge odáig merészkedik, hogy kijelenti: „Szeretném, ha mindenki tekintetbe venné, hogy az univerzum térfogata köbcéntiméterben kifejezve nyolcvanöt számjegyű. Én azon gondolkodom: Vajon hogyan férhet el az univerzumban az összes könyv?” Vagyis hogy Borges könyvtára nem tűnik valószínűnek, mert nem fér el az univerzumunkban.

Ha még ráadásul a Newton–Einstein–Santeddu-féle gravitációs elméletet is figyelembe véve a könyvtár átlagsűrűségét a vízének egytized részével egyenlőnek vesszük, akkor egy olyan szerkezetet kapunk, amelynek átmérője legfeljebb a százmillió kilométert haladhatja meg, mivelhogy, ha még ennél is messzebb mennénk, akkor nyilvánvaló, hogy menthetetlenül a végzetes feketelyuk felé tartanánk.

Hanem van itt még valami, és Tullio Regge észre is veszi: „Még csak azt sem remélhetjük, hogy félmillió kilométerig eljuthatunk. A felszínen akkora lenne a gravitációs erő, hogy megakadályozná a mozgást, a központban pedig semmi nem maradna. És az élelmezési nehézségekről se feledkezzünk meg, meg természetesen a levegőről sem, amire egy ekkora létesítményben szükség volna. Ráadásul hogyan lehetne onnan elszállítani a hulladékot?” Tullio Regge mindebből azt gyanítja, lehetséges, hogy a Könyvtár hatalmas, de nem végtelen. A rejtélyes könyvtárossról pedig kijelenti, hogy egy szélhámos.

A cikk megjelenése után nem vártak magukra a reakciók. Egy névtelen közlő azt írja Tullio Reggének, hogy már nagyon régóta kétségei vannak e Borges-novellával, sőt magával Borgessel kapcsolatban is, merthogy, amint azt mindnyájan nagyon jól tudjuk, egy ember élete során legfeljebb félmillió kilométert képes megtenni, így aztán megmagyarázhatatlan, hogy hogyan tudott valaki ekkora távolságot megtenni a könyvtár labirintusában, és hogyan tudott állandó sebességet tartani a szűk folyosókon meg a lépcsőkön. A titokzatos levélíró azt mondja, „ez a könyvtáros optimális esetben is esetleg helyi, tartományi szintű, nyilvánvalóan nem bolygósintű értesüléseket szerezhetett. Világos, hogy talán a Könyvtárban nincs is meg minden lehetséges könyv, talán csak minden lehetséges sor van meg benne. Talán csak átverés a meséje, hogy az apa látott egy könyvet, amelyben rendszertelenül, több millió, azonos soron keresztül ismétlődik az M C V betűkombináció, és az egész csupán ennek a Borges úrnak a kitalációja, amivel egy gyereket akart elkápráztatni. Őszintén megvallom, én remélem, hogy így van.”

Néhány nappal a névtelen levél érkezése után Tullio Regge újabb okokat talál a csodálkozásra. Victor Knud is bekapcsolódik a vitába. Knud, a híres fizikus meggyőződéssel vallja, hogy létezhetnek nagy méretű, párhuzamos és sík univerzumok, ahol a fizika más jelentőséget kap.

Knud szerint nincs értelme megduplázni a fénysebességet, így összekapcsolódna az erő az elemi részecskék között; az atomok kétszer nagyobbak lennének, így aztán a mércével együtt mi magunk is kétszer akkorák lennénk, a fény pedig

ugyanolyan sebességgel mehetne, ahogyan előtte, mi pedig pontosan tudnánk érzékelni a különbséget.

Amikor Knud bekapcsolódik a vitába, bevallja, hogy a Bábeli könyvtár című novella olvastán elsápadt. Igen. Elsápadt, mert egy pillanatra azt gyanította, hogy egy ekkora létesítmény a párhuzamos univerzumok egyik szuperbolygóján létezik, és hogy Borgesnek sikerült megtalálni a képletet, amivel kedvére odalátogathat az ember.

Knud fejtegetéseit olvasva George Lutli – századunk eretnek tudósa, a per-petuum mobile hitelét vesztett ellenzője – nem tud tovább hallgatni, és azzal száll be a vitába, hogy szerinte szimbolikus értelmezés szerint kell olvasni Borges novelláját, mert számára nagyon is világos, hogy az ábécé betűi elemi részecskéket, pontosabban azok kvantumszámát jelölik. A könyvek a tér részecskéi, alapkötetek vagy modulok, és az anyag minden lehetséges alakzatában testet ölt bennük. A mező egyenleteinek valamennyi megoldása. A Könyvtár az univerzum. Ez a hordozó hordozza vagy egy adott pillanatban majd hordozni fog egy elemi kötetet, melyben az anyag bármilyen alakzata megvalósul, amelynek részében ott találjuk az abszolút nullát, Hagedorn hőmérsékleti maximumát, vagy a modult talán egy tökéletes kristály tölti ki. Az abszolút űr lesz. Műalkotások, elképzelhetetlen mennyiségű hulladék lesz benne.

Lutli ötletének tiltott irodalom íze van. Nem tud elképzelni egy másik univerzumot, amely nem a nyílt mezőben, a történéseken túl, meghatározhatatlan kiterjedésben található. Szerinte minden egyéb megoldás tökéletlen lenne, klausztrófiát eredményezne. Na mármost, akkor miféle nagyságot képvisel az alapmodul, a szimbólum-könyv? Lehetne egész kicsi, az atom gondolatnyi töredéke. Elérhetné az úgynevezett Planck-hosszt. De illuzórikus megoldás lenne elképzelni egy olyan könyvet, amely csak kevés szóból állna, és egyetlen mondat sem lenne benne. A könyvben szükségszerűen mindig van valamilyen helyzetleírás, története nem lehet közönséges, és valamilyen üzenetet kell közvetítenie. Mindez arra enged következtetni, hogy Lutli talán nem is olyan bolond, és hogy ő volt az első, akinek sikerült megfejtenie Borges tiltott üzenetét, az univerzum titkának allegóriájába rejtett igazságot. Ellenkező esetben Borges nem létezik.

Pávai Patak Márta fordítása

Az irodalom megszállottja, Enrique Vila-Matas

Enrique Vila-Matas a kortárs spanyol irodalom egyik megkerülhetetlen alakja. Ha azzal az attitűddel kívánám bemutatni, amit tőle tanultam, egyszerre több, látszólag egymásnak ellentmondó állítást is megfogalmazhatnék. Mondhatnám, hogy Enrique Vila-Matas nevű szerző valójában nem is létezik, vagy azt, hogy ez az úr irodalmi kalandor, aki más szerzők köntösébe bújva kölcsönöz idegen szövegeket, vagy akár azt, hogy Enrique Vila-Matas tulajdonképpen én vagyok, éppen most találtam ki a figurát, amikor írok róla. Paradox módon minden állítás igaznak is és hamisnak is bizonyulhatna ugyanabban a pillanatban. Enrique Vila-Matas még az irodalmi hagyományokat és a kortárs irodalmat jól ismerő olvasó számára is zavarba ejtő szerző.

Ha támpontot keresve földrajzilag, vagy irodalmi hagyományok mentén szeretném elhelyezni Vila-Matást, akkor sem jutnék sokkal előbbre, hiszen semmilyen hovatarozás firtatása sem hoz megnyugtató eredményt a szerzővel kapcsolatban. Ha jelzõt szeretnénk Enrique Vila-Matasra aggatni, a 'határok nélküli alkotó' lenne talán a legmegfelelőbb. Katalán, de külföldön elismertebb, mint Spanyolországban. Világszerte a 'legfranciább/legportugálabb/legargentínabb/leginkább latin-amerikai' spanyol szerzőként emlegetik, miközben ő magát külföldiként definiálja saját hazájában, aki szeretet külföldiként élni otthon, és rendkívül szeretet külföldön is külföldinek lenni.¹

Mindezekből egyenesen következik, hogy Enrique Vila-Matasra a való életben egyáltalán nem, és természetesen az irodalomban meg annál is kevésbé vonatkoznak a konvencionális határok és szabályok. Enrique Vila-Matas szabadon közlekedik, sőt mászkál a valóság és a fikció határán, az igen és a nem ellentmondása között feszülő senki/mindenki földjén. Az irodalmi alkotás és hallgatás terében fiktív szereplői életre kelnek, létező szerzők pedig fikcióvá, szereplőkké válnak.

Amennyiben mégis makacsul ragaszkodunk a konkrétumokhoz, Vila-Matas² kapcsán szédítő számokat kell felsorolnunk. Huszonegy regényt, nyolc novelláskötetet, tizennégy esszékötetet publikált, és számos (konkrétan huszonnégy) rangos irodalmi díjat tudhat a magáénak. Eddig huszonöt nyelvre fordították le műveit, és büszkén mondhatjuk, hogy magyarul is megjelent két regénye (*Bartleby és társai* – fordította Pávai Patak Márta, Geopen, 2008, *Dublínész* – fordította Imrei

1 Hernández Marzal, Belén: Enrique Vila-Matas no invita a la lógica, HispanismeS, Hors-série 5 | 2022

2 Enrique Vila-Matas Barcelonában született 1948-ban. Jelentősebb alkotásai a következők: *El viaje vertical* [2000; Vertikális utazás], *Bartleby y compañía* [2000; *Bartleby és társai*], *El mal del Montano* [2002; A Montano-betegség], *Dublínésca* [2010; *Dublínész*]. Esszékötete többek között: *El viajero más lento* [1992; A leglassúbb utazó].

Andrea, Magvető, 2014), amelyekről kicsit részletesebben is szó fog esni ebben az esszében. Az irodalmi közvélekedés szerint (ha létezik ilyesmi egyáltalán), Enrique Vila-Matas lehet a spanyol irodalom következő Nobel-díjas szerzője.

Bartleby és társai

A *Bartleby és társai* műfajilag sem egyértelműen besorolható kötet. (Ugye senki sem gondolta, hogy éppen a műfaj lenne egyértelmű és kontúros Vila-Matas esetében?) Esszékötet az irodalom nagy hallgatóiról, a nem szerzőkről, a tagadókról, azokról, akik önként, diadalmasan, szorongásból vagy megfeneklésként kiléptek az irodalom sodrából. Hozzávetőleg, számolgatás alapján több, mintegy száz szerző szerepel a nyolcvanhat fejezetben, néhányan pedig többször is vissza-visszatérnek a könyv lapjain. Ilyen központi figura többek között Franz Kafka, Juan Rulfo, Arthur Rimbaud, José Saramago, Witold Gombrowitz, Robert Walser, Jorge Luis Borges, J.D. Salinger és Herman Melville, akinek tollnokáról, Bartlebyről kölcsönözték nevüket azok, akikben mélységes tagadás lakozik a világ iránt – állítja a narrátor. A Bartlebyk katalógusa szubjektív, időnként csúsztatott és csaló, hiszen olyan szerzőket is idesorol, akik még a saját definíció szerint sem tartoznak a Bartleby-kategóriába, példának okáért Fernando Pessoa, aki éppen hogy nem hallgatott, hanem úgy rejtőzködött, hogy heteronimokat, személyiség- és szerzővariánsokat alkotott saját egyéni életúttal, művekkel és költői hanggal, vagy Georges Simenon, „minden idők legtermékenyebb francia nyelvű írója”,³ aki a hallgatás helyett az íráshoz láncolta magát, és kitartó edzés eredményeként elérte, hogy tizenkét, majd kilenc, végül rekordként hét nap alatt írjon meg egy regényt.

Természetes, hogy Enrique Vila-Matas felrúgja saját kategóriáit is, hiszen a Bartlebyk Társasága az ő személyes tere, ahová azt enged be és úgy ábrázol, ahogy kedve tartja. Bartleby az, aki arról ír, hogy miért nem érdemes írni; vagy arról ír, hogy miért nem ír; aki nem ír egyáltalán, mert dupla nullának tekinteti magát, bármilyen tehetséges is; aki úgy gondolja, hogy nem ír, de mégis ír; aki írt, de abbahagyja az írást, amikor a legsikeresebb; aki karrierje csúcsán egyszerűen eltűnik; aki öngyilkos lesz; aki visszaváltozik azzá, aki az írás előtt volt; aki megőrül, és halhatatlannak hiszi magát; aki szorong; aki rejtőzködik – és mindenki más, akit Vila-Matásnak kedve kerekedik a kötetbe emelni, még akár Lev Tolsztoj is.

„Enrique Vila-Matas [egy kerekasztal-beszélgetésen] a moderátor kérdésére válaszolva azt mondta, hogy a *Bartleby és társai* című regényének legalább az 57 százaléka igaz, legalábbis ő maga emnyit vallott be a kiadójának annak idején, amikor az a műve igazság-

▼

3 Vila-Matas, Enrique: *Bartleby és társai*. ford.: Pávai Patak Márta, Geopen, 2008, p. 215.

tartalma felől érdeklődött. Aztán később kiderült, hogy kénytelen 58 százalékra módosítani a számot, mert időközben a Valeriana nevű szereplője is bejelentkezett egy internetes fórumon, tehát ő is létezik.”⁴

A mű ugyanakkor regény is, narrátora egy fiktív én, aki a következő, igen hatásos mondatral fog bele a történetbe:

„Sohasem volt szerencsém a nőekkel, belenyugvással viselem száználmas púposágomat, minden közeli hozzátartozóm meghalt, egy rémes hivatalban dolgozó szegény, magányos ember vagyok.”⁵

A narrátor személyes frusztrációja, irodalmi ambícióinak teljes ellehetetlenülése azt eredményezi, hogy szisztematikus munkával feltérképezze a hozzá hasonlónak vélt alkotókat, azokat, akiket a Nem íróinak nevez. Paradox módon a frusztráltság munkára serkenti, a depresszió leleményessé teszi és kalandokba keveri az esetlen, púpos alakot, aki ki- és megszabadul munkahelyétől, utazik, felfedez, még Salingerrel is találkozik a buszon, levelezésbe kezd más kutatókkal, kérdéseket tesz fel, fiktív választ ír magának, majd a fikcióban valódi választ kap, és közben az irodalomról gondolkodik, egyszóval élvezzi az életet. Nem nyomasztja a szakmai korrektség és a konkrétumokhoz ragaszkodás, szabadon anekdotázik és ítélkezik, az irodalmat saját privát szférájának tekinti, ahol az ő szabályai, vagy jobban mondva szabálytalanságai érvényesülnek.

A regény narrátor-szerzője élénken és folyamatosan reflektál önmagára és a készülő kötetre, amit időről időre definiál is. Még véletlenül sem nevezi a művet regénynek, esszének vagy tanulmánynak, hanem sokkal költőibben fejezi ki magát. Megfogalmazása szerint a mű „szöveg nélküli jegyzetek”, „az írásról való lemondásról szóló lábjegyzetek”, „regény a regényről”, „csupán egy írott hang”, „a NEM és az irodalmi eltűnések nyomkeresése”.

A magányos narrátor, aki egyetlen barátjával is csak telefonon tartja a kapcsolatot, már amikor kedve van hozzá, és vele is kizárólag irodalomról beszélget, nem táplál illúziót, hogy valami újat gondolt az irodalomról, vagy hogy kutatásai különleges eredményre vezettek. Ő is Bartleby, tollnok, ahogy mondja is magáról, épp ezért a szegény és a görcsösség minden nyoma nélkül bemásolja más kutatási eredményeit a sajátjai közé, sőt újabb adatokat kér, fizet is érte, hiszen mindannyian a Bartlebyk testvéri közösségének tagjai, akik között a másolás hagyomány és egyben rang is. A sok NEM ÍRÓ között, mintegy borgesi elemként, felbukkan a nem létező könyvtár is, Alonso Quijano (Don Quijote) és Nemo kapitány lehetetlen könyvtára, vagy az elpusztult alexandriai könyvtár. Tükörképükként pedig ott van a Brautigan Könyvtár, a Nem Könyvtára, amelyben „kizárólag olyan kézira-

▼
4 Patak Márta: Törököt fogtam, nem enged, 1749, 2021.06.10. <https://1749.hu/fuggo/essze/torokot-fogtam-nem-enged.html>

5 Vila-Matas, Enrique: *Bartleby és társai*. ford.: Pávai Patak Márta, Geopen, 2008, p. 7.

tot tartanak, amit a kiadók rendre elutasítottak, ezért könyv alakban sohasem jelentek meg. Ebben a könyvtárban csak elvetélt könyvek találhatók. Akinek van ilyen kézírata, és el akarja küldeni a Nem Könyvtárába vagy a Brautigan Könyvtárba, annak nem kell mást tennie, mint ráírni a címzést, hogy Burlington, Vermont, Egyesült Államok. Biztos forrásból tudom – jóllehet, ott csak bizonytalan forrásokat őriznek –, hogy egyetlen kéziratot sem utasítanak vissza; épp ellenkezőleg, a legnagyobb örömmel és tisztelettel állítják közszemlére őket.”⁶

A *Bartleby és társai* mű a műről, művészet a művészetben, egyfajta élet- és „ihletigenlés”.⁷ Úgy ér véget, hogy befejezetlen marad, hiszen egyszer csak megszakad. Ez a tökéletes befejezés, ami még csak nem is akkor zajlik, amikor a szerző bejelenti a csodálatos véget: „Csak én létezem, mondja a hang, ha rólam szólva lehet életről beszélni. És azt mondja, eltűnik, elmegy, hogy tökéletes volna itt abbahagyni, de azon tűnődik, vajon kívánatos-e ez így. És azt feleli önmagának, hogy igen, kívánatos, hogy csodálatos volna itt abbahagyni, tökéletes volna, bárki legyen, bárhol is legyen az a hang.”⁸ Csakhogy ezek után még találunk egy további fejezetet, ami történetesen épp Samuel Beckettről szól, de érezzük, hogy akár lehetne más a szerző, és akár lehetnének további fejezetek is tetszés szerint. A narrátor eltűnik, mint ahogy a Bartlebyk szoktak, de a mű itt marad, a hang csak odébbállt, de el nem múlt, kilépett a regény teréből, tovább nyúlik téren és időn.

Dublineszk

A *Dublineszk* sok szempontból az esszé és a fikció határmezsgyéjén mozog, de a cselekmény összetettsége és fordulatossága miatt voltaképpen regénynek is olvasható. A *Dublineszk* cím most is irodalmi utalás – mint ahogy azt *Bartleby* esetében is láttuk –, Philip Larkin verscíméből származik, és persze, ha Dublin, azonnal James Joyce-ra is utal.

A *Bartleby és társai* végén a mű teréből búcsúzás nélkül kilépett hang, az irodalom hangja tér vissza a *Dublineszk* lapjain. A főszereplő ezúttal nem egy frusztrált szerző, hanem egy frusztrált, öregedő könyvkiadó, Samuel Riba, aki „hajlamos irodalmi szöveggént olvasni a saját életét, és kusza szövevénynek vagy gombolyagnak látni a világot.”⁹ Riba hatvanadik születésnapja közeledtével egyre mélyebbre süllyed a depresszióba. Valamikor virágzó könyvkiadóját fel kellett adnia, de nem

▼
6 Ibid. pp. 52–53.

7 Norbert, Vass: Elkaszált ötletek, összetört majonézes üvegek és az örökkévalóság – a Brautigan Könyvtár. 2023. október 27., https://konyvesmagazin.hu/nagy/brautigan_konyvtar.html

8 Vila-Matas, Enrique: *Bartleby és társai*. ford.: Pávai Patak Márta, Geopen, 2008, p. 230.

9 Vila-Matas, Enrique: *Dublineszk*. Ford: Imrei Andrea, Magvető, 2014, p. 44.

meri bevallani nyolcvanöt éves szüleinek, hogy vállalkozása kudarcba fulladt. Szerdánként látogatja meg őket, és bár a látogatások minden alkalommal ugyanolyan nyomasztóan zajlanak, az utóbbi időben még fullasztóbbak a vizitek, mint korábban, mert nincs miről beszélgetni, nincs közös téma, és Riba élete sem szolgál jó alappal a beszélgetéshez. Riba házassága majdnem tönkrement az alkohol miatt, ezért huszonvalahány hónapja felhagyott vele, és azóta éli kétségbeejtően józan, absztinens életét. Napjai minden költőséget mellőznek, rutinszerűen, szinte japán hikikomoriként tölti idejét a számítógép előtt, fizikailag maga is meghajol a Google győzelme előtt a Gutenberg-galaxissal szemben. Mindennap rákeres saját nevére, és egyre kevesebb utalást talál kiadói tevékenységére, holott a kiadott szerzők és művek katalógusát a saját életrajzának tekinti. Samuel Riba neve eltűnően van a Google univerzumában.

Riba élete az irodalom bűvöletében telik, folyamatosan intertextuális szövegek közt kavargog, mentálisan megállás nélkül ír, és Marco Polóként mesél soha meg nem élt kalandjairól idős szüleinek. Riba állapota ún. *szövőbetegség*,¹⁰ a *kiadóbánat*,¹¹ az irodalom folyama csillapíthatatlanul, lehalkíthatatlanul és folyamatosan zúg Riba elméjében. Samuel Riba alakja „*a mindenestül irodalommal szublimálódott élet és az életanyaggá testesült irodalom kettős átlényegülése és folytonos színeváltozása*”.¹²

Könyvkiadóként régebben sokat utazott, de a regény jelenében már gyakorlatilag nincs semmilyen meghívása, terve, kiadatlan, sokat ígérő kézírata a jövő számára. Riba alkoholizmusa, szorongásai, depressziója és öregedése összefonódik a frusztrációval, hogy nem teljesült be az a kiadói vágya, hogy felfedezhesse és kiadhassa a még ismeretlen zseniális szerzőt: „*...minden vágya az volt, hogy egyszer elejtsen egy zsenit, egy fiatal író, aki magasan kiemelkedik a többiek közül, és szebb utazásokat tesz a szobájában, mint bárki más. Mennyire szeretne volna felfedezni és kiadni, de nem találta rá, és most már kevésbé valószínű, hogy rátalálna. Bárhogyan is van, mindig sejtette, hogy létezni létezik. Csak valahol a homályban, gondolta Riba: magányosan, kétségek és kérdőjelek között, ezért nem találom.*”¹³

Lehangoltan és kedvetlenül elutazik Lyonba, de nem keresi fel vendéglátóit, ki sem lép a hotelszobából, ahol lázas sietséggel megírja, majd rögtön meg is semmisíti irodalomelméleti összefoglalóját. Riba irodalomelmélete leszögezi: „*az intertextualitás, a szöveg összefonódása a magas költészettel, szembenézés a romokban heverő morál helyzetével, a stílus elsőbbsége a cselekménnyel szemben és az a szemlélet, amely az írásra, mint feltartóztathatatlanul előrehaladó időre tekint*”.¹⁴ Végül egyfajta

▼

¹⁰ Ibid. p. 42.

¹¹ Ibid. p. 330.

¹² Takács Ferenc: Talán Dublinnak van igaza. *Mozgó Világ*. 41. évf. 5.szám (2015. május) p. 117.

¹³ Vila-Matas, Enrique: *Dublínész*. Ford: Imrei Andrea, Magvető, 2014, p. 50.

¹⁴ Ibid. p. 13.

temetési szertartásként tekint saját útjára, mintha az út eleve azért kezdődött volna, hogy „eltemesse a világon fellelhető összes irodalmi elméletet”.¹⁵ A *Dublinessz* mégis pontosan ennek a megsemmisített irodalmi elméletnek a megvalósulása.

Riba meg van győződve arról, hogy a Gutenberg-galaxis hanyatlása az, ami az ő személyes kudarcát is okozza, és eljátszik a gondolattal, hogy talán ő maga celebrálhatná ünnepélyes keretek közt a klasszikus értelemben vett, minőségi szépirodalom temetését Dublinban 2009. június 16-án. A dátum és a helyszín kiválasztása nem véletlen – mint ahogy semmi sem az Riba életében, aki akkor is az irodalmi hagyományokhoz igazodik, ha úgymond ösztönösen cselekszik vagy álmodik. Dublin Riba álmában jelent meg, mint egy olyan utazás, amivel még tartozik az életnek, és persze felmerülhet a kérdés, hogy az álomban miért éppen egy nemlétező dublini kocsmában kell beszélgetni a visszatérő alkoholizmus veszélyéről, de nem merül fel, mert ismerjük már Vila-Matast, és ismerjük Samuel Ribát is, és tudjuk, hogy csak az irodalom létezik, semmi más.

Dublinban játszódik James Joyce *Ulyssese*, „a könyvnyomtatás korának, a Gutenberg-galaxisnak – amelynek alkonyát telibe kapta – az egyik csúcsteljesítménye”,¹⁶ és persze, hogy az Ulysses cselekményének napja június 16-a, és ugyanez a nap egyben Riba szüleinek 61. házassági évfordulója is. „A *Bloomsday* a Joyce-kultusznak egyszerre karácsonya és húsvétna (...) ténynek és fikciónak, valóságosnak és képzeltnak, életnek és irodalomnak az elegyedése és egybezavarodása, kvázi-vallási irodalmi kultusz”,¹⁷ tökéletes alkalom, hogy Samuel Riba, az irodalmi betegségben szenvedő, és az irodalmat élő valóságként megélő és megszenvedő könyvkiadó utazást szervezzen az Ulysses helyszínére. Riba barátaival a regény hatodik fejezetének, az úgynevezett Hádész-epizódnak megfelelően, ugyanabban a temetőben, ahol Paddy Dignamet végső nyughelyére helyezték, rituális búcsút tervez a Gutenberg-galaxistól, azaz a könyv alakban kiadott minőségi irodalomtól.

Útitársai, Javier, régebbi kiadói szerzője, Ricardo, az angol nyelvű irodalmak szakértője, tanácsadója a kiadóban, és a nála fiatalabb, tíz éve Amerikában élő Nietzky, aki hagyományosan minden évben ellátogat a *Bloomsday*-re. Riba és barátai mitikusan újrajátsszák Paddy Dignam temetését: ők is négyen vannak, és az *Ulyssesben* is négyen kísérték végső útjára az elhunytat. Leopold Bloommal Samuel Riba azonosul a jelenetben.

A regény azonban nem zárul le a temetési szertartással, Ribát ismét Dublinban találjuk. Az álomnak megfelelően visszacsúszott az alkoholizmusba, elhagyta felesége, és erős szorongással gondol arra, hogy esetleg ő maga is egy regény szereplője,

▼
15 Ibid. p. 26.

16 Ibid. p. 23.

17 Takács Ferenc: Talán Dublinnak van igaza. *Mozgó Világ*. 41. évf. 5. szám (2015. május) p. 116.

fikció csupán. Riba természetesen fikcióbeli fikcióként sem szabadul ki az irodalom fogságából, és Joyce után James Knowlson Beckett-életrajzát tanulmányozza. Majd Dublinban részt vesz egy újabb – immár harmadik – temetésen, ahol egy ismert Beckett-hasonmástól vesznek végső búcsút. Talán, reméli Riba, evvel lezajlik „az irodalom nagyszerű kurvájának igazi, végleges temetése, azé a prostituálté, aki olyan semmihez sem fogható fájdalmat keltett benne, a kiadóbánatot, ami elől soha nem tudott elmenekülni.”¹⁸

A regény zárása tulajdonképpen optimistán pesszimista. Riba fáradtan és megtörve, de egy új kezdet felé kísétál a mű teréből:

„Talán Dublinnak van igaza. És az is lehet, hogy valóban léteznek a téridő egymással összekapcsolódó fókuszpontjai, amelyek közt kedvünkre utazgathatunk, mi, úgynevezett élők és holtak, és ilyen módon akár találkozhatunk is. (...) Képtelenség nem gondolni rá, hogy létezik valami elrongyolódott szövet, amelyen keresztül az élők láthatják a holtakat, a holtak pedig az élőket, a túlélőket. És képtelenség nem látni Ribát, aki kísértetekkel körülvéve, az életművét alkotó katalógusban fulladozva, a múlt jeleit cipelve megy tovább a maga útján.”¹⁹

A *Dublineszk* ismét az irodalomról szól: szerzőkről, szereplőkről, akik közül sokan meg is jelennek a könyv lapjain, akár álomban vagy rémálomban, beszélgetésben, eszmefuttatásban, intertextuális utalásban – amit az olvasó vagy észrevesz és felismer, vagy elsiklik felette –, és néhányan materializálódnak is a fikcióban és szereplőként is megjelennek a regény lapjain.

A Montano-betegség

A *Montano-betegség* eredeti címe *El mal de Montano*, és ez a mű magyarul még nem jelent meg. Enrique Vila-Matas műveiről szólva már előre lehet sejteni, hogy ez a könyv is folytatja az irodalomról szóló művek sorát. A *Montano-betegség* műfajilag zavarba ejtő is lehetne akár, ha nem ismernénk már Vila-Matas technikáját, de a gyakorlott olvasó könnyedén veszi azt az akadályt, hogy ismét esszé-napló-regényt tart a kezében.

Jelen esetben a valódi bonyodalmat az okozza, hogy a főszereplő megnevezése hihetetlen nehézségeket okoz. A kötet egyes szám első személyben íródott, tehát a főszereplő egy fiktív Enrique Vila-Matas, aki irodalomról gondolkodik, sőt irodalmi körben, Montano-betegségben szenved. A könyv lapjain több mint kétszáz író, kritikus, gondolkodó és megannyi irodalmi szereplő vonul fel. A vendégszereplők

▼

¹⁸ Vila-Matas, Enrique: *Dublineszk*. Ford: Imrei Andrea, Magvető, 2014, p. 329.

¹⁹ *Ibid.* p. 331.

és vendégszövegek olyan sűrű szövetet alkotnak, hogy bizonytalanná válik, mi is a referencia, és mi nem az, az, amit az olvasó észrevesz, természetesen csak töredéke az összes vendégszövegnek, és amit mi vendégszöveggé értékelünk, nagy valószínűséggel parafrázis, vagy talán még az sem.

A főszereplő önmagát is több identitással jelöli. Említettem már, hogy egyrészt fiktív Vila-Matas, másrészt hol Sergio Pitol, hol Justo Navarro akikről tudjuk, hogy szívesen cseréltek identitást egymás közt, máskor pedig Robert Walser néven mutatkozik be, sőt alteregója is van, Monsieur Tongoy, aki a maga részéről Lugosi Béla kései leszármazottja, azaz mindannyian Draculára formáznak. Mintha mindez nem lenne elég, irodalmi álnévként Rosario Gironde nevét – anyja nevét – használja, és még a nemi identitás felcserélése sem jelent akadályt, hiszen a mű folyamán a férfit többen – mintegy véletlenül – Rosariónak szólítják. Az írói álnév választása világos utalás, és egyúttal az irodalomból jól ismert apakomplexus elutasítása, ugyanakkor az írói névválasztás módjában Vila-Matas Ricardo Piglia, argentin író nyomdokait követi, aki *A Montano-betegség* másik főszereplője is. Ugyanakkor, ha már itt tartunk, mégis meglepő, mert a fikció szereplőjének neve nem Piglia írói neve, Emilio Renzi, hanem az író valódi, polgári neve.

„Piglia, azaz én, el sem mosolyodott”²⁰

„Azt mondtam magamnak, hogy Walsernak hívnak, és Girondónak is. Két személy vagyok”²¹

Ricardo Piglia a huszadik századi latin-amerikai irodalom egyik legérdekesebb alakja, akinek két regényét magyarul is megtalálhatjuk a könyvesboltok polcain, és tudomásom szerint tervben van a *Respiración artificial* [Mesterséges légzés] nagyregény fordítása is. Egész életművét meghatározza a másolat-hasonmás-ikerduplikátum kérdése. Ricardo Piglia teljes neve Ricardo Emilio Piglia Renzi, és a második kereszt- és utónévből – Emilio Renzi – hozta létre azt az irodalmi szereplőt, aki novelláinak és regényeinek többségében visszatér. Emilio Renzi természetesen nem azonos Ricardo Pigliával, de nem is idegen tőle. Irodalmi szereplő, tehát fikció, aki időnként kilép az irodalom síkjából, virtuális szinten valóságossá válik, hogy maga is irodalmi, magához képest fiktív szereplők között mozogjon és folytasson irodalmi nyomozást. A fikció ugyan nem relativizálható, vagy van, vagy nincs, de többdimenzióssá tehető, és így az olvasó számára egy nehezen értelmezhető, a megszokott tér- és időbeli korlátokat, valamint a realitás-fikció formális szembenállását tagadó, elbizonytalanító közeg jön létre, ahol a szereplők

▼

20 Az idézetek Enrique Vila-Matas. *El mal de Montano*. Barcelona, Anagrama, 2002. kiadásából valók, a fordítások tőlem származnak., p. 98.

21 Ibid. p. 281.

ki-be sétálnak a novellákból és regényekből, sőt esetleg a regényt alkotó novellából kilépnek és a regény terébe belépnek, vagy éppen fordítva²².

Ricardo Piglia egyik interjújában az általa kedvelt kortárs szerzők között megemlíti Enrique Vila-Matást is. Enrique Vila-Matas a maga részéről szintén gyakran hivatkozik Ricardo Pigliára. A helyzet tehát az, hogy Enrique Vila-Matas Ricardo Pigliát olvas, Ricardo Piglia pedig Enrique Vila-Matást. Mi pedig mindkét szerzőt olvassuk, még ha olykor úgy is érezzük, hogy a fejünk fölött összekacsintanak.

De vajon miért is ne lehetne a végsőkéig feszíteni a főszereplő identitásának kérdését? A főszereplő – akit most már nevezzünk, ahogy akarunk – azonosul Montanóval, aki a saját fia, majd kiderül, hogy a fikción belül is fiktív személy, nem létezik, még a fikciója is megszűnik, és beleolvad az egyes szám első személyű narrátorba. A fiú frusztrált író, aki írókról ír regényt. Mostanában nem tud alkotni, ettől szenved. Az apa irodalomkritikus, aki szintén írókról ír, mint a fia, közben pedig naplót vezet, amiből regény lesz. Tehát az apa irodalomkritikusként íróvá válik, a fiú apja identitásában szublimálódik. Mindketten irodalmi betegségben szenvednek – vagy mindegyen? –, éppúgy, mint mások, akik szintén többen voltak egy személy, és irodalmi betegségben szenvedtek, mint Pessoa, Franz Kafka, Robert Musil és a sort lehetne folytatni.

Rosario Girondót Montano-betegség szállja meg, belebetegszik az irodalomba. A főszereplő gyógyítására tett kísérletében Don Quijote-i szellemi harcba kezd, amely Nantes-ba, Lisszabonba, Prágába, Budapestre, az Azori-szigetekre és Valparaísoba vezet. Utazása során napló formájában – amelyet számtalan író emléke látogat meg – megrajzolja Montano földrajzi térképét, egy végtelen és veszélyes régiót, amelyben egyre szaporodnak az irodalom ellenségei. Ez az irodalom által megfojtott cselekvő ember krónikája, és egyben ellenpólusa az Enrique Vila-Matas által a *Bartleby és társai* című könyvében tárgyalt irodalmi benuultságnak.

Rosario Gironde memóriája összetett, és kirakós játékhoz hasonlóan idegen elemekből épül fel:

„A Montano-betegség (...) abból áll, hogy írók memóriáját hirtelen időben korábban élt írók látogatják meg: így egy kronologikus szempontból fordított időrendű irodalomtörténet

▼

22 Lásd: *Az eltűnt város* Múzeum fejezetét, ahol a kiállított novellák szereplői párbeszédbe lépnek egymással és a múzeumot látogató főszereplővel, Juniórral, aki maga is hasonmás, hiszen neve nem más, mint apja nevének ismétlése, és a regény ki is mondja, hogy az apa ugyanolyan volt, mint a fia. A Múzeumban van kiállítva a fordítógép, ami szintén másolatokat, variánsokat gyárt, hiszen A.E. Poe: *William Wilson* című novelláját Stephen Stevensen címmel fordítja le. A fordítás témája a hasonmás.

*alakul ki. Montano novellájában jó pár író álmodik, régebben élt írók memóriájába álmodják bele magukat, míg azok szintén továbbviszik az álomláncot az időben.*²³

Az idegen/nem idegen, elsajátított/kisajátított szövegekben létezés nem nélkülözi a parazita lét jellemzőit sem, hiszen erejét idegen szövegekből kapja, még akkor is, ha azonosul velük. Ugyanakkor parazita az álirodalom is, mert a valódi irodalomtól szívja el az életnedveket:

*„Túl sokszor voltam idegen mondatok elrablója, sokszor élőködtem azokon a szerzőkön, akiket a leginkább csodáltam.”*²⁴

*„(...) és itt áll a rossz könyvek halma, amiket ő csak parazita loncnak nevezett.”*²⁵

Mindennek – személyiség, memória, történet, kvalitások, hely, idő – legalább két ellenpontja, vagy éppen egész ellenpontosorozata van a művön belül és a szélesebben vett irodalmi kontextusban, amitől minden állítás relatívvá válik, és érvényét veszti a tradicionális tér-idő orientáció és az ok-okozati logika.

*„A hasonmás témája és a hasonmás hasonmásának a témája, egész a végtelenségig, nem más, mint tükrök játéka, ez van a labirintus közepén (...)”*²⁶

Vila-Matas labirintusa a Jorge Luis Borges labirintusainak variánsa, amik pedig a klasszikus kínai és görög labirintus modern változatai. Labirintus a labirintusban, tükrök a tükrökben, a valóság cserepekre hullik szét, szédítő bizonytalanságban folynak össze a dimenziók.

Az olvasó választása végső soron mégis egyszerű: vagy behelyezi magát a labirintusba, és vállalja a teljes és végleges relativizálódást – ehhez a döntéshez kell a nagyobb bátorság és a nagyobb alázat –, vagy frusztráltan elfordul, és végképp kiszorul az irodalom teréből.

A húr addig feszül, míg a főszereplő ki nem jelenti magáról, hogy ő maga az irodalom, az irodalom teljes és tökéletes emlékezete, és ettől a tényről nagyon szen-

▼

23 Enrique Vila-Matas. *El mal de Montano*. Barcelona, Anagrama, 2002. p. 133.

24 *Ibid.* p. 113.

25 *Ibid.* p. 65.

26 *Ibid.* p. 16.

ved.²⁷ Ezzel a főszereplő élő múzeummá válik, amelyben az irodalom túlélésének biztosítéka van elrejtve.²⁸

„Sorsom, hogy két lábon járó idézetgyűjtemény legyek.”²⁹

Szinte vallásos pillanathoz érkeztünk a regény profán szövegében, mert az élő irodalmi emlékezetté váló főhős szenvedése a biztosíték arra, hogy az irodalom ebben a mostoha, ponyvairodalomtól és tömegtermeléstől szennyezett világban életben maradjon.

Enrique Vila-Matas művészete áldozat és eukarisztia egyben, *literatosis*, ahogy Juan Carlos Onetti nevezte, ami Vila-Matas megfogalmazásában csupán egy írott hang, szerzőbetegség, kiadóbánat, Montano-betegség, azaz kétségbeesett kísérlet az irodalom megmentésére. Enrique Vila-Matas az irodalom betege és élő emlékezete, ő a nagy játékos, aki beavatja és ki is neveti az olvasót, átnéz a feje fölött, de le is hajol hozzá, akinek az irodalom nem szűnő szorongás és szintiszta élvezet, amibe bele lehet halni, és ami nélkül nem érdemes élni.

▼

27 Ibid. 189.

28 Meg kell jegyeznünk, hogy a múzeummá válás ténye sem egyedülálló az irodalomban, elég, ha Macedonio Fernández: *Museo de la novela de la Eterna*-jára [1967; Az örök életű asszony regényének múzeuma], vagy Ricardo Piglia már idézett, *Az elűnt városban* szereplő, múzeumba zárt élő fordítógépre gondolunk, ami egyébként szintén egy asszony emlékezetéből gyártja a novellákat.

29 Enrique Vila-Matas. *El mal de Montano*. Barcelona, Anagrama, 2002. p. 17.

Jellem és sors

I

'59-ben egyik délelőtti lányommal sétálunk a Retiro parkban, és ahogy megyünk el a zenepavilon meg a régi, csempézett koripálya közötti szakaszon, ahol tizenöt-tizenhat évesen még én is korcsolyázni szoktam, hirtelen hangokat hallok a fák közül. Rögtön rájöttem, hogy csak a bábosok tudnak ilyen fejhangon beszélni.

Az én időmben elég nehéz lett volna találni egy közepesen felkészült fiatal apát, aki a gyerekeivel ne úgy bánt volna, mint egy ízig-vérig pedagógus. A lányom ekkor még nem volt három és fél éves, nem lehettek ismerősek neki azok a hangok, hisz sosem volt bábszínházban, sem semmilyen más színházi előadáson (és természetesen annak a pedagógus apának már a pusztán kérdés is sértő lett volna, hogy beengedte-e a televíziót a házába). Így aztán kislányom tudatlansága révén időt nyertem a tévovázásra: odavigyem, vagy ne vigyem?

És e helyütt fölösleges emlékeztetnem rá, hogy a nyilvános előadások pedagógiai, szociális, mi több, politikai helyénvalóságának vagy helytelenségének kérdése Nyugaton általában olyannyira morális kérdés, hogy egyenesen Platónig nyúlik vissza; aztán folytatódik a kereszténységben, elsőnek például Tertulianusnál, aki a cirkuszi előadásra összpontosítja figyelmét, vagyis arra, ami ma a sport, amit a Római Birodalomban tudatosan politikai inhibitorként és szociális domesztikálólként használtak, már ugyanolyan alattomos módon, ahogyan a modern állam a sportot támogatja és szubvencionálja; aztán közvetlenül utána Szent Ágostonnál, aki a fiktív darabokra helyezte a hangsúlyt, mert azok méltóbbak voltak az ő megrögzött morális intelligenciájához: „De mégis, miféle irgalomról beszélhetünk, lévén szó képzelt, színpadon játszódó dolgokról?”

Ez a fajta morális tradíció nem volt idegen tőlem, mert a férfiak változnak vagy szeretnének változni, ámde az intézmények, köztük a színpadi előadások is természetellenes módon maradnak ugyanolyanok. Egy pillanatra megálltunk a zenepavilon előtt. Nagyon jól tudjuk, hogy konkrét helyzetben az ember többnyire meginog a vallott doktrínájában, a kislányom is nagyon hálás tudott lenni minden újdonság láttán. Nem több mint tizenöt méterre álltunk az első geszte-

Rafael Sánchez Ferlosio (1927-2019) a spanyol irodalom egyik legnagyobb alakja. Legismertebb A Jarama című regénye (Patak Könyvek, 2019), melyért 1955-ben megkapta a Nadal-díjat, majd 1957-ben a kritikusok díját is. 2004-ben Cervantes-díjjal tüntették ki.

nyefasortól, amely mögül azok a hangok jöttek; én megfogtam a kislányom kezét, és így szóltam: „Gyere! Színházba megyünk!”

Az előadás természetesen már jó régóta ment – valami nevettetős darab –, de a kislányom az első pillanattól fogva bekapcsolódott, szemernyit sem csodálkozott, de még csak elbűvölve vagy lenyűgözve sem érezte magát, hanem egész lényében ott volt, már az első mondatnál is a világ legtermészetesebb módján nevetett, és engem azzal lepett meg leginkább, hogy egyáltalán semmit sem tartott fontosnak megkérdezni tőlem. Nekem kellett magamban föltenni a kérdést: „De vajon miféle előadást nézhet ez a csöpp lány?” Már megy, régen elkezdődött vagy jó ideje tart az előadás, ő csak nevet, jót szórakozik minden egyes lépésnél – vagy mondatnál –, amit önmagában is megálló blokknak lehet tekinteni, mindennemű értelmezhető, értelmet és irányultságot adó kontextus nélkül; önmagában álló teljes egységnek, ami nem egyelőre áll meg egy utána következő láncszemmel illeszkedik a kauzális láncolathoz. Éppenséggel azt a láncolati struktúrát és következményét nem hiányolta, ami nemcsak úgy vaktában van összerendezve, hanem egymással oksági kötelékben álló akciók alkotják, aminek van egy eleje és egy vége, és amit mi, felnőttek általánosságban „gondolatvezetés”-nek, konkrét esetben meg „cselekmény”-nek nevezünk. De a kislányom ezt az egészet egyáltalán nem érezte tökéletlennek vagy hiányosnak, épp ellenkezőleg, a jelentés, a pusztá kimondás önmagában is elég volt számára, függetlenül attól, hogy az értelemmezőn belül hová helyezhető.

Szándékosan azért választottam a *mező* szót, hogy a „mágneses mező” fogalmának metaforikus analógiájával élhessek.

Villafranca de los Barros városában, a jezsuita atyák által működtetett Szent József általános iskolának abban a helyiségében, amelynek ajtaján zománcozott táblán hirdette a felirat, hogy „Fizikaterem”, a nebulók maguk is megfigyelhették, hogy a mágnes hatására még papírlapon keresztül is úgy égnék mered a vasforgács, mint borbélynál a frissen megnyírt újonc haja szála a seregben. A mágneses mező hatása mindig ugyanaz: „orientál”, vagyis azonos irányba rendez. Hasonlóképpen a nyelvi kontextualitás „jelentésmező”-je is megragadja és azonos értelmezési irányba tereli a jelentéseket; ez az orientáció egyöntetű és jól determinált, immár nem vasforgácsok, hanem a jelentésmező működésének köszönhetően jelentések alkotják, és ebből áll össze azután, amit mi „gondolatvezetésnek” vagy „cselekmény”-nek nevezünk.

Szóval teljességgel hiányzott a gondolatvezetés, a cselekmény, ámde enélkül is volt ott a kislányom számára *valami más*, valami egész, ami a maga teljességében kulminált, és épp hogy így, az értelmezési irányától megfosztottan tudta befogadni. Egy régebbi szövegemben utaltam rá, milyen kártékonyan hat, hogyha erőszakkal próbálnak valaminek értelmezési irányt szabni. A következőt mondtam: „Mikor már egyetlen olyan tetszőleges adatod, egyetlen olyan mellékszálad sincsen, ami nem a motiváló és motivált szövegre háramlana vissza, nincs egyetlen

olyan körülményed sem, ami ne a maga szigorú kauzális determináltságával hatna, akkor a ténszerűség és az értelmezési irány közt megfordul a viszony, ennek pedig az lesz a hatása, hogy előbbi, melynek éppen hogy a kifejtendő elem szerepét kellene betölteni, deformálódik, illuzórikussá, önmaga magyarázatának pusztá szenzoriális mankójává válik: a *mi?* már nem egyéb, mint a *miért?* kísértete vagy zöngéje.” Az volt az elképzelésem, hogy az értelmezési irány kioltja a dolgok esetlegességét, megfosztja őket ténszerűségüktől, és pusztá adatokká degradálja őket.

Arisztotelész a Poétikában legalább olyan egyszerű, mint amennyire meghatározó szempontot kínál annak meghatározására, amit mi itt most „gondolatvezetés”-nek vagy „cselekmény”-nek nevezünk. Az elbeszélésről általában mint eseménysorozatról szólva azt mondja: „Nagy különbség ugyanis, hogy valamilyen esemény valaminek a következtében, vagy egyszerűen valami után történik” (*διαφέρει γὰρ πολὺ τὸ γίνεσθαι τὰδε διὰ τὰδε ἢ μετὰ τὰδε*). Csupán az első esetben beszélhetünk „cselekmény”-ről, „gondolatmenet”-ről, vagyis egy jelentésmező által orientált összekapcsolódásról, melyben az események kauzálisan vannak egybeszóve, melyben két, egymást követő esemény között „konzekvens” nexus közvetít (abban a szokványos értelemben, ahogyan a moralista politikus használja, amikor azt mondja, hogy „következetesnek kell lenni”), vagy még százféle egyéb módon, vagyis ahogyan próbálnánk elmondani, bár a túlzott precizitás sem tanácsos, hiszen maga az anyag is megkívánja, hogy az alkalmazások oksági spektruma olyan széles és változatos maradjon, mint amilyenek az emberek tulajdon önreprezentációi. Arisztotelész megjegyzi, hogy a Történetben (História) nem létezik *következetesség* – hogy az imént választott szót használjam rá; vagyis nem szükségszerű, és főleg nem a priori a megléte; ellenben ha a költő által kitalált történetben előfordul, akkor azt a költő szándékosan és tudatosan építette fel.

A *következetes* elbeszélés ismérve alapján, melyben a dolgok *διὰ τὰδε*, valaminek a következtében történnek, a költészetet „nemesebbnek és filozofikusabbnak” tekintette, mint a Történetet – ahol a partikulárishoz és az esetlegeshez való szükségszerű kötődés csakis egymást követő *μετὰ τὰδε* formát enged –, noha ezen a ponton én személy szerint nem tudtam rájönni az összehasonlítás okára, hiszen csak olyat hasonlíthatunk össze, ahol van valamilyen egybeesés. Bárhogyan legyen is, a fikció iránti nagy megbecsülése gyakorlatilag a pedagógus hozzáállásában nyilvánul meg, ahogy felmagasztalja, hovatovább talán példaként is kínálja a tragédiát, amiért képes „katarzist”, megtisztulást előidézni. Én azért félve tekinteném kézenfekvőnek, hogy az Arisztotelész által a tragédiának tulajdonított megtisztító érték – lévén hogy a tragédia értelmezési irányultsággal, tiszta és világos *következménnyel* felruházott elbeszélés – a specifikusan a következmény felé irányított Történet vonatkozásában is megtisztulást hordoz magában, afféle lelki béke-, társadalmi egyensúly-helyreállítás érdekében, szemben a partikuláris és az esetleges nyugtalanító bizonytalanságával és zavarosságával. Persze manapság nem kell hozzá

túlzottan maliciózusnak lenni, hogy az ember gyanús szemmel nézzen mindent, amit oly nagyon iparkodnak „pozitív hozzáállás”-nak nevezni, meg ahol oly nagyon megkövetelik az „értelmet”, az „értelmezési irányultság”-ot, a logikusan illeszkedő és következetes képeket, ami afféle esztétikai nyugtatóként, „fájdalomesillapító”-ként szolgál a lármás, örjítő, harsány, féktelen és érthetetlen zajjal teli gonosz világ ellen. Így aztán talán Arisztotelész, az orvos szülők gyermeke is csupán olyan formában írta föl receptre a racionalitás gyógyszerét, hogy az pusztá placebóként szolgált a teljes oktalanságával mindegyre diadalmaskodó világgal szemben. Ezt az arisztotelészi doktrínát követik azok a szerzők, akik állítják, hogy a fikció jobban fölfedi az események természetét, mint a krónika, a napi híradás. Sőt még az ideológus politikus is, aki azt mondja, „következetesnek kell lenni”, talán egy esztétikai csavarral próbálja elintézni a dolgot, hogy ne kelljen visszariadnia valamilyen disznóság láttán. Az oly nagy becsben tartott, és gyakorta megkövetelt „következetesség” általában nem egyéb ideológiai hívságnál, amely az esztétikában keres magának legitimációs formát.

De Arisztotelész tudta, hol a helye a Történetnek (História), esze ágában sem volt elkövetni azt a merészséget, hogy cselekményszervezővé fokozza le, és ezzel egyszerre feláldozza a partikularitást meg a következetességet, ami, ird és mondd, egyenlő azzal, mintha megfosztaná minden elevenségtől. Akik módszeresen igényelték a racionalitást a Történetben, mert attól érthetőbb, azok természetesen erővel cselekményt dekódoltak benne, hiszen az események vagy cselekedetek kauzális, konzekvens összekapcsolása – merthogy a cselekmény maga is voltaképpen az – egy magyarázat karakterét vagy logikus aspektusát hordozza.

Az egyetemes Történet (História) két megalkotója, Polübiosz, majd kétezres esztendővel később Hegel is azok között volt, akik kitalálták és terjesztették ezt a módszert, a cselekményesség egyeduralmát – amit mindkettejüknél megfigyelhetünk, bár, miként az eleve feltételezhető, óriási különbséggel; az arkádiai Polübiosznál sokkal közvetlenebb módon, már-már az ártatlanságig egyszerű formában találkozhatunk vele: „Munkánkat pedig az a sajátos vonás jellemzi, ami valójában az általunk tárgyalt történelmi korszak csodálatosnak nevezhető jellegzetessége, hogy mivel a végzet ereje a világon lezajló valamennyi eseményt egy irányban s azonos végkifejlet felé terelte, a történetíró is azt tarthatja legfőbb feladatának, hogy az olvasó előtt mintegy egységes nézőpont alapján tárja fel a végzetnek ezt a minden eseményt valamely egységes végcél felé irányító működését.”

Ilyen értelemben a polübioszi diskurzus bátor és meggyőződéses töltete oly mértékig az események összefűzésére összpontosul, hogy végül maguknak az eseményeknek az arculata, fiziognómiája, ahogy a megszakítás nélküli egymásutániság kebelében a helyükre igazodnak, szinte az összefűzés tartópillérének funkcionális szerepére redukálódik. Bár ha igazságosak akarunk lenni, az elbeszélés

folyamán ez nem is annyira feltűnően érzékelhető, mert Polübiosz jó történetíró, és rosszul tudná tartani a hangot abban, ami inkább az ő deklarált történelemfelfogása és exozíciós programja, amit több ízben is megfogalmaz, de szerencsére követ – feltételezvé, hogy egyáltalán követhető. Mindent egybevetve, általános elgondolása időnként ki-kiütözik, mint például a naupaktoszi békekötés leírásánál, ahol a történetíró a szó szerinti idézés eszközehez folyamodik, idézi az aitóliai Agelaosz beszédét, és ahogy leírja, virtuálisan magáénak is vallja, egy mesteri csavart eszközöl az összefűzés hierachiájában, hogy ilyen nyakatekerten fogalmazzunk, majd visszakapja az elsőbbséget az, ami nála az egyetemes Történet irányítójává és tartópillérévé lesz. Az említett naupaktoszi békekötés minden görögök számára égetően szükséges volt, egymás között is, meg a makedónokkal is – Polübiosz szerint a 140. Olümpiász harmadik évében (Kr. e. 217-ben volt) –, résztvevői tehát az aitóliaiak, az akhájok és V. Philipposz makedón király előtt állva Agelaosz figyelmezteti őket, hogy jobban teszik, ha felhagynak „az örökös háborúskodással, fegyverszünetekkel és mindazokkal a gyermeki játszadozás szintjén álló dolgokkal, amelyek minket már annyira tönkretettek”, és tekintetüket inkább „a most nyugaton dúló vihar” felé irányítják, mert amint már mondta, mindegy, hogy a rómaiak győzik-e le a karthágóiakat, vagy emezek diadalmaszkodnak a rómaiak fölött, hiszen a valódi fenyegetés mindkét esetben onnan jöhet. És Polübiosz megjegyzése ehhez a következő: „Ez volt tehát az első időpont és az első megfontolásra méltó alkalom, amelyre azt mondhatjuk, hogy a görög, a római és Afrika eseményei szinte egységes történelemmé fonódtak össze. Mert ettől az időponttól kezdve sem Philipposz, sem Hellasz más vezetői, amikor béke vagy háború ügyében határoztak, sohasem csak Hellasz helyzetét vették figyelembe, hanem szemüket valamennyien a földkerekség egyetlen pontjára, Rómára szegezték. És csakhamar ugyanígy alakult a helyzet a szigetek és Ázsia lakóinál is. Mert azok, akik Philipposzal kerültek ellentétbe és azok, akik Attalossal kezdtek háborút, ezután már nem Antiokhoszra és Ptolemaioszra, vagyis nem keletre és délre figyeltek, hanem ettől kezdve tekintetüket mind nyugatra irányították.”

Polübiosz általános koncepciója nagyon tisztán kiérezhető, itt makacsul ragaszkodik hozzá, és maguk a tények, események is nyilvánvaló módon igazolják, ha ez nem is szándékolt, hiszen nem tudhatjuk, hogy a naupaktoszi békekötést milyen mértékig a paradigma alapján és az elmélet keretében dolgozta fel – ha mégoly kiszámíthatatlan tudatalatti pillantással tette is. A naupaktoszi békekötés jelentősége – középpontjában Agelaosz beszédével – abban áll majd, hogy komoly fordulópontot jelent, ahol az összefűzések, a konzekvens kapcsolódások találkozása a lehető legegyszerűbben, szemlátomást minden erőlködés nélkül, a szerteágazó partikuláris történetek sokféleségéből és összetettségéből kiindulva végül az értelem egyedüli hordozójának és képviselőjének mondható egyetemes Történetben mutatkozik meg és teljeseedik ki. Mikor az egyetemes Történet álta-

lános és felsőbbrendű összefűzése helyettesíti a partikularitások eseményeinek belső, és ezek egymással való összekapcsolódását, mikor erővel fűzik össze, és egyre nagyobb sodrással áramoltatják a puszta eseményeket, melyek partikularitásukban és esetlegességükben homályosak, fokozatosan veszítenek ellenállásukból és anyagsűrűségükből, mivel az értelem, az értelmezési irányultság vezetői és átvivői, transzmitteri funkciója járja át és üresíti ki őket. A hullámok ránézésre mozgásban lévő víztömegek, de a tenger egésze maga egyetlen mozdulatlan tömeg, melyet az állandó mozgás átvitele, transzmissziója jár át. Ez a mozgás az értelem, az értelmezési irányultság.

Kiléptünk a Retiro park kapuján, a kislányom újabb jelét adta, hogy mennyire nem számít a cselekmény, a gondolatvezetés hiánya: teljesen odavolt az egyik szereplőtől, annak egy mondatát ismételte, de különös hibával: „Többet ne üsd a fejemet, mert az nekem nagyon fájós”; a szereplő azt mondta, hogy „fájdalmas”, de ő olyan morfémával helyettesítette, amit ismer. A mondat önmagában tetszett neki, noha az teljesen kívül esett a cselekményvezetési funkcióján, és nemcsak azért, mert önmagában, „kontextuson kívül” ismételte, hanem mert a szereplő panaszos (vagy talán inkább „panaszkodós”-t kellene mondanom?) hangját is utánozta.

Megértettem, hogy a mondat önmagában is megáll mint manifesztáló tényező. Igen, maga a szó volt *manifesztáció*. Hihetetlen, de csak aznap délelőtt világosodott meg előttem, hogy a puszta manifesztáció a nyelv önálló, független, önfenntartó funkciója, és hogy abban a nevetető vásári komédiában a cselekmény puszta pretextuális mankó, hogy a szereplőknek legyen oka megmutatni magukat.

Erről azonnal a képregényalakok jutottak eszembe: két, akkor viszonylag jól ismert szereplő, Carpanta és Doña Urraca, megjelenésükben elevenen élnek az ember emlékezetében, de ugyan ki emlékszik akár egyetlen cselekményre is? A cselekmény a kis történet volt, melyben a szereplőket hétről hétre helyzetbe hozták – mint amikor vegyelemzésnél különféle reagenseket adnak hozzá a vegyülethez, hogy kiderítsék valódi természetét –, hogy megmutathassák valódi természetüket vagy egyéni jellemvonásukat. A lényegi különbség abban áll, hogy míg a heurisztikus laboratóriumi elemzés – fölösleges is mondani – arról szól, hogy kiderítsenek valamely, addig még nem azonosított természetet, a folytatásos rajzfilmsorozatban az a megszokott, az az elvárás, annak tapsikolnak, hogy a szereplő a különféle helyzetekben vagy epizódokban újra meg újra önmagával azonosként mutatkozik meg, ezáltal megerősíti, korroborálja természetének vagy egyéni jellemvonásának állandóságát. A „manifeszt személyiségek” hívószavának példájára kezdtek előbukkanni a sűrűből a nevetető irodalmi alakok – a rajzfilmfigurák, a cirkuszi bohócok, Chaplin, a különféle olasz vagy francia, állandó néven szereplő bábfigurák, és természetesen Don Quijote meg Sancho Panza.

II

Csak évekkel később akadt a kezembe Walter Benjamin *Sors és jellem* című esszéje. Itt a szerző leelőször tisztán különválasztja a két fogalmat, és főleg a kettő összefüggését, ami vélhetőleg az Epheszoszi Homályos, Hérakleitosz egy háromszavas töredékének rossz értelmezéséből származik eredetileg. Fejtegetései végén idézi Nietzsche egy mondatát, amely számomra döntő fontosságú: „Az erős jellem számára ismeretlen a cselekvés sok lehetősége és számos iránya.” „Ez pedig azt jelenti – magyarázza Benjamin –, ha az embernek erős a jelleme, akkor a sorsa lényegében állandó; ami pedig azt jelenti, és ez a következtetés a sztoikusoktól származik, hogy nincsen sorsa.”

A folytatásos rajzfilmet „történetecskéknak” nevezzük, mintha ezzel is leminősíthetnénk vagy megfosztanánk őket cselekményt hordozó „történet” mivoltuktól. A történetecske nem egyéb, mint egy alkalmi cselekményecske, egyszeri használat után eldobható, vagyis csak katalizátorként szolgált a manifesztációhoz, ami pedig manifesztálódik, az a jellem.

Léteznek manifeszt vagy már inkább „karakter- vagy jellemszereplők”, akiknek jelleme teljes egészében a látható térben bontakozik ki. A legnagyobb géniusz Chaplin, akiből már túl sok is volt a némafilmjeivel. Az írásban azonban sosem elég a gesztusleírásból, és a szereplő kimondott szava, a teljes, a jelentést hordozó, a szellős megszólalás hordozza magában a jellem manifesztálódásának legösszetettebb, legemberibb ismérvét.

Így láthatták az olvasók is a Don Quijote első részében, amint azt a második rész elejének valamelyik fejezetében a bakkalaureus Sansón Carrasco állítja, mikor maga Don Quijote kérdésére, hogy a szerző ígér-e második részt, azt válaszolja, hogy van, aki nem várja, nem is óhajtáná, mások viszont, akik inkább jovialis, jupiteri természetűek, mint szaturnuszi módon komorak, azt mondják: „Hadd jöjjön csak még több donquijotés hőstett, rohamozzon csak Don Quijote, beszéljen Sancho Panza, és legyen, ami csak lehet, mert minékünk ebből sosem elég.” Sansón Carrasco a regényben beszél, de mi akkor is tudjuk, hogy Cervantes a regényen kívülről viszi be a hírt, és ezen a ponton nem tudom eléggé feldicsérni ennek az „és beszéljen Sancho Panza” fordulatnak az alapvető jelentőségét, mivel revelációértékű tanúságtétel arra nézve, hogy az első rész éles szemű olvasói milyen mértékben fölismerhették Sancho Panzában a manifeszt egyéniséget, vagyis a karakterszereplőt. Természetesen Don Quijote is az, ám annak van egy igen sajátos feltétele, amint azt alább majd látni fogjuk.

A színházban is, miként az elbeszélésben, a szóé az abszolút egyeduralkodó, irányító, akcióhordozó szerep. A tragédiában, a drámában nehéz olyan mondatot találni, amelynek ne volna szerepe, vagy ne töltsen be közvetítő funkciót az akcióban, vagy még inkább ne maga a mondat volna direkt akció; a szereplő

egy-egy megnyilvánulása pedig nem a jelleméből fakadó manifesztáció, hanem érzelmeinek kifejezése az adott szituációban. A jellem manifesztálódása a maga teljességében – ez egyet jelent azzal, hogy „a maga ötletszerűségében” – a komédia jeles kiváltsága. A dráma görög szó éppenséggel cselekvést jelent, és az is, maga az értelemmel bíró akció, a szándékok és törekvések projekciója, a cél elérésére irányuló racionális munkák alkotják a szilárd értelemben a „cselekmény”-t, következésképpen tehát nem is a jellem, hanem a sors rendjébe sorolható.

III

„Testvér, ez a nap nem olyan nap, aki fölött az éhség ül törvényt, hála a gazdag Camachónak. Szálljatok le, nézzetek körül, akad-e itt valahol egy merőkanál, és fölözzétek le egy-két tyúknak a saftját, váljék egészségetekre!” Ezt a választ kapja Sancho Panza Camacho egyik szakácsától, amikor a hatalmas, szabadtéri tűzhelyen fortyogó üstökhöz közeledvén meglátja ott azt a nagy bőséget, *tutta quella grazia di Dio* – ahogy az olasz mondaná, mi szem-szájnak ingere, mondaná ugyanerre a magyar –, aztán elővesz egy darab száraz kenyeret, és „udvariasságból és az éhség diktálta megfontolásból”, ahogy szó szerint áll a szövegben, kéri a szakácsot, hadd mártogasson vele az egyik fazékból. Mellesleg Cervantes nagy előszeretettel alkalmazza a *Don Quijote* prózájában az „aki fölött az éhség ül törvényt” fordulatot, és ez az „aki” neki általános mankó a vonatkozó névmások teljes családfájához, amelyik csak „a”-val kezdődik, itt viszont most az egész regény csúcspontján, a delelőjén vagyunk.

Szerzőnk prózája itt sokkal manifesztább, mint máshol, a téma természetét tekintve is telitalálat; Cervantes erősen hegyezi fülét az elképzelt előadáson, engedékenyen hagyja, hogy a mulatság és a bőség atmoszférája ösztökélje és vezesse; meg is találja az odaillő szavakat a manírhoz, a gesztushoz, a világitáshoz, amelyben a karakter rendje szerint színre lépnek, vagy sejtjük, hogy színre kellene lépni a dolgoknak a javak birodalmában, a mindent felemésztő időben, melyben „törvényt ülnének az éhség fölött”: „nézzetek körül, akad-e itt valahol egy merőkanál, és fölözzétek le egy-két tyúknak a saftját, váljék egészségetekre!” Így, egyszerűen odavetve, magára hagyva, a tűzhelyek és üstök kusza erdejében valahol lennie kell egy merőkanálnak, még csak nem is „a merőkanál”-nak, mert csak arról van elképzelésünk, hogy volt vagy lennie kell valahol, vagy valószínűleg akad majd valahol. A dolgok így lógnak a levegőben, egyik a másiktól függetlenül, szerteszéjjel hevernek, senki nem vonta ellenőrzése alá őket. Ugyanez érvényes az „egy-két tyúk”-ra is, hiszen két tyúk az annyi, mint egy tyúk, egy tyúk meg mint kettő; a javak nem megszámlálha-

tók; ha számokat használunk, egy vagy két tyúk, akkor is csak azért, mert nem összefüggő egységben vannak, ámde az egykedvűségben, ebben a lazaságban, hogy „egy-két” tyúk, virtuálisan maga a szám is érvényét veszti, „tyúk”-ok folytonosságát vezeti be, kicsit a „folytonos tigris” módjára, amelyet Jorge Luis Borges zsenialitásának köszönhetünk.

Az „éhség ül törvényt” formulában, a javak megszerzésének idejében, a sors rendszerében bürokratikus rend uralkodik, „minden dolognak megvan a maga helye, és minden dolog a maga helyére kerül”, és túrhetetlen, hogy egy merőkanál ne ott legyen, ahol lennie kell. A tyúkok a maguk részéről számon vannak tartva, számszerűsítve, ellenőrizve vannak, és nemcsak azért, mert hátha kitör valami tyúkvész, és túl kevés lesz majd, aztán be kell osztani őket, hanem azért is, mert hátha jön majd egy bő esztendő, és a tyúkok száma a kelleténél nagyobbra nő, le kell majd vágni a fölösleget, föl kell áldozni – manapság használatos kifejezéssel élve – a „vagyongyarapítás” oltárán. Év elején valaki megkérdezte egy újságban, hogyan lehetséges, hogy a világon napról napra nagyobb „vagyongyarapítás” figyelhető meg, és ezzel párhuzamosan mégsem csökken jelentős mértékben az éhezés azokban az országokban, amelyekben éhezéstől szenvednek. Csakhogy az a helyzet, feloldhatatlan ellentét feszül a „vagyongyarapítás” és a létszükségletek kielégítése között, vagyis az értékek és a javak között. Nagyon jó bizonyíték erre, hogy a fölösleget megsemmisítik. Az én időmben arról lehetett hallani, hogy bizonyos mennyiségű kávé vagy narancsot a tengerbe borítottak. Tegyük föl, a fölösleg az össztermés 25 százaléka; akkor tehát az érzékeltetés kedvéért mondjuk, hogy az a megsemmisítendő 25 százalék a javak részét képezte; ha megtartották volna, akkor a szóban forgó árucikk előállítására csődöt jelentett volna, semmilyen vagyongyarapodás nem képződött volna. A 75 százalék, amit nem öntöttek ki, amit most egyezményesen az érték körébe sorolunk, a fölösleg, vagyis a javak megsemmisítésének köszönhetően menekült meg.

Mikor Camacho lakodalmát ülték, épp fegyverszünet volt a flamandok és a spanyolok között; Cervantes nem érte meg annak a háborúnak az újrakezdését, melynek köszönhetően a spanyolok körében elterjedt a mondás, hogy „Italia a szerencsém, India a balszerencsém, Flandria a temetőm”, és IV. Fülöp gyászos udvarát sem ismerhette, amelyben Velázquez mesteri módon elfoglalta a karaktervitéz szerepét. Íme az arcképcsarnoka: *Coria bolondja*, *A vallecasi fiú*, *Az unokafivér*, *Valladolidi Pablillo* és a többiek, még asszony is, Mari Bárbola, aki az infánsnőnek teszi a szépet a *Las meninas* vagy *IV. Fülöp családja* című képen. Szereplői mozdulatlanok a képen és a Történetben; még a kor, amelyet képviselnek, még az sem az éveik számának, hanem a külső megjelenésüknek állandó vonása. Ott vannak a palotában, semmi egyéb szerepük nincsen, a királyt is csupán a jelenlétükkel szolgálják; tegnap, holnap, történet nélkül. Ha egyáltalán létezik olyan, a sorskarakternek mondható Olivares gróf-herceg portréjának háttéréül szolgáló viharos, kékeslila égbolthoz képest a mi

szereplőink képének hátterei semlegesek, közeliak, egyáltalán nincsen horizontjuk. A mélabús királynak tett szolgálatuk abban áll, hogy csillapítsák, elvonják, elűzzék, messzire kergessék a sors vad északnyugati szelét, amely a Guadarrama-hegységen túlról fenyeget. Mert a sors, a Történelem nagyurának sólyommadara, már hozza is, Richelieu szilárdan tartja bőrkesztyűjében a csuklóján.

IV

Ebbe a velázquezi fénybe, ebbe a lagymatag, tompa, nyomott atmoszférába, melyben a palotaszolgák mintha igyekeznének elfojtani lépteik zaját, mert a király fülében csikorgó hang lehet, egyesek a művészettörténészek által dekadenciának nevezett irányzat fényét vélték belelátni. Az úgynevezett '98-as nemzedék egyes szerzői egyáltalán nem kedvelték ezt az időszakot, mert a „mélyrepülés állapotá”-nak tekintették. Antonio Machado például elutasítását ezzel az elmarasztaló, még ma is használatos kifejezéssel örökítette meg: „e térzenés, csörgődobos Spanyolhon”. A versben egyebek között ez áll: „E hitvány honnak, mely ásít s imát mond, / s kártyát cinkel, botránnyt les búban ázva, / a hitvány hon, amely egyáltalán ha / fejt használja, öklel és imát mond”. Alább ugyanebben a versben a korrekció, amit kínál, egyfajta „történelmi öntudatra ébredés”, így hangzik: „De új Spanyolhon éled, / spanyol hazája vésőnek s pörölynek, / örök ifjúként támad, bárha érett, / s a fajta dús múltjából már kitörhet; / Spanyolország, mely megváltó s kegyetlen, / a pirkadó Spanyolhon: / népe fejszét suhint, bosszúra serken, / hogy földjén eszme és düh összeforrjon.” José Ortega y Gasset együttérzőbb pillantással szemléli a történelmi mélyrepülés állapotában leledző nemzetét: „Szegény az élet, mely híján van hajlékony rugóknak, hogy készen állhasson kísérletre és ugrásra! Szomorú az élet, ha tétlenül futni hagyja a pillanatot, és nem követeli meg, hogy kardként villogva jöjjenek felé az órák!” – mondja az *El origen deportivo del Estado* (‘Az Állam sportbéli eredete’) című esszéjében. És ugyanez a gondolat köszön vissza a *Gerinctelen Spanyolország* címűben is, amikor azt mondja: „de vajon miért? Mi végre? Milyen eszméket tűz lelkesítő zászlajára? Hogy együtt éljenek? Hogy üldögdéljenek a tűz körül, szorosan egymás mellé húzódva, mint télen a dűnnyögő vénasszonyok?”

De legnyilvánvalóbban a *Hegel és Amerika* című esszéjében mutatkozik meg a sorsszerűség iránt való hajlandósága: „Filozófiája birodalmi, császári, dzsingiszkános. Ezért történt azután, hogy végül diktatórikusan, *politikailag* uralta a porosz államot az egyetemi katedrájáról”; kicsit lejjebb pedig úgy írja le Hegel szellemiségét, mint aki „nagy tömegek szervezője, és ágyútöltelékek kemény”, majd négy oldallal arrább ezt mondja róla: „Fáraói gondolkodás, nézi a hangyamód sürgölődő dolgozókat, ahogy építik neki a piramist”.

Éppenséggel Hegelre támaszkodva szolgálhatunk közvetlenül elérhető példával bármilyen, a jellem és a sors rendjére és parancsára vonatkozó tapasztalatra: Hegel *Előadások a világtörténet filozófiájáról* „A történelmet szemlélhetjük a boldogság szempontjából, de a történelem nem a boldogság talaja. A boldogság korszakai üres lapok benne. Van ugyan elégedettség a világtörténetben, de az nem az, amit boldogságnak nevezünk: mert az olyan célok kielégítése, amelyek felette állnak a különös érdekeknek. Az olyan célokat, amelyek jelentősek a világtörténetben, elvont akarással, energiával kell megrögzíteni. A világtörténet szempontjából fontos egyének, akik ilyen nagy célokat követtek, elégedettek lehettek ugyan, de boldogok lenni nem akartak.”

Hegelnél ez a kettősség egyáltalán nem intézhető el annyival, hogy holmi apróság, „részletkérdés” csupán, hiszen ez egy homlokegyenest eltérő terminológiai dualitás, mely az én jelen teológiáim forgástengelyét alkotja. Annyi bizonyos, hogy – legalábbis a mai spanyolban – a boldogság (*felicidad*) és az elégedettség (*satisfacción*) egymás szinonimájaként használatos. Különösen a boldogság szó használata nélküli gyakran a szándék vagy cél elérésével járó lelkiállapotokat, az én önmege erősítését, végső soron azt, aminek elérével egy angol anyanyelvű egyén diadalmasan fölkiáltana, hogy *I did it!*, például egy sportbajnokságon elért győzelem esetén, mert hát nem vagyunk híján azoknak, akik ilyenkor ezt a győzelmet „életük legboldogabb napja”-ként élik meg. Erről nekem az jut eszembe, hogy vajon nem arról van-e itt szó, hogy ebben az individualista világban, melyet egyre inkább a „győztes és vesztes” paradigma ural, a boldogság helyét szép lassan megkaparintotta és el is foglalta az elégedettség, mint az egyetlen ismert emberi örömkifejeződés.

A gyönyörök *kertje* jobb oldali tábláját, a festészet e remekművét, Hieronymus Bosch triptichonjának azt a részét, amelyen az embert pokolra kárhoztatható dolgok sorakoznak, fölcímkézhetnénk „játékosztály” felirattal, ahogy a nagyáruházakban szokás: néhány apró gyermek- és felnőtt alak korcsolyaszerű, a maiakhoz hasonló, pengés talpú cipőben boldogan korcsolyázik a befagyott tavacsán. Ez a bűnös tevékenység tényleg ismeretlen volt a korabeli Spanyolhonban, kétésgkívül nem volt hozzá kellően alacsony a hőmérséklet; kivéve azt az egy alkalmat, amikor azon a kemény télen flamand látogatók egy csoportjának eszébe nem jutott, hogy ilyesmivel szórakoztassák azt az embert, akinek volt olyan jó ízlése, hogy megvásárolja Bosch triptichonját: II. Fülöp királynak tartottak egy korcsolya-bemutatót San Lorenzo del Escorial egyik befagyott tavának jegén. Fölösleges lenne elmagyarázni, milyen tulajdonságokkal rendelkezik egy síkos felület, legyen az egy befagyott tó vagy egy hóborította lejtő; mindenesetre mindig előny, hogyha az ember megszabadul a gravitációtól, és mozgáskor vagy helyváltoztatáskor kisebb ellenállást kell leküzdenie, ráadásul nagyobb sebességgel is teheti, mint futáskor, és pontosan ez adja az ilyen síkló sportok élvezetének

alapját. Nagy előny, hovatovább előnyszerzésre való törekvés, amit melleleg jól ki is használnak, és a visszaélésig a maguk javára billentik a kölcsönösség elve, vagyis az „amit beleteszel, annyit nyersz” mérlegének nyelvét, úgyhogy egyáltalán nem lep meg, hogy az irgalmas Bosch a korcsolyázást is azok közé a dolgok közé festette, amelyek pokolra juttatják az embert. A korcsolyázó egy-magában, önmagáért való tevékenységként űzi gyakorlatát, bár kétségtelen, hogy öröme annál nagyobb lesz, minél nagyobb az előnye, vagyis a játékba fektetett izomerő és az elért kinetikus hatás közötti különbség. (Melleleg megjegyzem, azért igencsak meghökkentő, ahogyan ugyanazok, akik erénynek tulajdonítva egekig magasztalják és fennen dicsőítik a munkát, az erőfeszítést, az áldozatot, állandóan a „termelékenység” növelését hirdetik, ami végső soron annyit jelent, hogy minden erőfeszítés-egységénél növeljük a hozamot.) A korcsolyázás élvezete előnyszerzésre összpontosít: abban áll, hogy az ingyen megszerzett testi súlytalanságérzet révén kis befektetéssel sokat érjünk el; ugyanúgy ingyen van, mint az adottság, mint a tehetség. Aki korcsolyázik, az úgy jön-megy, ahogy akar, olyan sebességgel, ahogy akar, de mindenekelőtt úgy, hogy közben nem megy sehova, és a gyakorlata minden pillanatát élvezzi.

A játékról szóló immár klasszikus remekművében, a *Homo ludens*ben Huizinga ott téved, hogy miután a „játék” és a „komolyság” szembeállítását tekintette kiindulópontnak – ez a kontrapozíció a Huizinga-mű keletkezési idejében nyilván nem volt annyira kétséges és megkérdőjelezhető, mint az iraki háború idején –, nem jött rá, milyen határig; aztán amikor az *agón*, vagyis a versenyjáték fogalmát bevezeti, már egy sokkal élesebb, döntőbb kontrapozíciót állít föl, mint a játék és a komolyság: a versenyjáték és nem versenyjáték, vagyis Huizinga görög terminusával *agonális* és nem *anagonális* játék.

Érzem én, hogy tiszteletlenségnek tűnhet, hogy ilyen hányaveti módon beszélek a *Homo ludens*ről, erről a kivételes módon dokumentált, okos műről. Huizinga a játékról szólva azt is előrebocsátja, hogy szabályoknak van alárendelve. Való igaz, minden táblajáték esetében elkerülhetetlen, hogy szabályok szerint játsszák, mivel nem egy téridő kontinuumban, hanem diszkontinuális térben, topológiai viszonyok között zajlik: ez a gyalog a c4-en vagy a c5-ön áll? Csak a testi játékokban fordulhat elő az „anómia”, vagyis hogy nincsenek játékszabályok, amint azt már a korcsolyázóknál is láthattuk. Mindazonáltal Huizinga az ugrókötelezést is a játékok közé sorolja, de nem hívja föl a figyelmet rá, hogy mivel a kislányok nem versenyeznek egymással, nincsenek is szabályai; ennek az sem mond ellent, hogy az ugrókötelezés is, miként a korcsolyázás, bizonyos fokú ügyességet kíván, hiszen az ügyesség nem szabály, hanem technika. Nagyon fontos különbséget tenni: a kalligráfia technika, az ortográfia szabály.

Így aztán az „agonális” és az „anagonális” játékok mellett ott találhatjuk a nem kevésbé releváns „nómikus” (szabály szerinti) és „anómikus” (szabály nélküli)

játékokat. Anómikusok csak a testiek lehetnek, mivel azok nem a téridő-kontinumban zajlanak. Agonális és anómikus játék nem létezik, hacsak nem tekintjük játéknak az ádáz, vad, halálos kimenetelű harcot is. Vannak viszont anagonális és nómikus játékok, melyek közül főleg a táncot emelném ki; vannak szabályai, ráadásul nem is akármennyire szigorúak, de minden elmondható róla, csak az nem, hogy versenyjáték. A táncról a maga deritualizált, demisztifikált formájában beszélünk; ideális megjelenési formája a néptánc lehetne, melyet nagy létszámú, egyes nemi összetételű csoportban járnak: azonos számban nők és férfiak, a nemi különbséget sem rejtve, sőt a viseletben kimondottan hangsúlyozva, de a közös játék szempontjából mellékes módon és azzal összeegyeztetve. A tánc szabályai nem vizsály elsimítására szolgálnak, hanem egyetértést hirdetnek; a közös tereken fenntartják az összhangot és a ritmust, szellemiségük az egyetértés eszménye, a szociális és interszexuális barátság. Nem kimondottan jelent testi élvezetet, de olyan erőfeszítést sem kíván, hogy ne lehetne élvezni és örömet lelteni benne. Vannak szabályai, de nincs értelmezési iránya, önmagán túlmutató jelentősége, és teljességgel idegen tőle az áldozathozatal.

Roppantul sajnálatos, ám a tapasztalat most azt követeli, hogy a Bosch tavacsakáján korcsolyázó két „agonális” és „nómikus” alakhoz odaküldjük az *agón* ördögét, hogy súgja a fülükbe, „lássuk, ki lesz a gyorsabb”. Manapság, amikor a „győzni vagy veszíteni” gyakorlatilag a humán szubjektum valamennyi önreprezentációjának és valamennyi céljának kizárólagos paradigmájává lépett elő, amint az nyelvileg is igazolható, hiszen a legkülönfélébb társadalmi vagy politikai megnyilvánulásban igen gyakran használják a *kihívás*, a *challenge* szót, igencsak valószínű, hogy a mi két korcsolyázónk is nagy lelkesen engedni fog a kísértésnek.

Most már elégedettek, már van nekik „miért harcolni”. Ezzel el is érkeztünk az „agonális” sportok, az értelemmel és értelmezési irányultsággal és tárggyal rendelkező sport területére, következésképpen ott vagyunk a sors rendjénél. A terepen az előny szerzése és az előny teljes kihasználása a legfontosabb, lévén hogy ezúttal viszont a játékos a saját testét veti alá az elvárásnak és erőszaknak, hogy teljesítőképességének maximális határáig növelje az izomerejét; bizonyos versenyjátékokban nem túlzás azt állítani, hogy a sportoló ostorral ösztökéli a testét, mintha saját maga versenylova volna.

Igen, most Hegelt utánozva mondhatjuk, amikor „az egyetemes Történet” oltárán hozott végtelen áldozatokat tárgyalva fölteszi a kérdést, hogy „Kinek? Minek?”, mi is megkérdezhetjük ugyanezt a huszonkét fiútól, akik minden vasárnap agyonhajszolják magukat a futball áldozati oltárán, és a válasz annyira nyilvánvaló, annyira köztudott, hogy fölösleges is mondani: „Ugyan minek?, Hogy győzzünk!, Hogy elsők legyünk, a legjobbak!” Ám ezt csupán a tehetetlenség mondatja, hiszen nagyon is jól tudjuk, milyen a világ; ha azonban tüzeteseb-

ben megvizsgáljuk a dolgot, akkor már nem is annyira egyértelmű, sőt inkább rejtélyes lesz a válasz. És még rejtélyesebbnek kellene lennie annak, aki becsüli és dicséri, aki bátran odateszi magát az erőfeszítést igénylő vállalkozásban, és neki még nagyobb elismerés jár, mert nála teljességgel hiányzik a haszonelv; az erőfeszítés és az áldozat nála csupán válasz az *I did it!* szolipszista, narcisztikus, autisztikus mámor önkívületére, az egyén önigazolásának egocentrikus tombolása, melyben ott van az „áldozatkészség”, a „jobbítási szándék” és a „kiválóságra törekvés” szájalmas iskolás zsargonja.

Az agonális sportban a pillanatok, az órák már nem önmagukhoz tartoznak, mert értelmi vektorba préselték őket; pattanásig feszített idő ez, mint a kihúzott gumi, melyben minden pillanat annyival van kívül önmagán, amennyivel az utána következőnek a függvénye, ugyanúgy, ahogyan az előtte lévőnek is függvénye. Egy boldog élet nem kérdez értelmet, értelmezési irányt, mert önmaga céljának érzi magát, nem függvénye semminek; és ez annyit jelent, hogy nincsen értelmezési iránya. És ezzel pontosan összecseng, amit Hegel úgy fejez ki, hogy a boldog idők a Történelem számára üres lapok. Feltételezvé, hogy Hegel számára – Arisztotelésszel szöges ellentétben – a „történelem” az a történés, ami zsurnaliszta kifejezéssel élve „tobzódik a jelentésben”, ami harctéren kitűzött, hajtott és megvívott, megvalósult vagy meghíúsult célok jól összefűzött, következetes tárgyi sorozata, nemigen férhet bele a boldogság, aminek nincs értelmezési irányultsága, így nehezen tudna egyetlen sort is leírni. A boldogságnak nincs semmilyen lehetséges történeti tartalma, mert szó szerint nincsen „semmi mondanivalója”. Kivéve ma, amikor úgy látszik, a „történetiség” stigmája olyan mélyen és mérgezőn bevette magát a hétköznapi életünkbe, hogy az embernek szinte minden dolgát és tettét uralja.

V

A „sors” fogalmának riasztóan kezdetleges és kísérteties racionalitása nem teszi lehetővé, hogy nyíltan „irracionalitás”-nak kiáltsuk ki, sem azt, hogy „ellentmondásai”-t kiemelve hiteltelenné tegyünk, mert észérv számára idegen, mitikus felfogásokból származik. Ellenben az egyik legragyogóbb és legrettenetesebb spanyol közmondás valamivel közelebb visz bennünket a „sors” meghatározhatatlan fogalmához; szó szerint így hangzik: „A csikót, amelynek háborúba kell menni, nem eszi meg a farkas, és a kanca sem vetéli el.” Csupán látszólag boldog esetlegesség, szerencsés véletlen, hogy nem vetelte el az anyja, csak látszólag volt szerencséje, hogy megmenekült a lesben álló, álnok farkasoktól; valójában ez nem esetleges vagy véletlen tény volt, hanem oka volt, elodázhatatlan oka, mely a napok redői közt megbújva várt rá; és ez az ok – ami nem is tűnik oknak – az volt, hogy ágyúgolyóval az oldalában kell majd odavesznie a harcmezőn. Ilyen a sors romlott igéje, ilyen torz módon irraci-

onális, aki racionálissá akarja tenni az esetlegességet azzal, hogy értelmet, irányultságot, okot, érvet erőszakol rá. Mennyivel csodálatra érdemesebb a közmondásban rejlő félreérthetetlen gesztus, a kétségbeesett merészség, hogy nem tisztelettudón, nem beletörődéssel, hanem zsigereiből jövő mélységes felháborodással szembeszegül a sorssal, de úgy, hogy közben a hatalmát is elismeri. Úgy hangzik, mint egy éles szitok az értelmi viszonyok és irányultságok átka által leláncolt világ ellen, az idő ellen, amelyben semmi sem kerül el az értelmezési irányvétel átkát, de úgy, ahogyan azt a sors elrendelésének irányvonala megköveteli.

De a közmondás ereje a nyelv erejében, a cselekvő intellektus erejében rejlik, és ez még tovább finomítja a dolgot, hiszen lám, itt a két sorscsapás – a kanca vetélése és a farkasok lakomája –, amitől a csikó megmenekült, az élet sorscsapása, miközben a kényszerű háborúba menetel sorscsapása, amely majd a vesztét hozza a csikóra, az írd, és mondd, maga a Történelem sorscsapása. Ily módon aztán már a közmondás tartalmában is határozottan megmutatkozik az agresszió és a zsákmányolás természete – az értelem-ráerőltetésnek és a tárgy-ráerőszakolásnak köszönhetően –, amint azt a sors elrendelése megköveteli, ugyanis ez az agresszió és ez a zsákmányolás épp a szerencsétlenség konkrét képével van ábrázolva, amit a Történelem sötét árnya az életre vetít.

A közmondás csikójának egy ellenfigurája, talán kiegészítője lehet, amit Theodor W. Adorno a *Negative Dialektik* ('Negatív dialektika') című írásának egyik legszebb részében kínál. Így szól: „a halálosan sebesült *condottiere* Franz von Sickingen sorsáról szólva ezt mondta: »semmi sincsen ok nélkül«. A modern kor kezdetén járunk, korának erejével e két dolgot fejezi ki szavaival: a világesemények társadalmi lefolyásának szükségszerűsége, ami őt pusztulásra ítélte, és a szükség szerint zajló világesemények elvének negativitása. Abszolút összeegyeztethetetlen a boldogsággal meg az egésszel is. A kijelentés tapasztalattartalma nagyobb, mint az ok-okozati mondat közhelyes érvénytartalma. Mindabból, ami vele történik, az egyén tudatában földereng az egyetemes kölcsönös függés, az univerzális interdependencia. Látszólag elszigetelt sorsában az egész tükröződik vissza. Amit hajdanán mitológiai értelemben »sors«-nak neveztek, az így demitologizáltan nem kevésbé mitikus, mint a szekularizált »dolgok logikája«.”

Szemlátomást Franz von Sickingen volt a lutheri reformáció egyik legtisztességesebb és leglojálisabb zsoldosvezére. Ő volt az első, aki eberburgi kastélyában bevezette a lutheránus-evangélikus szertartást; kirobbantotta és vezette a kishemesség egyik mozgalmát – lovag lévén ő is közéjük tartozott –, mikor azt látta, hogy a fejedelmek elhatárolódnak a reformációtól. Magának Luthernek is védelmet kínált – valószínűleg mert ő meg mindeközben Luther morális tekintélyét szerette volna megszerezni magának támaszképpen –, Luther azonban bizonyos fokig Tertulianus ősrégi doktrínáját újraalkalmazván nem menekült el üldözői elől, visszautasította a lovag védelmi ajánlatát, ám ezzel őt is oltalom

nélkül hagyta. Von Sickingen magára maradt, nem tudott ellenállni a landstuhli kastélyát ostromló fegyveresekkel szemben – a nádor gróf, a hesseni tartománygróf és a trieri választófejedelem híveivel szemben; az ostromot követő napon, 1523. május 7-én belehalt sebesülésébe. Minden jel arra utal, hogy hitét gyakorló lutheránus és istenfélő ember volt. Visszatérve az Adorno által idézett mondatára, nehezen találhatnánk ehhez foghatót, amely a halálos ágyán elhangzott, annyira érzékletesen kifejeződik benne az isteni akaratra hagyatkozás és az engedelmesség, a legtisztább megadás a halállal szemben, amely – az általa választott és vallott hit elrendelése szerint – ráméretett. Miközben a közmondásbeli csikó egyszerre hangtalan és lármás tagadása is a sorsnak, a harag, ahogyan a farkas meg az anya egyértelműen párba illesztett alakjára terheli az *omina*, az ómenek árnyát, melyek az élet és a halál tagadását hordozzák magukban, von Sickingen haláltusája belenyugvást és elfogadást sugall.

A „semmi sincsen ok nélkül” pontosan azt az elvet, vagy ahogyan manapság az építészek fellengzősen mondanák, „modul”-t követi, amit a *διὰ τὰδε* konstrukció vonz maga után, ami Arisztotelész szerint nem igaz a történeti elbeszélésre, mert a História a partikularitáshoz és az esetlegességhez van béklyózva, ezzel szemben igaz viszont azokra nézve, akik ad hoc igazítottak rajta, mint Polübiosz, vagy aki itt most bennünket ezen a ponton érint, Hegelre. Ez pedig arra a következtetésre sarkall bennünket (és ez minden bizonytalansággal Adornónak sokkal jobban tetszene, mint nekem, hogy most meg kell fogalmaznom), nevezetesen hogy von Sickingen tudatának önreprezentációit bizony már kezdte magával ragadni az akkor még csak kezdeti stádiumában leledző egyetemes Történet vad északnyugati szele, mintha a „dolgok logikája” már tisztán kirajzolódva úton volna, hogy három évszázaddal előre igaznak kiáltsa ki az *Egyetemes történeti filozófia* Hegeljét.

Bizony igaz, hogy a mi vitéz zsoldosvezérünk már csak lovagi és hadfiúi mivolta okán sem lehetett kevesebb, mint a História gyermeke. Márpedig a történelem gyermeke többé-kevésbé mindig hajlamos elfogadni, tisztelni, átölelni, hovatovább szeretni is azt, amiben a saját sorsát véli fölismerni. De úgy látszik, von Sickingen, aktív emberként, saját kezdeményezésének alanyaként kivételes bátorságról tett tanúbizonyságot, és az olyan magaslatokba emelheti, ahol a „sors embere” paradigmáját képviselheti. Szereti a sorsát, ami osztályrészül kiméretik neki abban az új Történetben, amelynek az egyetemes kauzalitás sajátos elvét követve fegyveres kéz szabott saját megújult értelmet és irányt, ami pedig erőszakkal kikényszerített, jóváhagyott és szentesített csalás, vagyis hát annak előtte csalásnak számított. Kifogástalan és engedelmes lovag, szikrányi fenntartás sincs benne, kész elfogadni a hadi sérülések okozta halált, vagyis a sorshalált, miként az lovagi minőségében egyébiránt neki öröktől fogva dukált. A sorshalál, nem a véletlenszerű vagy esetleges halál, mint amilyen az élet gyermekeinek kijut, akik

saját mezeiken élnek és kóborolnak, idejüket pedig az értelem és a célirányosság keze vezérli.

A történelem nagy historiográfusai vagy filozófusai, különösen az egyetemes História megalapozói – Polübiosz és húsz évszázaddal később maga Hegel – virtuálisan ugyanarra a felismerésre jutottak, mint amit a csikós közmondás is fölismer, viszont van egy óriási különbség, mégpedig hogy távolról sem fájdalommal és haraggal, hanem megadó tisztelettel teszik, mi több, felfogásuk mód-szerét is erre alapozzák: behatoltak az esetlegesség felségterületére, alávetették a szükségszerűségnek, hogy értelmet, irányultságot, tárgykört, argumentumot adjanak a történelemnek, amitől az majd racionális és érthető lesz. Ilyképpen aztán Polübiosz a totalitás vektorát mint a történés teleologikus síkját az értelem, az irányultság, a tárgykör egyedüli és legfőbb hordozójává emelte. A „dzsingiszkáos” Hegel, aki Ortega szerint „ágyútölteléknek kemény”-nek bizonyult, a maga részéről felsőbbrendű közönnyel műveli, hovatovább magasról tesz az esetlegességre és a partikularitásra. Művében egy helyütt ezt mondja: „Isten uralja a világot, kormányzásának tartalma, tervének végrehajtása a világtörténelem. A filozófia ezt akarja megragadni; mert csak az a valóság, amiben ez a terv megvalósul, ami ennek nem felel meg, az alantas létezés. Ennek az isteni eszmének a tiszta fénye előtt, ami nem pusztá ideál, szertefoszlik a látszat, hogy a világ egy ostoba, örült történés volna.”

*It is a tale
told by an idiot
full of sounds and fury,
signifying nothing.*

VI

A korcsolyázók példáján keresztül a jellem elrendelése és a sors elrendelése közötti feloldhatatlan szembenállást igyekeztünk szemléltetni. Don Quijote pedig a jellem elrendelése és a sors elrendelése közti válaszüton áll, ami óhatatlanul konfliktusos helyzetet teremt. Don Quijote karakterszereplő, ez éppen olyan vitathatatlan tény, mint hogy a fegyverhordozója, Sancho Panza is az.

A toledói inkvizíció 1654. július 7-i keltezésű jegyzőkönyve szerint a feljelentő Gonzalo Váez de Payba többek között az alábbiakat állítja: „és amikor szót váltottak, azt mindenkor ama célból művelték, hogy jó napot és jó estét köszönjenek, és hogy Don Quixote meséit, regényeket és efféle dolgokat meséljenek egymásnak, hogy idejüket így elköltsék, ám amaz sose beszélt velük az ügyükben, sem ezek amazzal” (Julio Caro Baroja adta közre a *Los judíos en la España moderna y contemporánea* [‘Zsidók a modern- és jelenkori Spanyolországban’] című könyvé-

nek 380. oldalán). Ne feledjük, hogy amint maga a helyzet is megkövetelte, ezek a „mesék” szükségképpen csakis *szóbeliek* lehettek, éppen ezért legjobb esetben is – ha és amennyiben Cervantes művének valamely *közvetlen* olvasójától származtak – emlékezetből idézték fel őket, eléggé valószínű, hogy olyan pontatlanul és úgy megváltoztatva a szöveget, ahogy csak el lehet képzelni; aztán valószínűleg a második, harmadik, negyedik és a többi, utána következő szóbeli közléssel a szövegvariáns még jobban eltávolodott az eredetitől. De nekem még valószínűbbnek tűnik, hogy a szereplő mintaképéből kiindulva jobban-rosszabbul sikerült megközelítésben új, teljes egészében kitalált „történetek”-et tulajdonítottak neki, kicsit olyanformán, ahogyan a folytatásos képregényekben, melyek – mivel a szereplőjük jelleme nem változik – a végtelenségig többszörözhetők. Bárhogyan volt is, az inkvizíció 1654-es keltezésű jegyzőkönyvét fenntartás nélkül elfogadhatjuk Don Quijote karakterszereplői mivoltának vitathatatlan bizonyítékául, ha esetleg még maradt volna ez irányban némi kétségünk.

Nézzük meg, milyen virtuális síkon tekinthető sorsszereplőnek Don Quijote. A szereplő alkatára és ténykedésére vonatkozóan félreérthetetlen és pontos leírást kapunk az első rész második fejezetének második bekezdésében, mely így hangzik: „Amint tehát a mi újdonsült kalandkeresőnk továbbhaladt, ilyen szavakat intézett önmagához: – Semmi kétség, hogy a jövőben, ha majd híres tetteimnek igaz története napvilágot lát, a tudós, aki megírja, így fog szólani, midőn e korán reggel történt távozásomat elbeszéli: »A rózsás arcú Apollo alig teríté még széjjel szépséges hajának arany szálait a széles és tágas föld ábrázatára, s a kicsiny, tarka madárkák zengzetes nyelvük angyalin mézédés összhangjával még alig üdvözölték a rózsás Hajnal érkezését, mely féltékeny urának puha ágyát elhagyván, a manchai láthatár ajtajain és erkélyein keresztül mutatta meg magát a halandóknak, midőn a híres-nevezetes lovag, Don Quijote de la Mancha, hátrahagyván lusta vánkosát, híres lovára, Rocinantéra pattanva nekivágott Montiel ismerős, vén mezejének.« És igaz, csakugyan ott haladt.”

Itt is van, rögtön az elején, ahogy illik, egyszer s mindenkorra, mivel többször már nem fogják megismételni, a szereplő írásba foglalt beállítására és definíciójára, tekintettel arra, hogy a jellem elrendelésénél fogva a szabály megköveteli, hogy mivel minden tettét a sors elrendelése igazgatja, azok ennek feltétele mellett mutatkozzanak is majd meg virtuálisan elgondolva, a sors elrendeléseképpen. És Don Quijote egymás után olvassa „híres tetteinek” jövőbeli narrációját – „próféciaképpen”, hogy magát Cervantest idézzük utolsó műve, a *Persiles* ajánlásából –, de azzal a sajátos jelleggel, hogy amit olvas, abban azt meséli el, amit épp abban a pillanatban csinál. Don Quijote az *après la lettre* lovag; mégpedig kétszeresen is az: először is mert kalandos útja a lovagregények utáni és azokból származik, másodszer pedig mert saját, „már megírt” történetét követi mind-egyre, vagy ahogy épp a sorsról szólva mondja Benjamin, „már ott van a helyén”.

Cselekedetei tehát utánzások, mimézisek; ennek eredményeképpen az ő kalandja nem etikai, hanem esztétikai kaland. És ha szabad azt mondanom, hogy minden esztétika ókori etika, akkor ez egybecseng a ténnyel, hogy Cervantes egyik megjegyzése – többször is elismétli, nagyon is szem előtt tartja –, hogy a lovagi minőség immár történetileg nagyon elavult, vagy szociológiai zsargonnal szólva, szociálisan diszfunkcionális jelenség.

Végezetül elmondhatjuk, hogy Don Quijote páratlan természete annak köszönhető, hogy olyan karakterszereplő, akinek a jelleme abban rejlik, hogy sorsszereplő akar lenni. Jellemszereplő a megnyilvánulásaiban is, mert nemcsak arra törekszik, hogy lovagként működjön, hanem ki is akarja nyilvánítani lovagi mivoltát. Szimultán ráépül az elbeszélés a cselekedeteire, melyek egész pontosan sorssá átalakítva jelennek meg. Ámde ez az átalakulás bármennyire is a hajthatatlan jellem erőfeszítése, egyáltalán nem arról van itt szó, hogy a két elrendelés egymással keveredne. Sorsszereplői mivolta jelleméből fakad; éppen ezért egyáltalán nem kisebbíti, hanem inkább megerősíti és megkettőzi jellemszereplői mivoltát.

Igyekszem részletesebben kifejteni. Hérakleitosz híres mondatának, *ἦθος ἀνθρώπου δαίμων*, vagyis „az éthosza kinek-kinek számára a daimon” leggyakoribb értelmezése az, hogy a sors a jellem gyümölcse, nagyjából olyan értelemben, hogy az embert élete során a szakadatlanul kiütőköző jelleme viszi előre az útján, és egyre nehezebb rajta változtatni, míg végül a sorsa szükségszerűvé nem válik. Itt a sorsot a jellem *hatásának* tekinthetjük. Don Quijote esete nagyon különbözik ettől: nála nem a *jelleme hatásából következő sorsról* beszélhetünk, hanem *sorsszereplői* mivolta a jellem által elhatározott *akarat produktuma*. Jelleme abból áll, hogy sorsszereplő akar lenni, és láncait levetve merészen, rendíthetetlenül egyre csak azon küzd tűz-zel-vassal, hogy azzá is legyen.

Mindent egybevetve, tántoríthatatlanul követi a jelleme elrendelését, ezért szenvedések hosszú sorozatával kell szembenéznie; gondolhatnánk – nem először történe – ő, ha nem volna ennyire csökönyös, és itt nem valamiféle tudatos vagy tudattalan törekvésre, hanem objektív és előre nem látható, megmentő átalakulásra utalok. Néhányszor megfordult a fejében, hogy ezt a jellemszereplőt úgy ábrázolom magamnak, mint aki – mivel sorsszereplő akart lenni, és vállalta ennek minden következményét – a végén akarata ellenére és tudtán kívül valóságos Krisztusa lett a lovagoknak, aki alászállván a kóbor lovagok poklába, megváltotta ott azokat a boldogtalan kárhozatra ítéltet a sors örök átkától. De ez gyanúsán építően hatna, és Cervantes egyáltalán nem erre utazott.

Walter Benjamin megállapítja – a szigorú ókori felfogás szerint legalábbis –, hogy a sorsnak nincsen olyan aspektusa, amelyik hatással lenne a boldogságra. Ebben bizonyos módon nemcsak Hegel, hanem Don Quijote gazdasszonyának

gondolatával is egyetérthetünk. Amikor már minden jel arra mutat, hogy harmadszorra is nekivág, az a bölcs és kiváló teremtés félrevonja Don Quijotét, és a szemébe mondja: „Való igaz, uram, ha kend nem veti meg a lábát, és nem marad nyugton itt nálam, hanem tovább bolyong hegy-völgyön, mint a bűnbánó lélek, úgymond szerencsét próbálván, amit én magam csak szerencsétlenségnek nevezek, akkor nékem kiáltva kell panaszt tennem Istennél s a királynál, hogy vessenek ennek véget.” Ezen a ponton nagyon fontos megfigyelnünk a gazdasszony kifejező szavait, ahogyan a lehető legmesszebbmenőkig elhatárolja saját magát a kalandoktól, a szerencsepróbálástól: „úgymond szerencsését próbálván”.

Amikor jó pár évvel ezelőtt egyik levelemben írtam mexikói barátomnak, Jacinto Batalla y Valbellidónak a sors és a jellem kérdéséről, abban az állapotában, ahogyan a szövegem akkor volt, Jacinto a don Vasco de Quiroga pátzcuarói püspöki palotáját ábrázoló képeslapon válaszolt, és a lusta öregúrra jellemző szűkszavúsággal mindössze annyi megjegyzést fűzött hozzá: „a gondolatvezetés megtorpant, és közbevágott a boldogság”.

(2004)

Pávai Patak Márta fordítása

Fernando Savater

Don Quijote és a halál

Minden irodalmi műnek a nyilvánvaló jelentésén túl van egy mélyebb értelmezése is, amelyet a szerző néha szándékosan, máskor pedig véletlenül csatol hozzá, azonban a kritikus olvasó figyelmét nem kerüli el. Bizonyos esetekben épp az olvasó az, aki egy új, kiegészítő jelentést vetít ki merészen a műre, saját történelmi tapasztalataiból, vágyaiból vagy előítéleteiből kiindulva. Egyes könyvek alkalmasabbak e felfedezések egymásra halmozására, és úgy tűnik, ha az ember éveken át forgatja őket, további történeteket, elmélkedéseket szülnék. Azonban ennek a folyamatnak általában megvannak a maga határai, és a kultúrákedvelők egyetértése egy bizonyos ponton lezárja az adott irodalmi mű értelmezési ügyét. Kivéve az úgynevezett „klasszikus művek” esetében. Egy irodalmi alkotást klasszikusnak nevezni azt sugallja, hogy kimeríthetetlen jelentéssel rendelkezik, s egyúttal minden lehetséges nézőpont számára nyitott marad. Egyszerre képviselhet – legalábbis elméletben – mindenki számára mindent, és valami különbözőt egyénenként, ahogyan Szent Pál is arra törekedett, hogy önféjű gyülekezete számára ilyenné váljon. Egyszóval, egy könyvet „klasszikusnak” nevezni azt is magába foglalja, hogy ügye soha nem zárul le, és értelmezése mindig megújuló kérdés marad.

Cervantes Don Quijote című története számunkra a nagybetűs klasszikus mű, a világirodalom megkerülhetetlen darabja. Neve mindig ott szerepel a legkiválóbbak között, vagy ahogy mi, lovasok mondjuk a verseny előtt kedvenc lovainkról, rendre ott találjuk majd a befutók listáján. Egy ilyen műhöz értelmezési útmutatót készíteni összességében felesleges, narcisztikus, mégis szinte elkerülhetetlen törekvésnek tűnik. Mindig csak egy újabb, az esetek nagy részében többé-kevésbé álcázott ismétlése lesz valaminek, ami már elhangzott; hozzáadott téglá egy olyan bábeli torony végtelen építkezéséhez, amelyet semmiféle Isten nem rombol le. Leginkább ahhoz hasonlít, amikor a múzeumi vendégkönyvbe a többi látogató után mi magunk is beleírjuk a nevünket. Kényszeres és jelentéktelen cselekedet, amely valami homályos módon kielégítő annak, aki véghezviszi, de elhanyagolható az univerzum többi része számára. Hadd tegyem meg most mégis, élve az alkalom szülte lehetőséggel.

Véleményem szerint Cervantes nagyregényének lényege abban a néhány szóban rejlik, amelyet a szomorú Sancho Panzától hallunk a mű végén urának halálos ágya mellett, aki oly sokáig és oly sok viszontagságon át döntött az életéről:

▼

Fernando Savater (1947) filozófus, Szaharov-díjas. Több mint félszáz, főként etikai tárgyú könyve rengeteg nyelven olvasható. Magyarul eddig három kötete jelent meg: *Etikáról Amador fiannak és Politikáról Amador fiannak* címmel (mindkettő Pávai Patak Márta fordítása, Műszaki Könyvkiadó, 2003), *A választás bítorsága*, Patak Könyvek, 2009.

„Ne haljon meg, kedves, jó uram, hanem fogadja el tanácsomat, s éljen még számos évet, mert nem követhet el az ember soha életében nagyobb bolondságot, mintha így, se szó, se beszéd, egyszer csak meghal, anélkül hogy valaki megölné vagy, a búbánaton kívül, valaki kirántaná a gyékényt alóla.”¹ Ez az egész könyv lényege és üzenete: a pillanat, amikor Sancho végre megérti a kóbor lovag látszólag abszurd küldetését, ám ez a felfedezés épp akkor érik meg benne, amikor Don Quijote elhagyja őt, és beletörődik a halálba. Sancho ráeszmél, hogy a lovag küldetése az emberre nehezedő halálos szükségszerűséggel szembeni elhúzódnó harcból állt; a saját halálának elutasításából, s a szokások és a valóság bénító, apránként megsemmisítő erejével szembeni ellenállásból. Az a sok kaland mind csak szeszély, de fékezhetetlen szeszély; színtiszta téboly, ha ugyan a józanság a szükség felismerésén és aszerint való cselekvésen alapul, ám ez a téboly megmenti emberségünket, azt, hogy aktív, szimbolikus lények maradhassunk, illetve – legalábbis a mi szemünkben – az értelem hordozói. Don Quijote az emberi életcélok feltalálásának védőszentje és mártírja.

Ha nem vagyunk jelentéktelenek, ha a szabadság jellemez, a szükségszerűség pedig elítél minket, az igazi örültség abban áll, ha abbahagyjuk a lovaglást és megadjuk magunkat a halálnak. Haljon meg mindegyikünk valamilyen külső ok miatt, egy rossz találkozás miatt, amelyet Spinoza figyelmeztetése szerint előbb-utóbb mindannyian átélünk; annak idő előtti összeesküvése miatt, ami nem vagyunk és ami még előttünk van, de soha ne fogadjuk el a halált az emberi életről való egyszerű lemondás miatt, a „nincs más választás” betegségének áldozataként, a halálos melankólia kezei által. Ez a beletörődés az igazi örültség, amire nincs jóvátétel és nincs bocsánat, aminek igazsága nem hazudik, de megcáfol és megsemmisít minket. Don Miguel de Unamuno, aki Elias Canettivel osztozhatna a megrisztelő, az utóbbi által magáénak vallott „halál ellensége” jelzón, ezért ünnepli lelkes himnusszal a fegyverhordozó végső megvilágosodásának pillanatát: „Ó, hősie Sancho, mily kevesen figyelnek fel arra, hogy te akkor jutsz el a bolondság tetőpontjára, mikor urad belezuhan a józan értelem szakadékába! Mily kevesen veszik észre, hogy a lovag halálos ágyánál a te hited, Sancho, a te hited volt az, ami szétsugárzott, a te hited, mely nem halt meg, s nem is fog meghalni soha! Don Quijote elvesztette hitét, s meghalt; te hitre tettél szert, s élsz; neki kiábrándultan kellett meghalnia, azért, hogy te éltető csalárdtságban élhess.”²

Ha azt akarjuk, hogy a halálnak ne legyen fogása rajtunk, olyan vállalkozást, harcot, olyan célt kell választanunk, amelyet legyőzhetetlennek akarunk tudni. Ez arra készítet minket, akik tudjuk, hogy halandók vagyunk, és az egyetlen biztos

▼
1 Miguel de Cervantes: *Don Quijote*, Budapest, Európa, 2005, 2. kötet, 740. oldal. Benyhe János fordítása.

2 Miguel de Unamuno: *Don Quijote és Sancho Panza élete*. II. rész, 74. fejezet. Budapest, Európa, 1998. Csejtei Dezső és Juhász Anikó fordítása.

és végleges dolog amit ismerünk, az a visszavonhatatlan halandóságunk, hogy úgy vándoroljunk a föld színén, mintha elérhetetlenek lennénk a halál számára. Kant szerint az emberi erkölcsi terv nem abból áll, hogy boldoggá váljunk, hanem hogy méltóvá tegyük magunkat a boldogságra. Cervantes azonban ugyanezt a szöveget úgy értelmezi, hogy az emberi erkölcsi terv alapja nem a halhatatlanná válás, hanem hogy úgy éljünk, mintha megérdemelnénk a halhatatlanságot; mintha semmi sem vállalna bennünk közösséget a halállal, és nem lenne annak szolgájává. Don Quijote egészséges bolondsága okán úgy dönt, kóbor lovag lesz, de sok más életváltozat is elképzelhető és nem kevésbé hatékony volna... amíg a halálos kiábrándulás fel nem ébreszt belőlük bennünket. Legtöbbjük etikus lenne (azaz a gonosz elleni küzdelem örök kötelességének valamilyen megfogalmazásából állna), és így vagy úgy, de mindezeknek önmagukból fakadóan élvezetesnek kell lenniük. Gilbert Keith Chesterton, Don Quijote egy másik, összetéveszthetetlen Sancho Panza-vonásokkal rendelkező örököse nagyon jól fogalmazott, amikor egyik regényében ezt írta: „Megkeresni és legyőzni a valódi gonoszt, ez minden kaland, sőt, minden vásári komédia alapja.”³ A lázadó, alkotó hedonista igazi öröme felismerni a rosszat és pálcát törni felette, hívják bár a bestiát kielégítetlen étvágyanak vagy varázslatnak, igazságtalanságnak vagy gögnek, hiánynak, unalomnak vagy rab-szolgásnak. És természetesen ugyanez a szórakozása is. Rámutatott már valaki valamikor arra, hogy az őrült Don Quijote minden kimerültsége és zaklatottsága ellenére mindig azt a benyomást kelti az olvasóban, hogy bámulatosan jól szórakozik jelentéktelen hőstettein? Ezért találjuk mi, olvasók is mulatságosnak a nagyregényt.

Hátravan még, hogy Sancho szavaival megfogalmazzuk, mit értünk melankólia alatt: ez az, ami belülről, bármiféle külső hatás közreműködése nélkül emészt fel bennünket, amikor megőrülünk a józanságtól. Úgy gondolom, nincs rosszabb a Don Quijoténak a romantika korától egészen máig tartó olvasatánál, amely melankolikus könyvként azonosítja. Pedig nem az; a történet célja valójában a melankólia elítélése és leküzdése (és ez nem Don Quijote vagy Sancho Panza célja, hanem magáé Cervantesé). Mert ez az a halálos betegség, amely a szó szoros értelmében gyötör bennünket: azoknak a betegségnek, akik tudják, hogy halandók, és a szükség realizmusából kiindulva megértik minden emberi erőfeszítés hiábavalóságát. Tegyük bármit, az sosem lesz elegendő, és mindig túl sok tennivaló marad hátra. A világegyetem igazságtalan összeesküvése végül mindig úgy el fog árasztani minket, hogy azt gondoljuk majd, ennyi bánat már nem éri meg. A melankolikus ember lába nem a föld színét tapossa, ahogyan szeretné, hanem már a földbe süllyesztve áll, odaszegezve, a mozdulatlanságba zárva. A melankólia arra kényszerít,

▼

3 Gilbert Keith Chesterton: *A Szökevény Kocsmá*. Budapest, Századvég, 2019. Katona László fordítása.

hogy fél lábbal a sírban éljünk. Cervantes humora azonban dacol ezzel az érzéssel, és egy önfejű, bátor karaktert állít elénk, aki szembeszáll vele; megpróbálja helyrehozni a világot, meghódítani a tökéletes szerelmet, elítélni a boszorkányos összeesküvést, amely alávet minket a dolgok nyomasztó súlyának, és elegánsan igyekszik gyakorolni a barátság legmagasztosabb formáját.

A példázat tréfája abban rejlik, hogy nem egy bukás, hanem egy kézzelfogható és kitartó siker krónikája. Alonso Quijano Don Quijotévé alakul át, hogy megmeneküljön a halálos melankóliától, az őt élete derekán fenyegető démon de miditől, és sikerrel jár. Miközben Quijote önmaga marad, él, és élővé tesz másokat is maga körül, még akkor is, ha törekvései megghiúsulnak, mert az őt mozgató szándék számít, és nem az eredmények, amelyek előbb-utóbb mindig ellenünk fordulnak. Az erkölcsi terv – ahogy az erény ellenszenves haszonlesői szeretnék – nem bukik meg, amikor nem tudja legyőzni a rosszat; hiszen mindig lesznek régi és új gonoszságok, amelyekkel, hála istennek, szembe kell nézni. Az erkölcs egyetlen igazi kudarca az, ha nem képes legyőzni a bénító lustaságot; nemesünk pedig minden, csak nem lusta. Don Quijote nem lovagi törekvéseibe hal bele, hanem abba, hogy végül lemond ezekről, és visszatér melankolikus kishatalmú mivoltához. Az a különös lovag, aki ő volt, és akit Sancho Panza nosztalgiaja áhít, az emberi törekvés mintaképévé válik, nem pedig ennek kigúnyolásává vagy elítélésévé. Cervantes nem azért írja a regényét, hogy Don Quijote kárára mulasson, hanem hogy azokon élcelődjön, akik hősén nevetnek.

E finom gúny elkerüli azok figyelmét, akik gyászosan eltúlozzák a jó lovag tragikus végzetét, és átkozzák a világot, amiért ilyen végtelenül gonosz; és azokét is, akik csak harsány nevetésre képesek a groteszk bonyodalmak láttán, amelyekbe a leleményes és hiszékeny nemes keveredik. Sokan mindig is az utóbbi módon reagáltak a regényre, és bár jobb, mint a melankolikus vagy felháborodott kortárs olvasat, úgy vélem, sokat veszítenek a regény élvezetéből. Végeredményben nincs kifogásom a nevetés ellen, mert valami egészen alapvető dologra hibázik rá: a Don Quijote ünneplő, örvendező alkotás, nem pedig egy gyászos siralom az emberi létről. Bertrand Russell remek önéletrajzának első kötetében felidézi, hogy gyermekkorában csodálattal hallgatta nagyapjának, lord John Russellnek, Viktória királynő tekintélyt parancsoló miniszterének harsány kacagását, amikor szabadidejében Cervantes regényét olvasta. A méltóságteljes loagnak dicséretére válik az egészséges vidámság, de nem sok bölcsességről árulkodik. A quijotei állapotot leginkább megértő humoros válasznak elmésebben, mélyrehatóbban kellene megnyilvánulnia. Ugyanígy, amikor egy kisfiú a parton közli velünk, hogy homokfalat épít a tenger hullámainak megfékezésére, azután szomorúan vizsgálja építménye romjait, nem kacagunk rajta, és nem is kezdünk el sírni. Tudjuk, hogy épp Jeruzsálem pusztulását szenved el, de feltalálja Párizs ragyogó sugárútjait, vagy New York vad felhőkarcolóit. Dicsőséges erőfeszítései és nem kevésbé dicső-

séges kudarcai láttán mosolygunk. Ez a gyermek még Don Quijote, és mi magunk már Sancho Panza vagyunk a regény végén: megértjük zavarodottságát és átmeneti csüggedését, de minden erőnkkel azt akarjuk, hogy folytassa. Ezért mosolygunk: hogy bátorítsuk őt és bátorítsuk önmagunkat. Ilyenkor egyszerre gondolunk a távoli jövőre, és látjuk meg a közvetlen közelünkben lévő dolgok értékét; ez pedig mélyebb, mint az együgyű nevetés vagy a fontoskodó sírás.

Hasonlóképpen mosolyogva emeljük kalapunkat Cervantes maradandó zsenialitása előtt, mert ahogy a kolumbiai filozófus, Nicolás Gómez Dávila rámutatott, „az irodalomban a nevetés gyorsan elhal, de a mosoly halhatatlan”.

Rácz Dorottya fordítása

Nona szobája

Az én húgom különleges. Anyám mondta aznap, amikor megszületett, ott a klinika napfényes, hófehér szobájában. És még azt is mondta: „A különleges nagyon szép szó. Soha el ne feledjétek!” Nem is felejtettem el, itt van szem előtt, de több mint valószínű, hogy a jelenet, amit most meséltem, nem is a klinikán, hanem sokkal később, egy másik szobában zajlott le, meg hogy Nona akkor már nem is újszülött, hanem három-négy éves lehetett. Ki tudja! Azt mondják, fals emlék is lehet, meg hogy a csalóka emlékezetünk tele van ilyen fals emlékekkel. Állítólag egyes sajátságok – így nevezik őket: „sajátságok” – az első időkben nem szoktak kiütközni. Ebből az egészből – meg abból is, hogy amikor a húgom megszületett, én ahhoz még túl kicsi voltam, hogy emlékezhesek rá – én hajlamos vagyok azt gondolni, hogy tényleg kitalált emlékről van szó. Vagy valami még cseleesebb dologról. „Jól felépített” dologról, mondaná az, akiről én tudom, kicsoda. Mert mielőtt Nona világra jött, nagyon más volt az életem. Nem emlékszem pontosan, de bőven van okom rá, hogy azt gondoljam, jobb volt. Sokkal jobb. Aztán Nona születésével a dolgok örökre megváltoztak, és biztos ezért is lehet, hogy anyám szavait a világra jöttéhez kötöm. Aznap én is új életre születtem. A Nonával közös életemre.

Az a helyzet, én fiút jobban szerettem volna, de nagyobb erőfeszítés nélkül Nonával is beértem. Kiskorában úgy nézett ki, mint egy hajas baba. Nagyon vékony bőre, ferde vágású szeme, vastag szája volt. Mikor aludt – szeme helyén egy csík látszott –, kinyitotta a száját, és sokáig úgy is hagyta, mintha nem tudná becsukni, vagy épp mondani akarna valamit, ő, aki még beszélni sem tud, és az elvártnál csak jóval később kezd majd el egész szavakat kimondani. Nekem tetszett a szája, jó nagy volt és jó húsos. Meg a nagymamának is tetszett. „Olyan a szája, mint Brigitte Bardot-é”, mondta egyszer a bölcsője mellett állva. Aztán el is magyarázta nekem: „Brigitte egy korombeli filmcsillag. Francia színésznő”. A nagymama igen vidám teremtés. És mindig szerette a dolgok vidámbabbik oldalát nézni. Ezért idővel, mikor Nona végre elkezdett beszélni, és észrevettük, hogy az r-eket milyen affektált orrhangon ejti, mosolyogva csóválta a fejét. „Tisztára olyan, mint Brigitte”, mondta akkor. És valószínűleg a magabiztossága, meg az az örökös mosoly az arcán, az tette, hogy én szentül meg is voltam győződve róla, és ezzel követtem el életem első ostobaságát. Még aznap délután nagy büszkén el is újságoltam az iskolában, hogy az én húgom francia

Cristina Fernández Cubas (1945) par excellence novellista. Itt közölt novellája kötetének címadója is egyben (*La habitación de Nona*), mellyel minden fontos díjat elnyert 2016-ban, munkásságáért pedig 2023-ban nemzeti díjat kapott. Magyarul ez az első írása.

és különleges. Többször is elmondtam. Az osztályteremben, a szünetben, az iskolabuszon... És valószínűleg túlságosan oda is voltam tőle. Mert pár napra rá átjöttek hozzám játszani a barátnőim, kérdezték, hol a húgom, én odahívtam, aztán ahogy rájuk néztem, és láttam az arckifejezésüket, hirtelen sok mindent megértettem. Először is, hogy Nona nem francia. És főleg hogy a „különleges” szó nem feltétlenül nagyon jót jelent.

Alig három év a korkülönbség Nona meg köztem. És amíg négyéves nem lett, mindig együtt játszottunk, együtt is aludtunk. De akkor valami történt, megváltoztak a viszonyok, és egyszeriben én lettem a hűg. Nona elkezdett horkolni. Én sokat ettem, ő pedig falt. Fogyókúrára fogták, ő erre éjszakánként ostrom alá vette és kifosztotta a hűtőt. Új szobájában is raktározott magának készletet, titkos spájza lehetett valahol, hiába kerestük égre-földre, sose találtunk nála semmit. De nem hiába tömte magába mértéktelenül és megállás nélkül az ennivalót, nőtt is tőle, nemcsak szélteben, amitől a szüleim tartottak, hanem egyszerre magasabb is lett nálam. Ennek én nem örültem, és a helyemben senki sem örült volna neki. Főleg a legközvetlenebb következménye miatt. Hogy hirtelen a hűgává alakultam át. Az örököse lettem. És attól fogva minden ruháját nekem adták, ami neki szűk vagy rövid lett. Ekkora szégyent.

Akiről én tudom, kicsoda, azt mondja, itt nagyot hibáztak a szüleim. (Talán később majd hajlandó leszek arról is beszélni, akiről én tudom, kicsoda.) Hogy akkoriban nem olyan időköt éltünk, hogy csak úgy kidobáljuk a ruhákat, testvérek között szokás volt, egymás ruháit megörökölték a családban, az én életkoromat viszont nem vették figyelembe. És ebben is igaza van. Elvégre én is kislány voltam. Egy gyerek, aki addig védte a hűgát, amíg minden meg nem változott. Mert nem csak arról volt szó, hogy most külön alszunk, ki-ki a saját szobájában, meg nem is a Nona pluszkilóiról vagy a termetéről. Néha arra gondolok (aztán kiverem a fejem-ből), hogy Nona szándékosan hízott meg. Hogy elhatárolódjon, hogy megelőzzön, vagy kinevessen engem. Mert szinte az összes változás egyszerre történt nála. Az új szoba, a szakadatlan evés, az éjszakai horkolás, a magába zárkózás. Minden olyan hirtelen jött. Időm se volt, hogy megemésszem. És a legrosszabb az volt, hogy szép lassan a szobájából egy külön világot csinált, én meg a legkevésbé sem számítottam neki. Idegen lettem a szemében. Aki útban van neki. „Kopogás nélkül be ne gyere a szobámba!” – mondta egyszer. – „Meg ne próbáld!” A maga sajátos hangsúlyával, hiszen az r-eket nem tudta kiejteni. „Be ne gyehe”, „meg ne phóbáld”... És ezúttal olyan parancsoló lehetett nála a szükség, hogy világossá tegye előttem az utasítást, hogy nem is vette magának a fáradságot, hogy valahogy palástolja a hibáját. Mert Nona sose azt mondta, hogy „szoknya”, hanem hogy „alj”. A „párna” is „vánkos” volt neki. A „rét” sem szerepelt a szótárában, csak a „mező”, meg a „fű”, a „gyöp”... Pótszavakból elég figyelemre méltó készlettel rendelkezett. Újabb bizonyíték,

ha eddig nem lett volna egyértelmű, hogy a húgom mindig nagyon eszes volt. Vagy különleges, ahogy anyám mondta.

Mama mindig őt pártolta. És hiába, hogy az volt, aki volt, ő is mindig kopogott Nona ajtaján, mielőtt belépett. Rábeszélte Nonát, hogy ne zárja kulcsra az ajtaját, meg hogy akár otthon van, akár nincs, napjában egyszer Crispi, a bejárónő, aki takarított nálunk, hozzá is be fog menni, rendet tesz, és beveti az ágyát. Nona kénytelen volt belemenni, de amint képes lett ezeket a feladatokat önállóan elvégezni, a lánynak csak hetente egyszer lett bejárása a szobájába. Általános takarításra. Aznap ha Nona otthon volt, kiült a sámlira, és türelmesen várakozott a folyosón. Ha iskolában volt, akkor mihelyt hazaért, első dolga volt, hogy bezárkózzon a szobájába. Gondolom, olyankor ellenőrizte, hogy minden ugyanúgy a helyén van-e, ahogy hagyta. Gondolom. Minden csak feltételezés, ami abban a szobában zajlott. Én gyakran bekopogtam, be is nyitottam, szinte a kopogással egyszerre, és csak Nona réveteg, álmodozó vagy átszellemült arcát láttam, mint aki nincs is ott, a szobájában, hanem ezer, vagy még több kilométerrel messzebb jár. Egy másik bolygón. Mert bár rögtön reagált és pislogott is a ferde vágású szemével, néhány másodpercre azért sikerült rajtakapnom, hogy távol, nagyon távol, abban a titkos világban jár, amelyet nem akar megosztani velem. Aztán leszállt. Gyakorlatra tett szert a földre szállásban. Meg hogy elengedje a gondolatait, és fogadja a betolakodót, aki bemocskolja az ő szentélyét, aztán úgy tett, mintha mi sem történt volna. Azt színlelte.

– Hagyd békén! – szólt rám egyszer papa. – Elvan boldogan a szobájában a maga dolgaival... Ne háborgasd!

Mit volt mit tennem, hallgattam. Mert tudtam, hogy utána mi következik. A végtelen litánia. Nona erényeinek a listája, meg a viselkedési szabályok, amelyekhez nekem, írd és mondd, tartanom kell magam, ha példás testvér akarok lenni: kedvesség, türelem, odafigyelés a másokra... A jól ismert utolsó mondaton kívül. A rettegett záróakkordon kívül. Az emlékeztetőn, amit mama a kötelező mosoly kíséretében ejtett el.

– Végső soron téged terhel a felelősség érte, hogy ő létezik...

Most már tudom, hogy nem igaz. Véletlen egybeesés volt. De ők nagyon rajta voltak, hogy elhiggyem, és egy ideig sikerült is elhithetniük velem. Büszke voltam. Elmeséltem a barátnőimnek, amit hallottam, hogy én mit csináltam (én pedig már majdnem el is felejtettem). Elmeséltem egyszer, kétszer, többször is. Mindig elmeséltem. Egyszer elvittek a templomba, ott megláttam azt a gyönyörű Szűz Máriát, karjában a kiseddel, erre hirtelen összetettem a kezemet, és imádkozni kezdtem. Úgy, mint a felnőttek. Összekulcsolt kézzel, és nagyon halkán. Aztán amikor megkérdezték, hogy mit kértem a Szűzanyától, határozottan rávágtam: „Egy öcsit”. Erre nagyon jól emlékszem. Vagyis a mama ellágyuló pillantására, a meleg ölelésére meg a szavaira: „Nem lepődnék meg, ha a Szűzanya meghallgatná

a kérésedet...” És meg is hallgatta. De nem öcsit kaptam, hanem Nonát. És mama nap mint nap emlékeztetett rá, hogy Nona azért van itt, mert én kértem. „Nagyon remek gondolat, így legalább nem leszel féltékeny”, mondta egyik nap, akiről én tudom, kicsoda. „Legalább te is kiveszed a részed a neveléséből.” Badarság! Én sose voltam féltékeny a húgomra. Épp ellenkezőleg. Kisebb korában, amikor olyan volt, mint egy hajás baba, hosszú órákat töltöttem a bölcsője mellett a nagymamával, és néztük, hogyan alszik. A másik dologban viszont talán igaza van. Mert én próbálom nevelni, még ha nem is engedi. És attól fogva nem engedi, amióta hirtelen úgy megnyúlt, szélteben is, hosszában is, én meg az örököse lettem. Néha azt gondolom, kicsit haragszom is rá mindenért, ami akkoriban történt, a barátnőim csúfolódásai miatt, amikor engem megláttak Nona ruhájában, Nonát meg az új ruhában. De csak néha. Mert aztán rögtön ki is verem a fejemből. És ha teljesen nem sikerül, akkor elmesélem neki. Annak, akiről én tudom, kicsoda. És ő mosolyogva végig is hallgat.

Akiről én tudom, kicsoda, annak neve is van, mint mindenkinek, de én jobban szeretem így hívni, akiről én tudom, kicsoda. Végső soron én is csak követem a családi hagyományt. Itthon mindent a magunk módján nevezünk. Nem tudom, ki kezdte. De sok olyan szó van, amit nem használunk, meg olyan is, amit tilos kiejteni a szánkon. Egyszer egy néni, egy barát családból, megsimogatta Nona haját, aztán megvárta, amíg Nona kimegy a nappaliból, utána eleresztett egy ilyet. Többet nem jött hozzánk. Mama gyilkos pillantást vetett rá, és szólt a bejárónőnknek, hogy kísérje ki a kapuig. Mi nem akarunk hallani külföldi vezetéknevekről, sem betegségek vagy szerencsétlenségek nevééről, és egyáltalán nem akarunk látni sajnálkozó arcokat vagy félhangosan elejtett mondatokat. Itt nálunk minden különleges. Akár tetszik, akár nem. Mint Nona maga. Ezért, mivel ő különleges kislány, különleges iskolába is járattuk. És a különleges embereknek sajátos tulajdonságai vannak. Már az előbb is mondtam. Sajátos tulajdonságai. Már kiskoromtól fogva ismerem ezeket a szavakat, és amint bálni tudtam a szótárral, még jobban megértettem. Mert a sajátos tulajdonságok (körülbelül ugyanazt jelentik, mint a „jellemzők” vagy „jellegzetességek”), amik legjobban illenek a különleges emberekhez. Másképp ez nem is lehetne. Valaki attól különleges, hogy sajátos tulajdonságai vannak. Vagy azért vannak sajátos tulajdonságai, mert különleges ember. Saját farkába harapó kígyó. Vagy mint a makréla. A múlt napokban a bejárónőnk halat süített ebédre, én néztem egy darabig a konyhában a saját farkukba harapó halakat. Úgy éreztem, itt van a magyarázat mindenre a világon. Legalábbis bizonyos mértékig. Nona a hal, a kör meg, ahogy a hal maga köré fordulva a farka vége a szájára ér, a Nona szobája. Egyik sem érthető a másik nélkül. Vagy fordítva. Figyeltem, ahogy Crispi gondosan beledugja a hal farkát a fogai közé, aztán ügyesen összenyomta a száját, nehogy kicsússzon. Aztán megforgatja lisztben,

és kettésével beleteszi őket az olajba (nehogy összesüljenek), majd lecsepegteti a konyhai törőn, végül mindet a porcelántálra teszi, és citromkarikákkal meg petrezselyemzöldjével díszíti. Én még szívesen ott maradtam volna sokáig a konyhában elmélkedni, de a halat melegen kell megenni, akár a saját farkába harap, akár nem. Így is tettünk. Megettük, mielőtt még kihűlt volna. Odaültem az ebédlőasztalhoz, és közben végig Nonára gondoltam. Hogy a húgom olyan, mint a kincsét őrző sárkány. Bekerítette a szentélyét, és óvja az idegenek tekintetétől. Az is eszembe jutott, ha a farkán kicsit engedne a halfog szorítása, akkor ott rés támadna, ajtó nyílna, azon be lehetne jutni a titkos szobába, és leleplezhetném a titkait. A szüleim jó étvággyal ettek, és egyszer csak a dísznek szánt pár citromkarikán meg a petrezselyemzöldjén kívül semmi nem maradt a porcelántálon. Arról semmit nem mondtam, amit éppen gondoltam. Sose lehet tudni. Lehet, hogy viccesnek találták volna, de az is lehet, hogy nem. Viszont tudtam, hogy annak, akiről én tudom, kicsoda, annak el fogom mesélni. Hogy tudtukon kívül a szüleim lenyelték a saját lányukat (csak vicc, nem több, egy egyszerű tréfa), meg hogy szerintem kinézetre az a hal mennyire hasonlított a húgomra (ez a dolog komolyabbik része). Akiről én tudom, kicsoda, annak szinte mindent el lehet mondani. És én ezt szeretem. De pont ezért kell vigyáznom rá is, meg magamra is. Nem akarom, hogy bárki is szimatoljon a dolgaim között, rájöjjön, mi az igazi neve, és elkezdjen kombinálni meg zaklatni bennünket. Úgyhogy titokban tartom. A képét is. A múltkor a kisteremben beszélgettünk, amit néha rendelőnek is használunk az iskolában, eszembe jutott, hogy csinálók róla egy fényképet. Természetesen engedélyt is kértem tőle. De nem mondtam igazat neki; szégyelltem. Nem mondtam, hogy nagyon jól néz ki a világoskék pólójában, megőrülök, úgy szeretném mindig a mobilomon tartani. Ehelyett elkezdtem magyarázni, hogy körvonalakra és ellenfényekre van szükségem az év végi dolgozatomhoz, amit éppen írok. Mosolyogva fölállt, az ablakpárkánynak dőlt, én meg lefényképeztem. Természetesen nem a körvonala látszott. Rajta volt ő, egész alakosan, ahogy szerettem volna. Csak Nonának lehetnek nagy titkai? Hát nekem is vannak!

A különleges iskoláról szinte semmit nem tudunk. Én legalábbis nem. Nona nagyon keveset mesél arról, hogy mit csinál ott, nem úgy néz ki, mintha nagyon szeretne odajárni. Mikor hazajön, a szobája elé érve mindennap fölragyog az arca, mély levegőt vesz, belép, és vacsoráig elő se jön. Vajon mi lehet abban a szobában, hogy ennyire jól érzi magát benne? Az ágyban ülve néha fületem a falra tapasztom, és jó darabig csöndben várok. Nona nemcsak horkol, beszél is álmában, hangosan, az utóbbi időben meg egyfolytában nevet. Mintha nagyon vicces dolgok jutnának eszébe, és jót szórakozna rajtuk. Már egy ideje van barátja, tudom. Vagy talán barátnője, ez nem egészen világos nekem. A mama mondta, amikor egyik este hallottuk, hogy magában beszél. Láthatatlan a barátja, egy képzelt barát, amilyeneket

a kisgyerekek találhatnak ki maguknak, ha sokat vannak egyedül. Az egyik példának, vagy akiknek sokkal idősebb a testvérük, és már nem szeret játszani velük. De ez nem rossz, ezt is a mama mondja. Épp ellenkezőleg. Ez csak fokozza a kreativitásukat, nem egy olyan híres művész volt, aki kiskorában kitalált magának egy barátot.

– Ez nem rossz, egyáltalán nem rossz! – hajtogatja, mintha magát akarná meggyőzni.

Mert időnként úgy látom, mintha ő sem volna nagyon biztos benne, és ugyanúgy eltűnődne rajta, mint én, hogy mi a fenének talált ki magának Nona egy barátot. Nem egyedüli gyerek, itt vagyok neki én, és csak azért nem játszik velem, mert nem akar. Ráadásul szélsébesen nő. Már nem is jók rám a ruhái. Mama már évekket ezelőtt rájött, hogy hibát követett el, mert bár Nona fejlettebb és magasabb is nálam, mégis mind a ketten a saját stílusunk szerint öltözködünk. Nem is látszik rajtunk, hogy testvérek vagyunk. A múlt nap pont megjegyezte egyik barátnőm az iskolában: „egyáltalán nem hasonlítotok egymásra Nonával”. És én nem tudom, miért, nagyon örültem neki. Aztán meg rosszul esett. Elvégre a testvérem. Persze Nona különleges, nagyon különleges. És úgy tesz, mintha dühös volna rám; mintha semmit nem akarna velem közösen csinálni. Kész téboly. Időnként arra gondolok, amikor nevetni hallom a fal túloldaláról, hogy végső soron irigylésre méltó az élete. Én nem nevetek, mint ő, és nem is érzem olyan jól magamat a szobámban, mint ő. De van itt még valami. A múlt éjjel is a szokásosnál tovább hallgatóztam, és rájöttem valamire. Nona beszélt, de nem egyedül volt. Ahogy csak bírtam, hegyeztem a fülemet, és bár nem értettem, mit mondanak, több hangot, többféle nevetést is meg tudtam különböztetni. Sokféle nevetést. Egy pillanatig azt hittem, Nona nagy színész, idegen hangokat is képes utánozni. Aztán már nem gondoltam semmire, elaludtam. Másnap viszont, ahogy fölbredtem, rögtön eszembe jutott, mire jöttem rá. És találtam is rá észszerű magyarázatot. Nonának nem képzelt barátja, hanem egy egész csapata van! Igen, Nonának van egy bandája, velük jól elvan, rám ezért nincs egyáltalán szüksége. Rám se, meg másra se. Gondoltam, a mamának is elmesélem, de nem volt rá időm. Aznap vasárnap volt, és mint vasárnaponként elég sokszor, akkor is elmentünk a nagybátyámékhoz, akik vidéken laknak. Napoztunk, fürödtünk a medencében. És pont ott, a medencénél kezdtem el félni. Mert már mindenki törülközött, egyedül Nona maradt a vízben. És nevetett. Fröcskölte képzelt barátait, lebukott, kiabált, hogy hagyják békén, és nevetett, egyre csak nevetett és nevetett. Különbben akkor vasárnap észrevettem egy furá dolgot. Vagy nem is furá, inkább lehetetlen dolog volt. A víz úgy mozgott a medence szélétében-hosszában, mintha tényleg tele lenne emberrel. És még ha mindez nem volna elég, meg ami a legijesztőbb is volt, Nona egyfolytában kiabált és nevetett, hirtelen teljes magasságában kiemelkedett a vízből. „Ökhök!”, kiabálta nevetve, „Bahmok vagytok!”. Csak néhány pillanatra bukkant föl, aztán elvesztette az egyensúlyát,

és visszabukott a vízbe. De én azon nyomban rájöttem, hogy egyedül nem lett volna képes erre a mutatványra. És az egész olyan volt, mintha egy csomó kar meg kéz a lábánál fogva tartaná a hűgomat. Kezek, karok és lábak, aztán amint véget ért a tréfa, újból összevissza csapkodtak a vízben. „Tehát léteznek!”, mondtam magamban megrökönyödvé. „Tényleg léteznek a barátai!”, és legszívesebben elkiáltottam volna magamat, de nem sikerült. Pillantásom találkozott Nona ferde vágású szemével; láttam, hogy abban a minutumban gépiesen integet a kezével, nagyon elkomolyodik, mint amikor a szobájában rajtakaptam, hogy igen távol van onnan, és nem tehet mást, kénytelen visszaszállni a földre, és úgy tenni, mintha nem is kapták volna rajta. Nem tudom, mit akart mutatni azzal a gépies kézmozdulatával, de azt viszont meg merem kockáztatni, tudom, hogy kiknek szólt. A víz szép lassan megnyugodott, csak egy vékony sáv maradt a felszínén. Nona mozdulatainak a nyoma, ő meg, mintha mi sem történt volna, még jó ideig lubickolt.

Este, mikor hazamentem, kivártam az alkalmas pillanatot, és odamentem a szüleimhez. Papa becsukta az újságot, mert éppen elkezdett olvasni, és kiment a nappaliból. Mama az elején érdeklődéssel hallgatott.

– Azt mondd, egy egész csapata van? Nahát, az nem okvetlenül rossz!

Erre én is belelkesültem. Nem volt könnyű elmagyarázni neki, hogy mire jöttem rá. Hiányoztak hozzá a megfelelő szavak, és amikor azt hittem, hogy megtaláltam, az én fülemben is hamisan csengtek, és semmi értelmük nem volt. De fölvértettem magam bátorsággal. Túl súlyos terhet cipeltem ahhoz, hogy magamban tartsam.

– Igen, van egy csapata... igazi. Sokan vannak. Mi nem látjuk..., de ott vannak.

– Hogyne! – mosolygott a mama. – Hát nem ez a célja a képzelt barátoknak? Aztán a kislányok megnőnek, felnőttek lesznek, és a kitalált barátok helyett jönnek az igaziak. Ez már csak így van.

Rájöttem, hogy ez nekem még annál is bonyolultabb lesz, mint ahogy elképzelttem. Úgyhogy visszamentem az elejére. Elmeséltem, hogy előző este hangok hallatszottak a fürdőszobából, meg hogy mekkora ricsajt csaptak délelőtt az úszómedencében. Mikor odáig jutottam a mesélésben, hogy Nonát kiemelték a vízből, ugyanaz történt velem, mint előtte. Hamisnak éreztem a szavakat, nem tudtam, mit mondjak, el is hallgattam.

– És...? – mama csak ennyit kérdezett. De érezhetően egyre jobban kezdi elveszíteni a türelmét.

– Ők nyomták ki a vízből fölfelé – szólaltam meg hirtelen, és magam is meglepődtem, hogy mennyire elszánt lettem. – Nem láttam a kezüket, mert láthatatlanok. Csak Nona bokáját. A víz színén. Mintha valami látomás, a Szűzanya vagy egy szent lett volna... Még ha nem is az. Ők voltak, a barátai..., most már érted?

Anyám a fejét ingatta, és egyszerre a vállát is megvonta. A válasza igen is, meg nem is lehetett. Egyszerre mindkettő. Mit volt mit tennem, végigmondtam. Azt is elmeséltem neki, mire jöttem rá, amikor ott álltam a törülközőbe burkolózva a nagybátyámék úszómedencéje mellett. A magyarázatomat, ami sokak szemében ostobaságnak tűnhet. Nem így az enyémben. Valamiért aznap délelőtt remegni kezdtem. Pedig nem is volt hideg.

– Lehet, hogy egy másik bolygóról jöttek. Olyan lények, akiket mi nem látunk, de Nona meg a hozzá hasonló, különleges lányok igen... Halottak is lehetnek. Jó ideje halott gyerekek, akik azért jöttek vissza a világba, hogy játsszanak Nonával...

És itt megtorpantam. Erővel vissza kellett fogni magamat. A mama dühösen nézett rám. Még sose láttam ilyennek.

– Elég legyen! – csattant föl nagyon mérgesen. – Én ezt már nem bírom tovább! Elegem van a képzelgéseidből!

És ott hagyott a nappaliban. Ott, ahová pont azért mentem, hogy segítséget kérjek tőle. Hogy elmeséljem neki, mire jöttem rá. Hogy megoszom vele a fölfedezésemet. Aztán hogy távolabbról végighallgassam, ahogy később megvitatják a papával. Mert időnként vitatkoztak is. Nem sokszor. Mert a mama egész nap olvastott. Egymás után falta a könyveket. Tanulmányokat. Főleg pszichológiai témájúakat. A papát meg csak az újság meg a sport érdekelte. De jól megvoltak egymással. És ezzel még nem is mondtam sokat. Ezt kérdezte tőlem még év elején az is, akiről én tudom, kicsoda. Jól megvannak a szüleid egymással? Igen, nagyon jól. Bár nem mindig értenek egyet, azt hiszem, ezt még hozzátettem. Aztán nem olyan régen történt valami. Nem értettek egyet. Vitatkoztak. De nem is próbáltam kihallgatni, hogy mit beszélnek. Kényelmetlenül, megbántva éreztem magam. Nincs annál rosszabb, mint amikor igazat mondasz, és nem hisznek neked. Vagy viccet csinálnak belőle. Vagy nem akarnak meghallgatni, mint ahogyan velem is történt. Ezért szaladtam egyenesen a nagymama szobájába. Drága nagymamám! Olyan vidám volt, mint mindig, és megértő, ült a hintaszékében, és széles mosollyal fogadott.

– Nagymama! – kiáltottam.

És a karjába vetettem magam. Beszéltem neki a hangokról, amiket a falon túlról hallok, az úszómedencében felkavarodott vízről, a pillantásunkról. Ahogy rémületemben elkerekedett a szemem, meg ahogy Nona ferde vágású szeméből kiolvastam, hogy észrevette a fölfedezésemet, amire előtte jöttem rá; ezért intett egy önkéntelen mozdulattal. Mintha szúnyogot hajtana el, mintha valami kellemtelen dolog miatt legyezne az orra előtt, vagy azt mondaná: „Jól van már! Elég! Hagyjátok abba!” Olyan parancsoló mozdulat volt. Határozott utasítás. A parancsoláshoz szokott ember utasítása, aki azt is tudja jól, hogy engedelmessékednek neki. És el is érte. Azok az idegen bolygóról való lények, szellemek vagy halott gyerekek abba is hagyták a játékot, a pancsolást, hirtelen elsimult a medence vize tükre, csak egy gyűrű maradt Nona körül.

– Nona egy láthatatlan világ királynője! – kiáltottam még.

Nagymama végig mosolygott, megsimogatta a hajamat. Én meg a térdére hajtottam a fejemet, és csöndben ringatóztunk. A nagymama nem beszél. Már jó ideje nem tud beszélni. Mozogni se. A mosolyát viszont ennek ellenére megőrizte. Én jobban szeretem őt bárkinél, ölében mindig biztonságban érzem magam. Talán ezért kapaszkodtam belé akkor olyan erősen, hogy a hintaszék nyikorogni kezdett. Vagy nyöszörögni. Vagy panaszkodni. És olyan volt, mintha hirtelen egyetlen panaszos hangban olvadtunk volna össze a nagymamával meg a hintaszékkel. Mert ahogy a hintaszék ide-oda járt a parkettán, egyre csak a nevét ismételte elnyújtva: Noonaaa, Noonaaa... Mindig ugyanúgy. Nona.

Másnap eszembe jutott a sült hal. Ami a farkába harap, amit néhány napja Crispi olyan nagy odafigyeléssel készített ebédre. Arra gondoltam, mi ötlött fel bennem akkor, különösen, hogy találtam egy rést, egy kis nyílást, ahol beférkőzhetek a tiltott szobába. De most láttam, hogy nem is kell engedni a fogak szorításán, hogy szabad utat találjak, és megszakítsam a kört. Egyáltalán nem. Ha a hal Nona, és Nona a kincset őrző sárkány, akkor mindössze arról van szó, hogy ki kell játszani az éberségét, és a legnagyobb nyugalommal be kell hatolni a szentélyébe. Azt is láttam, ez csak azért nem jutott előbb eszembe, mert egyáltalán nem könnyű elképzelni a szobát állandó lakója nélkül. Nekem olyan volt, mintha Nona ott élne. Egyszerre voltunk az iskolában, gyakorlatilag mindig egyszerre is értünk haza. Úgyhogy amikor én otthon voltam, Nona már a szobájában élt. És ez így ment mindennap. Még ha a kapuban összefutottunk vagy kézen fogva mentünk is be az előszobába. Nona egy szempillantás alatt bezárkózott a birodalmába. De egyszer elérkezik a pillanat, amikor minden megváltozik. Még aznap. Csak ki kellett várni, hogy, mint minden reggel, a sárkány elinduljon az iskolába, apám az irodába, a mama a könyvtárba, Crispi pedig kivigye sétálni a nagymamát. Akkor én felülről visszafordultam, és iskola helyett hazamentem.

Eleinte fura volt. Kopogás nélkül belépni. Otthon már mindannyian megszoktuk, hogy kopogni kell, bár sose vártuk meg a választ, rögtön benyitottunk. Ezért továbbra is megleptük Nonát. Távolságra veszőn, magába fordulva, elveszette ült titkos világában. De ma más volt. Senki sem őrizte a szentélyt, úgyhogy kopogás nélkül léptem be, és bár Nona nem volt otthon, én akkor is éreztem az illatát, a gyógyszerek meg a kölni illatának azt a különös elegyét. A nonaszagot. Kinyitottam a szekrényt; átnéztem a fiókokat. Nem csodálkoztam, hogy rend és tisztaság mindenütt. Tudtam, hogy ez az elsődleges feltétele annak, hogy Crispi a megállapodottnál többször ne mehessen be a szobájába. Aztán leültem az ágyra. Nona egyedül is nagyon szépen bevetette. Tökéletesen ki volt húzva a lepedője; a párnája fölrazva; a matracának egyik sarka sem lógott le a kellesénél jobban az

ágykeretről. Odaléptem az ablakhoz, kitártam. A reggeli napfényben még tisztábbnak, még rendezettebbnek tűnt a szoba. És személytelenebbnek, ártalmatlanabbnak is. Akkor elgondolkodtam, mit is vártam, amit nem találtam meg. De nem tudtam megválaszolni.

Ha nem járta volna át az ágyneműt, a bútorokat és a függönyöket is Nona összetéveszthetetlen illata, az a szoba akár egy ismeretlen szobája is lehetett volna. Egyetlen ruhadarab sem volt elől. Egyetlen személyes tárgy sem. Semmi, ami indokolta volna, hogy gazdája a négy fal közé zárkózva szeret lenni. Csalódásom azonban nem tartott sokáig. Szép lassan kezdtem rájönni. Eszembe jutott, hogy a húgom a maga módján okos, nagyon okos. És rájöttem, hogy én csupán azt látom, amit ő szeretne, hogy lássak. Egy szobát, ami olyan, mint a többi. Amelyikben semmi különleges nincsen. Amelyik csak akkor kel életre, amikor gazdája hazajön az iskolából és elfoglalja benne a helyét. Mert Nona mindenhová magával viszi a szobáját oda, ahová megy. És a barátait is. A csapatát, akikkel a múlt nap az úszómedencében lubickoltak, és most is biztos ott várják az osztályterem előtt, ülnek a folyosón a padon, a többiek számára láthatatlanok, csöndben vannak, és alig várják, hogy hazaérjenek, és megszabaduljanak minden kötelezettségtől vagy színeléstől. Igen, Nona, a csapat királynője, nagyon okos. És a szobája is csak annyit mutat meg magából, amit meg akar mutatni. Semmit.

Becsuktam az ablakot, hogy mindent úgy hagyjak, ahogy volt, és már éppen indultam volna kifelé, amikor arra lettem figyelmes, hogy villog a számítógép. Odaléptem az asztalhoz, mert nem is egészen akartam elhinni. Ez csodaszámba ment. Nona be volt jelentkezve, és elfelejtette kikapcsolni. Megnyomtam egy billentyűt, erre kivilágosodott a képernyő. És ekkor idegesség fogott el. Nem emlékszem, hogy az első pillanatban-e, pedig éreztem, hogy amit most csinálok, az egyáltalán nem helyénvaló, vagy csak kicsit később, amikor tudatosult bennem, hogy a Képek mappába lépek be, és amint megnyomtam az egér gombját, rögtön megjelent előttem a fotókból és rajzokból álló mozaikkép. Ekkor megnyomtam a diavetítés opciót, majd idegességgel vegyes derűltséggel figyeltem a filmszínészek, modellek, sportolók felvonulását... Csupa férfi; a legtöbb meztelen felsőtesttel, fűrdőnadrágban, tréning- vagy táncruhában. Mind helyes volt, olyik-másik robusztus és izmos is, büszkén mutatták csillogó mellkasukat vagy megfeszített karizmukat. Szőkék, barnák, fehérek, feketék, félvérek... Nona fotóalbumába mindenféle fajta férfi befért. És nem úgy nézett ki, hogy ez a felvonulás valaha is véget akarna érni. „Ez igen, húgocskám!”, hallottam, ahogy hangosan kimondom. De szinte azon nyomban el is pirultam. Dühömben, meglepetésemben, szégyenemben. Elpirultam, és döbbsen állítottam meg az utolsó képet. Mert megjelent valaki, akiről sose gondoltam volna, hogy ott találok abban a sorozatban. Valaki, aki mosolyogva beállt az ablakba. Ugyanolyan szögben, ahogyan én fényképeztem le az iskolában. Csak most nem abban a világoskék pólójában volt, ami illett a szeméhez. Nem is

ingben, köpenyben vagy tréningfelsőben... Az állt ott, akiről én tudom, kicsoda. Nona számítógépének képernyőjén. Anyaszült meztelenül. Mosolyogva.

A természetes meglepetés után rögtön jött a felismerés, hogy Nona nemcsak okos, hanem gonosz is. Nagyon gonosz.

Van neve is (ezt már korábban is mondtam). Többé már nem is titok. Nona piros betűkkel odaírta a fényképe alá. És a foglalkozását is. Pszichológus. Akiről én tudom, kicsoda, pszichológus az iskolában. Most végzett az egyetemen, és újfajta eljárással kezeli a klienseit. A diákok közül néhányan önként jelentkezünk, hogy rajtunk tökéletesíthesse és fejleszthesse tovább a módszerét. Így mindenki tanul. Ő mitőlünk, mi meg őtől. Én nagyon szeretek elmesélni neki dolgokat, meg őt hallgatni is szeretem. Ő pedig szeret meghallgatni engem, és megjegyzéseket fűzni a dolgaimhoz. Igaz, néha kicsit túlzok is, ezt is el kell mondanom. Eltúlzom, hogy Nona milyen fárasztó, és néha milyen nehéz egy különleges kislány nővérenek lenni. De csak azért csinálom, hogy neki a kedvében járjak. Hetente egy alkalommal találkozunk a kisteremben, amit rendelőnek is használunk az iskolában, és alighogy belépek az ajtón, rögtön széles mosollyal fogad. „Hogy mennek a dolgok a húgoddal?”, ez az első kérdése. Szinte biztos vagyok benne, hogy könyvet ír. Rólam, vagyis jobban mondva a Nonához hasonló kislányok vagy serdülők családtagjairól. Ő tudja, mit vagyunk kénytelenek elviselni, meg hogy mekkora áldozatot kíván ez a helyzet tőlünk. De szerintem elképzelni sem tudja, halvány sejtelve sincs róla, hogy Nona legutóbb mekkora szemétséget művelt.

Mert ez az volt. Szemétség. Nem tudom, mikor juthatott hozzá a fényképéhez. Ami mindig ott volt velem a mobilomon. Biztos egyszer nem figyeltem oda, ellopta, bemásolta a képei közé, és galád módon retusálta. Felnagyítottam, jobban megnéztem, és láttam, hogy hozzányúlt. Az arc azé, akiről én tudom, kicsoda, a rendelő-terem ablaka is stimmel, aztán az az izmos, félmeztelen felsőtest, ami nem is az övé. A nyakánál nagyon látszott, hogy más a színe. Pont ott, ahol Nona kitörölte a kék pólóját, és egy idegen alakot tett a helyére. De ez még mind semmi. Ennél is rosszabb és érthetlenebb, hogy hogyan jött rá az igazi nevére meg a foglalkozására? És itt megint csak keveredik az okossága (hogy kiderítette) meg a gonoszsága (hogy oda is írta a fénykép alá). Mert olyan volt, mintha ezzel nekem azt üzenné: „Elöttem nincsenek titkaid. Ebben a házban csak nekem lehetnek titkaim.” És ez egyszer nem is kellene orrhangon mondania, másik szavakat sem kellene keresnie rá. Nála minden olyan tökéletes. Egyre inkább. Az is, hogy a Képeknél hagyta bekapcsolva a számítógépét, mert tudta, hogy nem fogok ellenállni a kísértésnek, és egyszer úgyis kíváncsiskodni fogok, és meglesem a dolgait. Egyszer... Akár még aznap délelőtt. Honnan tudhat Nona mindent? És ahogy ültem a számítógépe előtt a székében, és megéreztem az orvosság- és kölniillatát, hirtelen elfogott a düh. És gyűlöltem. Gyűlöltem a húgomat. Rájöttem, hogy mindig is gyűlöltem. Hogy

szégyelltem magam, amiért létezik, ugyanakkor meg irigyeltem is. Hogy szerettem volna megismerni a csapatát, és részese lenni a titkainak, amiket nem osztott meg velem. Hogy nem bírom tovább elviselni, hogy a szüleim neki higgyenek, és mindent kétségbe vonjanak, amit én mesélek nekik. Ezért fölálltam, és addig ütöttem a székkal a gépét, amíg szét nem vertem a képernyőjét. Kiborogattam a fiókjait, kidobáltam a földre a ruháit, szédültem az ágyát, megtapostam az ágyneműjét. Megint kinyitottam az ablakot, és betörtem az üvegét. És annyira elragadott a düh, hogy nem is hallottam, ahogy megnyikordul a nagymama kerekesszéke.

– Mi történik itt, kislányom? – hallottam hirtelen.

Hirtelen megfordultam, és láttam, hogy Crispi ott áll ijedt ábrázattal, és nem mer beljebb lépni. De már késő volt, hogy kitaláljak valami ürügyet, hogy a földönkívülieket okoltam, vagy hogy a halott gyerekekre kenjem az egészet.

– Semmi – feleltem sírva. – Úgy kell neki...

Ez az egész most nemrég volt. De olyan, mintha már egy évszázada történt volna. Crispi fölhívta a szüleimet, ők jöttek is mindjárt. Együtt, vitatkozva. Papa rosszkedvű volt. Azt mondta, „tudtam, hogy ez lesz a vége”, meg hogy ha idejében léptek volna, akkor nem kellett volna „kirángatni őt fényes délben az irodájából!”. Mama egyre csak kérte, hogy legyen türelmes. De amint a szobába belépve megláttak engem a földön, körülöttem az üvegserepekkel, éppen hogy anyám vesztette el a türelmét. A karomnál fogva fölráncigált. „Most nagyon komolyan beszélek veled!”, kiabálta. Olyan különös volt a hangja, mint aki mérges, de sírni volna kedve, és kivonszolt a nappaliba. Ott leültünk mind a hárman. Papa a mamával a kanapéra, én meg velük szemben a fotelba. Papa még mindig rosszkedvű volt. Mama olyan hangosan vette a levegőt, mintha nehezére esne a beszéd.

– Miért csináltad? – kérdezte a végén.

Vállat vontam. Most nem mondhattam meg az igazat nekik. Nem magyarázhattam el, hogy Nona nem az az angyali teremtés, akinek gondolják. Nem beszélhettem nekik a fiúgalériájáról. És főleg nem mondhattam el nekik, hogy hogyan üzött csúfot a titkomból, hogy megszegyenített engem is meg őt is. De nem. Vannak dolgok, amiket nem szabad tudni a szülőknek. Nagyon kínos. Szégyen. Ráadásul abban sem voltam biztos, hogy hinnének nekem. Mint a múltkor; vagy mint szinte mindig. Úgyhogy inkább hallgattam. És még egyszer vállat vontam.

– Ha van valami mondanivalód, akkor most mondd! – folytatta anyám. – Különben...

Nem fejezte be a mondatát. A levegőben ott maradt a néma fenyegetés ígérete. És én nem tudtam, anyám mire gondol, úgyhogy elfogott a remegés. Mert hirtelen megint vitatkozni kezdtek. Sokkal hevesebben, mint máskor. Mintha én ott se lennék. Még sose vitatkoztak így a jelenlétemben. Ezért kénytelen voltam közbeavatkozni.

– Nona nemcsak okos, gonosz is – szólaltam meg. – Nagyon gonosz.

És bár szörnyen szégyelltem, nem hagytam időt nekik, hogy erre mondjanak valamit, inkább elmeséltem nekik, hogy mit művelt azzal a szép fotóval, ami nekem volt arról, akiről én tudom, kicsoda. Hogy ellopta, hogy hozzányúlt, hogy meztelen felsőtestet csinált neki, és betette a fiúképei közé a gyűjteményébe. És ez még mind semmi, nem is csak úgy mondtam, hogy „akiről én tudom, kicsoda”, hanem a rendes nevét is elismételtem. Hogy ne legyen félreértés. Hogy tudják, én igazat beszélek. És azt is megígértem nekik, ha legközelebb találkozom vele a rendelő-teremben, nem mondok el neki semmit abból, ami történt. Nekik viszont tudniuk kell.

– Akire gondolsz, az a...?

Apám kimondta a nevét annak, akiről én tudom, kicsoda, én meg tekintete-
met a szőnyegre szegezve bólintottam. Aztán anyámmal fordult:

– Nem ő a kislány pszichológusa?

A mama fölállt, két kézzel megfogta a fejemet.

– Kislányom, semmi értelme annak, amit most elmeséltél – mondta a legszélí-
debb hangján. – A doktor egy tiszteletre méltó öregúr. Egy szaktekintély.

A fejemet ráztam, de anyám még erősebben megszorította.

– Kitaláltál magadnak egy barátot.

– Már csak ez hiányzott! – dühöngte a papa.

– Elképzeltél magadnak fiatal, helyes barátot az igazi orvos foglalkozásával és
nevével.

Nem vitatkoztam vele. Mit akarhatnak? Hogy nekem is, mint Nonának kép-
zelt barátaim lennének? Teljesen kész voltam. Elővettem a mobilomat a zsebem-
ből, és megkerestem a fotót. Nona nemcsak hogy ellopta, ki is törölte.

– Túl messzire mentünk! – szólalt meg apám. De nem hozzám, hanem a mamá-
hoz beszélt. – Te meg ráadásul adod alá a lovat, képzelt barátai vannak, semmi baj,
sőt ezek a játékok időnként még segítenek is, hogy az ember jobban megismerje
magát, és így a művészként, meg úgy az érzékenység... Most megnézheted magad!

Nem tudom, anyám látott-e valamit, mert olyan üres tekintettel nézett rám,
mintha vak volna, vagy mint aki gondolataiba mélyedt. De én abban a szempil-
lantásban látni kezdtem. Megjelent előttem az emlék. Összeálltak a mondatok;
előjöttek a képek. Újra átéltem az állandó különbségeket a húgommal, és hal-
lottam, ahogy a mama fáradhatatlanul ismételteti: „Végső soron te vagy a felelős
érte, hogy ő létezik...” Mindig ugyanazokkal a szavakkal. Én meg ahogy mesélem
a barátnőimnek a történetet, amire csak félig-meddig emlékszem. Egy kislány egy
vasárnap délelőtt a templomban imádkozik, mint a felnőttek, kéri a Szűzanyát,
hogy adjon neki egy kistestvért, akivel játszhat, aki mellett végre nem az a kötelező
magányra kárhóztatott egyke volna. De vajon igaz lehetett ez az egész? Tényleg így
történhetett? És az emlékképen anyám arcán miért láttam azt a gunyoros mosolyt,

mintha nem egészen hinné, mintha valami közös tréfáról, csintalanságról lenne szó csupán...? Most először gondolkodtam el, mit is jelentenek igazából a szavai. Amiket alig egy nappal korábban mondott. Mint aki vádol. Mint aki panaszkodik. „Kezd elegend lenni a fantáziálásodból!” És kirázott a hideg. Mintha áramütés szaladt volna végig rajtam, a talpamtól a fejem tetejéig. Egyszer, kétszer, háromszor... Nem is tudom, hányszor. Végül aztán mintha álomszerűségből ébredtem volna, azt hittem, hirtelen megértettem. Megszorítottam a mama kezét, de ő még mindig úgy nézett rám, mint aki vak.

– Most már mindent értek! – mondtam. – Amiket mondtál, a félelmeidet... Értem, hogy talán igazad van, és akiről én tudom, kicsoda, tényleg egy elképzelt barát. De nem az egyedüli...

Észrevettem, milyen hideg anyám keze, erre még jobban megszorítottam. Ekkor érkezett el a döntő pillanat. Éreztem, hogy ijedt vagyok, de akkor is ki kellett mondanom.

– Nona nem létezik! – kiáltottam fel végül. – Mama, ugye hogy Nona nem létezik?

Anyám szemébe visszatért a fény. Szinte parázslott a tekintete. Égetett.

– Hagyd már ezt abba! Mindent úgy csürsz-csavarsz, ahogy neked jólesik! – mondta fáradt hangon. – Már hogyan létezne!

Apám lehajtott fejjel kiment a nappaliból. Hirtelen elfogott a félelem. Nagyon féltem. Mintha valami szörnyű rémálomban volnék. Mintha ezt a helyzetet én már korábban is átéltem volna akkor délelőtt. De nem emlékeztem a végére. Most a mama szorította meg úgy a kezemet, hogy fájt. Hogy ne menjek el. Hogy nagyon figyelmesen hallgassam végig.

– Vedd már végre tudomásul! – mondta nagyon komolyan.

És a szorításán szemernyit sem engedett, továbbra is fogta a kezemet, nehogy kiszaladjak, majd lassan, nagyon lassan hozzátette:

– Ő az egyetlen, aki létezik.

Ez volt a vége. A vége, amire nem emlékeztem. A vége, ami álomban is folyton üldözött. Az örök rémálom. Aztán amikor fölébredtem, szép lassan helyükre kerültek a dolgok, és minden olyan volt, mint azelőtt. Ezt mondtam magamban: „Legyél türelmes. Mikor a legkevesbé sem várod, vége lesz mindennek.” Most az előbb is mondtam; csak néhány másodperccel ezelőtt, de mintha egy évszázada lett volna. És megint elismétlem, de nem nagyon merem elhinni, mert tudom, hogy ma más, és ez nem álom. A mama még mindig szorítja a kezemet, épp most a körmét is belemélyesztette. Nem tudom, szándékosan csinálta-e, vagy csak véletlen volt. De nem ébredek föl. Nem tudok fölébredni; ma ez nem álom. Ezért kézzel-lábbal hadakozva kiszabadítom magamat a szorításából, és kimenekülök a folyosóra. Meglátom a nagymamát, ott ül a kerekesszékekében, arcán az elmaradha-

tatlan mosolyával. Sejttem, hogy hallotta, amit a nappaliban beszéltünk; mozdulatlanul ül a helyén. Ezért is, meg mert ő mindig a dolgok kellemesebbik oldalát nézi, odaguggolok mellé, és könyörögve kérdezem:

– Nagymama! Te mondd meg! Ha egyedül ő létezik... Akkor ki vagyok én? Engem hogy hívnak?

A nagymama mozgatja az ajkát. Beszélne, de nem tud. Egy mozdulattal jelzi, hogy menjek vele. Csontos kezével megforgatja a kereket. Aztán hirtelen megáll, és egy ajtóra mutat. Mivel nem mozdulok, megfordul és rám néz. Életemben most először látom, hogy elkomolyodik, nem is mosolyog. És amire nem számítottam, két könnyesepp gördül végig az arcán hangtalanul. Megfigyelem, hogy az egyik, a jobb oldali, sokkal gyorsabban lefolyik, mint a másik. Aztán megáll, és a bal oldali indul neki. Olyan, mintha valami versenyt néznék. Futóversenyt. Nem tudom, melyiknek szurkoljak. A jobb oldali szétterül a bőrén, eltűnik, de váratlanul teljes sebességgel követi fentről a megerősítés. A bal oldali, a magányos, már majdnem célba ért, az állán van, mikor felgyorsul a küzdelem. A nagymama megtörölte a szemét, és most az arcán is végighúzza a zsebkendőjét. Nem fogom megtudni, melyik győzött. De ujjával másodszor is az ajtóra mutat. Kinyitom, megérezem a kölnivíz meg az orvosság illatát, feltűnik, hogy a padló újra tiszta, a fiókok becsukva, és a betört ablaküvegen keresztül nem jönne be a levegő, senki nem hinné el, hogy az imént itt történt valami. Becsukom az ajtót, és a nagymama felé fordulok. Ezt akarta volna megmutatni?

Nem tetszik nekem a nagymama arckifejezése. Még mindig komoly, és reszketeg ujjával egyre csak az ajtóra mutogat. És félek. Már megint. Attól, ami csillogó szeméből némán rám zúdul. Attól, hogy mindig ott van, mindenben, amit csinálok, már azt sem tudom, ébren-e vagy álmomban; attól, hogy kiskoromtól fogva üldöznek a képek, és hogy minden erőmmel igyekszem elhessegetni őket magamtól. De ma délelőtt a nagymama mintha nem akarna megvédeni engem. És mama sem ismételteti, mint oly sokszor: „Jól van, ez csak játék, így biztos megtanulja magát fölfedezni...” Talán nemsokára rendeződnek a dolgok, és megint minden olyan lesz, mint azelőtt. De ma nem. Ma nincs más választásom, mint hogy elfogadjam. Hogy megválaszoljam a kérdést: Ki vagyok?, ahogyan a nagymama is tette volna egy pillanattal ezelőtt, ha tudna beszélni. Mivel a mama a maga módján már megválaszolta, és a papa is, amikor lesújtva otthagyt bennünket a nappaliban. „Te nem vagy senki. Csak Nona projekciója. Egy kitaláció. Az elképzelt testvére...” És ezek a szavak átjárnak, mint a tördőfés, és nem tudok védekezni ellenük. De túlteszem magam rajta. Veszek egy mély lélegzetet, kinyitom az ajtót, és határozottan belépek a szentélybe. A beleegyezés jeleképpen: „Tudom, hogy Nona vagyok!”. De ez is csak arra jó, hogy egy darabig senki ne szakítson félbe, és rendet tudjak tenni a gondolataimban. De már nem érzem rémültnek magam, és szomorú sem vagyok. Ahogy belépek, hirtelen olyan biztonságérzet tölt el, hogy

ez a helyzet sem új. Már korábban is átéltem, és nem is csak egyszer, többször is. Csak várni kell, emlékezni, hogy a vihar után jön a nyugalom... Koncentrálnom kell. És sehol sem megy jobban, mint ebben a szobában. Az enyémben. Mindenki kopog, mielőtt belépne, és nincsenek tükrök. Egyetlen tükör sincs, amiben láthatnám duzzadt ajkamat, ferde vágású szememet. És én az vagyok, aki lenni akarok. Úgyhogy behunyom a szememet, veszek egy mély levegőt... és várok. Várom, hogy kimenekülhessek ebből a testből, amelyikben nem ismerem föl magamat. Várom, hogy kívülről szemlélhessem. És végül várom, hogy a család is megnyugodjon, és lassan minden visszatérhessen a megszokott kerékvágásba.

És akkor, mint mindig, egy csomó mindent elmesélhetek annak, akiről én tudom, kicsoda.

Pávai Patak Márta fordítása

Az őz

Mireia Vargas imádta az őzeket. Lenyűgözték őt az eleganciájukkal, a finomságukkal, aranylón mézbarna színükkel, légiesen kecses megjelenésükkel. Mintha más bolygóról a földre tévedt lények lettek volna a szemében. Rajongásig szerette őket, de annyira, hogy Navarrában, a Pireneusok vidékén, egy erdei tisztáson vett is magának egy kis házat, és onnan csodálta őket; szinte teljesen feloldódott az őzek bűvöletében. Barcelonában, a Rosselló utcai építészirodában dolgozott, és ahányszor csak tehetett, sietett az erdei házikójába. Udvarias, kedves és visszafogott teremtmény volt, dolgozni is tudott, az iroda többi alkalmazottja azonban értetlenül állt előtte, annyira más volt, mint ők. Mintha egy távoli fejedelmi udvarból jönne, ahol még a sortánc meg a menüett dívik, és csak véletlenül pottyant volna közéjük ebbe a mozgalmas életű, időnként meglehetősen zajos irodába. Mireia Vargas nem ilyekezett, nem is jutott feljebb a számlátrán, mint a többiek, akik rendszeresen túlóráztak, olykor akár még hétvégeken is dolgoztak. Amint elérkezett a péntek délután két óra, ő autóba ült, és irány Navarra. Nyáron is, amint kitört a vakáció, rögtön maga mögött hagyta a várost. Fölment a Pireneusokba, ameddig ideje engedte, ősszel, télen, meg tavasszal is, ott is maradt faluszéli házában. A falubeliek csak úgy emlegették, az a jövevény. Merthogy az is volt, hisz Barcelonából csöppent közéjük.

Mireia Vargas szerette megfigyelni az őzeket, hozzájuk akart hasonlítani, egyenesen őzzé akart változni, úgy akart élni, mint az őzek. Készítetett is magának egy gondosan kimunkált, élethű jelmezt, de nem sokra ment vele. Amint megpillantották az őzek, rácsodálkoztak a jelmezére, aztán elegáns, kecses, nesztelen léptekkel továbbálltak. Mireia Vargas a legapróbb mozdulatával is elárulta magát. De nem adta fel. Ha nem láthatta ezeket a rebbenékeny állatokat, aznap olyan szomorú lett, mint amikor esik. Ha pedig megállás nélkül esett, és őzet látott, akkor a nap is felragyogott neki, hiszen amint megvillant a réten az aranyló barnán csillogó folt, akkor minden tündökölt körülötte.

Időnként olyan érzése támadt, hogy védtelenséget, szomorúságot közvetítenek neki. Mireia Vargast ilyenkor mámoros érzés járta át: az őzek kommunikálnak vele! Megbabonázva figyelte őket, habár gyámoltalanság és leküzdhetetlen melankólia áradt belőlük. Még amikor játszottak, akkor is egyfajta ünnepélyességet és

Kovacsics Ádám (1953) chilei születésű író, műfordító, a legtöbb magyar író fordítója Spanyolországban. Eddig két saját esszé- és két novelláskötete jelent meg hazájában. Itt közölt két novellája a *Las leyes de la extranjería* (Az idegenség törvényei, 2019) címűből való.

szomorúságot vélt fölfedezni rajtuk, sőt még párzás közben is védetlennek tűntek előtte. Ritkán fordult elő, de néha észrevétlen maradt előttük, igaz, nem a jelmezének, hanem inkább az óvatosságának köszönhetően. Máskor meg, ha észrevették is, akkor sem menekültek el, hanem mintha hirtelen kővé dermedtek volna, úgy néztek. És ő is. Ilyenkor megtörténik a csoda, sokkal gyakrabban, mint képzelni: ilyenkor megáll az idő. Csak figyelni kell. És Mireia Vargas figyelt is. Mert a csoda törvényszerűen bekövetkezik. A teremtéssel egyszerre érkezik az idő, azzal együtt pedig az időlegesség megszűnése. Abban a jelenetben benne volt a festészet teljes története, jobban mondva a nem története, az a valami, ami az évszázadok alatt itt maradt szilárdan, változatlanul: az időlegesség megszűnésének csodája.

Ó, az őzek keccsége! Mintha úsznának a levegőben. De még így is hagynak nyomot a hóban, a sárban, tökéletes miniatúrák egymásutánját.

Október volt. Mint előtte oly sokszor, Mireia Vargas most is fölvette a jelmezt. Nem hallott madárhangot, mintha egyszeriben mind elhallgattak, elvándoroltak, vagy a tavasz jöttére vártak volna. Kiment a házból, átvágott a tisztáson, és feltűntek az első bükkfák, majd beljebb ment az erdő sűrűjébe, a romantikus sétára tartó párok felségterületére, akik mindig az ég felé, a fák elérhetetlen koronái felé, vagy a melankólia holtpontja, az örök elérhetetlen felé néznek; a misztikusok felségterületére, akik az árnyas erdő mélyéből szemlélik a világot; és a vadászok felségterületére. Ott járt éppen Mireia Vargas, óvatos léptei alatt szinte alig rezdült az avar.

És akkor hirtelen dörrenést hallott.

A három közeledő basset hound csodálkozva szimatolta a földön fekvő fura őzet. Kisvártatva a vadászok is odaértek. Ketten voltak. A kutyák egymásra néztek, aztán a gazdájukra. Nem értették a dolgot. A vadászok sem, amikor rádöbrentek, hogy egy asszonyt lőttek le. Az egyik a mellkasára tette a kezét, megnézte, dobog-e a szíve, aztán megtántorodott, és ahogy hátrált, kis híján beleütközött egy fába. Némán nekitámaszkodott. A térsze bénultan, tátott szájjal állt ott, akárcsak a három basset, miután a zsákmányt megtalálta. Mireia Vargas már nem érzekelte ezt a mozdulatlan jelenetet, amelyben egyszer csak megállt az idő. Halott volt. Vége volt, mint a leterített őzeknek.

Madagaszkár

Teodoro Tanev visszatért körútjáról, melyen szakértő közönség előtt adta elő elméletét a matematika geológiai, egész pontosan az olajkutatás terén való alkalmazásáról, mellyel egyúttal a gyors ütemben fölfelé ívelő tudományos pályafutását is szemléletes módon biztos alapokra helyezte, és mielőtt a fárasztó kiruccanás után föllelegezve leült volna pihenni Rosselló utcai házuk belső udvarra néző

teraszán, szeretett volna egy pillantást vetni házsártos, titokzatoskodó és folyton hőzöngő rózsabokraira, ám balszerencséjére egy tüske beleállt az ujjába, és utána bele is halt a hirtelen fellépő vérmérgezésbe.

Miután letelt a féléves gyászidő, fiatal özvegye, a huszonhét esztendő Victoria Lalanda Madagaszkárra költözött azzal az elhatározással, hogy régóta dédelgetett álmát végre valóra válthatja, és teljes egészében a makimajom-populáció gondozásának és védelmezésének szentelheti az életét, melyet az erdőirtás miatt a kihalás veszélye fenyeget a szigeten. Évekkel korábban is járt már ott, Teodoro maga is támogatta a vállalkozását, ám ezúttal feltett szándéka volt, hogy ott is marad, és úgy fog együtt élni ezekkel a főemlősökkel, mintha ő is egy volna közülük. Mi keresnivalód van a majmok között?, kérdezték a postafiókjára érkező elsőbbségi leveleikben a rokonai, mi keresnivalója van egy fiatal özvegynek Afrika vadonjában? Úgy néztek rá, mint aki mindenét maga mögött hagyva lemondott kiváltságairól, akár egy önfejtű, nyakas, éjfekete szemű hercegnő, aki úgy dönt, ezennel búcsút mond a palotának, és kiköltözik egy negyven négyzetméteres külvárosi bérlakásba. Victoria Lalanda jött-ment a makik között, egytől egyig ismer-te, a nevükön szólította őket: Alfonso, Antonia, Francisco, Guillermo, Josefina, Juan, Ramón, Teresa és a többiek. Találkozott galléros makikkal, egérmakikkal, ugrómakikkal. Füle hozzászokott éles sikongatásukhoz, dorombolásukhoz, morgásukhoz, kuncogásukhoz, magas frekvenciájú, sipítón cirregő hangjukhoz.

Mindig virágos blúzt, virágos ruhát viselt ott a vadonban. Tetszett is a makiknak, különösen az egyik rózsamintás. Egy madagaszkári völgyben telepedett le velük. A fák között járkált, időnként föl is mászott rájuk, de aztán lejtett. A földön élt, a völgyben, egyre lejjebb húzódott, mint a víz, amely az emberek által messzire elkerült helyeket kedveli. Ő aztán nem akart följebb kerülni. Odalent, a völgy mélyén ért célba. Mikor végérvényesen eldöntötte, hogy többé nem tér vissza a Rosselló utcai házukba, azt írta a szüleinek, hogy ott, a lábai előtt hever a fundamentum: ott, a lágy völgy ölén.

Pávai Patak Márta fordítása

Berta Marsé

A teknőc

Harmincegy éves vagyok, gyermekkönyv-illusztrátor, két hete azzal keresett meg egy cég, hogy bajban vannak, sürgősen kellene nekik egy kabalafigura a polgármesteri hivatal újabb kampányához, mellyel az állampolgári tudatos viselkedést kívánják ösztönözni. Az előző kampány miatt ennyire sürgős a dolog, éppen egy hónapja, hogy elindították, egy közismert színész nő volt a reklámarca, akit a gyerekek jól ismernek a sorozatból, melyben a nagymamát játssza, de most letartóztatták, mert áruházi lopáson érték tetten. Talán nem túl szerencsés most egy másik kampányt indítani helyette, ám a valóság ehhez képest még szerencsétlenebb, hiszen a hölgy ittás állapotban követte el a lopást, ráadásul kést rejtgetett a bugyijában.

Az új reklámfigurának mozgathatónak kell lennie, mert elég kalandos lesz a küldetése, a társas viselkedéskultúránk legelemibb civil normái terén fog vélhetőleg hasznos és pozitív útmutatással szolgálni a gyerekek számára. Vitatható, ráadásul nem is túl eredeti szempont, de végső soron ez nem az én gondom. Az én gondom a munka; egy kedves, szerethető teknőcre van szükségem, egy rokonszenves kis teknősbékára, hogy az együttélés alapvető szabályairól okítsa a legkisebbeket, hogy példát mutasson nekik, mi a helyes és mi a helytelen viselkedés. A megkeresés óta pontosan két hét eltelt, és mivel a munka érdekelt, reménytelen örömmel néztem elébe, amikor az általános projektprezentáción úgy hagyták jóvá a kísérleti fázist, hogy még azt sem tudták, hogy fog kinézni a főszereplője. Mert addigra már magam sem tudom, miért, megrekedt bennem a teknőc. Sem alakra, sem méretre, sem arckifejezésre nem stimmel. Sehogy sem akart engedelmessé válni. Tényleg hiába igyekeztem, hogy megfeleljek a váratlanul belém plántált bizalomnak, megszire elkerült az ihlet.

Pár nap elteltével a sógorom és egyetlen nővérem szerint az első vázlatom volt a jó, mígnem aztán a gyerekei véleménye hallatán újabb nyomasztó teher lett nekem a teknőc. A nagyobbikból, a kétségbeejtően unott kilencéves fiúból mindössze annyi konkrét választ tudtam kicsikarni, hogy nemtetszése jeléül elbőffentette magát. A húga azt mondta, hogy a kisebbeknek még csak-csak elmenne, de ő már hat és fél éves. A sógorom diplomatikusan viselkedett a nővérem kedvéért, aki imádja a diplomatikus viselkedést, főleg a legszánalmasabb és legkényesebb helyzetekben; ilyen szánalmas és kényes a mi mostani viszonyunk is, hiszen hogy egy példát is mondjak, vesztetem rajtakaptam a nővéremet a sze-

▼

Berta Marsé (1969) 2007-ben a Nemzetközi Könyvfesztivál vendégeként az Európai Elsőkönyvesek rendezvényén vett részt. Eddig három novelláskötete és egy regénye jelent meg. Itt közölt elbeszélése az *En jaque (Sakk-matt)* címűből való.

retőjével. Még nem említettem neki, nem is szándékozom, és a sógoromnak sem óhajtanék beszámolni róla. A nővérem, Eva ilyennek tartja az elegáns viselkedést, ez jó ízlésre, diszkrécióra vall, méltó ahhoz a családi szellemhez, amelyben nevelkedtünk, bár én ebben nem vagyok annyira biztos. Fogalmam sincs, a nővérem mikor és miért kezdett így viselkedni, no nem a házasságon kívüli kalandjára gondolok, hanem hogy fennhangon vallja a legvitathatóbb tradicionális értéket, mikor távolról sem annak szellemében él; viszonyt kezd, és gyakorlatilag még azon a héten beíratja hittanra a kislányát. Anyánk szerint Evának, ahogy idősödik, úgy nő be a feje lágya, de én meg merném kockáztatni, hogy ennek pont az ellenkezője igaz; ezért aztán minél nagyobb hálát és büszkeséget erőltet a pillantásába, annál mélyebb szakadék választ el bennünket egymástól. A sógorom meg, a kiszuperált futballista, akit sportfelszerelések reklámozására hasznosítanak újra, és akit egyébként én sokkal inkább megérték, mint a nővéremet, amikor egyszer négyszemkőzt voltunk, nem kellett sokat nógatnom, rögtön bevallotta, hogy szerinte a teknősöm ocsmány, közönséges, ízléstelen, nem látszik meg rajta, hogy tervező grafikus szakon végzett képzőművész vagyok. Azt állította, ő jobbat tudott volna rajzolni, és megkérdezte, mennyit fizetnek ezért a lehetetlen munkáért. Viccből mondta, persze, de csak félig-meddig, mert hirtelen fölkapott egy ceruzát, és lendületes vonalakkal odakanyarította egy papírszalvétára a maga szerény, ám attól még meglehetősen abszurd hozzájárulását a dologhoz. Azzal, hogy a sógorom ott helyben megleckéztetett, a végén ötletet is adott. Fölhívtam a barátnőmet, aki egy állami általános iskolában tanít, és fölvettem neki, hogy rajzoltasson teknőst a gyerekekkel, de olyat, amilyent ők szeretnének. A barátnőm is érdekesnek találta az ötletet, de még mielőtt a legkisebbek fantáziáját hívta volna segítségül, figyelmeztetett, hogy előtte mindenképpen eleget kell tennünk egy sor formalitásnak.

Úgyhogy a rá következő napokban részt vettem az iskola igazgatósági értekezletén, aztán a tantestületin, majd a szülői munkaközösségin, végül arra a következtetésre jutottak, hogy mindenki egyetért, sőt néhányan kitörő lelkesedéssel fogadták az ötletet: a gyerekek részt vesznek a kabalafigura megalkotásában, amely nemsokára a saját tanulási munkájukban fog előttük példával szolgálni. Ha nem lett volna olyan meggyőző, ami most nemrég történt, miután hozzáfogtunk az ötlet gyakorlati megvalósításához, akkor a szülői munkaközösségi értekezletek sem maradtak volna ennyire észrevétlenek az elbeszélésemben, mert önmagukban is éppen elegendő anyagot nyújthattak volna újabb, ettől független elbeszélésekhez. Végül azt is el kell mondanom, hogy barátnőm, Diana nem sokat segített az iskolai bürokrácia útvesztőiben, amit ő annyira komolyan vett, és a legelképeztebb sületlenségeket pont az ő szájából kellett hallanom. Bimbózó kapcsolatunk is megingott kissé, de bízom benne, hogy a valódi történet mentén majd azt is sikerül mederbe terelnem.

Jó. Elérkezett tehát a nap, amikor ki kellett állnom a harminc négy-öt éves gyerek elé, és elmondtam, mit szeretnék tőlük. Azt a néhány kezdeti feszült pillanatot leszámítva egyszerűen ment. Részint, mert a terem szép színű és jó illatú volt, sokkal elevenebb és bensőségesebb, mint amit én megszoktam, eltekintve attól az egy körülménytől, hogy folyamatosan lefele kellett nézmem – egy kilencven magas vagyok –, és ez fura émelygést okozott, amit még az is tetézt, hogy begombolt bőrdzsekit és garbót viseltem. Másrészt meg fejetlenségre, hangzavarra számítottam, ehhez képest az osztályban csend, rend és fegyelem uralkodott, és egyöntetű várakozással figyeltek. Olyan érzésem volt, mintha a gyerekek tekintetükkel odaszegeztek volna a helyemre, és ettől zavarba jöttem. Lassú fickó vagyok, amint ezt már észrevehették, langyos, ha úgy tetszik, szenvtelen is; anyám szerint mindez a magasságomnak tulajdonítható. De az én szemmagasságomból nézve egyfőrmának tűntek, alacsonynak és értelmesnek láttam őket abban a világban, amelynek kulcsát én már rég elfelejtettem. Lazítottam, levettem a dzsekimet, leguggoltam, hogy meghallgassam a kérdéseiket. És ez adhatta meg a végső lökést, mert utána a gyerekek elkezdtek közelebb jönni, hogy jobban megfigyelhessenek: nem, a teknős nem fél éjszaka, időnként belepisil a fürdőkádba, igen, de nem árulja el senkinek, nem, köpködni soha nem köpköd, persze, hogy meghallja, amikor a felnőttek csúnyán beszélnek, de az a helyzet, hogy ő ezt már nem találja viccesnek, nem tudom, miért lenne ciki egyujjas kesztyűt viselni, igen, de nem okvetlenül eszi meg, amit kitúr az orrából, mert tudja, hogy az csúnya dolog, és inkább alulról az asztallapra ragasztja.

Jó. Tehát mind megértették, és hang nélkül hozzá is fogtak a munkához. Úgy hagytam ott őket, hogy kiosztottam nekik a színes ceruzákat, zsírkrétákat, kartonlapokat, vizes poharakat a vízfestékekhez, ők pedig lázasan törték a fejüket. Még aznap este hétkor Diana hozta is az ígéretes teknőssökkel teli mappát, most legalábbis úgy érzem, az én képzeletem szándékosan hagyott cserben, hogy dobjak egy hátast attól, ami utána következik. Dianával kicsit azért még vitatkoztunk. Nem tetszett neki, ahogy az elmúlt napokban némelyik túllelkesült szülővel szemben viselkedtem, szükségtelennek, hovatovább provokatívnak ítélte a vicces megjegyzéseimet, hovatovább rossz ötletnek tartotta, hogy a gyerekeknek úgy állítottam be a teknőcöt, aki majd tanítani fogja őket, mint aki elsőnek megszegi alapvető társas viselkedési szabályainkat, ráadásul még leplezetlenül el is sunnyogja.

– Na ne hülyéskedj, én csak a bizalmukba akartam férközni, mosolyt akartam csalni az arcukra... – feleltem némi csalódottsággal Diana konzervatív kirohanása láttán. Huszonnyolc éves, egyetlen gyermeke progresszív gondolkodású szüleinek, akik a közelmúltban, ráadásul barátságban váltak el, piercinget hord a szemöldökében, és még annál is kevésbé nagyvilági, mint amennyit hajlandó elismerni! – És ahogy elnézem a rivaldafényben fürdőző mintáikat, bevallom neked, kedvesem, hogy a teknős lassan kezd egész jó ötletnek tűnni a szememben.

Azért még egy kicsit hezitáltam, de ahogy Diana elszorította a könnyecsatornáját a nagyujjával meg a középső ujjával, az is eszembe jutott, hogy szombaton lesz a nővérem negyvenedik születésnapja.

– Neked halvány fogalmad sincs a nevelésről, a gyerekekről. Rém okosak, kedvesem, túl sokat is tudnak már – jegyezte meg Diana némi titokzatossággal a hangjában. – Ezért kell nevelnünk őket. És azt sem tudod, mire nem képesek egyes szülők... Ez nem vicc. Nagyon is komolyan beszélek. Te meg mindig ezt csinálod! – Ekkor még csak négy hónapja jártunk. – Most ezek a gyerekek majd elmondják otthon a szüleiknek, a tanító néni barátjától azt hallották, hogy szabad belepisilni a kádba, csak nem kell róla tudni senkinek.

– Diana, te akkor az egészből semmit nem értettél! A teknős mondja ezt, nem én. Azt próbáltam elérni, hogy higgyenek valakiben, aki képes önálló gondolkodásra.

De Diana már nem figyelt rám. Próbált meggyújtani néhány gyertyát, de azt hiszem, az öngyújtóból kifogyott a gáz. Talán zenét is akart föltenni. Nem vagyok benne biztos. Arra viszont emlékszem, hogy utána lepakolt a dohányzóasztalról, hogy helyet csináljon a gyermekrajz-kiállításnak.

– Figyelj, nem tudom, itt maradok-e éjszakára, de a rajzokat nézzük át együtt. Jogom van hozzá, ráadásul szerénység nélkül állítom, hogy valamiben én is tudok segíteni neked.

Diana jóindulatának köszönhetően ismét helyükre kerültek a dolgok, ideig-óráig. Ő aztán tényleg tudja, mire nem képesek egyes szülők. Nekem pedig halvány fogalmam sem volt, ezért hatott rám olyan megrázóan a dolog. Szóval leültünk egymás mellé, kinyitottuk a mappát, egyesével elkezdtük figyelmesen átnézni a rajzokat, és – én legalábbis – határtalan örömmel készültem a meglepetésre.

A szóban forgó rajz a negyedik volt a sorban. Az első, az öt éves Álex Vidal rajza, egy óriási, kevés vonallal megrajzolt, szeretni való figura, Diana szerint ugyanolyan nagydarab és esetlen volt, mint aki rajzolta, és pont ugyanolyan is, mint a kislány édesapja. A második, a négy éves Noel Cardona rajzán egy értelmezhetetlen, téhenlepényszerű figura, kezében aprólékosan kidolgozott, arányosan megrajzolt áttetsző szatyor, benne cigaretta, öngyújtó és egy kulcs. Diana mutatta, nem mondom kétszer se, ez a kislány homoszexuális lesz. A harmadik, Fátima Ruiz rajzán egy álomszép teknős, kesztyűben, páncélján összevissza foltokkal, fején pamela kalappal, kezében rojtos napernyővel. Lenyűgöző volt. A kislány édesanyja kolumbiai, figyeld meg a színeit, ez a kislány rendkívül barátkozó természet, mutatta Diana. Úgy jellemezhetném akkori lelkiállapotomat, hogy azokban a pillanatokban, ha nem is sebezhetően érzékeny, de legalábbis mélyen meghatott voltam, annyira szépen kidolgozott az a kislány minden apró részletet, és én úgy örültem az eredménynek. Még semmilyen intő jel nem akasztotta meg bennem a lassan, ám annál erőteljesebben ébredező ihletet. És akkor jött a negyedik. Alba Soler, öt éves kislány rajzán, egy fallosz meredezett, lazán valami komor, sötét

felhőre támaszkodva, makkjára dermedő, élettelen tekintetével és mosolyával; egy összetéveszthetetlen, hatalmas, metszett, görbe fasz volt. Totális kiakadás. Oda a hön áhított ihlet, oda a megható ártatlanság. A döbbenettől a gyertyáink is elaludtak. A lélegzetünket sem lehetett hallani. Olyan sokáig ültünk ott némán, hogy csak valami hirtelen zaj tudta volna megtörni a csöndet.

– Már majdnem vettem a nővérednek egy tangát a születésnapjára, aztán arra gondoltam, nem találja viccesnek; te mit gondolsz? – kérdezte Diana, tőle teljesen idegen hangon és hangsúllyal.

– Hát ez meg itt micsoda... – motyogtam. Diana felhúzott szemöldöke láttán büntudatot sejtettem, mintha nem is a kis tanítványa, hanem ő rajzolta volna. – Te mit mondasz, szerinted ez micsoda... Hm?

– Hát... ez az, aminek látszik – nyögte ki, és nem mert még egyszer ránézni Alba Soler teknősére.

– Mondd ki! – nógattam, minden ok nélkül, merő kegyetlenségből.

– Mondd ki te! – vágott vissza habozás nélkül.

– Ez akkora egy meredt fasz, mint a ház! Diana, a rohadt életbe, ez az, ami! – és fölálltam, elhajítottam a rajzot, és két kézzel beletúrtam a hajamba; nem igazán tudom, mit csináltam.

– Jól van, ne legyél olyan biztos benne, elvileg ez egy teknős. És nem muszáj ordítózni... – szegte le a fejét, és nézte a hímtagot a rajzon, amit ledobtam a földre, én meg közben igyekeztem a dráma valamely pontjához illeszteni az utolsó észrevételét, ő meg félrebillentett fejjel mondta tovább a magáét: – Alba Soler... A szülei elváltak. Fantáziadús, visszahúzódó kislány, nem kér semmit, nem szól semmiért, akkor sem, ha ki kell mennie, időnként be is pisil. Növésében kicsit visszamaradott, egyébként semmi baja, a viselkedésével se. Igaz, elég sokszor füllent, és azt csinálja, amihez kedve van. Szerintem ez – bökött megvetőn fejével a rajz felé –, első ránézésre, na jó, de szerintem egy cseppnyi képzelőerővel másképp is lehet értelmezni.

– Én meg azt gondolom – szólaltam meg, akaratlanul is az ő monoton hanglejtését utánozva –, hogy ennek semmi köze a képzelőerőhöz, inkább szólnunk kellene az édesanyjának.

– Szólnunk? Neked elment az eszed? Te sem voltál túlzottan tapintatos ezekkel az édesanyákkal, azon gúnyolódtál, hogy félnek, most meg te akarsz odaállítani eléjük vádaskodni, hogy a férjük az öt éves kislányukkal kéjeleg? Mert ezt akarod belém szuggerálni, ugye? Hogy ez a teknős az apjának a micsodája.

– Apát én még egy szóval sem említettem, egyet se! – vágtam rá, és nem is hazudtam. Ki is nyitottam vele a puskaporos hordót. – De ez nem egy teknős, erre kell valami magyarázatnak lennie. És én attól tartok, ha találunk magyarázatot, az egyáltalán nem lesz kellemes. Különbem meg, nem is értelek, Diana, itt egyedül az számít, ha tévedünk, annál jobb, nem?

– De mi a szarért beszélsz többes számban?! – Diana vérig volt sértve, azt hiszem, tanítványának a rajza a legrosszabbat hozta ki belőle, és nagyon fájt neki, hogy összetévesztette a vadászt a farkassal, mindenesetre rettentő agresz-szív módon védekezett. – Te most viccet akarsz csinálni az én kudarcomból! Kibaszottul fogalmazod sincs, mit kockáztatok, ha ez az egész csak a te elhamar-kodott sejtésed, a te perverz értelmezésed eredménye, mikor nem más, mint egy kislány humoros rajza!

– De Diana, légy szíves, nézd már meg jobban azt a rajzot! – próbáltam észre téríteni, hiszen Alba Soler humornak a legapróbb szikrája nélkül rajzolta meg, amit kértek tőle. – Ez nem teknős! Ennek semmi köze a teknőshöz! És nem is az öccsének vagy a kis barátjának a fütyije, amit a fürdőhab között csípett el, de még csak nem is egy felnőtt férfi farka, amit intim otthoni közegben természetes álla-potában láthat. Ez a rajz egy erekciót ábrázol, szándékosan, olyan egyértelmű sze-xuális funkcióban, hogy az embert kirázza a hideg tőle. Figyelj, lehet, hogy elment az eszem, de azt még meg tudom állapítani egy rajzról, hogy mit ábrázol, még ha az egy kislány rajza, egy barlanglakóé vagy a saját sógoromé is! – lobogtattam meg magabiztosan a lapot, mint aki kezében tartja a mindent alátámasztó bűnjelet: a gyilkos fegyvert. – A vonalvezetés túlságosan feszes ahhoz, hogy fantáziáról lehes-sen szó, igazából az benne a hátborzongató, ahogy minden fantáziát nélkülöz. De nézd meg ezt a szempárt! – kerestem másik rajzokat, és a különbség láttán csak nőtt bennem a szorongás. – Hasonlítsd össze bármelyik teknőssel! Ne kérd, hogy ott keressek fantáziát, ahol nincsen, mert ez nem egy teknős, Diana, de nem is egy kislány találta ki! Tudom, hogy ocsmány dolgot mondok, de ez egy valós élmény, természetes méretű ábrázolása annak, amit ő teknősnek gondol, és alakra is, méretre is olyan pontos, hogy nyilván közelről figyelhette meg, ráadásul nem is kevésszer, és ahogy helyesen sejtetted, valószínűleg a saját apjáié. – Diana elsápadt, szíve legmélyéből utálatot érzett irántam. – Hívd föl az édesanyját, kedvesem! Beszélj az igazgatónővel. Beszélj Alba Solerrel.

Diana azt mondta, ő majd azt fogja tenni, amit tennie kell, és arra kért, hogy többé ne szóljak bele a dolgába. Hazament aludni. Később fölhívott telefonon, és aggodalmát palástolva megjegyezte, hogy Alba édesapja szerint teljesen normális pasas, éppen olyan távolságtartó és közönyös, mint a lánya, pont az ellentéte a volt feleségének, aki egyetlen alkalmat sem hagyta ki, hogy halálra fárasssa üres fecsegésével, akit elkap.

Mikor letettem a telefont, még egy kicsit üldögéltem a kanapén, próbáltam kiemelni Alba Soler alakját a kompakt egységből, ahogyan a csoportja ráégett a retinámra. Újból odaguggoltam eléjük, ott a teremben, nem sokkal a szédülésem után, és megint vártam a kérdéseiket. Sikerült néhány konkrét képet elcsípnem: a kisfiú hozzászólását, akit a kádba pisilés szabadsága érdekelt, a másiknak a hatalmas véraláfutás a homlokán, az ügyes kis ujjacska, amint élvezettel vájkkal a

ruganyos, pici orrüregben. A köpenyre hímzett nevek közül néhány, Pau, Martín, Sofía. Körmök alá száradt gyurma. Öreges, riasztó köhögések. Fluoreszkáló takonycsikok. Semmi különálló arc, kivéve azt a kínai kislányt, aki úgy nézett ki, mint egy hajas baba. Ám a jó önimádóhoz híven a saját válaszaimat megjegyeztem, és azokról nem túl nagy nehézségek árán át is tértem a kérdéseikre. Végül a kérdések hangsúlya alapján, kizárásos alapon akadtam rá és különítettem el Alba Soler vékonyka kislányhangját: Köpköd? Köpköd a teknős? Köpköd vagy nem? És mintha rajzolnám, a mondatai alapján végre ki tudtam emelni az arcát a csoportból: fehér bőrű, bajuszkás, kék szemű, selymes, fekete, göndör haj, úgy vágva, mintha sapka volna a fején; rózsaszín köpenyt viselt, szigorú, követelőző hangján mintha sípszóra beszélne: Akkor most köpköd vagy nem?

Péntek volt. Nem elég, hogy ezzel a megemésztetlen gyanúval kellett töltenem az egész hétvégét, ráadásul ezzel együtt kellett megjelennem a nővérem negyvenedik születésnapján, házasságkötésének huszadik, házasságtörésének két hónapos fordulóján, ami ráadásul unokaöcsém, a böffentéssel kommunikáló Pol névnapja is egyben. Egy sor családi esemény, túlzottan sok ahhoz, hogy méltó elnevezést találjak neki, főleg, ha új barátnőm hivatalos bemutatását meg Alba Soler teknőcét is hozzávesszük.

– Ez egy álló fasz.

Pol nem hagyott cserben. Az elvárhatónál kissé felületesebbre sikeredett a bevezető, majd néhány másodpercnyi feszült pillanat követte, aztán a viaszos vászon abrosszal letakart asztalon odatámasztottuk az ötesztendő kis Alba Soler rajzát az embertelenül ronda virágcsokor elé, amit valaki középre tolt. Ahogy számítottam, senki nem tudott reagálni az ékesszólóan találó megnevezésre, ami Diana szerint az első benyomás eredménye. Unokaöcsém tüzet nyitott, megerősítette, ami amúgy is nyilvánvaló, egyébként meg első, és egyszersmind egyetlen benyomás is. És bár visszataszító volt, hálával tartoztam érte, hogy végre valaki veszi a bátorságot, és nevéen nevezi a dolgot. Ekkor jutott eszembe, hogy otthon felejtettem Pol ajándékát.

– Ez nem teknős, ez egy álló fasz – ismételte el Pol, hátha valakiben maradt még némi kétely; például anyámban, aki a szemüvegét kereste, és gyanakvón utolsóként jött közelebb az asztalhoz.

– Ne kiabálj, Pol, halkabban! – intette csöndre hirtelen a nővérem.

– Ez egy álló fasz – ismételte el a kislány, aki nem volt sokkal magasabb, mint Alba Soler, aki pedig számomra elviselhetetlen szemszögből ábrázolta a rajzán.

– Hallgass, te ehhez nem értesz! – torkollta le a bátyja, én meg közben ösztönös mozdulattal arrébb is toltam onnét.

– Az ég szerelmére! – kiáltott föl anyám, és úgy nézte azt a rajzot, mint aki azt látja, hogy egy halott ember eltüsszentette magát. Szó, mi szó, egyáltalán nem

voltam tekintettel anyámra, amikor kivettem oda közszemlére azt a rajzot. Akkor döbbsentem rá, amikor a sógorom a hóna alá nyúlva segített neki leülni a puffra, mert nem érezte jól magát.

– A srácoknak igaza van, nagy – jegyezte meg közvetlenül anyám füle mellett a faragatlanja. – Áll ez a répa, mint a cövek, napnál világosabb.

– De az ég szerelmére, miért kell így beszélni a gyerekek előtt? – Anyám majdnem elsírta magát. Semmi kétség, érezte, hogy helyrehozhatatlanul tönkretettük az ünneplést. – És ne szólíts engem nagyinak, a teremtesit neki, mint valami hülye gyerek!

– De hát senki sem hajlandó észrevenni, hogy ez mit jelent? – ordítottam, és felháborodásomban talán a hangom is úgy szólt, mint a repedt fazék, bár nem mondanám biztosra. – Most vagy nekem zápult meg az agyam annyira, hogy mindent nehezen tudok felfogni, vagy ti vagytok annyira betegek, hogy itt egyszerűen egy meredt faszt láttok, és nem azt, amit mindez jelent!

– És csak nem hagyja abba! – szólalt meg anyám.

– Ide hallgass, mit akarsz azzal mondani, hogy annyira betegek vagyunk? – pattant föl a nővérem, aztán rögtön meg is bánta.

– Az öcsédnek az a teóriája, hogy Albát szexuálisan zaklatták – világosított föl Diana mindenkit. Az az átkozott rajz meg már-már a nevetségesség határát súroló megrökönyödést okozott.

– Ugyan már! – legyintett a sógorom, miközben még mindig összevont szemöldökkel a rajzot nézte. – Lehet, hogy látta az apját a fürdőszobában. Ez teljesen normális, tudod, milyenek a gyerekek.

Nem, én nem tudtam, de ő maga mondta ki kerek perec, akárcsak a fia: áll ez a répa, mint a cövek. És ha valaki erre tud olyan magyarázattal szolgálni, ami ne felháborító volna, akkor rajta, elő vele. Ezt mondtam, és még mást is:

– De mi az ördögöt látott volna a fürdőszobában az apján? A teknőst? Mert emlékeztetek rá benneteket, hogy arról lett volna szó! Ez meg itt... – mutattam rá már nyugodtabban – nem olyan, mint a többi. Ez olyan nyilvánvaló, hogy az embernek torkára forr a szó, elakad a lélegzete... Kivéve őt – böktem egy kimerült mozdulattal Polra, aki büszkén konstatálta, akárhogyan is, de az ő kifejezése bizonyult helyesnek.

– Igaza van – szólalt meg Diana. – Alba teknőse nem olyan, mint a többieké. Rettenetes. Olyan, mintha lemásolta volna valakinek a rajzát a hímvesszőről, talán így akarta rávenni a kislányt, hogy játsszon vele... – vetett egy gyors pillantást anyámra, aki úgy döntött, ő ezt már nem hallgatja tovább.

– Végül is, ha jobban belegondolok... – kezdte a nővérem, és próbált nem tudomást venni erről az utolsó elemről, ami senkinek nem esett le –, némi képzeleterővel ezt a rész... – mutatott rá egyértelműen a körülmetélt makkra – tényleg lehet teknősnek nézni, kicsit ugyan riadt a tekintete, meg ez a másik itt... – a

szeméremtest sötét bozontja – a páncélja, igaz, kicsit ugyan komor, elég messze is van a fejtől, de ránézésre páncélformának tűnik, nem, szívem? – fordult megerősítésért a férjéhez.

– Ránézésre és jobban szemügyre véve, és amennyi képzelőerőt csak akarsz, annyit is belevihetsz, Eva, de ez akkor is csak egy meredt fasz. És semmi kétség afelől, hogy honnan szedhette az a kislány, milyen körülmények között látta, és miért azonosítja a teknőssel. Talán régen láttál már ilyen... – vette viccesre a figurát a felszarvazott sógorom. Nevetése aztán megtörte a feszültséget, ami addig együtt tartott bennünket, és elkezdtünk szétszéledni.

– Eva, légy szíves, hallgassd el a férjedet! – szólalt meg anyám, miközben fura dolgokat kezdett művelni, például összecsavarta a szalvéta végét, beledugta a kislány orrába, aztán megforgatta, azzal akarta kitörölni onnan a kikíváncozó váladékot. Az unokahúgom olyan halálra vált arckifejezéssel tűrte a kínzást, hogy régmúlt idők emlékei törtek rám. Akkor Pol a nyakát nyújtogatva belépett a látómezőmbé, csillogott a szeme, és alig várta, hogy valaki tőle is véleményt kérjen, hogy érdeklődjön ilyen irányú ismeretei iránt, hogy ő kerüljön a vitacunami középpontjába.

– Ez egy álló fasz – ismételte el, mikor mi, felnőttek már elcsigázottan bólintani tudtunk az egyetlen lehetséges megoldásra, melyet elismételve is csak megkérdőjelezhetetlennek lehetett tartani.

Nem mondtuk ki, de mindannyian egyetértettünk abban, hogy jobban teszünk, ha nekiállunk vacsorázni, mintha mi sem történt volna. A témát nem hoztuk elő többször, kivételt képezett az unokahúgom megjegyzése, akire szégyenszemre senki sem volt tekintettel, és ez, amint anyám előre megjósolta, be is árnyékolta az ünnepi vacsorát. Én csak egy kis kenyeret mártogattam a szószba, többet nem bírtam enni, és megittam négy-öt pohár bort. Nyomasztott ez az egész, meg az is, ahogy viselkedtünk.

– Nagyon cuki, köszönöm! – fordult Dianához a nővérem, mikor már a kanapén ültünk és kávéztunk. – Már próbáltam párszor, de bevág, és zavar. Téged nem?

– Szokás kérdése – nyugtatta meg Diana. A válla fölött átnézve meggyőződtem róla, hogy tényleg egy tangát vett neki, erre Diana váratlanul arcomra nyomott egy puszit. Nem volt hozzá hangulatom, hogy megnézzem, a nővérem kissé színpadias mozdulattal milyen ajándékot nyújtott át a férjének házassági évfordulójuk alkalmából. Úgy döntöttem, érkezett az idő a távozásra. Akkor, abban a szent pillanatban, fülemben sógorom utolsó jó tanácsával, amit a vállamat átkarolva a küszöbön jegyzett meg:

– Nem vitás, van művészi érzéke a kislánynak, hiszen érted... Akarom mondani, helyes, amit tenni szándékozol, de ne úgy fogd fel, mint valami személyes keresztes hadjáratot, és mindenképpen kérj valahonnan segítséget. És ha megvan, akkor se menj túl messzire. Jól jegyezd meg a sógorod tanácsát.

Diana teljesen magába volt zuhanva, többször is hányt azon a vasárnapon. Én meg nem bírtam kiverni a fejből a kislányt, éjjel rémálmod volt: iskolai értekezlet, de inkább bírósági perhez hasonlított. Egy édesanya rémes, lenyalt frizurával, kora reggel, szája sarkában cigarettával, amint ezt dörmögi: Szokás kérdése. És Alba Soler, nagyon komolyan, körültekintően, rózsaszín köpenyében, bajszkáján pihével a füstfüggönyön keresztül fölteszi a nyugtalanító kérdést: Akkor most köpköd vagy nem köpköd?

Hétfőn kora délelőtt pedig elkísértem Dianát az iskolába. Gondterhelt volt és zavart, akárcsak én. Azt beszéltek meg, hogy ő majd jelet ad nekem, ha Alba Soler megjelenik, minden második hétfőn az apja szokta hozni. Én odaálltam elé, megfogtam a kezét, jéghideg volt és száraz, a leheletemmel próbáltam fölmelegíteni. Hirtelen a szemembe nézett, és lassan, bánatosan behunyta a szemét. Erre megfordultam, és azt láttam, hogy Alba Soler kézen fogva jön az anyjával meg az apjával. Az anyját fölismertem, nem maradt észrevétlen a szülői értekezleten a leírhatatlan frizurájával, és zsinórban szívta a cigarettáit. Az apját most láttam először. És egyáltalán nem volt az a benyomásom, hogy teljesen normális pasas volna; tekintetében semmi elevenesség, semmi mélység, válla beesett, esküdni mernék, hogy parókat viselt. Sápadt volt, ránézésre látszott rajta, hogy rettenetes állapotban van, mint akit láthatatlan törrel szúrtak keresztül. Tőlünk néhány méterre megállt, a kislánya hóna alá nyúlva fölemelte, és homlokon csókolta. És miközben fénytelen szemét a kislányon tartotta, pillantása egy rövid időre találkozott az enyémmel a sokaságban. Görcsbe rándult a gyomrom, ahogy néztem rá, arckifejezésem ennek ellenére vádoló és fájdalmas lehetett egyszerre, de úgy éreztem, a pasas nem vette észre, mert megfordult. Pedig tévedtem, mert a férfi az utca közepén megtorpant, és hirtelen visszanezett, mint aki keres valakit vagy valamit a tömegben. Most viszont észrevettem, ahogy megvillant a szeme, és a sunyi, kérdő pillantásával elárulta, mennyire aljas. Alba Soler apja engem keresett a tekintetével, és én tudtam, megéreztem benne a fürkésző, fenyegető és fenyegetett bűnöst, és ha ez több nem is, de pillanatnyi megérezés mindenképpen. És hisztérikus lettem, mert ennyire biztos még soha életemben nem voltam semmiben.

– Beszélj a kislánnyal! – szóltam oda Dianának, és tiszta erőből nekiálltam dörzsölni a kezét. – Ő az!

Diana az első percekben bezárkózott a mosdóba, és ott sírt, ez volt a legrosszabb, utána megkérte az egyik kolléganőjét, hogy helyettesítse, amíg ő beszél az igazgatónővel. Utána hívott engem. Egy pillanattal ezelőtt történt, és ilyen sorrendben, miközben Alba édesanyjára várnak, mert az igazgatónő már felhívta, de a gyermekvédelmi szolgálatot is, én ebből arra következtetek, hogy a kislány ugyanolyan őszinte és kifejező volt a vallomásában is, mint a rajzával. Azt játszot-

ták, hogy tényleg igazi-e a rajz: persze hogy teknős, és nem ő találta ki, ismeri, ez a papa teknőce. De Diana nem akarta jobban részletezni. És ma éjjel engem sem akar látni. Nézek rá, ahogy beszél, és beleszeretek ebbe a törékeny kis alsós tanító nénibe, akinek ilyen keserű pillanatokot kellett átélnie. Elkísérem a pillantásommal, miközben hallgatom, ahogy szinte levegőt sem vesz, úgy beszél a telefonján. Itt állok az iskola előtt, az osztályterme ablaka alatt, az újságosbódé mögé bújtam el. Jó pár saroknyira ettől az iskolától abban a tervezőirodában pedig összegyűltek, hogy kiválasszák Diana kis diákjainak rajzai közül, amelyik majd az új viselkedési szabályokat hirdető kampány kabalafigurája lesz. És én nem fogok részt venni ezen az értekezleten. Mert nekem most itt kell állnom, mint a jelent buzgón vigyázó őrszemnek, a felháborodott és dühös strázsának, aki ügyel rá, hogy senki és semmi ne fenyegetse többé ezt a kislányt, az édesanyját, a tanító nénijét ebben a jelenetben, amelyben nem is leszek ott, és amely után, ha Isten is úgy akarja, ma éjjel talán Alba Soler már nem alszik otthon.

Pávai Patak Márta fordítása

María tengere

Reggelente az volt a legkedvesebb szórakozása, hogy a hullámok után ottmaradt hínárszárak mentén végigjárta a kihalt tengerpartot. Mezítláb ment, mólótól mólóig, a visszaúton fordítva lépett bele a lábnyomaiba. Időnként megállt, szemügyre vett egy-egy apró csigát, egy-egy fókát, egy-egy zöld vagy barna üvegcserepet, melynek éleit simára koptatták a hullámok. A mólóhoz érve időnként lecsúszott a sziklák sima felületén megtapadt algaszőnyegen, figyelte a hasadékokban megbúvó rákokat, és néha egy-egy csillogó tüskéjű tengeri sünt is fogott. Máskor meg futva megiramodott visszafelé, nem érdekelt, hogy nyomai kibírták-e a hullámverést, és látszanak-e még az aranyló homokban. Egészen Juanico csónakjáig szaladt. A fiatalember a hajógerinc árnyékában javítgatta a halászhalóját. María odafeküdt mellé, nézte, ahogy jár a keze a tüvel a lyukak között. Juanico olykor a munkát is abbahagyva figyelte, ahogy a kislány neptunfüvel fonja copfba a haját, akár egy valóságos tengeri sellőtanonc.

Ez volt María világa, ez a végtelen, kihalt tengerpart és a tenger, melyen osztozott a sirályokkal, a part mentén a talpát csókolgató kis halakkal. És María sem járt iskolába, mint Juanico, a Szent Péter-öböl legfiatalabb halásza. Senki sem törődött a kislánnyal. Édesanyja mindig hajnalban járt haza, és már dél is jócskán elmúlt, mire fölébredt. María minden este várta, hogy jöjjön, adjon puszit neki, de amikor azt hallotta, hogy anyja kacagásába mély hang vegyül, akkor tudta, hogy aznap éjjel már nem fog puszit kapni. Házuk egy barlangban volt, a tenger vájta ki a sárgás sziklazátonyban az öböl lábánál, ahol a halászok a csónakjukat kötötték ki. Padlója földes volt, valaki évekkorábban, a dagály hosszú napjai idején polcokat faragott a sziklafalba. A halászhalóból, parafabójából és horgászólomból készült függönyön keresztül nézte María a tengert hálófülkékének kicsi ablakából. És még mielőtt a halászok hangját meghallotta volna, hajnalonta napfény zúdult be hozzá az ablakán. María nesztelenül fölkel, kivett egy pár fűgét a gyümölcskosárból, és mezítláb elindult a tengerpart felé. Délben, mikor melegen tűzött a nap, hazament a hűvös otthonukba. Ivott egy fél kulacs friss vizet, megtisztította a szardíniát, amit Juanico adott neki. Ott csapkodtak a vödör vízben, szerettek volna kimenekülni. Aztán begyűjtött a tűzhelybe, hogy nekiáll megsütni a halat. Közben fölszelt néhány paradicsomot, megsózta, meglocsolta olajjal, és kített egy kenyeret az asztalra. A sült hal illatára az anya is fölébredt. Virágos törülközőt

Luisa Gómez Gascón (1961–2011) zaragozai születésű spanyol író, költő. Magyarul megjelent novelláskötete az *El-Dzsebel* (Patak Könyvek, 2023), versei szerepelnek az aragóniai–magyar kétnyelvű antológiában (Olifante, 2024)

csavart maga köré, a melle fölött megcsomózta, kiitta a maradék vizet a csőrös kulacsból, és cigarettára gyújtott.

– Jó reggelt, kislányom!

Édesanyja megpuszilta.

– Na, állj arrébb! Megégetjük magunkat az olajjal.

– Nézzenek oda, a kis méregzsák! Gyere ide mellém! Mi lesz ma ebédre?

– Mi lenne? A szokásos. Szardínia meg paradicsom.

– Juj! Menten éhen halok!

Az asszony megfogta a kislány derekát.

– Na, engedj el, megégetjük magunkat!

– Hagyd, majd én befejezem a sütést.

María figyelte, ahogy az anyja forgatja a halakat, és közben a földön eloltja a csikket.

– Este is vártalak.

Az édesanya a parazsat nézte.

– Nagyon fáradtan jöttem haza. Rengetegen voltak a tavernában.

Távolról hullámverés nesze hallatszott. A bejáratot védő zöld-fehér csikos ponyvát meglebegtette egy erős szélfuvallat.

María bekapcsolta a rádiót. Recsegő hangon gitár szólalt meg.

Odaültek a tányér elé a sült szardíniával. A kislány elővett a faliszekrényből egy csőrös flaskát.

– Édesanyám, egyszer szeretnék megnézni, ahogy énekelsz a tavernában.

– Te is nagyon jól tudod, hogy a taverna nem kislányoknak való hely.

Az asszony ivott egy kortyot a savanykás borból, és egy piros csepp végiggördült a két melle közötti árokban.

– Ihatok egy laza fröccsöt? Épp csak annyi borral, hogy színe legyen.

– De csak egy egész keveset!

María egy pohárba töltött vizet a kulacsból, és elkeverte néhány csepp vörösborral.

– Jól van, ennyi elég!

– Egyszer majd én is énekelni fogok, mint te. Híres leszek, és úszómedencés házban fogunk lakni. És szakácsnőnk is lesz.

– Hát nem sellő akartál lenni? Na, mi lesz, egyél, ki fog hűlni a halad!

Miután befejezték, María beáztatta a tányérokot egy cseréptálba, aztán eldőltek az ágyon. Nagyon meleg volt, a távolból fáradtan szólt a hullámverés, elvegyült a jujubafa ágai közt megbúvó kabócák énekével. María kibújt a ruhájából, és meztelenül odakucorodott az anyja mellé. Az asszony megfogta a karját, és a nyelve hegyével megnyalta a bőrét.

– Már megint nem voltál iskolában. Sós tenger ízed van.

María lustán átkarolta az asszonyt.

– Mit csináljak veled, kislányom?

Az anya nedves pusztit nyomott a kislány arcára.

– Anyukám...

– ...

– Ne hagyj itt egyedül éjszakára.

Az édesanya megcirógatta a kislány haját.

– Nem szeretem, hogy idejárnak azok a... azok a rekedt hangú emberek, és a szaguk is olyan bűdös, mint a korhadt csónak.

– ...

A kislány kinyitotta éjfekete szemét. Az édesanya becsukta a magáét.

– De én akkor is szeretlek, ha övelük alszol, engem meg itt hagysz egyedül.

María megsziklandozta az anya nyakát, az asszony betakarta, és átölelték egymást a virágmintás pamutkendő alatt.

– Nézzenek oda, hiszen te sírsz! Na, nem akarsz habléányost játszani?

Az asszony megtörölte a szemét a kendője sarkával. Föflállt az ágyról, és fölvett egy margarétamintás fürdőruhát.

– Gyerünk! Ússzunk versenyt víz alatt!

A tengerparton csónakja mellett Juanico a hajnali halászhálóhoz szükséges eszközeit rakta össze, és nézte, amint anya és leánya a parton játszik, ahol a hullámok a köveket nyaldossák.

A portugál asszony esténként fadót énekelt. Fehér blúza fedetlenül hagyta a vállát. Fekete haján kárminpiros hibiszkusz virított. A bárpultnál férfiak iszogattak. Juanico, a csónakos a tengerpartról, gitáron kísérte az asszonyt, ő meg az asztalok körül hajlongva nézte a férfiakat szomorú, távolba vesző pillantásával. Szerelmes szavakat, elévülhetetlen történeteket bűgött az énekével. Juanico arra gondolt, egyik este majd megmondja neki, mennyire szeretné kimenekíteni ebből a taver-nából. Neki nem számít, hogy tíz évvel idősebb nála, meg hogy előtte már más férfiakkal is volt dolga. Ha az asszony elfogadja őt, akkor majd elhajóznak Kubába, és feleségül fogja venni. A kis Mariát is viszik magukkal.

Juanico emlékezett a napra, amikor a portugál asszony a Cigány Antonio oldalán megérkezett a San Pedro-öbölbe. Ő még fiatal legényke volt, akkoriban kezdett kijárni apjával a tengerre. Azt beszéltek, Antonio csempészetre adta a fejét. Cigaretta, whisky, meg még ki tudja, mi egyéb. Nagy tétekekkel játszott is, és általában sorra nyerte a kártyapartikat. Lesben ült ott az asztalnál, mint macska az egérlyuk előtt, úgy nézett ki, mintha keresztül akarná döfni a lapokat a fekete szemével. María megörökölte a szemét. Bár állítólag nem is a Cigány az apja, de kizárt, hogy nem, csakis ő lehet. Az a szegény teremtés meg, amilyen fiatal volt, összekeveredett azzal az emberrel. Egy szép napon aztán megfordult a szerencse, és a Cigány sorra vesztette el a körtöket. Minél többet vesztett, annál nagyobb tétben játszott, annál többet ivott. Mígnem aztán egyik este megjelent a csendőr.

– Legyen eszed, Cigány! A csempész pénzt hagy maga után, a pénz meg nyomot. Ne add itt nekünk az ártatlant! – vetette oda neki az őrmester.

– Pepe, még egy kört! Ez fog fizetni, ez itt, ni! – bökött a mellére Antonio a csapos felé fordulva.

Errefelé mindig mindenből azt hozták ki, amit lehet. Még az egyenruhásból is, hisz egyre ment. Megmutatták, ki az úr San Pedróban!

– Cigány, nehogy időnap előtt fűbe találj harapni! Nehogy egyszer véletlenül kinyújtóztasson valaki a tamariskák alatt! – mordult rá fenyegetően az őrmester.

Aztán kihörpintette az italát, és odacsapta pohara fenekét a pulthoz. A Cigány elmosolyodott, és ahogy megigazította a nadrágját, övében kivillant késének elefántcsont markolata.

Harmadnap éjjel lövések hallatszottak a távolból. A tamariskák felől. Hajnalban megtalálták az őrmester holttestét, a Cigány még lélegzett mellette. A portugál asszony zsebkendőjét a sebére szorítva próbálta elállítani a vérzést a mellkasán. Mária-napkor lesz állítólag az évfordulója. Az asszony magára maradt, akkor kezdett eljárógatni a tavernába. Fátyolos tekintetű szemében a fado és a taranto fájdalmával, gyászruhásan, gömbölyödő hasával. A kislány most tizenkét éves, ugyanennyi ideje Antonio vesztének. A legkomiszabb utcakölykök, akik még a skorpióhal tüskéjénél is nagyobb tudnak szűrni, gúnydaloscskákkal csúfolják a kislányt, hogy az apja egy bandita volt. Mária attól fogva a sziklák tetejéről dobálja őket kövel, amikor meglátja, hogy jönnek hazafelé az iskolából. És mindig egyedül mászkál a tengerparton, magányosan, mint az emberkerülő skorpió. De ő majd elviszi Kubába, odáig nem hallatszik el a gúnydal meg a csúfolkodás.

Pár nappal később halászhajók érkeztek északról. Juanico a világítótorony tövéből nézte a sziklákról, ahogy a matrózok jönnek-mennek a kikötőben. A férfiak mogorvák voltak, bőrük cserzett, kezük halpikkelytől pettyezett, körmük mint a ragadozó madarak karma. Juanico egy hirtelen elhatározással erőt vett magán, és a parancsnok felől kérdezte őket. Másnap indulnak északnak a tengerre, tőkehalra. Juanico velük fog menni. Amit a hat hónap alatt megkeres, abból majd bőven futja a hajójegyekre. Még ma este beszélni fog a portugál asszonnyal. Nem marad itt még egy estét.

Megjelent a tavernában gitárjával az oldalán, a portugál asszony a behajózó matrózok kuplóját énekelte. Kivételes tehetséggel válogatta meg a dalait. Juanico kért két pohár rumot meg cukrot. Mikor véget ért a dal, kimentek együtt a lugasba.

Sötéten fénylett a tenger a derült éjszakában. Juan meggyújtott cigarettát kínált az asszonynak.

– Figyelj, én elmegyek. Holnap északra elmegyek a hajóval.

A portugál asszony nézte a szikláknak csapódó hullámokat, de nem látott. Belekortyolt az italába.

– Tudod, milyen élet ez itt, Juan.

A férfi nagyon közel volt hozzá, fekete haja függönyében nem látta az arcát. Gyengéden a füle mögé túrta.

– Szeretlek, Noelia.

Most először szólította a nevén.

– Sajnálom, hogy elmész. Marília miatt inkább, mint...

Juan megcsókolta. Hosszan, cigaretta és rum íze vegyült a csókjába. A taverna mögül tücsökciripelés hallatszott. Tovasikló hullóhöz hasonló surranás nesze hallatszott az agavék közül, és Marília szeme villant meg az eukaliptuszfa mögött.

– Amit a tőkehallal megkeresek, abból majd megveszem a három jegyet Kubába.

Noelia szájon csókolta.

– Nagyon fiatal vagy, Juan.

– De tudom, mit akarok. Téged, mert szeretlek. Meg hogy hagyj itt a tavernát.

– Azt majd én fogom eldönteni.

Juan átölelte. Az asszony a falnak támaszkodva megragadta Juant a derekánál fogva, és körbevonta a lábával, mint a horog a fattyúmakréla száját.

– Ma éjjel veled alszom, hallod!

Marília megiramodott a tengerparton. Ahogy hazaért, a szíve ki akart ugrani a helyéről. Később hallotta, amint az anyja suttogása elvegyül a tengerszagú, friss illatú férfi bársonyos hangjával. Végül győzött rajta a fáradtság, és elaludt. Aznap éjjel egy hajóval álmodott, amint a zöld vízzel övezett sziget felé tart, ahol különös színű virágok nyílnak, és a szerelmesek suttogása közepette úgy érezte, őt is hívogatja, hogy menjen csak ki hozzájuk a szárazföldre. Arra ébredt, hogy valami meleget érez a lába között.

– Mama...

Az édesanyja egyedül aludt. Marília fölrázta az édesanyját, és lehúzta róla a takarót. Mellbimbója sötétbarnán meredezett, ahogy meztelenül feküdt a fehér vászonlepedőn.

– Mama, már két nő is van a háznál! Mától fogva!

Az édesanyja kinyitotta a szemét, átölelte.

– Marília, kislányom... mostantól fogva vigyáznod kell...

– Te szereted őt?

A kislány nem kapott választ. Az édesanyja nem szólt semmit.

– Juanicót...

– Nem tudom, kislányom. Nem tudom. Nagyon magányos vagyok.

Marília kiment a tengerpartra. Juanico aznap már nem javítgatta hálóját a csónakja árnyékában. Öreg bárkája a parton horgonyzott, erős ponyvával letakarva, kétoldalt szigonykötéllal kikötve. Marília hazament. Noelia az ajtóban ült, szemét a halászhajókra szegezte, melyek majd alkonyatkor futnak ki

a tengerre. A kislány leült mellé a földre. Az édesanya ujjával megigazgatta a haját.

– Ha te nem szereted, akkor majd leszek én a menyasszonya. Döntsd el!

Az édesanya félkacagott, nevetése Mariára is átragadt. És nevettek mindketten, még a könnyük is kicsordult, gördült végig az arcukon, mint egy különös tenger víze.

María este fölvelt egy fehér szoknyát, hozzá édesanyja egyik ujjatlan blúzát. Hajába rózsaszín muskátlit kötött, narancsvörös rúzzsal kikente a száját, és úgy ment a kikötőbe. Juan a halászhajó fedélzetén állt a matrózokkal, akik a horgonykábelét húzták be a cölöpről. María integetett neki, isten veled! Mély, monoton hangon megszólalt az indulást jelző hajókürt.

Juan visszanezett a kikötő felé, mielőtt kifutottak a tengerre. Noelia kidugta fejét az őrbódé mögül. Mély sötétkék kendő borult vállának sivataga köré.

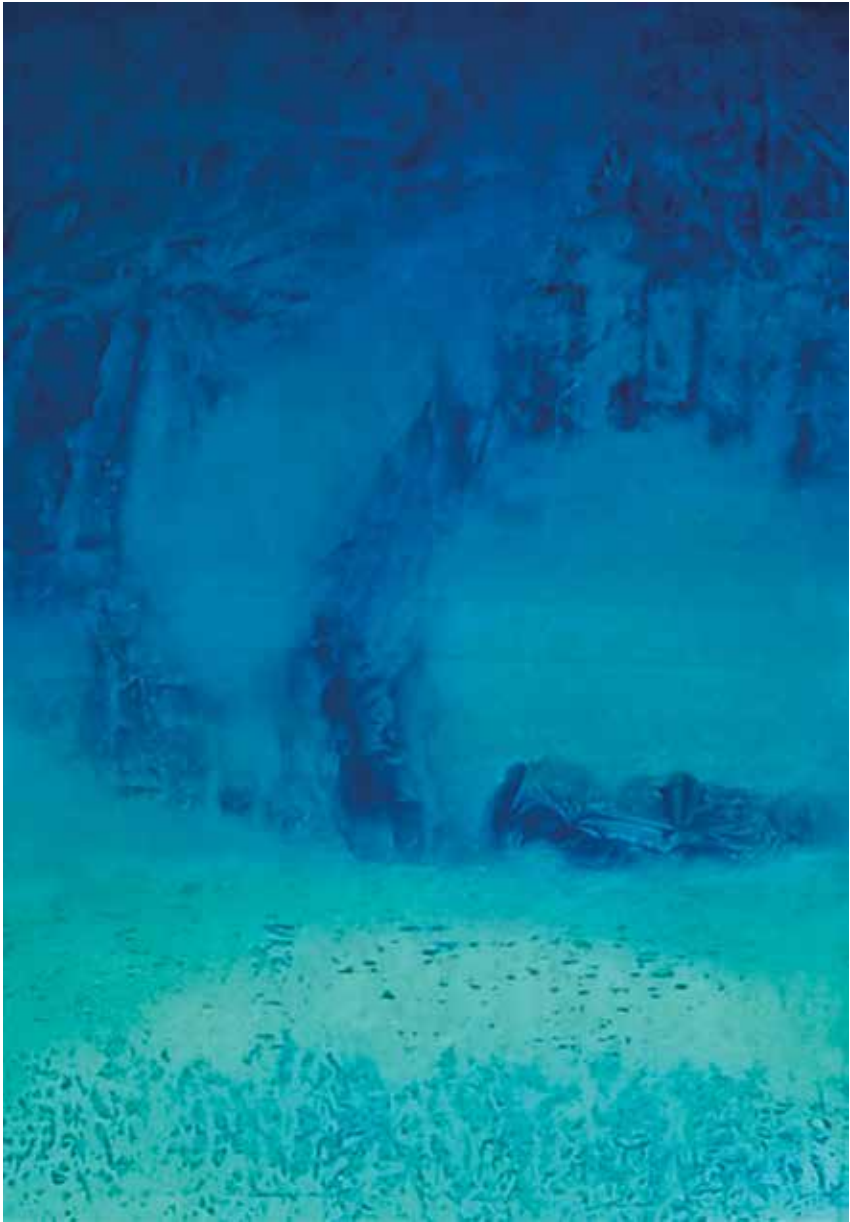
Pávai Patak Márta fordítása

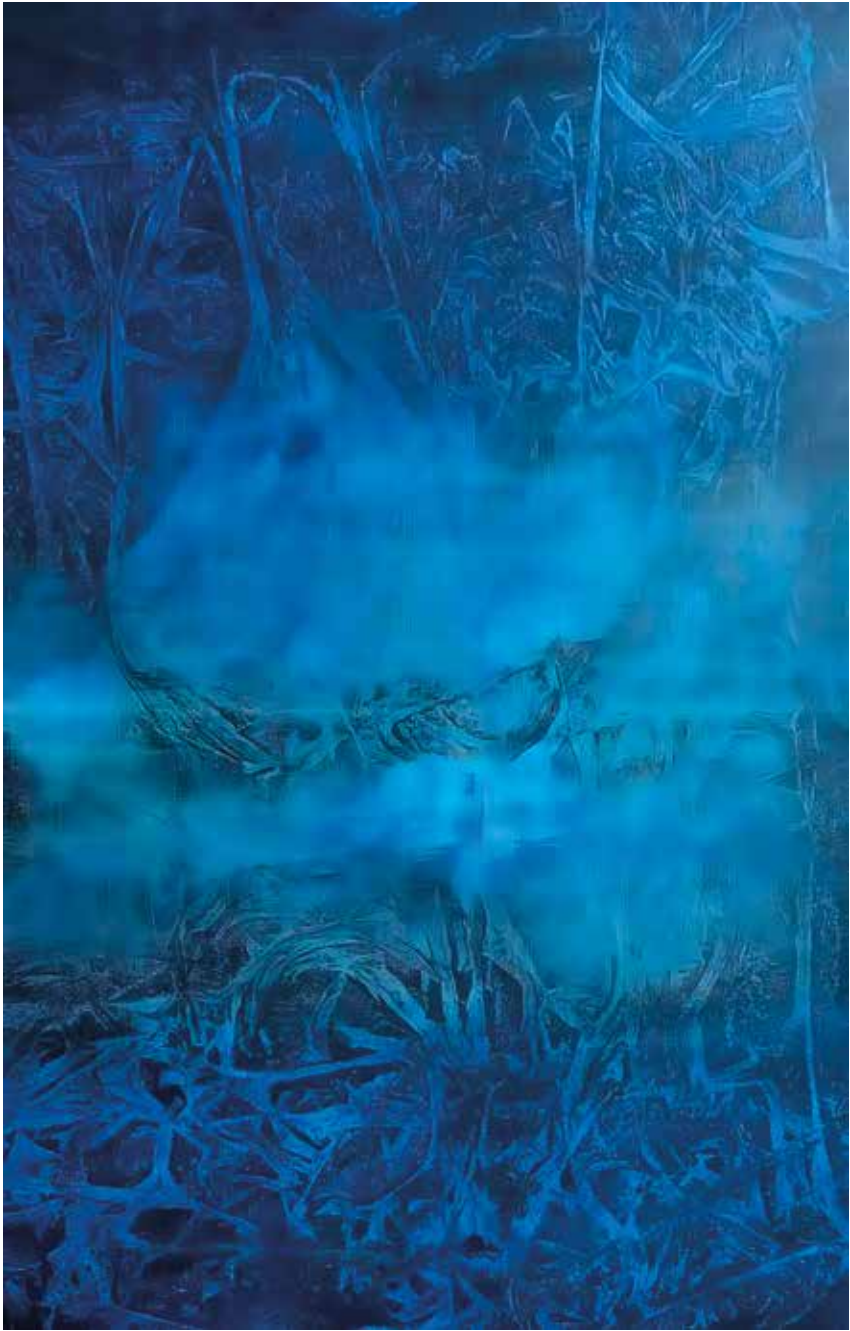

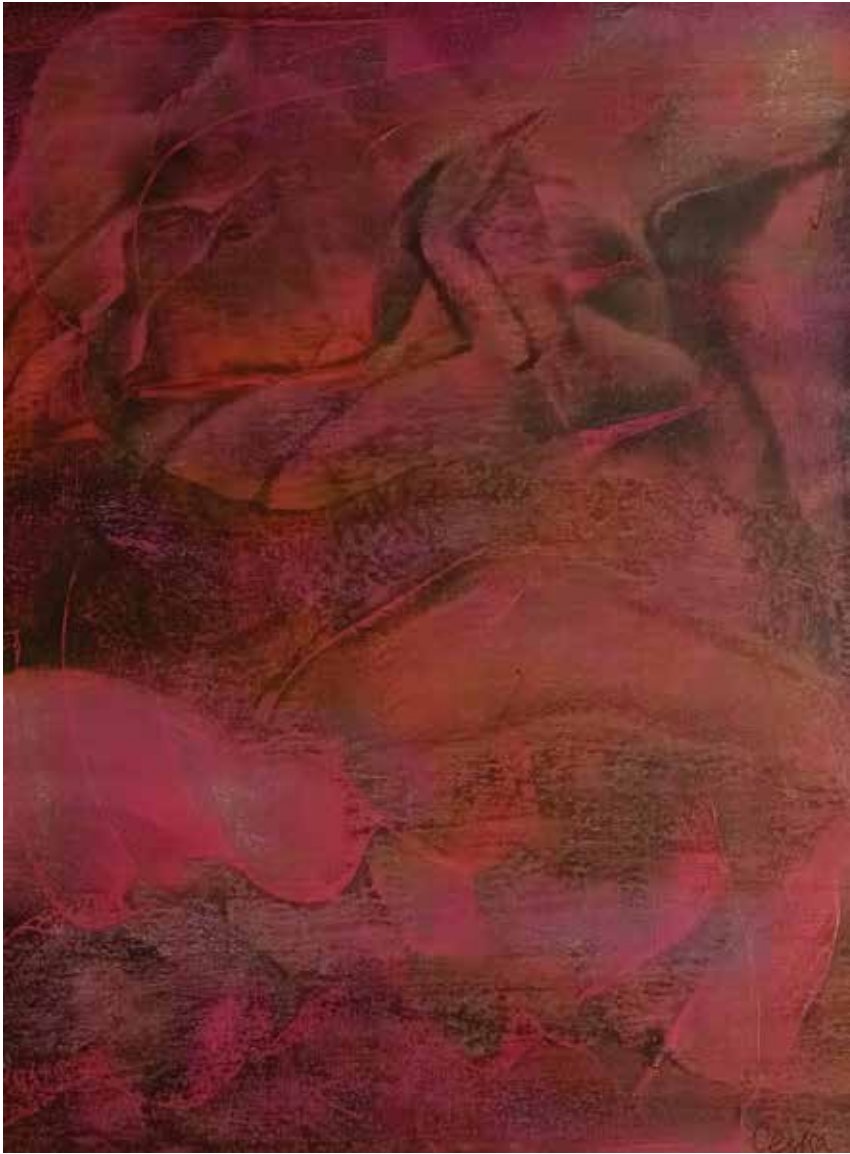

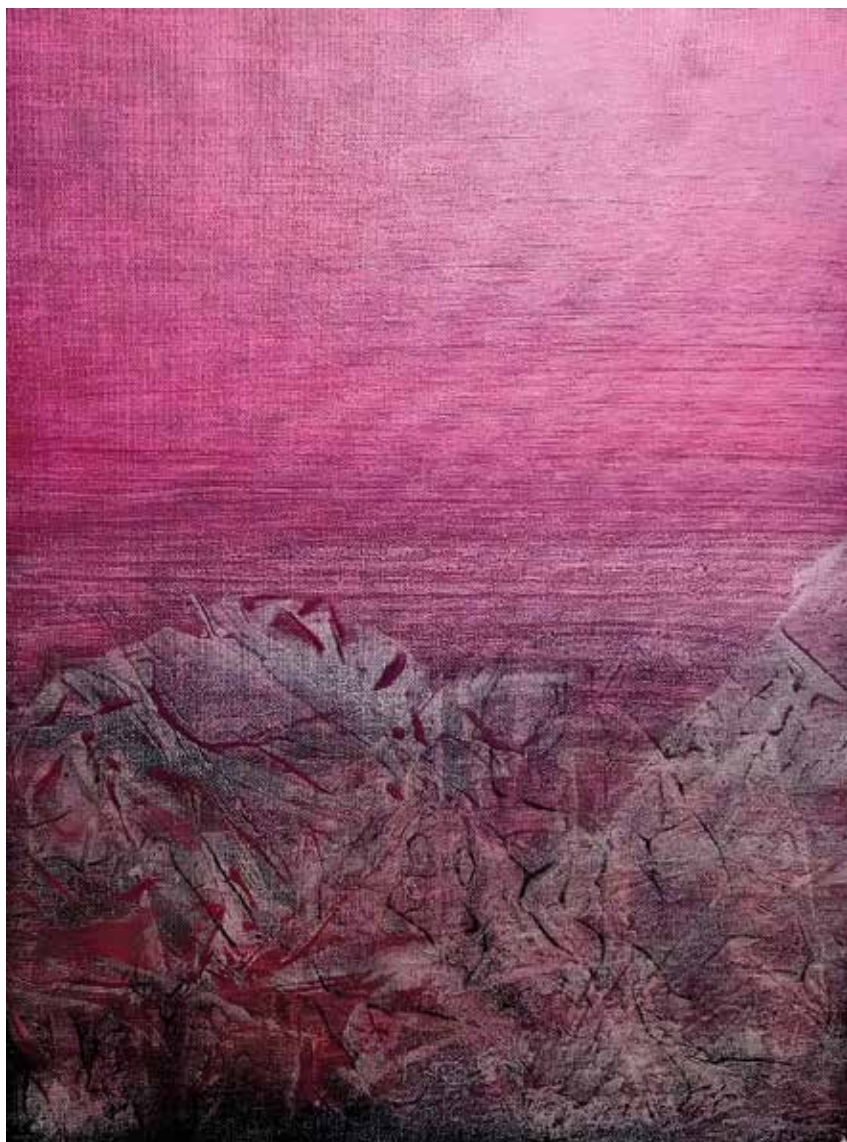

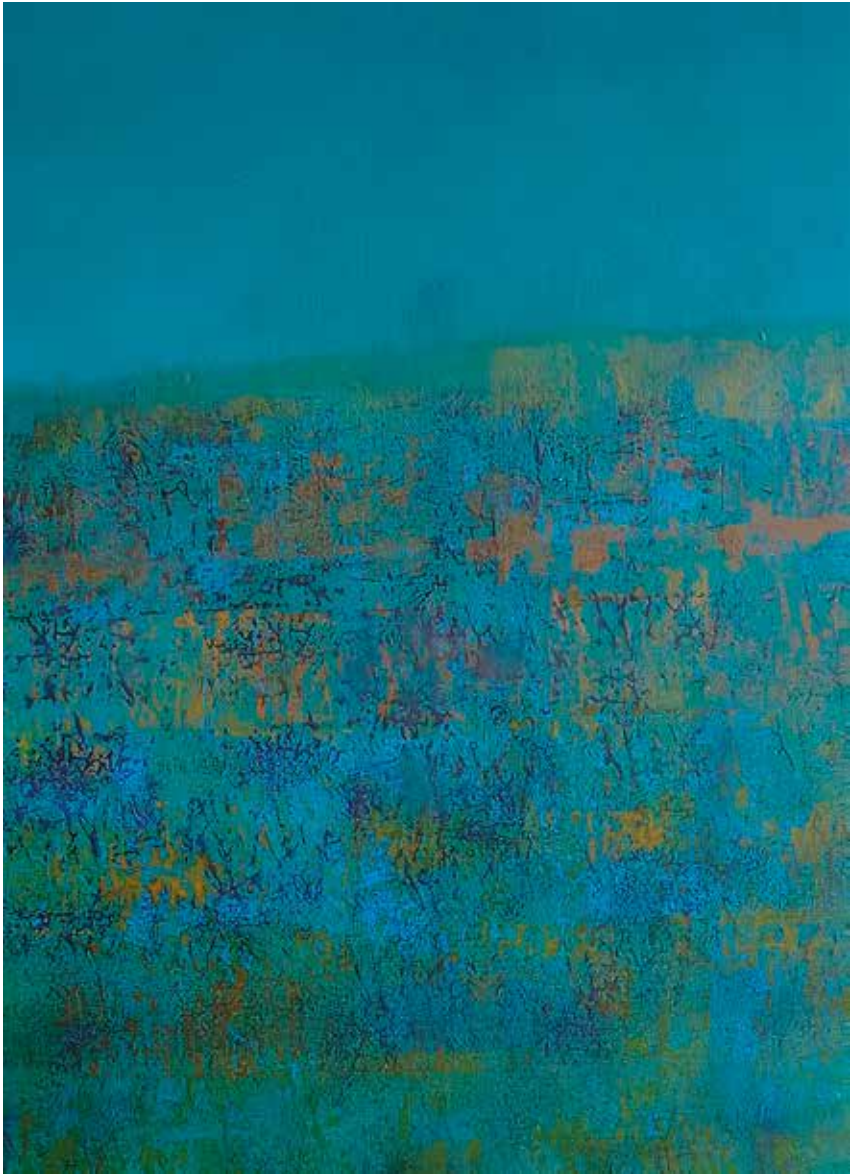

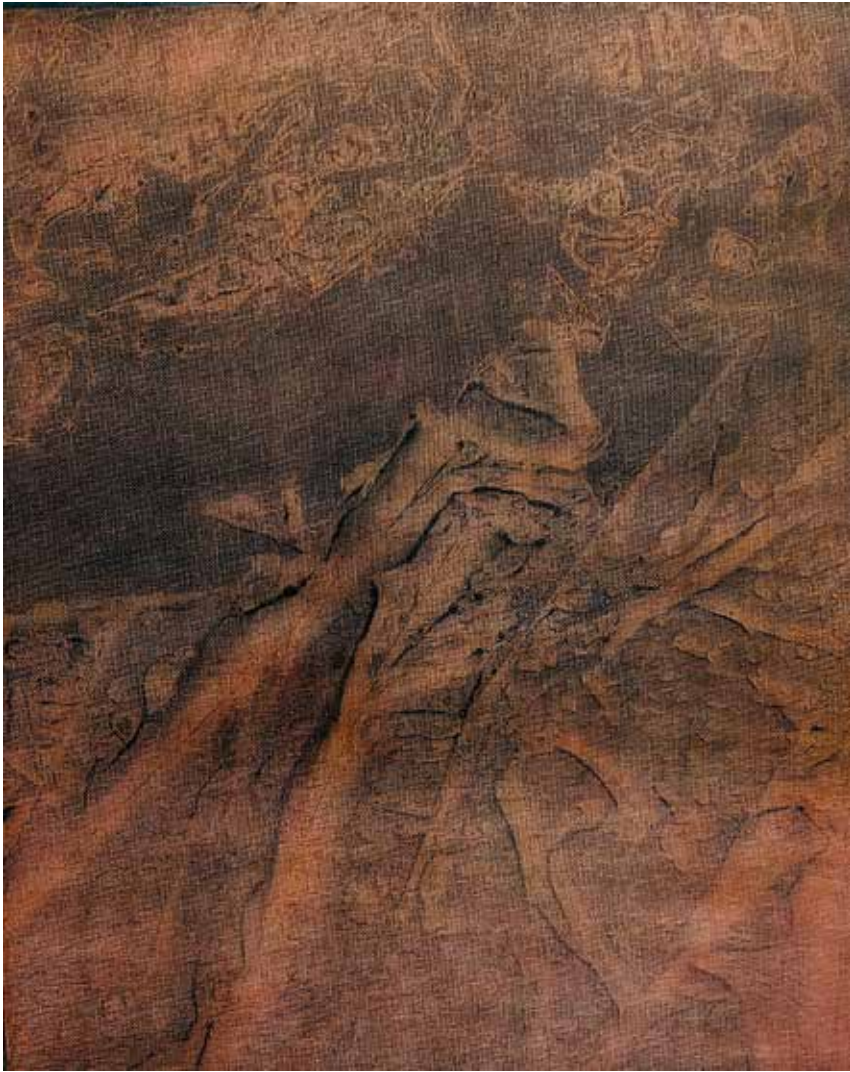

Pávai Patak Márta

Titokzatosság és játékoság

Françoise During képeihez

1944-ben született, Párizsban nőtt fel, fiatal lányként két vágya volt: utazni és festeni akart. A '60-as és '70-es években végig dolgozott, de közben stoppal beutazta Afganisztánt és Pakisztánt, Afrikán keresztül a Közel-Keletet. Bejárta Európát, az Egyesült Államokat, orosz földre is eljutott. A '80-as években visszatért Párizsba, majd onnan hamar Spanyolországba költözött, ahol a másik vágya is teljesült: Zaragozában Ludmila Navaróhoz, Madridban Teresa Muñizhoz, a két csodálatos festőtanárhoz járt művészeti órákra. A '90-es években Aragónia vidékére költözött, ahol Glauco Capozzoli uruguayi festő óráit látogatta Borja városában. 2000-ben a párjával közösen megvettek Alcalá del Moncayo település közelében egy romos vízimalmot, olajfákkal és hegyekkel övezett helyen, és a rá következő években kétkezi munkával fokozatosan helyreállították. Ez idő alatt is folytatta a festést, de kiállítást ekkor nem rendezett munkáiból. 2020-ban leköltöztek Tarazona városába, nem messze a vízimalomtól, ahol addig éltek, és ez a változás új korszakot nyitott festői munkájában.

Ahogy During mondja: „a színválasztással, egy vonallal kezdek. Ekkor valami mindig kiderül. Egy ötlet formát ölt, és ott a vászon lépésről lépésre megmondja, mit tegyek, hogyan tovább. Szabad utat engedek a képzeletemnek. Festményeimnek szándékosan nem adok címet, a szavak nem is kapcsolódnak a képhez, véletlenszerűen bukkannak elő egy szótárból. A színkeresés motivál, a vízzel játszva lépésről lépésre építem fel a formák és színek új világát. A kollázs alapelve a játék. Képeimben a vizuális rokonságokat és a kontrasztos elemeket kutatom, és egy olyan költői valóság megteremtésére törekszem, amely titokzatos és szórakoztató is egyszerre.”

Itt látható képeivel idén márciusban-áprilisban Izlandon, Reykjavíkban szerepelt a Grásteinn Galéria kiállításán. Korábban Madridban (1992), Zaragozában (1992, 1993, 2000), Alcalá de Moncayóban (1993), Borjában (1999), Tarazonában (2022) és Huescában állított ki.

Françoise During közeli ismerősöm, így munkáit jó néhány éve figyelemmel kísérhetem. Sokszor jártam nála közös barátainkkal Alcalá de Moncayóban, ahol az idő nagy részében egyedül élt Tigre kutyával és a két kiszolgált ló társaságában, hiszen párja, aki lóversenybíró, sokat volt távol otthonától. Françoise During minden mozdulata a művészetéről árulkodik. Ő úgy van jelen a világban, ahogyan fest. Nem egyszerűen letesz egy tárgyat az asztalra, hanem odahelyezi, pontosan úgy és oda, ahogyan és ahová éppen illik. Lenyűgözőek miniatűr képei, rajzai,

tarazonai zsánerképei, melyeket a járványidőszak alatt rajzolt és festett. Ahogyan egész életében, úgy a művészetében is a szabadsága, a mindentől és mindenkitől való függetlensége a legmeghatározóbb, és ez látszik a munkáján. A sokat élt, sokat látott művész könnyedségével dolgozik, távol a világ zajától, még akkor is, ha éppen hangos a környék a házuk alatt. Képes bármikor kívül helyezkedni az eseményeken, de ez nem azt jelenti, hogy nem vesz tudomást róluk, pusztán tud fölébük kerekedni. Az elmúlt időszakban változott a technikája, tobzódó színvilágával hívta föl magára a figyelmet. Úgy éreztem, az azonos időszakból válogatott képei kiváló ellenpontként szolgálnak ennek a sokhangú prózai összeállításnak a maguk technikai egységességével.

Csikós Zsuzsanna

Kortárs spanyol regények magyarországi recepciója 2000 után

1. Bevezetés

A polgárháború utáni spanyol széppróza története alapvetően négy nagy korszakra bontható. Az egyes korszakok szoros kapcsolatban állnak az országban végbemenő gazdasági, társadalmi és politikai változásokkal. A négy periódus a negyvenes évek egzisztenciális jellegű (individualista) realista prózája, az ötvenes évekre jellemző és az ún. „századközépi” nemzedékhez kapcsolódó társadalmi próza, a hatvanas-hetvenes évek strukturalista, az önazonosság meghatározására törekvő művei – ez a korszak egybeesik a latin-amerikai újpróza és az úgynevezett boom nemzedékéhez tartozó írók műveinek térhódításával –, valamint a Franco-korszak utáni próza (1975), amelyet leginkább a sokszínűség, a több írói nemzedék és irodalmi irányzat együttélése, egyfajta multikulturalizmus jellemez.

Külön kell szólni az emigráns, vagy más néven száműzött prózáról, azon szerzők műveiről, akik a polgárháborút (1936–1939) követően elhagyni kényszerültek a hazájukat, és más országokban (a nyelvi lehetőségek miatt főképp Latin-Amerikában) telepedtek le. Az emigráció idején írt műveik a Franco-korszak után fokozatosan kerültek kiadásra saját hazájukban, és váltak a spanyol irodalom szerves részévé.

Pávai Patak Márta, a téma avatott szakértője és fordításai révén az egyik legjelentősebb tolmácsolója szerint a polgárháború utáni spanyol széppróza tematikailag alapvetően két kategóriába sorolható: a jellemzően spanyol és a nem jellemzően spanyol művekre. Az előbbieket csak spanyol közegben lehetett megírni, az utóbbiakat bárhol.¹ Ebben az összefüggésben azt mondhatjuk, hogy az 1940-es, az 1950-es és az 1960-as évek spanyol narratívája a tipikusan spanyol művek csoportjába tartozik. Az emigráns próza kapcsán merül fel először az említett dilemma, hiszen a száműzetésbe kényszerült írók valamennyire légüres térbe kerültek még akkor is, ha zömében az amerikai kontinensen telepedtek le, és anyanyelvükön írhattak tovább. Az 1970-es évektől kezdve azután fokozatosan megjelennek a kozmopolita, helyhez nem köthető, bárhol játszódhat típusú művek is, és ez a kettősség mind a mai napig fennáll.

▼

¹ Pávai Patak Márta: „Kortárs spanyol regényeink”, *Élet és Irodalom*, 2006.04.21.

A Franco halálát (1975) követő években, a demokratikus átmenet idején, a szabadságjogok visszaállítása, a kultúra liberalizálása azt is jelentette, hogy a spanyol társadalom lassan-lassan maga mögött hagyta azt az évszázados változatlanságra, tradíciókra épülő szemléletet, amelynek fő támasza a katolikus egyház volt, és sokkal nyitottabbá, toleránsabbá vált. Ugyanakkor a fogyasztói-jóléti társadalom beköszöntével a kultúra maga is árucikké vált, ami újabb kihívások elé állította és állítja többek között az írói társadalmat és az irodalmat.

A 2000-es évek óta egyre több kortárs spanyol szerző szépprózai alkotása került kiadásra Magyarországon is: csaknem ötven szerző majdnem száz regényéről van szó.² A növekvő érdeklődést jelezte az a tény is, hogy a 2006-os Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál díszvendége az ibériai ország volt. A novellák vonatkozásában azt látjuk, hogy a különböző irodalmi folyóiratokban megjelent művek mellett eddig két átfogó antológia látott napvilágot magyarul, a 2001-es, tizenhat elbeszélést tartalmazó *A narancs a tél gyümölcse* (vál. Patkós Judit, szerk. Scholz László, Budapest, Nagyvilág), valamint a 2011-es *XX. századi spanyol novellák* (vál. Imrei Andrea és Latorre Ágnes, szerk. Imrei Andrea, Budapest, Noran, 2004–2011), amelyben negyvenkilenc novella található. Ezenkívül három önálló novelláskötet is kiadásra került: Juan José Millás *A szekrényjáró* (ford. Csuday Csaba, Budapest, Magyar Könyvklub, 2002), Javier Marías *Amikor halandó voltam* (ford. Kutasy Mercédesz, Budapest, Európa, 2008) és Luisa Gómez Gascón *El-Dzsebel* (ford. Pávai Patak Márta, Leányfalu, Patak Könyvek, 2023) című munkái.³

Az alábbiakban ennek a gazdagnak mondható irodalmi korpusznak magyarországi recepciójából válogatunk, kezdve egy különleges vállalkozás bemutatásával.

2. A Patak Könyvek

Pávai Patak Márta író, műfordító 2006-ban egyedülálló vállalkozásba kezdett: saját könyvkiadót alapított, és ezen keresztül a „Spanyol Elbeszélők” sorozatban kezdte megjelentetni a spanyol széppróza Magyarországon még ismeretlen alkotásait. A miéltre egy interjúban így válaszolt: „Én azt mondtam magamban, ha Magyarországon van ötszáz ember, vagy akár csak száz is, akit érdekel, mi az ördögöt írtak és írnak a spanyolok, akkor azt az ötszáz vagy száz olvasó embert nem szabad megfosztani a lehetőségtől, hogy elolvashassa ezeket a műveket. És ennek

2 A kortárs alatt ebben az esetben a spanyol polgárháború (1936–1939) után publikáló szerzőket értjük.

3 „Kortárs spanyol mozaik” címmel, hosszabb összeállítás olvasható a szépprózáról, a filmes adaptációkról és a színházról a *Tiszatáj* 2016/3. számában. Csikós Zsuzsanna: „A kortárs spanyol regény. Fejlődéstörténet Pascual Duarte halálától a Beleszerelmesedéséig”, 5–22.; Lénárt András: „Polgárháború utáni spanyol regények filmadaptációi”, 42–52.; Katona Eszter: „Vázlat a XX. századi spanyol színház történetéhez”, 53–86.; Katona Eszter: „Művészi szabadság-hatalmi önkény (Buero Vallejo-Goya, Mayorga-Bulgakov)”, 87–98.

minden nemzeti irodalom esetében így kellene lennie [...]. Az évek folyamán úgy tapasztaltam, nincs igazán gazdája a spanyol irodalomnak Magyarországon.”⁴ A sorozatban eddig 13 regény, illetve novelláskötet jelent meg, ezek közül mutatunk be néhányat.⁵

A Patak Könyvek első darabja egy igazi klasszikus volt: a polgárháború utáni spanyol széppróza első jelentősebb regényének, Carmen Laforet (1921–2004) *A semmi* (Nada, 1944) című alkotásának magyar kiadása.⁶ A Barcelonában született író nő mindössze 23 éves volt, amikor megjelent a könyve, amellyel azonnal meghódította mind az olvasókat, mind a kritikusokat. *A semmi*, ahogy arra már a cím is egyértelműen utal, a kiábrándultság regénye, egy fiatal, reményekkel és várakozásokkal teli árva lány, Andrea története, aki vidékről érkezik Barcelonába az 1940-es évek elején, hogy megkezdje egyetemi tanulmányait. Az Aribau utcában élő rokonaihoz költözik, ahol mindannyian megannyi kudarcélménnyel a hátuk mögött élik mindennapjaikat, amit a polgárháború légköre szülte erőszak, valamint az azt követő nyomor és nélkülözés határoz meg. A tanév elteltével Andrea csalódottan távozni kényszerül, a magánéletében és az egyetemen is folyamatos kudarcok érik, hiszen a látszat és a megélt valóság között óriási szakadék tátong. A regényről, magyarországi megjelenését követően, több cikk is megjelent a kulturális hetilapokban és folyóiratokban, a fogadtatás egyöntetűen pozitív volt. Bényei Tamás professzor úgy fogalmazott könyvkritikájában, hogy Laforet könyve egy „öntörvényű remekmű [...]. A szereplők különös következmény nélküliségéhez hasonlóan az egész barcelonai év is következmények nélküli: a beavatás, a felnőtté válás jelentőségelteli éve helyett valami furesza hiátus Andrea életében, amelyet talán épp ezért kell elmesélni.”⁷ Mester Yvonne műfordító a szereplőkről és környezetükről így vélekedett: „A sötét, barátságtalan, viszolygást és iszonyt keltő lakásban azonban mindenekelőtt az éhség, pizok, gyűlölet és erőszak honol, s a benne egzisztáló személyek szinte arctalan, kísérteties figurák.”⁸ A regény műfaji összetettsége kapcsán pedig Bezeczký Gábor azt állapította meg, hogy „[...] felhasználja a nevelődési regény, a családregegy, a művészsregény szabályrendszerét, de ha jobban megnézzük, még ezeken túl is felismerhetők egyéb hagyományok [...] a regényben

4 Györe Gabriella: „Spanyolok – fordítva. Interjú Pávai Patak Márta fordító-könyvkiadóval”, *Litera*, 2006.04.19. <https://litera.hu/magazin/interju/spanyolok-forditva.html>. letöltés ideje: 2024.03.01.

5 A kiadó weboldala: <http://www.patakkonyvek.hu/>

6 A művek bibliográfiai adatai a cikk végén található bibliográfiában olvashatóak.

7 Bényei Tamás: „Ex libris. Carmen Laforet: *A semmi*”, *Élet és Irodalom*, 2007.01.26.

8 Mester Yvonne: „Egy nő a kollektív frusztráció peremén”, *Élet és Irodalom*, 2006.09.08.

a 19. századi regénykonvenciók mellett – mondjuk – a szürrealizmus is megtalálható”.⁹

2007-ben látott napvilágot a sorozatban Rafael Sánchez Ferlosio (1927–2019) *A Jarama* (El Jarama, 1954) című regénye, amely az 1950-es évek spanyol neorealista prózájának az első jelentős alkotása volt.¹⁰ A behaviorista széppróza egyik legjelentősebb spanyol nyelvű művét az irodalomkritikusok a közönségesség eposzának is nevezik banális cselekménye miatt. A magyar könyvismertetők is éppen azt a látszólagos ellentmondást emelik ki, hogy a triviális párbeszéddek ellenére miért is magával ragadó ez a mű. Bényei Tamás véleménye szerint „éppen ennek a nagyon tudatos megkomponáltságnak és elbeszéléstechnikai újításnak köszönhető, hogy Sánchez Ferlosio könyve a benne szétáradó poshadt unalom ellenére mégis letehetetlen”.¹¹ Kovácsy Tibor a *Magyar Narancs* hasábjain pedig úgy fogalmaz, hogy „[...] magunk sem értjük, hogyhogyan ennyire olvastatják magukat az oldalak, amelyeken párhuzamosan két helyszínen, egy folyóparton és egy közeli vidéki kocsmában csordogál vég nélkül a könnyed, felszínes, a másik személy határvonalait tiszteletben tartó, sehonnan sehová sem haladó csevegés”.¹²

A madridi születésű Jesús Fernández Santos (1926–1988) élete a mozi, a televízió és a szépirodalom világa között zajlott. Kívül a falon (Extramuros, 1978) történelmi témájú munkája, amely hazájában Nemzeti Irodalmi Díjban részesült, először 2013-ban kerülhetett a magyar olvasók kezébe. A regény a 17. századi, szárazság, éhség és járványok sújtotta Spanyolországban játszódik. Egy bezárásra ítélt, lepusztult rendházban az egyik apáca a csalás módszeréhez folyamodik a túlélés érdekében. A regény narrátora egy másik apáca, akit lesbizikus kapcsolat fűz a „csodatévő” nővérhez. A műből teljes mértékben hiányoznak a konkrétumok, és ezzel összhangban a regény nyelve is szimbolikus, a legtöbb esetben csak sugall dolgokat, de *expressis verbis* nem mondja ki azokat. „Én a szerelem szolgája, a nővérem testének rabszolgája” mondattal érzékelteti például a két apáca kölcsönös vonzódását. A regény világát, mint ahogy a 17. századi Spanyolországét, teljes mértékben a vallásos légkör hatja át. Miért írunk kicsit hosszabban erről a regényről? Azért, mert gyakorlatilag a magyar kiadás visszhang nélkül maradt.

Miguel Delibes (1920–2011) a 20. századi spanyol prózairodalom egyik legnépszerűbb és legtermékenyebb írója volt. Magyarul csupán egyetlen regénye olvasható, *A patkányok* (Las ratas, 1962), amely hazájában a megjelenés évében elnyerte a Kritikusok Díját. A sok szempontból a mexikói Juan Rulfo írói világát

9 Bezczky Gábor: „Carmen Laforet: A semmi című könyvről”.

http://patakkonyvek.hu/konyveink/laforet/laforet_carmen_a_semmi_bezczky.html, letöltés ideje: 2024.02.28.

10 A Jarama folyó mentén zajlott a spanyol polgárháború egyik legvéresebb csatája 1937 februárjában.

11 Bényei Tamás: „Ilyen az élet (Rafael Sánchez Ferlosio: A Jarama)”, *Élet és Irodalom*, 2008.02.08.

12 Kovácsy Tibor: „Sors-társak – Három spanyol regény”, *Magyar Narancs*, 2008.01.17.

megidéző mű – kietlen vidék, árnyékok, ciklikusság – főszereplője a tizenegy éves Nini – Bényei Tamás olvasatában – „[...]a különös képességekkel megáldott gyermek, aki mindent tud az állatokról, a növényekről és az időjárásról. A falu lakói eltérően vélekednek arról, hogy Nini tehetsége isteni vagy örökösi ajándék-e, autoritása azonban megfellebbezhetetlen [...]”¹³ Végh Dániel hispanista pedig azt emeli ki, hogy a főhőst körülvevő környezet ismerős lehet a magyar olvasónak is: a kopár Kasztíliai aszály, fagykár, termést elverő jégeső sújtja folyamatosan, az emberek borba vagy disznóölésbe fojtják bánatukat, a közigazgatás újabb és újabb modernizációs tervekkel áll elő. Ugyanakkor a háttérben a spanyol polgárháború ütötte sebek munkálnak, és a falubeli nyomor a testvérharcban megnyomorodott nemzet sorstragédiájának részeként jelenik meg. Így a meseszerűnek tűnő történet szociográfiaként, természet és civilizáció, örökölt tudás és szerzett ismeret, elmaradottság és progresszió konfliktusának példázataként is olvasható.¹⁴

Az eddig említett szerzőkhöz képest már egy fiatalabb nemzedék képviselője Jesús Ferrero (1952), akitől *A bukott angyalok* (*Ángeles del abismo*, 2005) című regény olvasható magyar nyelven. Érdekesség, hogy a művet először éppen magyarra fordították le, ennek alkalmából a szerző vendége volt a 2007-es Budapesti Könyvfesztiválnak. Az 1967 táján, egy vidéki középiskolában játszódó történetben, amelyet a regény narrátor szereplője emlékezés formájában tár az olvasó elé, Diago, a franciatanár – a romlottság, a perverz birtoklási vágy és a csábítás megtestesítője – diákjait sorra avatja be a testi-lelki szerelmi életbe, manipulálva valódi érzéseiket és érzelmeiket. Domináns, pusztító személyiségének a kamaszok – a még meg nem rontott angyalok – nem tudnak ellenállni, így áldozatokká válnak, ami nagymértékben kihat későbbi sorsuk alakulására. Az egyetlen könyvismertető ismét Bényei Tamás nevéhez fűződik, aki szerint a regény színvonala egyenlőtlen: az első rész drámaisága a másodikban kissé leül, és „egy kicsit mégis elhatalmasodnak a néhol érdekes, máskor viszont szenvelgő és lapos reflexiók, amelyek mintha nem állnának arányban a felidézett kevéske életanyaggal”¹⁵

Szintén a fiatalabb nemzedék képviselője Ignacio Martínez de Pisón (1960), akinek egyik legismertebb műve a magyarul is olvasható *Mellékutakon* (*Carreteras secundarias*, 1996) című alkotás. A regény cselekménye a Franco-korszak végén, 1974-ben játszódik: apa és fia egy Citroënben élnek, utaznak, ez az egyetlen vagyonuk, és tulajdonképpen az „otthonuk”. Az apa pénzszerzési forrásai állandóan csődöt mondanak, ezért a két főszereplőnek mindig tovább kell állnia, így a szim-

13 Bényei Tamás: „Ex libris. Miguel Delibes: *A patkányok*”, *Élet és Irodalom*, 2009.02.13.

14 Végh Dániel: „Spanyol recept válságos időkre: ecetes patkánysült. Miguel Delibes: *A patkányok*”, *Prae*, 2009.03.05. <https://www.prae.hu/article/1888-spanyol-recept-valsagos-idokre-ecetes-patkanyusult/>, letöltés ideje: 2024.02.27.

15 Bényei Tamás: „Ex libris. Jesús Ferrero: *A bukott angyalok*”, *Élet és Irodalom*, 2007.01.26.

bolikus cím arra utal, hogy egy elhagyatott, „elfelejtett” Spanyolországot járnak be, ahová igen nehézkes már eljutni is. Zelei Dávid irodalomkritikus tipikus road movie-ként vagy szociális útirajzként definiálja a regényt, amely a lecsúszás okait taglalja.¹⁶ Urbán Bálint műfordító, esztéta a posztmodern pikareszk regény kifejezést használja műfaji meghatározás gyanánt, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a történet középpontjában „a kamasz fiú és a dzsentrí módra viselkedő apa közötti generációs feszültség áll, melyet a kamaszkor és a felnőttlet ironikusan tragikus ellentétévé szélesít Pisón”.¹⁷

Zárásként egy másik női szerző, Nuria Amat (1950) *A kokainkirálynő* (Reina de América, 2002) című regényét említjük. Pávai Patak Márta a magyar kiadás fülszövegében azt írta, hogy egy „márquezi hangulatú regényt” olvashatunk. Bényei Tamás is azzal a gondolattal kezdi könyvkritikáját az *Élet és Irodalom* hasábjain, hogy az „[...] egészében Kolumbiában játszódó regény legalább annyira a kolumbiai, mint a spanyol (vagy katalán) irodalom része, amit a legismertebb kolumbiai regényre, a Száz év magányra utaló áthallások is megerősítenek”. Témája a kábítószerek-kereskedeleme, ami köré az egész cselekmény épül, és ami megkülönbözteti a márquezi művektől. Ugyanakkor az a véleménye, hogy a könyv olvasása fárasztó, főként „a szöveg állandó egzaltáltsága” miatt.¹⁸

Carmen Laforet, Rafael Sánchez Ferlosio, Jesús Fernández Santos és Miguel Delibes a polgárháborút követő két írói nemzedék meghatározó alakjai voltak, a tőlük választott művek igen szemléletesen ábrázolták a Franco-korszak minden területen jelen lévő sivárságát: a túlélésért való harcot, a szegénységet, elhagyatottságot, a kulturális nihilt. Bár a Falon kívül regény a 17. században játszódik, igen áthallásos: az ábrázolt viszonyok, a „virágnyelv” használata, a túlzott vallásosság mind a polgárháború utáni spanyol társadalom sajátosságai is voltak. A fiatalabb szerzők (Jesús Ferrero, Ignacio Martínez de Pisón, Nuria Amat) aktuális témákat – drogkereskedeleme, fiatalokat ért abúzus, generációs ellentétek – dolgoznak fel az itt bemutatott regényeikben.

A könyvkritikák, ismertetőik szerzői zömében hispanisták (Zelei Dávid, Végh Dániel, Urbán Bálint), vagy olyan irodalmárok, akik a spanyol nyelvű irodalmakat is kiválóan ismerik (Bényei Tamás).

A Patak Könyvek első darabjai kétezer példányban jelentek meg, ma már ez a szám sajnos alacsonyabb. A kötetek kaphatóak a nagyobb könyvhálózat boltjaiban (Líra, Libri), az Írók Boltjában, de csak kevés magyarországi közkönyvtárban

16 Zelei Dávid: „Dzsentrilázadás a tengerparton”, *Élet és Irodalom*, 2014.01.31.

17 Urbán Bálint: „Ex libris. Ignacio Martínez de Pisón: Mellékutakon”, *Élet és Irodalom*, 2014.04.25.

18 Bényei Tamás: „Ex libris. Nuria Amat: A kokainkirálynő”, *Élet és Irodalom*, 2007.01.26.

hozzáférhetőek, ami részben gátolja, hogy ezek a kötetek minél szélesebb olvasóközönséghez eljussanak.

3. Kortárs spanyol regények a magyar könyvkiadásban

A statisztikák azt mutatják, hogy a kortárs spanyol regénykiadása Magyarországon – a Patak Könyvek sorozatát leszámítva – több mint 20 különböző kiadóhoz köthető. A listát az Európa Kiadó vezeti 25 kötettel, öt követi az azóta már megszűnt Ulpius-ház Kiadó 16 kötettel. A többi kiadó hat, vagy annál kevesebb kötettel rendelkezik. A Kiss József Könyvkiadó jelentette meg Julia Navarro és Ildefonso Falcones magyarra fordított munkáit (összesen hatot), míg a Gabo Kiadó María Dueñas regényeire „specializálódott”. Mindhárom szerző a bestseller írók kategóriájába sorolható.¹⁹ A Kossuth Kiadó a 2010-es években elindította a „Spanyol krimi” sorozatot – ami sajnos abbamaradt –, ennek berkein belül három spanyol szerző öt regényét jelentette meg.²⁰ A többi esetben azt látjuk, hogy a többműves szerzők esetében több kiadó vállalta fel a megjelentetést: például Javier Marías hét regényén négy kiadó „osztózik”. Arturo Pérez-Reverte és Carlos Ruiz Zafón művei esetében is hasonló a helyzet, ők egyébként a legtöbb magyarra lefordított regénnyel rendelkező szerzők jelenleg.

Nehéz választ adni arra a kérdésre, hogy mi alapján kerül egy-egy szerző és műve kiválasztásra, nyilván igen fontos az adott mű nemzetközi sikere (a már említett bestseller szerzők), esetleg az adott műfaj nagyon népszerű az olvasók körében (pl. krimi, kalandregény, fantasy), de fordítók is javasolhatnak regényeket kiadásra.

Sajnos a példányszámokról nincsenek adatok, ezt a kiadók általában hétpécsetes titokként őrzik. A hivatalos statisztikák szerint a magyar könyvpiacra a legnagyobb sikereket elérő világirodalmi alkotásokat tíz- és harmincezer közötti példányszámban adják ki, feltehető, hogy a kortárs spanyol regények esetében ez a szám jóval alacsonyabb (néhány ezer).

A továbbiakban néhány klasszikusnak számító, illetve a fiatalabb írói nemzedékekhez tartozó szerzők alkotásainak magyarországi fogadtatásáról írunk. Olyan műveket választottunk, amelyek egyrészt jól tükrözik a kortárs spanyol széppróza sokszínűségét, másrészt – feltételezésünk szerint – nem csupán a szűk szakma érdeklődését keltették fel.

▼
19 Julia Navarróval egy hosszabb interjú olvasható a *Könyvhét* 2006/7–8. számában (132–133).

20 A sorozatban spanyol–amerikai szerzők munkái is megjelentek.

3.1. Klasszikusok

Ebben a csoportban olyan regényekről lesz szó, amelyek még a Franco-rezsim (1939–1975) alatt születtek. A szerzők között találunk Nobel-díjast (Camilo José Cela), emigrációba kényszerült alkotót (Francisco Ayala), illetve a századközepe nemzedékhez tartozó, és a spanyol irodalmi életben több mint fél évszázadon át aktív szerepet betöltő író (Juan Marsé).

Camilo José Cela (1916–2002) a polgárháború utáni spanyol széppróza egyetlen Nobel-díjasa, a kitüntetést 1989-ben kapta. Cela irodalmi pályája során minden művével – összesen mintegy száz alkotásról van szó – valami új, valami meghökkenítő, és előző írásaitól teljesen különböző műalkotás megteremtésére tett kísérletet, és nyelvújító munkássága is jelentős volt. A Méhkas (La colmena, 1951) című regénye már 1960-ban megjelent Magyarországon, ugyanakkor 2011-ben ismét kiadásra került változatlan fordításban, az Irodalmi Nobel-díjasok Könyvtára sorozat huszonharmadik darabjaként. Az 1943 decemberében Madridban játszódó regény mintegy 160 szereplőt vonultat fel. Nagyon szemléltető módon láttatja Hegyi Zoltán Imre irodalmár a mű 2011-es magyar kiadása kapcsán írt elemzésében a celai regény világát. „A Méhkas panoptikum. Vagy még inkább rovargyűjtemény [...]. Panoptikum, mert a könyvében tévelygő mintegy százhatvan szereplő a »jellemző« illusztrációjaként személyesül, rendeződik jelenetbe, merevül ki az élete egynéhány pillanata a szemünk előtt, a maga stílussal, bármiféle »irodalommal« alig is takart meztelenségében. Vagy mégis inkább rovargyűjtemény: az írói tollvégre tűzött alakok úgy vonaglanak a lapokon, mint a rosszul megölt bogarak – holott az író, s a tolla csak konstatál: a sorsra tűzöttség beteg állapotát modellezi [...]. Az író nem tud gyógymódot, csak konstatál: látja-érzi maga körül kora polgárháborús sebekkel üszkös, idült beteg Spanyolországát.”²¹ Ezen a ponton sajnos abba is kell hagynunk a regény magyarországi recepciójának bemutatását, hiszen több ismertetőt, kritikát nem találtunk a műről. A mű újrakiadását nyilvánvalóan maga a sorozat, amelyben megjelent, indokolta.

Francisco Ayala (1906–2009) már 1936 előtt is ismert író volt, az emigrációban pedig egyetemi tanárként, esszéistaként és regényíróként tevékenykedett Argentínában, Puerto Ricóban, az Egyesült Államokban, később pedig hazatért Spanyolországba. A polgárháború után írt egyik legjelentősebb regénye a Rút halál (Muertes de perro, 1958), egy tipikus diktátorregény, amelynek cselekménye egy képzeletbeli közép-amerikai államban játszódik. „A kirakós játékként összeálló történet mindvégig a bűnügyi regények feszültségét árasztja, amíg végigkísérjük

▼

21 Hegyi Zoltán Imre: „Camilo José Cela: Méhkas”, ekultura.hu, 2012.01.28.

<http://ekultura.hu/2012/01/28/camilo-jose-cela-mehkas>, letöltés ideje: 2024.02.28.

a demokratikusan megválasztott rendszertől a választási csalással uralomra jutott, demagóg, féldiktatórikus kormányzaton, majd a zsarnoki katonai juntán keresztül az egyszemélyi diktatúráig vezető folyamatot” – olvashatjuk a magyar kiadás borítóján, mintegy bevezetésként. Zelei Dávid is a műfaj és a történetmondás sajátosságaira hívja fel a figyelmet, amikor úgy fogalmaz, hogy Ayala története, bár végig a rekonstrukció illúziójával kecsgetet, szintén asszociatív történetmondás, melyben a fiktív dokumentumok sora mozaikszerű detektívregény-szerűséget alkot – kicsit olyasféléen, mint az Egy előre bejelentett gyilkosság krónikájában, hisz a gyilkosság tényét és az elkövető személyét a kezdetektől tudjuk, „csupán” az út a kérdéses, ami hozzá vezet.²² Csider István Zoltán újságíró a Népszabadság hasábjain a narrátor, Pinedito perspektívájából mutatja be a regényt, aki „[...] viszont nem pusztán tényeket sorol és emlékiratot másol, de megalapozottnak tűnő pletykákból, hétköznapi beszélgetésekből, hírmorzsákból, történetstilánkokból rakja össze a nem lineáris majdnem-egészset, vagyis amit a legfontosabbnak vél”.²³ Könyvkritikájában Simó Márton pedig magasabb szintre emeli és általánosítja a regény üzenetét, amikor a címből kiindulva megállapítja: „Mert itt mindent csak a rút halál által lehet megoldani. A lényeg, hogy megszabaduljon a társadalom a gonosztól. Micsoda naivitás – hallatszik ki a maró gúny Ayala szavaiból –, hiszen a mocsok folyamatosan újratermelődik. Emelhet szobrokat a hálás nemzet utólag az »érdemes embereknek«, mert mindig kerülnek valakik, akik aljasul a társadalom, a valóság, a törvény és az erkölcs felett kívánnak élni.”²⁴

A barcelonai Juan Marsé (1933–2020) négy regényét is kiadták magyar nyelven a 2000-es években, addig teljesen ismeretlen írónak számított hazánkban. Műveiről Faix Dóra, az ELTE oktatója írt hosszabb cikket, amelyben többek között megállapítja: „Miközben tapasztalatai adják az elmesélt történetek alapanyagát, gyermekkorának helyszíne – Barcelona néhány kerülete – válik az elbeszélésekben létrejövő fiktív világ hátterévé, a történetekben szereplő gyermekek és kamaszok sajátos univerzumává.”²⁵ Szintén egy átfogóbb ismertetőt olvashatunk a szerzőről Csuday Csaba hispanista, műfordító nekrológjában: Marsé regényeinek témája „[...] a diktatúra társadalmának fokozatos erkölcsi és szociális romlása, az osztálykülönbségek, a legyőzöttek emlékei, a polgári származású egyetemisták és a terror ellen harcoló munkások szembenállása. Kritikai szemléletében erős

▼

22 Zelei Dávid: „A diktátor és a kutya”, kézirat, 2010. A cikk korábban a praec.hu oldalon volt olvasható, de ma már nem elérhető. A szerző kézirat formájában bocsátotta rendelkezésünkre.

23 Csider István Zoltán: „Pinedito íté”, *Népszabadság*, 2010.06.19.

24 Simó Márton: „A züllés természetrajza”, *Nagyítás*, 2010.03.17.

25 Faix Dóra: „A spanyol polgárháború gyermekei Juan Marsé műveinek tükrében”, *Ezredvég*, 2007/12, 63–64.

hangsúlyt kap az ironia.”²⁶ A Magyarországon kiadott négy regény közül az Utolsó délutánok Teresával (Últimas tardes con Teresa, 1966) szintén igazi klasszikusnak számít a háború utáni spanyol széppróza történetében, a magyar változat mintegy negyven év elteltével került csak kiadásra. A mű szatirikus, groteszk formában, szarkasztikus nyelvezettel megírt éles társadalomkritika, amely többek között a spanyol egyetemi ifjúság álságos lázadását állítja pellengérré az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején. Ugyanakkor, írja Bényei Tamás, „a konkrét politikai és társadalmi sík mögött vagy mellett kibontakozik egy másik sík, amelyben az egész szerelmi történet – ahogy talán minden szerelmi történet – a beteljesülésre váró álom előrefutó logikája és a reménytelenség tudásának örökös múltja közötti felfüggesztettségben zajlik.”²⁷ Bistey András ír a két fiatal szentimentális kapcsolatáról úgy vélekedik, hogy „a szöveg az egyenlőtlen kapcsolatokon keresztül ábrázolja a meg nem értettségéből eredő feszültséget, amely a másik illuzórikus megragadásából és a társadalmi osztályok önhittségéből származik. Az eltérő kasztok tagjainak sorsa és rendeltetése a bőrük színébe és a hajuk illatába kódolva tudósít a keveredés lehetetlenségéről. Mindenki olyannak akarja látni a másikat, amilyen ő maga sosem lehet.”²⁸ Marsé a kritikusok által legjobbnak tartott regénye, a Gyíkfarkak (Rabos de lagartija, 2000), számos rangos spanyol irodalmi elismerést kapott. Ahogy megannyi más műve, ez is közvetlenül a polgárháború utáni Spanyolországban játszódik, a Franco-rezsim első éveiben, Barcelonában, amikor az ország a teljes fizikai, testi és szellemi nyomor állapotában próbál valahogyan túlélni. Erre utal a regény címe is, hiszen – ahogy azt Bényei Tamás is megemlíti könyvkritikájában – az író egy interjúban azt mondta, hogy a gyíkfarkmotívum egy olyan korról szól, amelyben a megcsontított emberek, érzelmek és érzések mindennek ellenére mégis tovább éltek.²⁹ A regény narrátora egy magzat, vele kapcsolatban M. Nagy Miklós műfordító, szerkesztő úgy fogalmaz, hogy „a bölcs embrió-történet, amely finom szimbólumokon keresztül tudja elmesélni ön-maga születését: ez annyira valószerűtlen, hogy ezen az alapon a szerző aligha tud szövetséget kötni az olvasóval [...]”.³⁰ Faix Dóra ennek kapcsán azt emeli ki, hogy a magzat/gyermek, miután saját anyját nem ismerhette – behalt a szülésbe –, felidézi/elképze a születése előtti időszakot.³¹ Mézes Gergely pedig a szereplők

26 Csuday Csaba: „Juan Marsé (1933–2020)”, 1749, 2020.08.04.

<https://1749.hu/flow/hir/juan-marse-1933-2020.html>, letöltés ideje: 2024.03.01.

27 Bényei Tamás: „A betolakodó”, *Élet és Irodalom*, 2008.11.14.

28 Bistey András: „Kijózanító szerelmi történet. Juan Marsé: Utolsó délutánok Teresával”, *Liter@*, 2008.10.23.

<http://www.litera.hu/hirek/kijozanito-szerelmi-tortenet>, letöltés ideje: 2024.03.02.

29 Bényei Tamás: „Nicsak, ki mesél”, *A Hét*, 2005/22, 16.

30 M. Nagy Miklós: „Ex libris. Juan Marsé: Gyíkfarkak”, *Élet és Irodalom*, 2005.05.20.

31 Faix, i. m.

kapcsán állapítja meg, hogy ebben a regényben „nincsenek hősök, csak elhibázott, kényszerpályára került életek”.³² A Szerelmi dalok a Lolita Klubban (Canciones de amor en Lolita's Club, 2005) című regény filmforgatókönyvnek indult, ez a stílusán és a nyelvezetén is észrevehető. A Lolita Klub egy bordélyház Spanyolországban, ahol kelet-európai és kolumbiai lányok dolgoznak, gyakorlatilag fogságban tartják őket. A regény igen éles társadalomkritika is: olyan világot ábrázol, amelyben az abszurditás hétköznapivá lesz, és amely világban, ahogy azt Bistey András megfogalmazta, „egy szellemi fogyatékos az egyetlen, normális emberi érzésekre képes ember [...]. Az író arra figyelmeztet, hogy a világ megőrült, ha tiszta, érdektelen kapcsolat csak a társadalmi megítélés szerint deviánsok között létezik.”³³ Marsé Az álmok kalligráfiája (Caligrafía de los sueños, 2011) című regényében az olvasó ismét az 1940-es évek eleji Barcelonában találja magát „a Güell park környékén élő kisemberek, andalúziai bevándorlók, rongyabdát rugdosó utcakölykök, a kínai negyed prostituáltjai, cigányok és kenetteljes papok világában, ahol még elevenen él a köztársaság tiltott emléke”.³⁴ A főhős kamasz, Ringo szemszögéből ábrázolt többi szereplő sorsának bemutatása itt is a tévedés – a valóság és a képzelet közötti különbség – motívumán alapszik, amelynek következtében valamennyien kettős életet élnek. Bak Róbert perspektívájából a regény „egy aprólékos művész regénye volt, ami nagyon fontos témákat is érintett: a képzelet és a valóság, a felnőttek és a gyerekek világa, a háború és a béke, a kegyetlenség és a megbocsátás, és még sorolhatnám”.³⁵ A magyar fordításhoz, újdonságképpen, utószó is készült Potozky László jóvoltából: ebben olvashatjuk, hogy az „elbeszélő különböző ábrándozásokon keresztül vázolatja saját jövőképét, és ebben a kopottan varázslatos világban a narratíváknak, a kitalációnak, a mondott szónak tényleg különös súlya van”.³⁶

3.2. A fiatalabb nemzedék írói: a 68-asok

A 68-as nemzedék írói általában 1939–1950 között születtek, személyesen már nem kötődtek a polgárháborúhoz, és a Franco-rendszer „fénykorára” (1950-es, 1960-as évek) esett az ifjúságuk. Elutasították a rendszert, de elutasították a „századközepi” nemzedék íróira jellemző politikai-társadalmi kötelezettségvállalást is. Első műveikben még érezhető a kísérleti-strukturalista próza hatása, a későbbiekben

32 Mézes Gergely: „Az álmódózók luxusa”, *Magyar Hírlap*, 2005.09.26.

33 Bistey András: „Egy különös szerelem története (Juan Marsé: Szerelmi dalok a Lolita Klubban)”, *Ezredvég*, 2006/10, 124–125.

34 Csuday, i. m.

35 Bak Róbert: „Juan Marsé: Az álmok kalligráfiája”, *ekultura.hu*, 2018.04.28.

<https://ekultura.hu/2018/04/28/juan-marse-az-almok-kalligrafiaja>, letöltés ideje: 2024.03.04.

36 Potozky László: „A mi utcánk”, Juan Marsé: *Az álmok kalligráfiája*. Budapest, L'Harmattan, 2017, 363.

ugyanakkor egyre nagyobb teret kap a történetmondás, a cselekményesség, és fokozatosan visszatérnek a klasszikus cervantesi elbeszéléshez. Ennek az új nemzedéknek az írói jól ismerik az európai és amerikai irodalmat, és különösen vonzza őket a latin-amerikai újpróza, a boom nemzedékéhez tartozó írók munkái, akik közül külön is kiemelhető az argentin Julio Cortázar hatása. A továbbiakban a nemzedék négy szerzője – Eduardo Mendoza, Luis Mateo Díez, Enrique Vila-Matas, Javier Marías – műveinek magyar fogadtatásával foglalkozunk.

A Barcelonában született, jogi diplomát szerzett, és évekig ENSZ-tolmácsként is dolgozó Eduardo Mendozának (1943) két regénye olvasható magyar nyelven. A csodák városa (*La ciudad de los prodigios*, 1986), amelynek főszereplője, Onofre Bouvila, egy nincstelen parasztyerekből válik a katalán társadalmi és politikai élet egyik legbefolyásosabb személyiségévé a 20. század első évtizedeiben. Sorsa alakulásával párhuzamosan szemtanúi lehetünk a katalán főváros modernizációjának a két világhiállításnak – 1888 és 1929 – köszönhetően. A műről több ismertető, kritika jelent meg a magyar sajtóban, még az *Élet és Tudomány* is foglalkozott a regénnyel éppen a két világhiállítás kapcsán.³⁷ Az *Élet és Irodalom* hasábjain Bárány Tibor például azt feszegeti, hogy nem is a regény témája az érdekes, hanem a szöveg jellege, „amelyet egyszerre lehet egy kalandos élettörténetnek, egy város regényének, és egy társadalomfilozófiai példázatnak olvasni”.³⁸ Kovács Edit szerint Mendoza regénye „nem mindig lebilincselő olvasmány, de teret enged a képzeletnek, maradéktalanul megfesti az öntudatos katalánok keserves hétköznapjait, évszázadokon átívelő történelmi tablója elröpít egészen az 1929-es évig, mikorra már Barcelona sokarcúsága örökre magába bolondítja a nagyérdeműt”.³⁹

Mendoza másik, magyarul is olvasható regényének – Pomponius Flatus különös utazása (*El asombroso viaje de Pomponio Flato*, 2008) – két meghatározó eleme a humor és az intellektualitás. Báder Petra, az ELTE oktatója, könyvismertetőjében ókori detektívtörténetként határozza meg a regény műfaját: „főhősünk [...] Názáretbe téved, ahol megbízzák egy nyomozással: a helyi ácsot azzal vádolják, hogy meggyilkolta a gazdag kereskedőt, Epulónt. Pomponius feladata az, hogy bebizonyítsa az előbbi ártatlanságát, ám eközben egyre több rejtély bukkan a felszínre. A helyi ács neve József, a fizetséget pedig fia – igen, már kitalálhatták –, Jézus ajánlja fel tudós-filozófusunknak.”⁴⁰ A kiadó valószínűleg azért választotta ki fordításra a művet, mert a *Da Vinci-kód* és társai típusú regények paródiájaként íródott. Az origo.hu internetes portál egyébként 2011-ben „Mit vigyünk a strandra

37 Lásd Lövei Pál: „Városfejlődés-világhiállításokkal”, *Élet és Tudomány*, 2004/37, 1171.

38 Bárány Tibor: „A hely szelleme (Eduardo Mendoza: A csodák városa)”, *Élet és Irodalom*, 2003.09.19.

39 Kovács Edit: „Eduardo Mendoza: A csodák városa”, *Szépirodalmi Figyelő*, 2003/4, 85–86.

40 Báder Petra: „Mendoza újabb regénye magyarul”, kézirat, 2008. A cikk korábban a prae.hu oldalon volt olvasható, de ma már nem elérhető.

olvasni?” rovatában ajánlja a regényt, mert „több, mintha a mostanában divatos történelmi krimik sima paródiája lenne. Egyszerre összekacsintós bórleszk, apokrif krimi és detektívkomédia.”⁴¹

Luis Mateo Díeznek (1942), aki a mai spanyol széppróza egyik legtermékenyebb írójának számít, egyetlen regénye olvasható magyarul, a több jeles díjat elnyerő *Az élet vize* (La fuente de la edad, 1986), amely a Franco-érában egy poros kisvárosban játszódik, ahol az úgynevezett Egylet tagjai az örök ifjúság forrását keresik. A regényben a szereplők a tetteik, cselekedeteik – bármily furcsának has-sanak is azok első olvasatra – révén próbálnak értelmet adni létezésüknek a fenn-álló elnyomó rendszerben, ahol egyfajta nemlét állapotában leledzenek. „Mintha ez a valóság annyira színtelen és életlen volna, hogy csakis a Mítosz adhat neki egyáltalán elmesélhető, emlékezhető körvonalat” – állapította meg ezzel kapcsolatban Bényei Tamás, aki egyedülként írt kritikát a regényről.⁴²

A barcelonai születésű Enrique Vila-Matást (1948) napjaink egyik legeredetibb alkotójaként tartja számon a spanyol kritika. Vila-Matas regényeinek témája sok esetben maga az irodalom, és az ebből eredő intertextualitás. Nincs ez másképpen a *Bartleby és társai* (Bartleby y compañía, 1999) című munkájában sem, ami egy meta- és egy anti-metaregény is egyben. A címben szereplő személy Melville *Bartleby a tollnok* című novellájából kiindulva azt feszegeti, hogy miért is nem kell írnia, ugyanakkor ebből a tagadásból mégiscsak megszületik egy regény, a nem írás regénye. A 86 fejezetből álló mű 86 olyan író története, akik bizonyos fokig a „nem irodalmat” képviselik. A magyar kiadás a hazai irodalmárok és irodalomkritikusok érdeklődését is felkeltette. Hogy miről is ír Vila-Matas? – teszi fel a kérdést ismer-tetőjében Bori Erzsébet. „A nem írókról, avagy a Nem íróiról. Azon szerzőkről, akik hátat fordítottak az irodalomnak, felhagytak az alkotással, vagy eleve hozzá se kezdtek. Utóbbiakról, hinné az ember, értelemszerűen nem is tudhatunk, ehhez képest Vila-Matas meglepően sokat ismer közülük.”⁴³ Csuha István esszéista azt emeli ki, hogy „[...] az irodalom irodalmáról van szó, nem a lila változatban (talán Julian Barnes *Flaubert papagája* és Italo Calvino *Ha egy téli éjszakán egy utazó* című könyvét nevezhetném meg távolabbi rokonaiként). A mű nagyon lazán felvázolt epikus szerkezetét igen gazdag, ma forgalomban levő, vagy divatosnak számító teoretikus, irodalomtörténeti és reflexív anyag tölti meg, csupa olyasmi, aminek valóságos dimenziói önmagukban nem, kizárólag sok-sok más könyv elolvasása, vagy legalább konszenzusos ismerete révén tárulnak fel a szövegen végighaladó

▼
41 „Mit vigyünk a strandra olvasni?”, origo.hu, 2011.07.09. <https://www.origo.hu/kotvefuzve-blog/2011/07/konyv-nyaralasastrand-tengerpart,letoltés-ideje:2024.03.02>.

42 Bényei Tamás: „A csonkák brancsa”, *Élet és Irodalom*, 2004.07.16.

43 Bori Erzsébet: „Hallgatni bronz – Enrique Vila-Matas: *Bartleby és társai*”, *Magyar Narancs*, 2009.03.23.

olvasó előtt.”⁴⁴ A 2010-es Dublineszk (Dublinesca) egyfajta párbeszéd James Joyce-szal és az Ulisses-szel. Riba, a főhős, Dublinba utazik, hogy részt vegyen az említett regény világnapján, amely egyben az irodalom halálának a napja is. Újra az irodalom áll a fókuszban, és ahogy azt Csuhai István megfogalmazza, művek és alkotóik „[...] megszámlálhatatlanul sokan bukkannak fel a könyv lapjain. A klasszikus és a jelenkori világirodalom színe-java említődik legalább egyetlen utalás erejéig, illetve ezek az írók időnként részt is vesznek a cselekményben, noha legtöbbszörük mindössze egyetlen, általában a múltban megtörtént jelenetben, emlékképben vagy elrövedésben tűnik elő.”⁴⁵ A Mozgó Világban Takács István arról ír a regény kapcsán, hogy az olvasónak „[...] hosszú-hosszú irodalmi névsorolvasásokat kell követnie és (hol jelölt, hol jelöletlen) irodalmi idézetek sűrűjében kell eligazodnia – s annál jobban jár, mennél vajtabb füllel és mennél monstruózusabb szövegemlékező-tehetséggel áldotta-verte meg a sorsa –, különösen a könyv fölött lebegő, egyben a könyv minden sorában ott kísértő két hazajáró lélek, a modernizmus két dublini születésű író gigásza, James Joyce és Samuel Beckett művei tekintetében.”⁴⁶ Benkő Marianna szerint – aki műkedvelő olvasóként definiálja magát, és azt is bevallja, hogy nem rajong túlságosan az ibériai országért – Vila-Matas művének „többrétegű prózája felfedeznivalót kínál mind a szépirodalom rutinos, tájékozott ismerőinek, mind Dublin szerelmeseinek, mind pedig azoknak, akik csak egy emberi, felemelő történettel kívánnak megismerkedni.”⁴⁷ Így tehát széles olvasótábor vonzhat.

A különleges történetmesélés spanyol nagymestere volt Javier Marías (1951–2022) akinek hét regénye jelent meg 1998 és 2023 között Magyarországon, valamint egy novelláskötete, Amikor halandó voltam (Cuando fui mortal, 1996) címmel. A szerző még nem volt 20 éves, amikor kiadták első regényét Farkasvilág (Los dominios del lobo, 1970) címmel, amelyben különös módon keveredik a klasszikus családtörténet a hollywoodi melodráma, a bűnügyi regény és mozi elemeivel. Stílusában, írói módszereiben és témájában is jócskán elüt az író későbbi műveitől, ahogy erre M. Nagy Miklós is felhívta a figyelmet. „A regény egy koraérett, s valami okból épp a harmincas-negyvenes évek amerikai filmjeiért rajongó fiatal író remek technikával megoldott stílusgyakorlata, és bizonyos értelemben a későbbi Marías-művek tökéletes ellentéte: itt még nem túl- vagy szétírja a történetet a motivációk és gesztusok agyonértelmezésével, hanem hangsúlyozottan motiváció-

▼
44 Csuhai István: „Nem ír a nevem”, *Élet és Irodalom*, 2009.04.10.

45 Csuhai István: „A Gutenberg–Google-járat”, *Élet és Irodalom*, 2014.05.09.

46 Takács Ferenc: „Talán Dublinnak igaza van”, *Mozgó Világ*, 2015/5, 116.

47 Benkő Marianna: „Enrique Vila-Matas: Dublineszk”, *ekultura.hu*, 2014.05.11.

<https://ekultura.hu/2014/05/11/enrique-vila-matas-dublineszk>, letöltés ideje: 2024.03.04.

hiányos cselekményvázakat alkot – az amerikai melodramák szikár modelljeit.”⁴⁸ Galgóczi Móni pedig azt emeli ki, hogy a szerző „a 20-as, 30-as évek amerikai gengsztervilágának, valamint a kort ábrázoló hollywoodi filmek közhelyeinek vegyítéséből fantáziált össze” egy lebilincselő cselekményt.⁴⁹ A Holnap a csatában gondolj rám (Mañana en la batalla piensa en mí, 1994) mű címe már magában rejti a regény két alapvetését, az időt és a halált. „Az író szokásához híven bonyolult időszerkezetű, erősen esszéisztikus, elsősorban metafizikai érdeklődésű regényt írt, amelyben Marta halála a tapasztalás, a jelenlét és a történet megalapításának pillanatává válik” – foglalta össze a véleményét Bényei Tamás.⁵⁰ Kő Zoltán a regény legnagyobb erényét a részletek hihetetlen pontosságában látja, továbbá, „[...] hogy olyan természetességgel, és a végtelenség olyan mély meggyőződésével lehessen a jelen időről írni, mint ahogyan azt Marías teszi”.⁵¹ Bak Róbert szerint egy ízig-vérig posztmodern könyvvel van dolga az olvasónak, „ami gondosan egyensúlyoz az esszéregény és az elbeszélés határmezsgyéjén. A kötetet át- meg- átszövik különböző ismétlődések, motívumok, amelyek közül nagyon fontos a címadó Shakespeare-idézet is. Marías sokszor féloldalnyi, oldalnyi, sokszorosan összetett óriásmondatokkal dolgozik, amelyek gyakran minieszének is elmennének.”⁵² A 2011-ben közreadott Beleszerelmesedések (Los enamoramientos), amely az év könyve lett Spanyolországban, folytatta a korábbi művek hagyományát, ugyanakkor újdonság, hogy az író ezúttal női narrátort alkalmazott. Zelei Dávid is a Marías regényei közötti hasonlóságra hívta fel a figyelmet, amikor azt írta, hogy „[...] a Beleszerelmesedések A szívem fehér ikerregénye, de feltűnőek a párhuzamok a Holnap a csatában gondolj rámmal is.”⁵³ Gyürky Katalin pedig a regényben kibontakozó metafizikai tartalmakkal foglalkozik (mint pl. a jókor jött halál, a megrendelt halál gondolata), majd megállapítja: „Javier Marías magával ragadó, fordulatokkal teli regénye tehát olyan kérdéseket feszeget, amelyek lehet, hogy első látásra egyszerűnek, sőt felszíniesnek tűnnek, de ha jobban belegondolunk, életünk legnehezebb, legeldönthetlenebb helyzeteivel állítanak szembe bennünket.”⁵⁴ Turán Beatrix úgy vélekedik, hogy „Javier Marías történeteiben soha semmi nem egyszerű vagy egyértelmű, s minden újabb kapcsolat vagy beszélgetés jófor-

48 M. Nagy Miklós: „Melodramák smirglipapíron”, *Élet és Irodalom*, 2001.09.21.

49 Galgóczi Móni: „Javier Marías: Farkasvilág”, *ekultura.hu*, 2004.08.24.

<https://ekultura.hu/2004/08/24/javier-marias-farkasvilag>, letöltés ideje: 2024.03.04.

50 Bényei Tamás: „A pillanat anatómiája”, *Élet és Irodalom*, 2000.12.08.

51 Kő Zoltán: „Ki akar írni sikeres regényt? (Javier Marías: Holnap a csatában gondolj rám)”, *Magyar Narancs*, 2000.12.14.

52 Bak Róbert: „Javier Marías: Holnap a csatában gondolj rám”, *ekultura.hu*, 2012.09.16.

<https://ekultura.hu/2012/09/16/javier-marias-holnap-a-csataban-gondolj-ram>, letöltés ideje: 2024.03.04.

53 Zelei Dávid: „Hát most merre?”, *Élet és Irodalom*, 2013.01.25.

54 Gyürky Katalin: „Csavarni egyet a sorson”, *Irodalmi Szemle*, 2013/5, 85–87.

mán végtelen mennyiségű kérdéshez, kételyhez és alternatív történethez vezet”.⁵⁵ A 2014-es *Rossz kezdet* (*Así empieza lo malo*) egyes szám első személyű, és kizárólagos perspektívát nyújtó narrátor-szereplője az első pillanattól kezdve sejtet valamilyen lappangó titkot, de a végsőkéig fokozza a késleltetést – ezzel is borzolva az olvasó idegeit – a lényegi információval kapcsolatban, amelynek kifejtésére csak a regény utolsó harmadában kerül sor. Bak Róbert véleménye szerint Mariás regénye ismét telibe talált, és ismét egy Shakespeare-idézet kibontása („Ez rossz kezdet, de mi rosszabb, elmúlt” – Hamlet) adja a mű fő témáját.⁵⁶ Cselekményében az előző műveknél lassabb, ugyanakkor filozófiai tartalmú, elmélkedő gondolatokban igen gazdag a Berta Isla (2017) és a Tomás Nevinson (2021) vaskos regénypáros, amely a két címszereplő kapcsolatát állítja középpontba, saját perspektívájukból bemutatva azt. Kutasy Mercédesz, az ELTE oktatója arra hívja fel a figyelmet, hogy műfaját tekintve lehetne egyszerre kém, és ellenkémregény, amelyből nem hiányozhat „[...] a szerzőtől megszokott temérdek intertextus, jelen esetben főként Dickens vagy épp Shakespeare, akik idézetként ott is vannak, meg nem is [...]”.⁵⁷ Nemes Krisztina műfordító pedig a két mű társadalmi hátterét emeli ki: a terrorizmus és az ehhez köthető véres események a Berta Isla esetében az évtizedeken át húzódó észak-írországi polgárháború, majd a falklandi háború, a Tomás Nevinsonban pedig az ETA akciói Spanyolországban.⁵⁸ Bak Róbert mindkét művet ragyogó alkotásnak tartja, „és mint ilyen, nemcsak a ’70-es, ’80-as évek Spanyolországról, a hidegháborús kémkedésről és egy hosszan tartó szerelemről, de a hihetetlenül mély és általános jellegű emberábrázolása révén egyben minden olvasójáról is érdemben mesél”.⁵⁹

3.3. Az ezredforduló írói

Az 1990-es évektől a spanyol irodalomban is általános tendenciává vált a kommercializálódás: egyre inkább a kiadók diktálták a feltételeket, akik minél egyszerűbb nyelvezettel megírt, könnyen fogyasztható, de a cselekmény vonatko-

55 Turán Beatrix: „Javier Mariás: Beleszerelmesedések”, *ekultura.hu*, 2013.02.04. <https://ekultura.hu/2013/02/04/javier-marias-beleszerelmesedések>, letöltés ideje: 2024.03.03.

56 Bak Róbert: „Javier Mariás: Rossz kezdet”, *ekultura.hu*, 2017.06.07. <https://ekultura.hu/2017/06/07/javier-marias-rossz-kezdet>, letöltés ideje: 2024.03.03.

57 Kutasy Mercédesz: „Ex libris. Javier Mariás: Berta Isla, *Élet és Irodalom*, 2020.04.27.

58 Nemes Krisztina: „Kémsztori világirodalmi tükörben, az európai terrorizmus mottójára (Javier Mariás: Tomás Nevinson)”, *1749*, 2023.07.29.

<https://1749.hu/fuggo/kritika/kemsztori-vilagirodalmi-tukorben-az-europai-terrorizmus-mottojara-javier-marias-tomas-nevinson.html>, letöltés ideje: 2024.03.03.

59 Bak Róbert: „Javier Mariás: Berta Isla”, *ekultura.hu*, 2019.12.12. <https://ekultura.hu/2019/12/12/javier-marias-bertha-isl>, letöltés ideje: 2024-03-03; Bak Róbert: „Javier Mariás: Tomás Nevinson”, *ekultura.hu*, 2023.06.05. <https://ekultura.hu/2023/06/05/javier-marias-tomas-nevinson>, letöltés ideje: 2024.03.02.

zásában nagyon fordulatós műveket vártak, amiket nagy példányszámban tudtak eladni. A példányszám lett a sikeresség egyedüli fokmérője, de az sem ártott, ha az adott mű alkalmasnak bizonyult arra, hogy egy jó mozifilmet készítsenek belőle. Egy sikeres film után ugyanis még többet el lehetett adni az adott regényből.

A 2000-es évektől ismét „divatba jött” a 20. századi spanyol történelem fordulópontjainak irodalmi feldolgozása, de már újfajta megközelítéssel, ami a politikai tartalomtól való megfosztást jelentette főképpen. A 2000-es évek prózáját a mai napig továbbra is a sokszínűség jellemzi, mind tematikai, mind stílus mind pedig nyelvhasználat vonatkozásában. Az írók számára főleg az aktuális társadalmi és egyéni problémák szolgálnak témaként.

Az ezredforduló írói közül három, teljesen különböző irányzatot képviselő szerzőt választottunk, mindegyiküknek több regénye jelent meg magyar nyelven. Közülük Javier Cercas (1962) a közelmúlt valós történelmi eseményein alapuló fikció egyik legkiválóbb spanyol mesterének számít. Carlos Ruiz Zafón (1964–2020) könyvei mind Spanyolországban, mind a világ számos más országában hatalmas közönségsikert értek el, tipikus bestseller íróként tartják számon. Jesús Carrasco (1972) pedig úgy a minimalista próza hagyományait, mint a mexikói Juan Rulfo világát és kifejezésmódját idéző regényeivel tett szert népszerűsége.

Javier Cercas ismert és sikeres íróvá a 2001-ben kiadott, számos külföldi és spanyol irodalmi díjjal kitüntetett Szalamiszi katonák (*Soldados de Salamina*) című regényével vált, a mű az év könyve lett Spanyolországban. A regény a 2000-es évektől egyre népszerűbb „emlékezés” irodalmának – a polgárháború időszaka – egyik első figyelemre méltó alkotása volt. A posztmodern esztétikából kiinduló műben a múlt feltárása egyfajta nyomozásként – mintha egy bűntény megoldásáról lenne szó – kerül ábrázolásra, a történetírás pedig irodalmi kontextusba ágyazódik a metafikciós eljárásnak köszönhetően. A regénnyel kapcsolatban, más spanyol szépprózai művekkel összehasonlítva, több könyvismertető és kritika jelent meg. Petrőczy Éva a Nagyvilágban érdekes párhuzamot von a spanyol regény és Sánta Ferenc egy kevésbé ismert, Federico García Lorcának ajánlott novellája, a „Halálnak halála” között.⁶⁰ Néhány kritika a polgárháborús téma fontosságára fókuszál: az *Élet és Irodalom*ban Benczi Boglárka az „embernek maradni az ember-telen viszonyok között is” motívumát emeli ki,⁶¹ míg Zelei Dávid arra a tényre hívja fel a figyelmet, hogy „[...] a múlttal való szembenézés hiánya a traumák és a hibák örökös megismétlésére ítéli a felejtőt”⁶². Gyürky Katalin a fikció és valóság viszonyát vizsgálja a regény kapcsán, némileg párhuzamba állítva Cercas művét

▼
60 Petrőczy Éva: „Spanyol világsiker – magyar nyitánnyal. Javier Cercas: Szalamiszi katonák”, *Nagyvilág*, 2014/3, 343–345.

61 Benczi Boglárka: „Egy maréknyi morál”, *Élet és Irodalom*, 2014.04.11.

62 Zelei Dávid: „Egy hős lehetősége”, *Élet és Irodalom*, 2014.04.11.

Roberto Bolaño Vad nyomozók című alkotásával, hiszen a nyomozás mindkét könyvben vezérmotívum. Arról már nem is beszélve, hogy a spanyol regény főszereplője a nyomozás során személyesen találkozik a chilei íróval, és tőle kap felhatalmazást, hogy „[...] maga is fiktivizáljon a történetéhez egy egyébként valóságos személyt”.⁶³ Bak Róbert könyvismertetőjét pedig azzal a gondolattal zárja, hogy a 20. századi magyar sorsfordító eseményekről is kellenének hasonló regények. „Nálunk is elkélne néhány ilyen színvonalú regény a közelmúlt jelentősebb történelmi traumáiról, például a Tanácsköztársaság idejéről, a Trianon után országhatáron kívül rekedt magyarokról, vagy az '56-os forradalomról. Mint korrajzot, mint a nemzetet ért sérelem feldolgozását, és mint izgalmas posztmodern regényt nyugodt szívvel ajánlom minden kedves olvasónak.”⁶⁴ A határ törvényei (Las leyes de la frontera, 2012) című regény a spanyol demokratikus átmenet idején játszódik, és az országban szinte mindenhol jelen lévő fiatal bűnbandák világába vezeti el az olvasót. A Girona nevű spanyol kisvárosban a határt a várost átszelő Ter folyó jelenti. Ennek egyik oldalán középosztálybeli konszolidált családok élnek, a másikon pedig azok a bevándorlók, akik az ország távolabbi részéből érkeztek egy jobb élet reményében. „A két világ között elvileg lehetetlen, már-már határsértő jellegű az átjárás, akkora a szakadék a normál polgári életet élő [...] és a rablásból, fosztogatásból magukat fenntartani igyekvő [...] lakók életmódja között” – írja Gyürky Katalin kritikájában.⁶⁵ Bak Róbert pedig párhuzamba állítja a regényt Cercas előző művével, „[...] hiszen a szerző itt is arra kérdez rá [...], hogy mennyiben és milyen módon ismerhető meg az igazság, az egyes embereket mozgató indítékok, okok és okozatok, mikor, mennyire és miért kezd el egy történet fikcióvá válni”.⁶⁶ Cercas harmadik magyarul olvasható regénye, a Terra Alta (2019) egy krimitrilógia első darabja. Főszereplője egy Melchor Marín nevű rendőr, aki zűrös gyermekkora és a börtönben eltöltött évek után azért áll rendőrnek, hogy kiderítse anyja halálának a körülményeit. Közben szinte nemzeti hőssé válik, mert meggátol egy terrortámadást, majd egy brutális gyilkosság ügyében nyomoz. A főhős kedvenc könyve Victor Hugo regénye, a Nyomorultak. Melchor Marín a francia műben kibontakozó viselkedésmintákat vetíti ki saját környezetére, ennek következtében

63 Gyürky Katalin: „Zsigeri fikciók (Roberto Bolaño Vad nyomozók és Javier Cercas Szalamiszi katonák című kötetéről)”, *Irodalmi Szemle*, 2014/1, 82–90.

64 Bak Róbert: „Javier Cercas: Szalamiszi katonák”, *ekultura.hu*, 2013.10.03.

<https://ekultura.hu/2013/10/03/javier-cercas-szalamiszi-katonak>, letöltés ideje: 2024.03.01.

65 Gyürky Katalin: „Fiktív határsértések”, *Irodalmi Szemle*, 2015/11, 91.

66 Bak Róbert: „Javier Cercas: A határ törvényei”, *ekultura.hu*, 2015.09.14.

<https://ekultura.hu/2015/09/14/javier-cercas-a-hatar-torvenyei>, letöltés ideje: 2024.03.01.

az „kortárs olvasatot” nyer Cercas művében.⁶⁷ Bak Róbert úgy vélekedik, hogy a regény nem vérbeli krimi, hanem inkább egy krimibőrbe bújtatott szépirodalmi alkotás, és azok az olvasók fogják igazán értékelni, „akik érdeklődnek nem csak a jelenkor társadalmi-kulturális kihívásai, de a 20. századi spanyol történelem jele-
nünket is befolyásoló hatásai iránt”.⁶⁸

A Barcelonában született, ifjúsági regényíróként,⁶⁹ zenészként, forgatókönyv-íróként, úgy mint újságíróként is tevékenykedő Carlos Ruiz Zafón hatalmas sikert ért el Spanyolországban és az egész világon az *El cementerio de los libros olvidados* [Az elfeledett könyvek temetője] című tetralógiájával. A sorozat első darabja, *A szél árnyéka* (*La sombra del viento*) 2001-ben jelent meg, ezt követték az *Angyali játszma* (*El juego del ángel*, 2008), *A mennyország fogságában* (*El prisionero del cielo*, 2011), majd végezetül 2016-ban a *Lelkek labirintusa* (*El laberinto de los espíritus*).

A magyar vélemények és kritikák már *A szél árnyéka* megjelenését követően is erősen megoszlottak pró és kontra: vagy dicsérték, vagy giccsesnek találták és lektúrnek tartották. A lényegét legjobban talán Scholz László irodalomkritikus, műfordító ragadta meg, amikor azt nyilatkozta, hogy „[...] meglepő, hogy ilyen jól el lehet adni kriminek álcázott társadalomkritikát, még hozzá 600 oldalon [...] sok eredeti vagy zseniális ötlet nincs benne, a befejezés didaktikus, egy jobb író elegánsabban meg tudta volna oldani, de technikás. Csupa ismert toposz [...] ráadásul a könyv második fele leül, elfárad. Ez light irodalom, ezt élvezzük, erre van igény.”⁷⁰ Gondolatait írásban is kifejtette, hangsúlyozva, hogy Zafón írói módszerei nem újszerűek, laposak a slusszpoénok, és sok a közhelyes asszociáció stb.⁷¹ Koncz Tamás is hasonlóan fogalmaz: „*A szél árnyéka* így marad ígéretesen induló lektúr – egy lehetséges regény árnyéka.”⁷² A ciklus második darabja, az *Angyali játszma* szintén megosztotta a magyar kritikát. Bényei Tamás szerint „[...] a baj azonban inkább az, hogy a Zafónra jellemző kamaszos képzelet itt egy fantáziátlan kamaszra vall, és elsősorban az elképzelt helyzetek és történetek klisészerűségét, közhelyes bizarrságát jelenti. A történet túlírt, a mindent elárasztó nyálkás és nyúlós rejtély unalmas és érdektelen, és mintha nem lenne érte megdolgozva

▼

67 Andok Tamás: „A bosszúvágyat a múltó idő sem csillapítja”, *Nyugati Tér*, 2023.04.25.

<https://nyugatiter.blog/2023/04/a-bosszuvagyat-a-mulo-ido-sem-csillapitja/>, letöltés ideje: 2024.03.01.

68 Bak Róbert: „Javier Cercas: Terra Alta”, ekultura.hu, 2022.10.31.

<https://ekultura.hu/2022/10/31/javier-cercas-terra-alta>, letöltés ideje: 2024.03.01.

69 A kód trilógiája címmel megjelent, az 1990-es években írt három ifjúsági regényét (*Éjféli palota; A kód hercege; Szeptemberi fények*) 2020–2021 folyamán jelentette meg az Európa Kiadó.

70 Pál Kata: „Carlos Ruiz Zafón: *A szél árnyéka*”. 2006.02.16.

<http://www.litera.hu/hirek/carlos-ruiz-zafon-a-szel-arnyeka>

71 Scholz László: „Carlos Ruiz Zafón”, *Könyvhét*, 2006/7–8, 158–159.

72 Koncz Tamás: „Szelárnyékban”, *Új Könyvpiac*, 2006/4, 50.

rendesen: a főszereplők nagy része egyszerűen nem kel életre.”⁷³ Ezzel szemben Bárány Tibor ugyanabban a lapban dicséri a művet. „Carlos Ruiz Zafón tüne-
ményes regénye romantikus mese az irodalom hatalmáról a lelkek felett: arról,
hogy a nagybetűs Irodalom gyógyír a szorongató magányra, hogy minden könyv
kiválasztja a maga olvasóit [...]; hogy a könyvekben benne él az író lelke [...].”⁷⁴
A mennyország fogságában címet viselő harmadik részben maga a cselekmény
már nem annyira szövevényes, sokkal letisztultabb, mint az első két részben.
Uzseka Norbert, aki az ekultura.hu oldalon publikált könyvismertetőiben az első
két regényről igen pozitív véleménnyel volt, a harmadik darab kapcsán már kriti-
kát is megfogalmazott. „Túl azon, hogy A mennyország fogságában úgy ér véget,
hogy nagyon is egyértelművé teszi, hogy hogyan tovább, nem bánám, ha a foly-
tatásában sűrűbben kerülne szóba a fent említett Temető, és úgy általában véve is
jobban elvarázsolna, mint ez a regény. Mert ez egyszerűen csak olvasmányos volt,
de össze sem lehet hasonlítani a hatását a két korábbival.”⁷⁵ Ugyanakkor a Lelkek
labirintusa címet viselő negyedik részről ismét dicsézően szól. „Zafón számtalan
irodalmi irányzat elemeit használva építette fel valóban labirintusra emlékeztető,
rejtektajtókkal, titkos alagutakkal, de kőcsipkés hidakkal és tágas csarnokokkal
meg messzeségbe futó folyosókkal is teli regénykatedrálisát. Igaz ugyan, hogy
az első kötetben oly erős szépirodalmi vonal a többi részben háttérbe szorult,
elvégre mérhetetlenül sötét és fájdalmas vonulatai vannak a történetnek, de a
cizellált nyelvezet, amiért olyan jó olvasni, megmaradt, ahogy a [...] bölcsességek
is.”⁷⁶ Péntek Orsolya a Magyar Hírlapban több írást közölt Zafónról és műveiről.
Szerinte az író egy katalán zseni, aki Borges, Saramago és Márquez köpönyegéből
bújt elő, továbbá „Zafón valamiféle iskolát is teremtett a barcelonai misztikus tör-
ténettel [...]”⁷⁷ Ugyanakkor két évvel később a ciklus harmadik regényét például
az előző kettőhöz képest már csapnivalónak találta.⁷⁸

Posztumusz jelent meg A köd városa (La ciudad de vapor, 2020) című kötet,
amelyben az író a novelláit gyűjtötte egybe. Bak Róbert, aki saját bevallása sze-
rint nem olvasta a tetralógiát, tehát alapvetően ebben a kötetben szembesült
először a zafóni prózával, a következő megállapítást tette. „Azt kell mondjam,
hogy ezen történetek alapján Zafón egy igazi és hamisítatlan mesélő, aki lehet,

▼

73 Bényei Tamás: „Ex libris. Carlos Ruiz Zafón: Angyalj játszma”, *Élet és Irodalom*, 2009.02.13.

74 Bárány Tibor: „A Mennyország léptei”, *Élet és Irodalom*, 2008.12.05.

75 Uzseka Norbert: „Carlos Ruiz Zafón: A mennyország fogságában”, ekultura.hu, 2012.11.16.

<https://ekultura.hu/2012/11/16/carlos-ruiz-zafon-a-mennyország-fogságában>, letöltés ideje: 2024.03.01.

76 Uzseka Norbert: „Carlos Ruiz Zafón: Lelkek labirintusa”, ekultura.hu, 2018.07.30.

<https://ekultura.hu/2018/07/30/carlos-ruiz-zafon-lelkek-labirintusa>, letöltés ideje: 2024.03.01.

77 Péntek Orsolya: „Zafón misztikus barcelonai története”, *Magyar Hírlap*, 2011.01.06.

78 Péntek Orsolya: „Újabb rejtélyes barcelonai történet”, *Magyar Hírlap*, 2013.02.21.

hogy már számtalan helyen látott és hallott karakterekkel és helyszínekkel dolgozik, és az is lehet, hogy szégyentelenül hatásvadász, de amit csinál, azt bizony világszínvonalon teszi.⁷⁹

Egyet mindenképpen leszögezhetünk: a szerző regényei minden vonatkozásban megfeleltek a kiadói igényeknek: olyan izgalmas cselekményt kínáltak, amitől ezek a könyvek az olvasó számára „letehetetlenné” váltak (ez a kifejezés a Zafón-rajongók kritikáiban szinte mindig megtalálható), katarzist okoztak, ami eleve predestinálta a szerzőt arra, hogy folytassa a regényfolyamot.

Jesús Carrasco a 2013-as év irodalmi felfedezettje volt, aki – az irodalomkritikusok megállapítása szerint – *Kegyetlen idő* (*Intemperie*) című első regényével új szintre vitt a spanyol próza világába. A két idősíkban zajló történések, a fiatal fiú néhány napot felölelő menekülése a helyi előljáró zaklatásai elől, a kecskepásztorral való találkozása, a bosszú és az új élet reménye mind nagyon lassan, állandóan késleltetett formában kerülnek elmondásra, amit tovább fokoz a múlt eseményeinek puzzle-szerű felidézése. Bak Róbert könyvismertetőjében Cormac McCarthy műveivel veti egybe Carrasco regényét, hiszen a spanyol stílusa sok vonatkozásban az amerikai szerzőre emlékezteti. Bár „az amerikai mester mindenben felülmúlja a negyvenéves spanyol pályakezdő író [..] Carrasco mindenképpen egy olyan pályakezdő, akinek az írásaira a jövőben is oda kell figyelnünk”.⁸⁰ Hasonló véleményt fogalmaz meg Ficsor Benedek is, aki szerint „kevesen tudják hitelesen történetet formálni a megállíthatatlan pusztulást, és ebbe időnként a spanyol szerzőnek is beletörök a bicskájá”, ugyanakkor mégis megéri a könyvet végigolvasni még akkor is, ha az komoly kihívás elé állítja az olvasót.⁸¹ Tóth Tünde az *Ezredvégben* arról ír a regény zárófejezete kapcsán, hogy „a helyreállt világrendben azonban nem változik a magány, az emberektől való félelem, a szakadatlanul feszült éberség, a folytonos vándorlás a hőségben, ahol nem lehet tudni, lesz-e ivóvíz, lesz-e árnyék, lesz-e a fiúnak olyan szerencséje, hogy valaki egyszer majd keresztet tesz a hantjára. Carrasco ebben a világban annyi vigaszt tud adni, hogy Isten olykor egy időre lazít a kín szenvedések csavarjain.”⁸² Az Európai Unió Irodalmi Díjjal kitüntetett, *A föld, amelyen állunk* (*La tierra que pisamos*, 2016) egyfajta alternatív történelemként is olvasható: a műben Spanyolország egy nagy európai birodalom megszállása alatt áll a 20. század elején. Két ember sorsa – egy végsőkéig elcsigázott menekült férfi és egy, az élettől már semmit nem váró nő – fonódik össze a

▼
79 Bak Róbert: „Carlos Ruiz Zafón: A kód városa”, *ekultura.hu*, 2023.07.22.
<https://ekultura.hu/2023/07/22/carlos-ruiz-zafon-a-kod-varosa>, letöltés ideje: 2024.03.01.

80 Bak Róbert: „Jesús Carrasco: *Kegyetlen idő*”, *ekultura.hu*, 2013.12.16.
<https://ekultura.hu/2013/12/16/jesus-carrasco-kegyetlen-ido>, letöltés ideje: 2024.03.04.

81 Ficsor Benedek: „Enyhíteni a szenvedést”, *Magyar Nemzet*, 2014.04.08.

82 Tóth Tünde: „Íme az ember”. *Ezredvég*, 2014/7, 107–109.

fiktív történelemmel. A regény kritikai fogadtatása vegyes volt a magyar sajtóban. „A szöveg rövid, impresszionisztikus fejezetekből áll, és éppen ez a fajta narráció Carrasco erőssége: egyrészt a költői leírások, amelyek nyomán képes újszerűen láttatni a legegyszerűbb természeti jelenségeket is, másrészt pedig azoknak a pillanatoknak a megragadása és rögzítése, amikor a természet a szubjektummal találkozik” – írja Kutasy Mercédesz a regényről.⁸³ Selyem Zsuzsa ugyanakkor éles kritikát fogalmaz meg a művel kapcsolatban, szintén az *Élet és Irodalom* hasábjain: „Jesús Carrasco [...] regénye fölvet egy eléggé fontos kérdést: van-e értelme fiktív holokauszt/kolonializációs regényt írni? A gondot súlyosbítja, hogy ennek a problémának – valamint posztigazságos korunknak – pusztán tünete ez a könyv. A spanyol író önfeledten és totál következtelenül megír egy huszadik század eleji spanyol állapotot, amelyben a szegény kis Spanyolországot anektálta és invadálta valami rejtélyes Birodalom, amely mibenlétére csak a hatalmi helyzetben lévő figurák neveiből (Adrien Boom, Josif és Eva Holman), valamint a fülszövegből következtethetünk [...] A könyv címéből meg az Európai Irodalmi Díjból arra következtettem, hogy jó könyvet választottam, pedig csak megvezetett a jól célzott reklámkampány.”⁸⁴ Bak Róbert alapvetően pozitív kritikát fogalmaz meg, ugyanakkor megállapítja, hogy „az alternatív történelmi szálból szinte semmit nem kapunk, illetve semmi újdonságot az ebben a témában már megszokottakkal szemben”.⁸⁵

4. A kortárs spanyol széppróza írói magyar nyelven

A polgárháborút követő spanyol prózairodalom egyik sajátos vonása, hogy szinte valamennyi írói nemzedékben markánsan jelen voltak és vannak az írónők, például 1945 és 1960 között tizennégy elsőkötetes írónőt találunk. A női témák egyébként is fontos szerephez jutottak a tárgyalt korszak irodalmában. Az 1990-es évektől kezdve tudatos kiadói politika lett az írónők preferálása, hiszen egyfelől az általuk írt regények egy nagyon széles olvasóközönséghez juthattak el, másrészt a női látásmóddal és témákkal ezek a szerzők képesek voltak új szint is vinni a spanyol irodalomba. A Patak Könyvek sorozatban már szó esett Carmen Laforet és Nuria Amat egy-egy regényéről, ezt a listát egészítjük most ki Clara Sánchez, Almudena Grandes és María Dueñas műveinek magyar visszhangjával.

▼

83 Kutasy Mercédesz: „Ex libris. Jorge Luis Borges: Tangó, Javier Mariás: Berta Isla, Jesús Carrasco: A föld, amelyen állunk, Benito Pérez Galdós: Tristana”, *Élet és Irodalom*, 2020.04.27.

84 Selyem Zsuzsa: „Megfélelési kényszerregény”, *Élet és Irodalom*, 2019.06.21.

85 Bak Róbert: „Jesús Carrasco: A föld, amelyen állunk”, *ekultura.hu*, 2019.10.21.

<https://ekultura.hu/2019/10/21/jesus-carrasco-a-fold-amelyen-allunk>, letöltés ideje: 2024.03.02.

Clara Sánchez (1955) első regényei az 1990-es években jelentek meg. Szépprózai alkotásaiban az érzelmek, az emóciók, az ösztönös megérzések, az elhallgatott kapcsolatok világa dominálnak. Mindkét magyarra lefordított regényéhez készült utószó neves hispanisták tollából, ami nagymértékben megkönnyíti az olvasó számára a művek történelmi háttérének megismerését és értelmezését. A 2010-es *A láthatatlanok* (Lo que esconde tu nombre) című regény az ezredfordulón a népszerű spanyol üdülőhelyeken élő (főleg Costa Blanca), és még a II. világháborút követően itt letelepedő nácik egy csoportjáról szól. Történetük valós történelmi háttérrel a kiváló hispanista történész, Harsányi Iván (1930–2018) utószavából ismerhetjük meg.⁸⁶ A regény pozitív fogadtatásban részesült, Babiczky Tibor könyvismertetőjében úgy fogalmazott, hogy a mű „[...] az emberi élet, a társas lét, valamint a társadalom alapvető drámájaként is olvasható”.⁸⁷ Vas János a történelmi emlékezet fontosságára hívta fel a figyelmet. „A történet fő gondolatisága viszont egyedivé teszi a könyvet. Azok, akik a világégés és a történelem sötét korában éltek, mára megöregedtek, az események hamarosan pusztá történelemmé válnak, de akik átérték őket, azokban megmaradt a tüske.”⁸⁸ Karafiáth Orsolya pedig a Harsányi Iván által írt utószó fontosságát hangsúlyozta, hiszen „Sánchez nem magyaráz, regénye nem illusztrált történelemkönyv, hanem valódi lélektani krimi, amihez viszont sokat hozzászól a történelem ismerete”.⁸⁹ Az első regény kedvező fogadtatása után igen meglepő, hogy a 2012-es *Lépj be az életembe* (Entra en mi vida) című kötete szinte észrevétlen maradt nálunk. A történet szintén napjainkban játszódik (1987–1994), és lényegében a Franco-rendszer idején titokban örökbefogadott csecsemők sorsáról szól egy konkrét eset kapcsán. Lénárt András az utószóban ezeknek az újszülötteknek a számát száz és háromszázezer közé helyezi, valamint megállapítja, hogy a gyermekelszakítások legfőbb célja az volt, hogy a csecsemők ideológiailag megbízható családban nevelkedjenek. A gyerekrablásoknak valóságos módszertana alakult ki az 1940-es évek Spanyolországában, és folyt háborítatlanul évtizedeken keresztül.⁹⁰

Almudena Grandes (1960–2021) évtizedeken át a legnépszerűbb spanyol író nő volt, és ahogy Cserhádi Éva műfordító megfogalmazta, „a polgárháború utáni spa-

86 A tanulmány megjelent az *Ezredvég* folyóiratban is. Harsányi Iván: „Életre-halálra (Clara Sánchez: *A láthatatlanok*)”, *Ezredvég*, 2012/3, 131–133.

87 Babiczky Tibor: „Náci bácsi”, *Népszabadság*, 2012.10.13.

88 Vas János: „Clara Sánchez: *A láthatatlanok*”, ekultura.hu, 2012.09.22.

<https://ekultura.hu/2012/09/22/clara-sanchez-a-lathatatlanok>, letöltés ideje: 2024.03.05.

89 Karafiáth Orsolya: „Clara Sánchez: *A láthatatlanok*”, *Magyar Narancs*, 2012.08.19.

<https://magyarnarancs.hu/konyv/clara-sanchez-a-lathatatlanok-80961>

90 Lénárt András: „Utószó Clara Sánchez *Lépj be az életembe* című regényéhez”, Budapest, Park Kiadó, 2015, 400–407.

nyol társadalom dilemmáinak egyik legjobb ismerője”.⁹¹ Első regénye, az 1989-ben megjelent Lulú korszakai (Las edades de Lulú), a már-már a pornó határát súroló túlfűtött erotikájával hívta fel magára a figyelmet. Ezzel kapcsolatban a magyar kiadás fülszövege úgy fogalmaz, hogy „Almudena Grandes könyve áttörte az erotika és az igazi irodalom olvasói között emelkedő vastag falat”. Mindennek persze megvolt a konkrét társadalmi magyarázata, hiszen a regény „ékes példája annak, hogyan tükröződik az irodalomban a Franco-rezsim utáni szexuális felszabadulás”.⁹² A regényt a magyar sajtóban nem mutatták be, említést csak akkor tettek róla leginkább, amikor bemutatták a regényből készült Bigas Luna rendezte filmet. A 2004-es Kártyavárak (Castillos de cartón) című munkája részben hasonló vonalat követett: egy szokatlan szerelmi háromszög – menage a trois – történetét, az érzelmi fejlődés szövevényes útját végigjáró főszereplő nő perspektívájából. A könyvről nem találtunk sem ismertetőt, sem kritikát. A 2007-es, és a spanyol Zsivágóként emlegetett Megdermedt szív (El corazón helado) a 19. századi klasszikus realista regények legnemesebb hagyományait megtartó családregegy, erős történelmi szállal megspékelve. „A prózai technikákkal való kísérletezés, és az egyéni élettörténetek mély és érzékeny ábrázolása azonban Megdermedt szív című regényében teljesedik ki igazán, mely nemcsak számos irodalmi elismerést kapott, de fordulatot hozott írói pályáján is” – írta a mű jelentőségéről Cserháti Éva az író nő halálakor írt nekrológiájában.⁹³ A regény Almudena Grandes magyar recepciójában is fordulatot jelentett: több cikkben került bemutatásra és méltatásra a csaknem ezeroldalas könyv. Hanthy Kinga a regénybe befektetett hatalmas történelmi kutatómunkát értékeli, hiszen „a Franco-világ még túl közel van ahhoz, hogy leírásában szabad lenne tévedni”.⁹⁴ Gyürky Katalin is utal a fontos történelmi háttérre: „A sorsanalízis kapcsán négy generáció életén keresztül a teljes XX. századi spanyol történelemben bepillantást nyerhetünk.”⁹⁵ Baranyi Katalin azt emelte ki, hogy Grandes alkotása élő cáfolata annak az igen hangzatos és népszerű kijelentésnek, hogy ma már nem lehet hagyományos nagyregényt írni. Az író nőt „nem érdekelték a posztmodern regényelméleti kérdései, a nyelv megfoghatatlanságáról és használatra való alkalmatlanságáról folytatott irodalomelméleti eszmefuttatások, de még az az olvasásszociológusok által megfogalmazott jajkiáltás sem, hogy az emberek állítólag egyre kevesebbet olvasnak”. Kritikája visszatekint Grandes előző két regényére is, kiemelve, hogy mindegyikre „jellemző volt az érzelmi relá-

91 Cserháti Éva: „Almudena Grandes (1960–2021)”, 1749, 2021.12.04.

<https://1749.hu/fuggo/essze/almudena-grandes-1960-2021.html>, letöltés ideje: 2024.03.05.

92 Uo.

93 Uo.

94 Hanthy Kinga: „Szívek és hívek”, *Magyar Nemzet*, 2014.05.03.

95 Gyürky Katalin: „Ex libris. Almudena Grandes: Megdermedt szív”, *Élet és Irodalom*, 2014.03.21.

ciók kendőzetlen bemutatása és a szereplők önkeresésének egyszerre realista és jelképes ábrázolása”.⁹⁶

María Dueñas (1964) regényeinek sikerét Carlos Ruiz Zafón esetével állíthatjuk párhuzamba: művei hatalmas olvasótáborral rendelkeznek, nagyon népszerűek, ugyanakkor a hivatalos irodalomkritika kevesebb figyelmet szán regényeinek. A civil életben angol nyelv és irodalom szakos egyetemi oktató a 2009-ben kiadott *Öltések közt az idő* (El tiempo entre costuras) című regényével vált egycsapásra híressé, a könyvből több mint egymillió példányt adtak el. A krimi, a kém-történet és a kalandregény elemeit magában foglaló mű az 1930-as évek és a második világháború idején játszódik Spanyolországban és a marokkói Spanyol Protektorátus területén. A mű több szereplője valós történelmi személy, és a történelmi háttér, események is valósak. A regény a magyar olvasók körében is nagy sikerre tett szert – valószínűleg a regényből forgatott filmsorozat révén is, amelyet Magyarországon is vetítettek –, 2015 első hónapjaiban a magyar könyvruházak sikerlistáján előkelő helyen szerepelt. A 2012-ben kiadott *Elfelejtett misszió* (Misión olvido) regényének szerteágazó cselekménye a kaliforniai ferences missziók történetén túlmenően bemutatja az 1950-es években a Spanyolország és az USA között – rakétatelepítések miatt – szorosabbá váló kapcsolatokat, továbbá a spanyol polgárháborút követően az Egyesült Államokban letelepedett spanyol értelmiségi réteg – főként írók, egyetemi oktatók – sorsát is. A 2018-ban kiadásra került *A kapitány lányai* (Las hijas del capitán) az 1930-as évek New Yorkjában játszódik, és a három árván maradt lány történetét mondja el. 2021-ben pedig a *Sira* című regénnyel folytatódott az egyszerű varrólányból sikeres divattervezővé, majd ügynökké lett nő története, amelynek cselekménye a II. világháború végén játszódik. Nos, az író nő regényeit a magyar könyvkritika sem karolta fel, az olvasók körében aratott sikerein túl más információt nem nagyon találtunk regényeiről. Mégis fontosnak találtuk megemlíteni, mint jól megfogható példáját az olvasmányos bestseller irodalomnak, hiszen ezért is lehetett olyan népszerű az olvasók körében.

5. A spanyol krimi⁹⁷

Röviden essék szó a spanyol krimi magyarországi jelenlétéről is. A műfaj első jelentős képviselője Manuel Vázquez Montalbán (1939–2003) volt, akinek híres Pepe

96 Baranyi Katalin: „Almudena Grandes: Megdermedt szív”, *ekultura.hu*, 2014.07.12.

<https://ekultura.hu/2014/07/12/almudena-grandes-megdermedt-sziv>, letöltés ideje: 2024.03.05.

97 A spanyol krimi történetéről lásd Dornbach Mária: „Pepe Carvalho Sherlock Holmes nyomában”, *Helikon*, 2023/1, 46–56.

Carvalho-sorozatából kettő Magyarországon is megjelent az 1980-as években.⁹⁸ Ezek a művek nem csupán a felügyelő, Pepe Carvalho által megoldott bűntényekről szólnak, hanem betekintést engednek a spanyol történelmi és társadalmi fejlődés Franco utáni korszakába, és kemény társadalomkritikát is megfogalmaznak.⁹⁹

2014-ben a Kossuth Könyvkiadó elindította az igényes „Spanyol krimi” sorozatot, végül összesen nyolc regény jelent meg, ebből öt spanyol, három pedig spanyol–amerikai szerzőtől. A sorozatba olyan kötetek kerültek, a sorozatszerkesztő Dornbach Mária szerint, „[...] amelyek kivétel nélkül irodalmi igényességgel íródtak, tükrözik a krimiműfajban bekövetkezett esztétikai értékváltást, melynek következtében a krimi kikerült a »gettósító műfajkategóriából« (Bényei)”.¹⁰⁰ A sorozat egészéről Baranyi Katalin úgy vélekedik, hogy „mindegyik spanyol (nyelvű) krimikötet egy-egy nagy meglepetés volt mind szövegszervezés, mind cselekményalkotás tekintetében: két szerzőé nem volt egyforma. Ám mintha mindegyikben az lett volna a közös, hogy a detektívregény és a krimi műfaji határait feszegeti, s úgy akar szórakoztatni, hogy közben nem szolgálja ki mindenben a zsánerkedvelő olvasó ízlését, inkább új és új utakra kísérli meg elvezetni.”¹⁰¹ A kritikus egyébként a sorozat minden darabjáról írt kritikát.

Carmen Posadas (1953) uruguayi–spanyol író nő *Öt kék légy* (Cinco moscas azules, 1998) és a *Meghívás gyilkosságra* (Invitación a un asesinato, 2010) című munkái a legjobb Agatha Christie-regények hagyományát követik, sőt mindkét regényben bőven vannak utalások a szerzőre és műveire. Gajdó Ágnes az *Élet és Irodalom*ban azt emeli ki, hogy az első regényben a rejtély és a történetfűzés is remek.¹⁰² A második kapcsán pedig már cikkének címe – „Agatha újra él” – is utal a brit író nő markáns jelenlétére.¹⁰³ Baranyi Katalin mindkét műről pozitív kritikát ad, például a *Meghívás gyilkosságra* könyv kapcsán megjegyzi, hogy „komoly és humoros, megdöbbenő és kedélyes, az élet sötét oldalát felvillantó, és abszolút szórakoztató könyv. Tisztelegően nyomokat fejtegető és tanúkat kihallgató detektív-történet és posztmodern, áthallásokkal teli modern regény egyben.”¹⁰⁴

▼

98 *Déltengerek* (ford. Patkós Judit). Budapest, Zrínyi, 1982; *A menedzser magányossága* (ford. Patkós Judit). Budapest, Zrínyi, 1987.

99 A sorozatról lásd Csikós Zsuzsanna: „Manuel Vázquez Montalbán és a Pepe Carvalho sorozat”, *Mediterrán Világ*, 2009/10, 34–42.

100 Zelei Dávid: „Jobb-e a hispán a skandinávnál? Interjú Dornbach Máriával a Spanyol krimi sorozatról”, kézirat. A cikk korábban a prae.hu oldalon volt olvasható, de ma már nem elérhető.

101 Baranyi Katalin: „Carmen Posadas: Öt kék légy”, ekultura.hu, 2015.05.15.

<https://ekultura.hu/2015/05/15/carmen-posadas-ot-kek-legy>, letöltés ideje: 2024.03.05.

102 Gajdó Ágnes: „Ex libris. Carmen Posadas: Öt kék légy”, *Élet és Irodalom*, 2015.11.06.

103 Gajdó Ágnes: „Agatha újra él”, *Élet és Irodalom*, 2015.03.13.

104 Baranyi Katalin: „Carmen Posadas: Meghívás gyilkosságra”, ekultura.hu, 2014.04.08.

<https://ekultura.hu/2014/04/08/carmen-posadas-meghivas-gyilkossagra>, letöltés ideje: 2024.03.05.

Benyovszky Krisztián könyvkritikájában számos olyan intertextusra hívja fel a figyelmet, amelyek mind egy-egy Christie-műre, és azokban előforduló motívumokra utalnak.¹⁰⁵

Francisco González Ledesma (1927–2015) barcelonai író, aki a legtekintélyesebb katalán napilap, a *La Vanguardia* főszerkesztője is volt hosszú éveken át, 1983 és 2013 között tizenegy részből álló krimisorozatot jelentetett meg, mindegyikben Ricardo Méndez felügyelő oldotta meg a rejtélyeket. Krimijeit erős társadalmi háttérrel is rendelkeznek. Magyarra lefordított két regénye közül a *Szomszédom a halál* (Una novela de barrio, 2007) elnyerte a legtekintélyesebb nemzetközi bűnügyi regény díjat. A *Halál Barcelonában* (No hay que morir dos veces, 2009) címűben pedig Méndez felügyelő három, látszólag egymáshoz nem kapcsolódó büntény szálaiból boggazza ki. Baranyi Katalin megállapítása szerint „a szerző a kemény krimi újítja meg a szöveg felől közeledve”. Az első mű azzal okoz meglepetést, „hogyan teljesen egyéni módszert választ egy tökéletesen szabályos, izgalmas és kemény krimihez illően elkésztő nyomozás történetének az elbeszéléséhez”, míg a második esetben a rövid fejezetek, filmszerű vágások „rohamtempóban olvastatják a regényt, miközben betekintést nyerhetünk a mai Barcelona sötét, kedvetlen és keserű világába”.¹⁰⁶ Gajdó Ágnes a második regény kapcsán kifejti: Ledesma „remekül ért ahhoz, hogy az általa teremtett karakterek dühét, félelmét, fájdalmát olvasás közben átéljük, s bennünk is úrrá legyen az iszony, a magány, a tehetetlenség, vagy épp a harag érzése”.¹⁰⁷

Marta Sanz (1967) *Black, black, black* (2010) című munkája rémtörténet és erős társadalomkritika is egyben. A felügyelő, Arturo Zarco az író több krimijének is a főszereplője. Baranyi Katalin az alábbi jelzőkkel illeti a regényt: „különös, furcsa, vonzó, mégis taszító, költői, tudóskodó, posztmodern, izgalmas, és még egyszer különös”.¹⁰⁸ Gajdó Ágnes pedig, részben Baranyi Katalin kritikájához kapcsolódva kiemeli, hogy „a regényben erőteljes társadalomkritika jelenik meg [...] A bűneset felfejtése közben a szerző jó érzéssel teremt lehetőséget arra, hogy az erkölcsről, az értékrendről is kifejtse véleményét, illetve a bűn-büntetés-bűnhődés hármasságát is alaposan elemezze, legalábbis gondolatébresztő megjegyzéseket tegyen”.¹⁰⁹

105 Benyovszky Krisztián: „Marple kisasszony kényszervakáció”, *Irodalmi Szemle*, 2016/7–8, 11–20.

106 Baranyi Katalin: „Francisco González Ledesma: Halál Barcelonában”, *ekultura.hu*, 2016.01.02. <https://ekultura.hu/2016/01/02/francisco-gonzalez-ledesma-halal-barcelonaban>, letöltés ideje: 2024.03.05.

Baranyi Katalin: „Francisco González Ledesma: Szomszédom a halál”, *ekultura.hu*, 2014.04.15.

<https://ekultura.hu/2014/04/15/francisco-gonzalez-ledesma-szomszedom-a-halal>, letöltés ideje: 2024.03.05.

107 Gajdó Ágnes: „Ex libris. „Francisco González Ledesma: Halál Barcelonában””, *Élet és Irodalom*, 2015.11.06.

108 Baranyi Katalin: „Marta Sanz: Black, black, black”, *ekultura.hu*, 2014.11.14.

<https://ekultura.hu/2014/11/14/marta-sanz-black-black-black>, letöltés ideje: 2024.03.05.

109 Gajdó Ágnes: „Ex libris. Marta Sanz: Black, black, black”, *Élet és Irodalom*, 2015.11.06.

A sorozat sajnos abbamaradt, és a magyar olvasónak több évet kellett várnia egy újabb jó spanyol krimi kiadására. De talán megérte. A Carmen Mola írói álnév alatt publikáló hármas, Jorge Díaz, Agustín Martínez és Antonio Mercero, 2018-ban indította útjára az Elena Blanco felügyelő nem éppen szokványos figurájára épülő, négy részből álló sorozatot, amelyből az első darab, *A legyek menyasszonya* magyarul is olvasható. Deczki Sarolta úgy vélekedik, hogy a regény „igazi, kőkemény hard-boiled krimi, erős thrillerbeütésekkel”, továbbá „teljesíti mindazt, amit egy jó krimitől várhat az ember: lebilincsel, feszültségben tart, összezavar, nem hagyja magát letenni”.¹¹⁰ Dornbach Mária kritikájában azt emeli ki, hogy „a regényt a főbb figurák alakjának árnyalt megrajzolásán kívül a leírások erős plaszticitása jellemzi: az olvasó szinte filmszerűen látja maga előtt az eseményeket”.¹¹¹

Összességében ezek a pozitív kritikák mind azt sugallják, hogy a spanyol krimik semmiben nem maradnak el a világhírű nordic noir művek színvonalától.

6. Zárszóként

Természetesen az itt említett művek és a hozzájuk kapcsolódó magyarországi recepció kiválasztása szubjektív módon történt. Teljességre a rendelkezésünkre álló terjedelem miatt nem törekedhettünk, de próbáltuk a legteljesebb módon illusztrálni azt a sokszínűséget, ami a mai spanyol szépprózát jellemzi. Ez a heterogenitás tükröződik a Magyarországon kiadott művek listájában is: a történelmi kalandregénytől kezdve a thrilleren, a klasszikus és a társadalomkritikai krimin át a nívós és kevésbé nívós lektűrre, valamint az igényes szépprózáig igen széles a skála. A kritikák főképpen az *Élet és Irodalom* hasábjain, valamint az *ekultura.hu* oldalon jelentek meg. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a kritikák és ismeretők általában a fordítások színvonalát sem felejtik el megemlíteni, és ebben a vonatkozásban teljes egyetértés mutatkozik a cikkírók között: egyértelműen pozitív véleményt fogalmaznak meg. Így tehát egy biztos: a spanyol regények értő, szakavatott fordításban kerültek a magyar olvasók elé.

▼

¹¹⁰ Deczki Sarolta: „A cigány menyasszonyok halála”, *Élet és Irodalom*, 2023.08.04.

¹¹¹ Dornbach Mária: „Feketébb nem is lehetne... (Carmen Mola: *A legyek menyasszonya*)”, 1749, 2023.06.27.

<https://1749.hu/fuggo/kritika/feketebb-nem-is-lehetne-carmen-mola-a-legyek-menyasszonya.html>, letöltés ideje: 2024.03.05.

A CIKKBEN BEMUTATOTT REGÉNYEK BIBLIOGRÁFIAI ADATAI:

- AMAT, Nuria: A kokainkirálynő (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2006.
- AYALA, Francisco: Rút halál (ford. Imrei Andrea). Budapest, LHarmattan, 2010.
- CARRASCO, Jesús: Kegyetlen idő (ford. Dobos Éva). Budapest, Magvető, 2013.
- A föld, amelyen állunk (ford. Mester Yvonne). Budapest, Typotex, 2019.
- CELA, Camilo José: Méhkas (ford. Szalay Sándor). Budapest, Metropolis, 2011.
- CERCAS, Javier: Szalamiszi katonák (ford. Körösi Ivett). Budapest, Európa, 2013.
- A határ törvényei (ford. Pál Ferenc). Budapest, Európa, 2015.
- Terra Alta (ford. Eöry Zsófia). Budapest, Helikon, 2022.
- CHIRBES, Rafael: A parton (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Magvető, 2019.
- DELIBES, Miguel: A patkányok (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2008.
- DUEÑAS, María: Öltések közt az idő (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Gabo, 2012.
- Elfelejtett misszió (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Gabo, 2014.
- A Kapitány lányai (ford. Varju Kata). Budapest, Gabo, 2019.
- Sira (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Gabo, 2022.
- FERNÁNDEZ SANTOS, Jesús: Kívül a falon (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2013.
- FERRERO, Jesús: A bukott angyalok (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2006.
- GRANDES, Almudena: Lulú korszakai (ford. Nagy József). Budapest, Maecenas, 1994.
- Kártyavárak (ford. Vajdics Anikó). Budapest, Geopen, 2006.
- Megdermedt szív (ford. Cserhádi Éva). Budapest, Scolar, 2013.
- LAFORÉ, Carmen: Semmi (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2006.
- LEDESMA, Francisco González: Szomszédom a halál (ford. Latorre Ágnes). Budapest, Kossuth, 2014.
- Halál Barcelonában (ford. Fehér Katalin). Budapest, Kossuth, 2015.
- MARÍAS, Javier: Farkasvilág (ford. Benyhe János). Budapest, Magyar Könyvklub, 2000.
- Holnap a csatában gondolj rám (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Európa, 2000.
- Beleszerelmesedések (ford. Mester Yvonne). Budapest, Libri, 2012.
- Rossz kezdet (ford. Bakucz Dóra). Budapest, Libri, 2017.
- Berta Isla (ford. Tomcsányi Zsuzsanna). Budapest, Jelenkor, 2019.
- Tomás Nevinson (ford. Tomcsányi Zsuzsanna). Budapest, Jelenkor, 2023.
- MARSÉ, Juan: Gyíkfarkak (ford. Dobos Éva). Budapest, Európa, 2005.
- Utolsó délutánok Teresával (ford. Dobos Éva). Budapest, Európa, 2008.
- Szerelmes dalok a Lolita klubban (ford. Dobos Éva). Budapest, Európa, 2009.
- Az álmok kalligráfija (ford. Dobos Éva). Budapest, LHarmattan, 2017.
- MARTÍNEZ DE PISÓN, Ignacio: Mellékutakon (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2013.
- MATEO DÍEZ, Luis: Az élet vize (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Ulpius-ház, 2003.
- MENDOZA, Eduardo: A csodák városa (ford. Tomcsányi Zsuzsanna). Budapest, Európa, 2003.

- Pomponius Flatus különös utazása (ford. Pál Ferenc). Budapest, Európa, 2011.
- MOLA, Carmen: A legyek menyasszonya (ford. Tolvaj Zoltán). Budapest, General Press, 2023.
- POSADAS, Carmen: Meghívás gyilkosságra (ford. Dobos Éva). Budapest, Kossuth, 2014.
- Öt kék légy (ford. Dornbach Mária). Budapest, Kossuth, 2014.
- SÁNCHEZ, Clara: A láthatatlanok (ford. Dornbach Mária). Budapest, Park Kiadó, 2012.
- Lépj be az életembe (ford. Dornbach Mária). Budapest, Park Kiadó, 2015.
- SÁNCHEZ FERLOSIO, Rafael: A Jarama (ford. Pávai Patak Márta). Leányfalu, Patak Könyvek, 2007.
- SANZ, Marta: Black, black, black (ford. Lukács Laura). Budapest, Kossuth, 2014.
- VILA-MATAS, Enrique: Bartleby és társai (ford. Pávai Patak Márta). Budapest, Geopen, 2008.
- Dublineszk (ford. Imrei Andrea). Budapest, Magvető, 2014.
- ZAFÓN, Carlos Ruiz: A szél árnyéka (ford. Vajdics Anikó). Budapest, Palatinus, 2005.
- Angyali játszma (ford. Latorre Ágnes). Budapest, Ulpius-ház, 2008.
- A mennyország fogságában (ford. Latorre Ágnes). Budapest, Ulpius-ház, 2012.
- Lelkek labirintusa (ford. Kürthy Ádám András). Budapest, Európa, 2018.
- A köd városa (ford. Berta Ádám, Kürthy Ádám, Matolcsi Balázs, Mester Yvonne). Budapest, Európa, 2023.

Dornbach Mária

A reménytelenben rejlő remény

Luisa Gómez Gascón: El-Dzsebel

Luisa Gómez Gascón aragóniai író (1961–2011) hazájában sem számított a legolvasottabb szerzők közé, amit talán magyaráz, hogy életműve – a szerző korai halála miatt – nem teljesedhetett ki. Rövid pályafutása alatt – 2002-ben jelentek meg az első elbeszélései – két novelláskötete és az aragóniai költők antológiájában közreadott versei jelentek meg. Harmadik elbeszéléskötetét a férje állította össze a hagyatékban maradt darabokból, és adta közre 2015-ben.

Az író életének utolsó éveit egy aragóniai kis faluban, Añónban töltötte, testközelbe került tehát a novelláiban megjelenő természethez és az ott élő emberekhez, kemény, küzdelmes sorsukhoz.

A magyarul *El-Dzsebel*. Történetek a Nagy Hegy tövéből című, 2023-ban magyarul megjelenő gyűjteményt a fordító, Pávai Patak Márta válogatta a fenti három kötetből.

A kurta életmű ellenére Luisa Gómez Gascón rövid prózája kiforrott művészi látásmódról, festőien gazdag stílusról tanúskodik. Nem csábult el a 20. századi divatos, formabontó posztmodernizmus narratív technikái iránt, megmaradt a hagyományosnak mondható elbeszélői mód, a lineáris történetmesélés mellett, elbűvölte a táj tarkasága, amit 20. századi elődei nyomdokain járva aprólékos, már-már tobzódó realizmussal ábrázolt. De ugyanilyen elkötelezettséget érzett a kiszolgáltatott, sodródó, a konzervatív társadalmi és családi mintákkal hadakozó emberek sorsa iránt is. Követte a 20–21. századi spanyol prózairodalom tradicionálisnak mondható vonalát, a természetet a maga naturalista szépségében és gazdagságában ábrázoló Vicente Blasco Ibáñez realizmusát, vagy az emberi védtelenséget, alávetettséget, a vak klerikalizmust kritikusan megközelítő Juan Goytisolo valóságábrázolását.

A tizenkét elbeszélés szereplői szinte kivétel nélkül útkereszteződésben, választás előtt álló, többé-kevésbé szorult helyzetbe került, esendő emberek, akik helyzetük átértékelésére és döntő lépésre kényszerülnek.

A kötetet nyitó novella az aragóniai táj emblematisz hegyéről, a Moncayóról – a tunéziai lány nyelvén *El-Dzsebel*ről – és annak kronotopikus, metaforikus jelentéséről szól. Az „ígéret földjét” jelentő Nagy Hegyről, a remény szimbólumáról, ahová a szegénységben élő sivatagi ember igyekszik. A sivatag szintén kronotoposz: az éhez, küzdelmesen élők sivar világának kortalan tükörképe.

A Papírlövacska az álszent társadalomnak és a felelősség elől a vallás bástyája mögé bújó, álszent klérusnak kiszolgáltatott, a családon belül büntetlenül elkövetett erőszaknak áldozatul esett kislány tragédiáját mutatja be. A látszatra sokat adó, a kül-

világ szemében makulátlan erkölcsű, megbecsült, magas beosztású apjának tökéletes védőburkot biztosít környezete hipokrita szemellenzőssége.

További elbeszélések szólnak a fizikailag és érzelmileg alárendelt, kallódó, kihasználtnál nőkről, akik gúzsba kötve vergődnek kilátástalan helyzetükben, és valami csodában reménykednek, hogy kiszabadulhassanak a generációk óta öröklődő társadalmi és családi minták, a megrögzött hierarchia karanténjából (Égszín szemű Celia; Kesztyűk; Soror Ignacia álma; Vattacukor). A saját vágyait feladó, a társadalmi elvárásokba bele-törődő, látszatboldogságban fuldokló nő is ugyanazt a poklot éli meg, mint a lejtő alján lemaradó régi haverja (Akik elmennek).

A világnak naivan nekiinduló vidéki lány törvényszerűen a prostitúció és a drog áldozatául esik (Jaj, Csajszikám!). A múlt eltörölhetetlen, előre nincs menekvés: tragikus felismerés ez az AIDS-es Amanda számára, aki hiába ringatta magát egy szerelem álromantikájába (Szerelem a véred).

A 20. századi spanyol történelem legnagyobb viharát jelentő polgárháború szolgál témájaként két elbeszélésnek (Mint a vaksötét éjszaka; A piros ruhás baba), köztársaság-párti főhőseit elragadja a háború forrataga.

A 13. századba, a mór megszállás korába röpít vissza egy legenda, amely a szemben álló oldalak és vallási ideológiák csapdájában vergődő két szerelmes, a mór Adoyra és a katolikus szerzetes don Guillermo tragikus szerelmét meséli el (Adoyra, a mór lány románca).

Az önzetlen gondoskodás, a felebaráti szolidaritás megható példája az öreg utcai festő és a halálán lévő néma Inés története (A macskás ember). A gyógyulás ugyan vágyalom maradt, de Inést legalább békében, megpihelve érte a halál a Moncayo lábánál.

És a Moncayo. Teljes valójában csak az első novellában kerül főszerepbe, de a háttérben mindig jelen van, a további történetek viszont mind az emberi világ „ellen-csúcsait”, negatív jelenségeit ábrázolják. A hófödte Moncayo, az ígélet mágikus tere, a tökéletesség, a makulátlanság szimbóluma, vele szemben a föld bűnös, esendő valósága, a kozmikus dichotómia két ellenpólusa. Ezt a narratív üzenetet tükrözi a kötet felépítése, ami a válogató-fordító Pávai Patak Márta tudatos és érzékeny szerkesztői munkáját dicséri. A magyar szövegek rendkívüli stílusgazdagsága a spanyol szerző és magyar fordítója közötti kivételes lelki rokonságot, a közös természetszeretetet tükrözi.

(Patak Könyvek, 2023)

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8. | telefon: +36 76 501 240 | e-mail: info@print2000.hu
www.print2000.hu